

**Міністерство освіти і науки України
Державний заклад
«Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»**

**Сучасна бібліотека в інноваційному
освітньому просторі**

*Матеріали Всеукраїнської
науково-практичної конференції
17-18 березня 2011 року*

**Луганськ
ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка»
2011**

УДК [027.7:021.2] (06)
ББК78.347.57я43+78.305.8я43
С91

Сучасна бібліотека в інноваційному освітньому С91 просторі системі підвищення якості освіти : матеріали Всеукраїнському наук.-практ. конф. (17-17 березня 2011 року, м. Луганськ) / Ред. кол. : Ж. В. Марфіна, О. В. Бикова, К. О. Шарамет. – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2011. – 385 с.

У матеріалах Всеукраїнської науково-практичної конференції висвітлено роль бібліотек вищих навчальних закладів у забезпеченні якості освітнього процесу розглянуто проблеми автоматизації основних бібліотечних процесів та шляхи їх вирішення, представлено нові форми й методи формування інформаційної культури, користувачів, а також організації внутрішньобібліотечної системи підвищення кваліфікації кадрів.

УДК [027.7:021.2] (06)
ББК78.347.57я43+78.305.8я43

©ДЗ «ЛНУ імені
Тараса Шевченка», 2011

Ж. В. Марфіна
(Луганський національний університет імені Тараса
Шевченка)

Місія бібліотек вишів в умовах інтеграції України в загальноєвропейський освітній простір

В останні роки в бібліотекознавчій науці активізувалася увага до проблеми визначення, розвитку, ролі місії бібліотеки як соціального інституту.

Поняття „**місія бібліотеки**” увійшло в професійний обіг у 90-і роки ХХ століття. До цього часу основні теоретичні категорії визначалися такими поняттями, як завдання, цілі, роль, функції бібліотеки [4]. Термін „місія” визначається як відповідальне завдання, доручення, або високе призначення, відповідальна роль.

Місія бібліотеки – категорія змінна. Призначенням перших бібліотек була просвітницька діяльність, спрямована на різні верстви населення. Сьогодні місія бібліотеки визначається науковцями як її соціальне призначення [6], роль, яку виконує бібліотека, завдання, що висувуються бібліотеці суспільством, установами, організаціями, закладами, яким підпорядковані бібліотеки [3, 51].

При формулюванні місії, як зауважують дослідники, необхідно дотримуватися ряду вимог:

- окреслити сутність даної бібліотеки та перспективи її розвитку;
- точно визначити особливості, які відрізняють дану бібліотеку від інших;
- дотримуватися лаконізму у формулюванні основних положень і водночас вичерпності у передачі творчої організуючої основи установи;
- добирати формулювання, які б репрезентували сучасне й майбутнє бібліотеки [7].

Безперечним є той факт, що на визначення місії будь-якої бібліотеки впливають зовнішні чинники, як-от: науково-технічні, соціокультурні, економічні тощо. Так, панування в сучасному суспільстві ідеї „інтелектуальної свободи” визначили нову місію бібліотек: забезпечення вільного доступу користувачів до світових ресурсів інформації [2, 7]. Бібліотеки вищих навчальних закладів є невід’ємною часткою освітнього середовища і, відповідно, елементом системи освіти. Їх діяльність спрямована, у першу чергу, на інформаційне забезпечення навчально-виховного й наукового процесів вишів. Тож, окрім зазначених вище чинників, значущу роль у формулюванні стратегічних засад їх діяльності відіграють функції тенденції розвитку сучасного освітнього середовища.

Сьогодні національною освітою взято курс на входження до європейського освітнього простору. Цей процес регламентований рядом нормативно-правових документів, зокрема Указом Президента України про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу (від 11 червня 1998 р.), Національною доктриною розвитку освіти (2002 р.) і передбачає забезпечення мобільності і конкурентноспроможності випускників вишів у глобальній ринковій економіці. Водночас необхідною умовою інтеграції освіти України в європростір є „розбудова її національного простору на гуманістичних принципах західної цивілізації. ... Цей принцип має утверджувати національну ідентичність особи та її культурну самобутність” [9, 27].

Цей процес вимагає від закладів освіти взяти курс на впровадження європейських норм і стандартів освіти. Це, у свою чергу, зумовлює розробку і впровадження стратегій розвитку вишів, які ґрунтуються на стратегічній меті та місії. Бібліотека вищої школи, за визначенням дослідників, є соціальною інституцією, відмінною особливістю якої є взаємозв’язок з системою вищої освіти, а однією з

основних типологічних ознак – безпосередня включеність у структуру і систему комунікацій вищого навчального закладу [1, 23]. Отже, місія бібліотеки повинна відповідати стратегічним засадам розвитку того вищого навчального закладу, структурним підрозділом якого вона є.

Стратегічною метою діяльності Луганського національного університету імені Тараса Шевченка є підготовка висококваліфікованих кадрів у різних галузях життєдіяльності, які будуть конкурентноспроможними на українському, світовому та європейському ринку праці. Наслідком цього має стати визнання університету в європейському і світовому освітньому просторі, що може бути реалізовано через активне партнерство та входження в міжнародні освітньо-наукові організації.

Місія університету полягає в різноплановому впливі на суспільство й науку, провідній ролі університету у трансляції національних і європейських культурних цінностей шляхом підготовки нового покоління професіоналів, елітних спеціалістів, готових до самоосвіти протягом усього життя, здатних успішно працювати в динамічних умовах сучасного ринку [10, 5].

Виходячи з даного визначення стратегічного завдання навчального закладу, вбачаємо місію бібліотеки в інформаційному забезпеченні навчального та наукового процесів університету відповідно до європейських освітніх стандартів шляхом якісного оперативного доступу до інформаційного простору як локальних, так і віддалених користувачів.

Ця місія складається з таких ключових положень:

- доступ до можливостей;
- якість послуг;
- відповідність сучасним вимогам освіти;
- максимальне охоплення користувачів.

Визначена місія передбачає вирішення таких завдань:

1. Створювати й пропонувати сучасні інформаційні продукти, послуги, які б максимально задовольнили освітні та наукові потреби користувачів.

2. Підвищувати інформаційну культуру користувачів, розвивати їхню інформаційну компетенцію.

3. Формувати інформаційні ресурси відповідно до навчальних та наукових потреб користувачів, враховуючи перспективи розвитку освітніх послуг університету.

4. Зміцнювати зв'язки із університетськими структурними підрозділами різних рівнів з метою оптимального формування інформаційних ресурсів бібліотеки.

5. Проводити науково-дослідну й методичну роботу, спрямовану на удосконалення всіх напрямків діяльності бібліотеки.

6. Створювати творчі й конструктивні взаємини з бібліотеками інших навчальних закладів та інших відомств, які б сприяли розвитку корпоративних проектів і програм.

7. Забезпечувати розвиток бібліотеки, підвищувати професійний рівень співробітників відповідно до сучасних вимог і професійних стандартів.

Важливість відповідності місії бібліотеки стратегії розвитку вищого навчального закладу зумовлена й тим, що процес інтеграції освітніх закладів в європейське середовище вимагає від них відповідності певним стандартам якості освіти. Бібліотека вишу повинна забезпечити у межах своєї компетенції реалізації цього стратегічного завдання, що має бути чітко відбито в її місії. На цьому наголошували автори „Міжнародного керівництва вимірювання ефективності роботи університетських та інших наукових бібліотек”, які зазначили, що якість – це відповідність цілям, тож для кожної конкретної бібліотеки вона визначається її власними цілями й призначенням. Перше, ніж проголошувати про свою відповідність стандартам якості,

кожна бібліотека повинна визначити власну місію та цілі [8].

Реалізація місії залежить від багатьох чинників. Основними умовами успішного впровадження в життя основних положень стратегії розвитку бібліотеки є:

- плідне співробітництво з усіма структурними підрозділами навчального закладу. Тільки узгодженість дій з підрозділами, які забезпечують навчальний та науковий процеси, надасть можливість бібліотеці раціонально й найбільш продуктивно впроваджувати заходи, спрямовані на вирішення її стратегічних завдань;

- активізація наукової діяльності стане запорукою створення умов для змін стереотипу щодо ролі бібліотеки в житті освітнього закладу як підрозділу, що виключно обслуговує інформаційні потреби користувачів;

- усвідомлення місії співробітниками бібліотеки. Кожний співробітник повинен чітко розуміти власне місце в реалізації стратегічних засад свого закладу, знати, якою є мета його діяльності, що від нього вимагається;

- демократичні стосунки з користувачами. Всебічна інформованість користувачів про діяльність бібліотеки, відкритий різноформатний доступ до власних фондів, максимальне забезпечення оперативного доступу до всесвітнього сприятимуть усвідомленню користувачами місії бібліотеки;

- корпоративна діяльність з іншими бібліотеками. Співробітництво в різних галузях бібліотечної справи дозволить освітянським бібліотекам забезпечити максимальний доступ до інформаційного простору, а також реалізувати в сучасних умовах принцип рівності в отриманні інформації.

Отже, в умовах євроінтеграції національної освіти відбувається переосмислення ролі й стратегічних завдань сучасної бібліотеки вишів. Місія бібліотеки формулюється відповідно до стратегічної мети навчального закладу і спрямовує діяльність бібліотеки на якісне, професійне

забезпечення інформаційних послуг користувачів. Вона визначає сучасний стан і подальший розвиток бібліотек вишів.

Література

1. **Апшай Н.** Стратегічні засади розвитку бібліотек вищих навчальних закладів в умовах інформатизації / Н. Апшай // Вісн. Кн. палати. – 2004. – № 6. – С. 23–25.
2. **Дворкина М. Я.** Библиотечно-информационная деятельность: теоретические основы и особенности развития в традиционной и электронной среде / М. Я. Дворкина. – М. : Изд-во „ФАИР”, 2009. – 256 с.
3. **Дригайло В. Г.** Миссия вузовских и других научных библиотек / В. Г. Дригайло // Науч. и техн. б-ки. – 2004. – № 4. – С. 50–55.
4. **Лазарев В.** Как написать формулировку миссии библиотеки? / В. Лазарев // Вестн. ББА. – 1991. – № 1. – С. 46–57.
5. **Матлина С. Г.** О миссии, подвигах, славе ... и буднях [Электронный ресурс] / С. Г. Матлина. – Режим доступа: www.bibliograf.ru/issues/2009/4/123/0/893.
6. **Паршукова Г. Б.** Стратегическое проектирование деятельности библиотеки : конспект лекций для библиотечных специалистов / Г. Б. Паршукова. – Новосибирск : ГПНТБ СО РАН, 2002. – 74 с.
7. **Полл Р.** Измерение качества работы. Международное руководство по измерению эффективности работы университетских и других научных библиотек [Электронный ресурс] / Полл Р., Бокхорст П. – Режим доступа: www.unilib.neva.ru/dl/134/pr01s03.html.
8. **Рижак Л.** Євроінтеграція вищої освіти України: аксіологічний вимір / Л. Рижак // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. Філософ. науки. – 2008. – Вип. 11. – С. 27–37.
9. **Стратегія розвитку Луганського національного університету імені Тараса Шевченка на 2009– 2015 рр.** : зб. док. – Луганськ : ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2009. – 46 с.

Н. А. Карягина
(Донецкий национальный университет)

Обучение персонала: формы и методы (Опыт работы НБ ДонНУ)

Успех работы любого предприятия определяет, конечно, коллектив, имеющий высокую квалификацию и опыт. Библиотека не исключение. Компетентность, профессионализм библиотекаря во многом способствуют востребованности библиотеки, ее имиджу и конкурентоспособности.

Немного о нашей библиотеке. Организована в 1937 году на базе педагогического техникума. Сейчас является одной из крупнейших библиотек вузов 3–4 уровня аккредитации. Статистические показатели соответствуют требованиям к библиотеке первого уровня по оплате труда. Штат библиотеки 91 сотрудник. Из них 71 человек имеет полное высшее образование, 20 – специальное. Более 20 лет в коллективе работают 40 человек. Почти половина коллектива – сотрудники, имеющие не библиотечное образование. Поэтому вопрос о повышении квалификации – один из самых важных для библиотеки.

Государственная система повышения квалификации для работников библиотек существует в лице различных высших учебных заведений. Но обучение это с отрывом от производства и стоит оно весьма дорого. Поэтому многие библиотеки занимаются решением проблемы обучения персонала самостоятельно. Научная библиотека Донецкого национального университета всегда проводила и проводит работу по повышению квалификации сотрудников. Формы и методы меняются, но всегда их выбор напрямую зависит от целей, продолжительности обучения, личности обучаемых. Новые технологии изменили требования к библиотечному персоналу. Сегодня недостаточно только знаний сугубо библиотечных наук. С учетом этого и

построена система повышения квалификации в библиотеке университета. Система включает в себя несколько школ:

- **„Молодой библиотекарь”**,
- **„Инновационные технологии”**,
- **„Библиотечный специалист”**.

Ответственным за организацию работы школ является зав. Методическим отделом библиотеки. Но в составлении программ и планов работы школ принимают участие практически все сотрудники библиотеки, предлагая свои варианты. Окончательно программы и планы утверждаются методическим советом библиотеки. Как правило, все мероприятия в школах комплексные и цикличные. С 2008 года библиотека является методическим центром Зонального объединения библиотек вузов 3–4 уровня аккредитации Донецкой и Луганской областей. Поэтому на все мероприятия по повышению квалификации мы приглашаем коллег из библиотек методобъединения.

Школа „Молодого библиотекаря” рассчитана на 3 года обучения. Цель занятий в школе – помочь начинающему библиотекарю адаптироваться в коллективе, подробнее изучить основы профессиональных знаний, усвоить навыки практической работы. В программу школы входят не только лекции, написание рефератов, но и анкетирование, тестирование участников, проведение деловых игр, викторин, а также обязательный круглый стол – подведение итогов занятий.

После каждого занятия слушатели школы получают конкретное задание: реферат или короткое сообщение по теме. Как правило, все лекции заканчиваются небольшой викториной по теме, что помогает выявить так называемые узкие места. Для чтения лекций привлекаются ведущие специалисты библиотеки, преподаватели университета, специалисты владеющие знаниями из не библиотечной сферы. В конце трехгодичного обучения каждый слушатель сдает зачет по пройденной программе и пишет

реферат о своем видении работы в библиотеке. Зачет принимает комиссия, в состав которой входят ведущие специалисты библиотеки. Лучшие получают небольшие поощрительные призы и дипломы, визируемые ректором университета.

Очень популярной среди библиотекарей стала школа „Инновационных технологий”. Еще в 1996 году, начав работу над АБИС ДонНУ, все сотрудники библиотеки в информационном центре университета прошли начальный курс обучения пользователя компьютера бесплатно и получили сертификаты.

Автоматизация потребовала внести коррективы в структуру библиотеки. Был создан отдел автоматизации, который вскоре переименовали в отдел инновационных библиотечных технологий. Этот отдел и стал инициатором проведения занятий в выше названной школе. Темы занятий вытекали из очередного этапа автоматизации и введения новой технологии в работу библиотеки.

По-своему интересна школа „Библиотечный специалист”. Занятия в ней – это переход от теоретических исследований к применению их на практике. Все, что наиболее актуально, получает свое отражение на занятиях специалистов. Например, болезненный вопрос падения интереса к чтению и библиотеке запланировано обсудить в марте этого года. Тема занятия „Как заманить читателя в библиотеку”. Предполагается обсуждение новых методов массовой работы вузовской библиотеки.

Много внимания уделяется преобразованиям в обслуживании читателей. Этому будет посвящен круглый стол „Библиотечное обслуживание: новая реальность”. Будем обсуждать качество и полноту библиотечных услуг, оперативность и эффективность обслуживания пользователей библиотеки. Итогом любого заседания является конкретное предложение или ряд предложений, способствующих улучшению работы библиотеки в целом

В библиотеке создан кабинет повышения квалификации. В нем собирается вся профессиональная литература и периодика. Рабочее место оборудовано компьютером. Каждый сотрудник библиотеки имеет в плане работы определенное время для самообразования, а руководители подразделений один творческий день в месяц.

Особенное внимание уделяется вновь принятым на работу. Новый сотрудник почти всегда сталкивается с большим количеством трудностей. Для максимально быстрой адаптации нового работника создана специальная Программа. Она включает беседу руководителя библиотеки с вновь принимаемым на работу, семидневный практикум во всех отделах библиотеки, характеристику каждого и рекомендации, проводившего практику, на предмет наилучшего использования сотрудника в определенном отделе библиотеки. Затем идет обучение на конкретном рабочем месте. После месяца работы проводится беседа руководителя с новичком.

Цель предварительной беседы: не спугнуть человека множеством обязанностей и правил, а спокойно и интересно предоставить как можно больше информации о библиотеке в целом, о том, или ином отделе библиотеки. Выяснить также, чем вызвано желание новичка работать именно в библиотеке. Практикум позволяет узнать о каждом отделе библиотеки более подробно, изучить путь книги к читателю, взвесить свои возможности и способности для работы в том или ином отделе. Надо сказать, что принимается сотрудник в библиотеку без указания конкретного отдела. Где он будет работать и определяет руководитель после практикума, беседы и, конечно, учитывая по возможности личную просьбу новичка. Конечно, при приеме на работу важную роль играет квалификация будущего сотрудника. Исходя из этого, и проводится беседа, и определяются задания при прохождении практикума в отделах. От успешно

проведенных мероприятий адаптации зависит во многом дальнейшее участие сотрудника в жизни коллектива библиотеки, его удовлетворенность работой. А значит, текучесть кадров минует библиотеку. О важности этого момента не стоит и говорить. Стабильный коллектив – стабильная и успешная работа.

Положительным моментом в процессе повышения квалификации сотрудников является их участие в конференциях, командировках по изучению передового опыта. Здесь не малую роль играет понимание руководством вуза необходимости этих мероприятий. Оплата командировок для библиотекарей становится проблемой. Чаще всего библиотекарь ищет спонсоров или оплачивает командировку сам. В нашем университете командировка на престижную конференцию всегда является поощрением за хорошую работу. Например, руководство университета оплатило обучение 5 библиотекарей в Академии руководящих кадров в Киеве. Ректору университета из академии было прислано благодарственное письмо за отличные результаты обучаемых сотрудников библиотеки. В итоге, эти сотрудники были делегированы на одну из конференций „Крым”. За успешное внедрение АБИС в обслуживание пользователей библиотеки, мне представилась возможность участвовать в командировке по изучению опыта работы библиотек Швеции. Университет, правда, смог оплатить только авиабилеты.

Определить лучших в профессии, привлечь молодые кадры в библиотеку помогают различные профессиональные конкурсы. В 2009 году Зональное методобъединение библиотек вузов 3–4 уровня аккредитации провело конкурс „Властелины информации” в разных номинациях. 30 сентября в праздник всех украинских библиотек победители конкурса были награждены. Торжественность момента подчеркнуло то, что награждал победителей Герой Украины, академик

Национальной академии Украины В. Шевченко Мероприятие понравилось и многие участники предложили продолжить соревнование. В 2011 году принято решение провести конкурс на звание „Библиотека года”.

Современный век – век ежедневного самообразования, век постоянной учебы для специалиста в любой сфере деятельности. А для нас – властелинов информации не может быть дня без учебы, без взаимного обмена опытом. Только так сможет развиваться не престижная для многих профессия. Сможет ли государство в дальнейшем отрегулировать систему квалификации библиотекарей так, чтобы она была нам по карману – вопрос. Но каждый из нас способен на рабочем месте показать свой высокий профессиональный уровень. Вот и аттестация, проводимая в библиотеках по закону раз в пять лет, дает возможность библиотекарю подтвердить или оспорить категорию занимаемой должности. И результаты аттестации должны обязательно быть приняты во внимание не только руководством вуза, но и всеми проверяющими организациями.

Научная библиотека Донецкого национального университета всегда открыта для обмена опытом работы, для конструктивных предложений, интересных начинаний, совместных проектов, способных улучшить обслуживание пользователей библиотек.

Литература

- 1. Дригайло В. Г.** Основы организации работы библиотеки вуза : науч.-практ. пособие / В. Г. Дригайло. – М. : ЛИБЕРИЯ-БИБИНФОРМ, 2007. – 624 с.
- 2. Ежова Л. С.** Формы и методы обучения персонала. Совершенствование профессиональных навыков / Л. С. Ежова // Справочник руководителя учреждения культуры. – 2008. – № 11. – С. 50–55 ; № 12. – С. 39–41.
- 3. Довідник** кваліфікаційних характеристик професій

працівників. – К., 2000. – Вип. 81 : Культура та мистецтво.
– 64 с.

М. А. Семенов
(Луганський національний університет імені Тараса
Шевченка)

Місце і роль бібліотеки в процесі оцінювання ВНЗ Європейською асоціацією університетів

Постановка проблеми. Оцінка діяльності університету у наш час є невід'ємною складовою процесу забезпечення якості освіти. Це обумовлено змінами, які спостерігаються протягом останніх років в українській системі вищої освіти.

По-перше, Україна у 2005 році приєдналася до Болонського процесу. Це обумовило зміни в організації навчального процесу відповідно до європейських вимог та освітніх стандартів. Але, на жаль, сьогодні в Україні відсутній механізм, який дозволяє організувати перевірку цієї відповідності.

По-друге, в умовах жорсткої конкуренції, з метою як найбільше задовольнити потреби ринку праці та прагнення абітурієнтів до навчання, університети значно збільшили кількість напрямів підготовки. В той же час в декілька разів збільшилась навчальна інформація, яку повинен опанувати сучасний фахівець, зросли вимоги до нього з боку працедавців. Система навчання поступово переходить від репродуктивних технологій до продуктивних, які формують необхідні якості сучасного фахівця: вміння самостійно знаходити необхідну інформацію, опановувати її, приймати рішення, працювати в колективі. Все це привело до ускладнення системи управління університетом. Існуюча система моніторингу якості освіти, коли оцінювання діяльності університету проводилось

переважно адміністрацією університету, виявилась не ефективною. Ускладнилась також процедура первинного оцінювання якості освіти викладачем, завідувачем кафедри та деканом. Як наслідок не завжди є можливість достовірно оцінити стан речей за різними критеріями якості та управляти процесами в університеті.

Таким чином, в умовах входження України в загальноєвропейський освітній простір, стає актуальним питання вивчення європейського досвіду оцінки та самооцінки діяльності університету та можливості його впровадження та адаптації в існуючих умовах функціонування української системи вищої освіти.

Оцінка діяльності університету є складним процесом, тому доцільно використовувати системний підхід. Робота сучасного університету неможлива без організації доступу до навчальної інформації, тому в системі оцінки діяльності університету важливу складову займає оцінка діяльності університетської бібліотеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Впровадженню Болонського процесу в систему вищої освіти України в останній час присвячено чимало наукових та науково-методичних робіт. Загальним питанням розвитку системи вищої освіти в умовах Болонського процесу в Україні присвячені роботи В. Кременя, М. Степка, Я. Болюбаша, С. Гунько, М. Згуровського, В. Андрущенко та багатьох інших [1–6]. На сайті Міністерства освіти і науки Болонському процесу присвячений розділ [7].

З нормативними документами та супровідним аналітичним матеріалом можна ознайомитися в праці [3].

Однією з форм незалежної оцінки роботи університетів є рейтинги. Існуючі системи рейтингу представлені в Україні: „ТОП-200” (друкується в „Дзеркалі тижня”), рейтинг ЮНЕСКО, „Компас”, рейтинг журналу „Фокус” та інші.

З принципами оцінки та самооцінки університетів Європейською асоціацією університетів можна ознайомитися на сайті [8].

Якістю роботи бібліотеки присвячено стандарт ISO 11620 „Показники ефективності бібліотеки” [9].

Незважаючи на велику кількість публікацій, комплексних досліджень про методологію оцінки діяльності університетів та місце у ній бібліотеки не багато. Зовсім відсутні вітчизняні дослідження сучасних європейських підходів до оцінки різних аспектів діяльності університетів, зокрема бібліотеки.

Метою статі є вивчення досвіду та аналіз процесу оцінки та самооцінки університетів за методикою Європейської асоціації університетів та місце в цьому процесі моніторингу бібліотеки та критеріїв її оцінювання. В статті розглядається досвід проходження незалежного оцінювання експертами Європейської асоціації університетів у 2006 та 2011 роках Луганським національним університетом імені Тараса Шевченка.

Матеріали та результати дослідження. Європейські інституційні програми забезпечення якості освіти функціонують не так давно, але мають певний досвід та використовуються європейськими університету для проведення зовнішньої незалежної акредитації університету та спільного формування можливих шляхів подальшого розвитку.

Європейською асоціацією університетів використовуються система оцінювання діяльності університету з умовних чотирьох етапів:

- самооцінка діяльності університету з акцентуванням уваги на здатність університету об’єктивно оцінювати зовнішні та внутрішні фактори та здатність до стратегічного розвитку;
- експертна оцінка діяльності університетів групою Європейської асоціації університетів;

- реалізація пропозицій європейських експертів протягом 3-4 років, особлива увага формуванню місії та стратегії розвитку університету;

- повторне оцінювання експертною групою з метою визначити вплив початкового оцінювання на розвиток навчального закладу, дослідити досвід, отриманий від впроваджених змін після первісної процедури оцінювання та сприяти подальшим змінам.

Для первісного оцінювання при самооцінюванні використовується соціологічні опитування та співбесіди за спеціальною методикою. Вони проводяться для різних груп – студенти, викладачі, адміністрація, співробітники відділів. По завершенню аналізується відповіді на одні запитання різних груп осіб, які проходять опитування.

Аналізуючи питання можна визначити декілька груп:

- умови організації навчальної діяльності;
- організація навчального процесу;
- показники розвитку навчального закладу та здатність до змін;
- наукова діяльність;
- управління університетом;
- міжнародне співробітництво;
- сильні та слабкі сторони в діяльності.

Як ми бачимо усі питання мають відношення до функціонування бібліотеки: вона є безперечним джерелом знань та наукової інформації для організації навчальної та наукової діяльності, вона створює умови для цього; показники розвитку бібліотеки є складовими показниками розвитку самого навчального закладу.

У Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка в процесі роботи комісії з самооцінки університету було здійснено анкетування студентів, проведено декілька зустрічей зі студентами, аспірантами, магістрантами, молодими викладачами, завідувачами кафедр, працівниками відділів та підрозділів та іншими.

Головна мета зустрічей – усвідомлення місії університету усіма учасниками різноманітних процесів в університеті.

За результатами зустрічей можна зробити декілька висновків:

- наповненість бібліотеки навчальною та науковою літературою є важливим показником діяльності університету для всіх категорій;
- усі працівники зацікавлені якістю та реєстром послуг, що надає бібліотека;
- ступінь та частота використання студентами, магістрантами, аспірантами, викладачами та іншими категоріями співробітників є показником якості діяльності всього університету;
- усвідомлення співробітниками бібліотеки місії та стратегічної мети університету є важелем подальшого розвитку.

На основі результатів зустрічей сформовано деякі елементи концепції впливу основних положень стратегічного плану розвитку університету на діяльність бібліотеки, які представлені в табл. 1.

Таблиця 1.

Вплив положень стратегічного плану розвитку університету на діяльність бібліотеки

Основні положення стратегічного плану розвитку університету	Як це впливає на діяльність бібліотеки?
<p><i>Місія університету</i> полягає в різноплановому впливові на суспільство й науку, провідній ролі університету в трансляції національних і європейських культурних цінностей, науково-педагогічний колектив працює над підготовкою нового покоління професіоналів, елітних фахівців, готових до самоосвіти протягом усього життя, здатних успішно</p>	<p>1. Підготовка фахівців, готових до самоосвіти вимагає нових підходів до організації пошуку необхідної інформації, змін методики довідкової служби. 2. Усвідомлення місії співробітниками бібліотеки створює умови для змін функціональності самої бібліотеки, розробки та опису процесів що сприяють створенню атмосфери</p>

<p>працювати в динамічних умовах сучасного ринку.</p>	<p>співробітництва. 3. Динамічність вимагає прозорість в роботі бібліотеки, оперативну роботу сайту та розробки механізмів швидкого інформування цільової аудиторії про зміни в бібліотечному фонді та про нові надходження.</p>
<p>Стратегічною метою діяльності університету є підготовка висококваліфікованих кадрів у різних галузях життєдіяльності, які будуть конкурентоспроможні на українському, світовому та європейському ринку праці. Наслідком цього має стати визнання університету в європейському й світовому освітньому просторі, що може бути реалізовано через активне партнерство та входження в міжнародні освітньо-наукові організації, проходження європейської акредитації.</p>	<p>1. Підготовка висококваліфікованих кадрів у різних галузях життєдіяльності вимагає розширення бібліотечного фонду, пошук нових джерел фінансування, використання новітніх технологій зберігання та розповсюдження інформації. 2. Співробітництво з європейськими установами, бібліотеками. 3. Створення системи взаємозв'язку нових навчальних планів, відповідно до європейських стандартів та системи зберігання та використання відповідної літератури в навчальному процесі. 4. Створення умов для інтеграції бібліотеки в процеси навчальної діяльності: зберігання студентських робіт, створення умов для моніторингу тощо. 5. Координація роботи бібліотеки з іншими підрозділами, зі службами моніторингу.</p>

Як бачимо, вже перший етап самоаналізу дає досить вагомі результати. Головним є той факт, що без аналізу діяльності бібліотеки неможливе оцінювання більшості ланок діяльності університету. Це підтверджує нашу

гіпотезу про місце бібліотеки в процесі оцінювання університетів.

На наступному етапі самооцінювання робоча група університету визначила об'єктивні показники діяльності бібліотеки.

За основу у виборі параметрів була обрана методика стандарту ISO 11620 „Показники ефективності бібліотеки”. В таблиці 2 приведено основні показники діяльності бібліотеки згідно з цим стандартом.

Таблиця 2
Показники діяльності бібліотеки

Загальні показники
Кількість читачів Обсяги фонду Обсяги щорічного фінансування Співвідношення читачів та студентів Відповідність розкладу роботи бібліотеки потребам користувачів
Якість фонду
Використання фонду Використання фонду за напрямками Частка фонду, якій не має запитів
Якість каталогу
Пошук за назвою Пошук за предметною галуззю Поповнення каталогів, модернізація
Доступність документів фонду
Оперативність комплектування та обробки книг Доступність та час доставки документа Можливість МБА
Довідкова служба

Якість та оперативність довідки
Віддалене використання
Обслуговування віддаленого використання
Задоволеність послугами
Задоволеність послугами користувачем

Згідно з цими показниками робоча група зробила висновок про відповідність бібліотеки університету сучасним європейським вимогам. Є доцільним відповідно до стратегічної мети та місії університету продовжити роботу щодо відповідності європейським та світовим стандартам якості. Актуальними є питання участі в створенні єдиної бази електронних документів у вільному доступі, за основу використовувати досвід та вимоги „Європейської бібліотеки” (The European Library) та стратегії „2010” європейської комісії. Іншою перспективою є бібліотечний фандрайзинг (діяльність по збиранню коштів, формуванню різних фінансових та грошових фондів).

Безумовною перспективою розвитку бібліотеки є подальша автоматизація, координація роботи бібліотеки з іншими підрозділами університету з метою активного формування навчального та наукового конвенту в університеті.

Як приклад, у Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка з урахуванням принципу прозорості навчального процесу впроваджуються інформаційні пакети ECTS, які розміщуються на сервері університету. Каталог дисциплін має список посилань на літературу. Якщо автоматизувати процес та розробити механізми координації бібліотеки з кафедрами університету можливе створення системи моніторингу наявності літератури для кожної дисципліни, можливість автоматичного посилання з

інформаційного пакету на електронний каталог бібліотеки та багато.

Інший приклад координації роботи бібліотеки та кафедр створення механізму допуску до захисту магістерської роботи за умов зберігання електронного варіанту у бібліотеці, створення порталу магістерських робіт з посиланнями на ресурси бібліотеки.

Висновки.

1. Підтверджено гіпотезу про важливе місце бібліотеки в системі оцінювання діяльності університету.

2. Розглянуто методіку оцінки діяльності університету Європейською асоціацією університетів, важливість визначення сильних та слабких сторін в діяльності, місце бібліотеки в процесі оцінювання.

3. Проаналізовано вплив стратегічного планування в університеті на розвиток бібліотеки. Показано як це впливає на нові функції та принципи роботи бібліотеки.

4. Розглянуто підходи до оцінки діяльності бібліотеки університету в процесі самооцінювання.

5. Показано можливі шляхи координації дій бібліотеки та інших структурних підрозділів університету, сформульоване нове завдання для бібліотеки, яке передбачає активне втручання у формування навчального контенту.

Література

1. **Андрущенко В.** Філософія освіти в постболонському просторі / В. Андрущенко // Вища освіта України. – 2006. – № 1. – С. 5–6. 2. **Кремень В.** Модернізація вищої школи України в контексті принципів Болонської декларації / В. Кремень // Вища школа. – 2004. – № 5/6. – С. 32–39. 3. **Болонський процес у фактах і документах (Сорбонна-Болонья-Саламанка-Прага-Берлін)** / упоряд. : Степко М. Ф., Болюбаш Я. Я., Шинкарук В. Д., та ін. – Тернопіль : Вид-во ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2003. – 52 с. 4. **Товажнянський Л. Л.** Болонський процес: цикли, ступені, кредити / Сокол Є.І.,

Клименко Б.В – Х. : Нац. техн. ун-т „Харківський політехнічний інститут”, 2004. – 143 с. **5. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес : матеріали до першої лекції** / уклад. М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, К. М. Левківський, Ю. В. Сухарніков ; відп. ред. М. Ф. Степко. – К. 2004. – 24 с. **6. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу** (документи і матеріали 2003 – 2004 рр.) / Степко М. Ф., Болюбаш Я. Я., Шинкарук В. Д., та ін.; за ред. В. Г. Кременя. – Тернопіль : Терноп. держ. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка, 2004. – 147 с. **7. Вища освіта: Болонський процес** / Офіційний сайт Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України [Електронний ресурс] – Режим доступу : URL:www.mon.gov.ua/education/higher. – Заголовок з екрана. **8. The European University Association (EUA)** / The official website. [Electronic resource]. – Way of access: URL: www.eua.be. – The title from the site. **9. ISO - International Organization for Standardization. Information and documentation – Library performance indicators** / The official website. [Electronic resource]. – Way of access: URL: http://www.iso.org/iso/catalogue_detail.htm?csnumber=37853. – The title from the site. **10. Організація навчального процесу в Луганському національному університеті** : зб. нормат. док. / уклад. : В. В. Леснова, М. А. Семенов ; Держ. закл. „Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка”. – Луганськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2009. – 135 с.

Я. Є. Сошинська

(Національний технічний університет України „КПІ”.
Українська бібліотечна асоціація)

Роль Української бібліотечної асоціації у розвитку бібліотечних інновацій

Згідно з чинним законодавством, інноваціями є
новостворені і/або вдосконалені конкурентоздатні

технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і соціальної сфери [1]. Таким чином, пріоритетними напрямками інноваційної діяльності є не лише створення нових продуктів і послуг та забезпечення інноваційного розвитку економіки країни, але й освітня, загальнокультурна і соціально-психологічна підготовка особистості та суспільства в цілому до сприйняття і творчого втілення в життя цієї ідеї інноваційного розвитку [2].

У вітчизняному бібліотекознавстві питання інноваційного розвитку почали розглядатися ще у 1990-х рр., однак, і нині теоретичні та практичні аспекти інноваційної діяльності бібліотек, набуваючи все більшої актуальності, одночасно залишаються найбільш дискусійними. Насамперед, це обумовлено різними можливостями бібліотек розробляти та впроваджувати нововведення, що стає причиною „інноваційного розриву” навіть між бібліотеками одного відомчого підпорядкування чи одного регіону: те, що вважається інновацією для однієї книгозбірні, є майже традиційною послугою для іншої.

Українська бібліотечна асоціація підтримує думку фахівців, що бібліотека за своєю суттю є інноваційною інституцією, їй притаманні мобільність та адаптивність. І одним із своїх стратегічних завдань УБА вважає формування сучасного іміджу бібліотеки, активне сприяння трансформації бібліотек у потужні бібліотечно-інформаційні центри, модернізації матеріально-технічної бази книгозбірень та підвищення престижу професії [3].

Як професійна організація УБА пріоритетами своєї діяльності визначила, зокрема, формування середовища професійного спілкування, обмін досвідом і підвищення професійного рівня працівників бібліотечно-інформаційних установ. В кінцевому результаті це

позитивно впливає на змістовне і структурно-організаційне оновлення діяльності бібліотек, їх технічну і технологічну модернізацію, а також професійну ментальність бібліотекарів.

За період з 1995 року УБА організувала сотні конференцій, семінарів і тренінгів, цілу низку міжнародних професійних науково-освітніх програм, присвячених актуальним питанням розвитку бібліотек як осередків інтелекту, культури, освіти та національної пам'яті, підвищенню ролі книгозбірень в українському соціумі, функціонуванню в Україні відкритого інформаційного суспільства. Було опубліковано більше 20 науково-практичних видань, які допомагають бібліотекарям досягати високого рівня якості бібліотечного й інформаційного обслуговування, знайомлять їх з прогресивним світовим досвідом, новаціями українських і зарубіжних колег.

В 2000 році УБА разом з Національною академією керівних кадрів культури і мистецтв заснувала Центр безперервної інформаційно-бібліотечної освіти, навчання в якому пройшли тисячі бібліотекарів. На його базі нині діє Головний тренінговий центр (ГТЦ), створений за проектом УБА в межах програми „Бібліоміст”, де організоване комплексне навчання за 3-ма модулями, один з яких має назву „Інноваційні зміни в бібліотеці на основі проектного, кадрового менеджменту та ініціативної діяльності бібліотек” [4]. Наразі у ГТЦ проходить тестування 3-х нових навчальних модулів, присвячених питанням інтелектуальної свободи та доступності інформації, адвокаційній діяльності і технологіям Веб 2.0.

11 квітня 2011 р. у м. Києві в Українському домі відбудеться Ярмарок інноваційних бібліотечних послуг, організований програмою „Бібліоміст” у партнерстві з Міністерством культури України, Українською бібліотечною асоціацією та Програмою сприяння Парламенту України II. Вже попередні результати відбору

учасників такої масштабної виставки дозволяють стверджувати, що українські бібліотеки є активними прихильниками ідеї інноваційного розвитку.

Література

1. **Закон** України «Про інноваційну діяльність», № 40-IV від 4 липня 2002 р. [Електронний ресурс] // Сайт «Законодавство України». – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=40-15>.
2. **Закон** України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», № 433-IV від 16 січня 2003 р. [Електронний ресурс] // Сайт «Законодавство України». – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=433-15>.
3. **Стратегія** Української бібліотечної асоціації на 2010-2014 рр. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Української бібліотечної асоціації. – Режим доступу : <http://ula.org.ua/index.php?id=268>.
4. **Хіміч Я.О.** Інноваційні зміни в бібліотеці на основі проектного, кадрового менеджменту та ініціативної діяльності бібліотек : посіб. для тренерів за прогр. підвищ. кваліфікації / Я.О. Хіміч, О.В. Башун ; Укр. бібл. асоц., Центр безперерв. інформ.-бібл. освіти, Голов. тренінг. центр для бібліотекарів. – К. : Самміт-Книга, 2010. – 65 с.

Є. М. Хриков
(Луганський національний університет імені Тараса Шевченка)

Моделювання взаємодії бібліотеки та структурних підрозділів вищого навчального закладу

Бібліотека є однією з найважливіших складових інформаційно-освітнього середовища сучасного вищого навчального закладу. Проте навіть гарно укомплектована та обладнана бібліотека з великою кількістю літератури,

інформаційних джерел, приміщень, працівників має сенс лише у тому випадку, якщо її потенційні можливості використовуються в оптимальному обсязі.

Ефективність використання наявного потенціалу бібліотеки значною мірою залежить від налагодження її взаємодії з іншими структурними підрозділами ВНЗ.

Аналіз літератури з управління ВНЗ та діяльності їх бібліотек свідчить, що проблема побудови оптимальної взаємодії бібліотеки з підрозділами вищих навчальних закладів ще не знайшла відповідного висвітлення, тому обґрунтування моделі такої взаємодії є актуальним науковим завданням. Від його вирішення залежить підвищення якості освітніх послуг вищого навчального закладу. Метою статті є обґрунтування методологічних та технологічних засад взаємодії бібліотеки та структурних підрозділів ВНЗ.

У процесі моделювання взаємодії бібліотеки з різними структурними підрозділами навчального закладу доцільно орієнтуватися на:

- завдання та функції бібліотеки;
- потреби кафедр, факультетів, інших структурних підрозділів;
- бажаний результат взаємодії;
- принципи міжнародних стандартів ISO серії 9000.

Причому враховувати потрібно всі вище перелічені позиції. Моделювати взаємодію бібліотеки з різними структурами ВНЗ, спираючись лише на завдання та функції бібліотеки, неможливо, оскільки взаємодія передбачає узгодження, інтеграцію діяльності всіх структурних підрозділів, керівників, та працівників ВНЗ. Для такого узгодження й інтеграції необхідні певні владні повноваження, яких не мають працівники бібліотеки.

Побудова взаємодії лише з позицій певної кафедри, факультету не забезпечує системності моделювання усіх чинників, які впливають на оптимальне використання

потенціалу бібліотеки у навчальній, науковій, управлінській діяльності.

Моделювати систему взаємодії структурних підрозділів і бібліотеки ВНЗ доцільно в першу чергу з урахуванням її бажаного результату та принципів міжнародних стандартів ISO серії 9000, беручи до уваги і завдання та функції бібліотеки і потреби структурних підрозділів. Лише в такому разі можна забезпечити системність моделювання взаємодії бібліотеки та структурних підрозділів ВНЗ.

Міжнародні стандарти ISO серії 9000 базуються на принципах загального управління якістю – TQM. Робота організації за цими принципами зорієнтована на запобігання випуску неякісної продукції, а не на її виправлення. Застосування нової моделі управління, яка використовує принципи TQM, дозволить організації досягти головних внутрішніх та зовнішніх цілей.

Ідеї TQM полягають у наступному:

- якість – невід’ємна складова будь-якого виробничого процесу, а не окрема функція управління;
- якість – це те, про що каже споживач, а не виробник продукції;
- відповідальність за якість повинна бути адресною;
- для реального підвищення якості необхідні нові технології;
- підвищити якість можливо за умов залучення усіх працівників до її забезпечення;
- контроль процесу завжди більш ефективний на відміну від контролю результату;
- політика в галузі якості повинна бути частиною загальної політики установи.

Головною ідеєю стандартів ISO 9000 є процесний підхід. Він полягає в тому, що організація:

- 1) розглядає свою діяльність з точки зору

споживача;

2) перетворює вимоги споживача у конкретні вимоги до продукції, послуги;

3) ідентифікує ключові процеси, які впливають на якість продукції, послуги;

4) визначає взаємозв'язок та взаємодію між ключовими процесами;

5) описує процеси через систему параметрів процесів;

6) виділяє ресурси для здійснення процесів;

7) визначає відповідальних за процеси;

8) розробляє методики вимірювання процесів;

9) здійснює моніторинг за процесами (їх параметрами);

10) аналізує встановлені невідповідності під час перебігу процесів;

11) здійснює коригувальні та запобіжні заходи;

12) проводить постійне вдосконалення процесів;

13) реєструє результати моніторингу та вдосконалення процесів.

Використання принципів TQM та ідей процесного підходу дозволяє: розглядати взаємодію бібліотеки та структурних підрозділів ВНЗ як основний процес, від розробленості якого залежить якість послуг, що їх надає бібліотека; зорієнтувати цей процес на підвищення якості послуг шляхом чіткого визначення та реалізації функцій усіх залучених до нього сторін; використовувати розроблену модель бажаного результату взаємодії для моніторингу цього процесу та його подальшого удосконалення.

Вивчення літератури та опитування експертів дозволяє скласти перелік характеристик бажаного результату взаємодії:

- відповідність послуг бібліотеки потребам навчальної, наукової та управлінської діяльності;

- сформованість у студентів та працівників потреби у використанні бібліотечних фондів;
- висока якість послуг, які надає бібліотека;
- відповідний обґрунтованим потребам рівень фінансування бібліотеки;
- оптимальне використання користувачами бібліотечних фондів.

Наведені ознаки бажаного результату взаємодії можуть формуватися як стихійно, так і цілеспрямовано відповідно до розроблених процедур. Розглянемо можливі їх варіанти.

Відповідність бібліотечних фондів потребам споживачів працівники бібліотеки не можуть забезпечити власними силами. Для цього їм потрібні кошти та обґрунтовано сформовані замовлення на придбання літератури. У кожному ВНЗ має бути розроблена процедура фінансування бібліотеки. Найкращою є ситуація, коли фінансуються всі обґрунтовані замовлення на придбання літератури та обладнання. Другий варіант – у ВНЗ визначається відсоток позабюджетних коштів, який щорічно спрямовують на реалізацію потреб бібліотеки. Але за таких умов треба визначити черговість закупівель.

Третій варіант розповсюджений у ВНЗ Росії, де факультети та інститути мають право самостійно використовувати від 30 до 70 відсотків отриманих позабюджетних коштів. Це дає їм можливість самостійно приймати рішення про придбання тієї чи іншої літератури.

Для четвертого варіанта характерним є те, що кошти розподіляються бюджетною комісією ВНЗ, яка розглядає замовлення структурних підрозділів. У такому випадку важливо мати документ, який регламентує процедуру розподілу коштів.

Головним структурним підрозділом ВНЗ є кафедра. Саме кафедра визначає вимоги до забезпечення навчальних дисциплін бібліотечними ресурсами. Але щоб це завдання реалізовувалось своєчасно, на кожній кафедрі

необхідно визначити, хто та в який термін повинен підготувати замовлення на придбання літератури. А керівництво бібліотеки визначає форму та порядок замовлення придбання літератури, процедуру обробки замовлень, їх затвердження, знайомить кафедри з ухваленими рішеннями. Те ж саме стосується придбання літератури, необхідної для ліцензування та відкриття нових спеціальностей.

Від сформованості у студентів та працівників ВНЗ потреби використовувати бібліотечні фонди значною мірою залежить ефективність навчального процесу, наукової роботи та діяльності всього навчального закладу. Хоча бібліотека самостійно не може вирішити цю проблему, її працівники можуть ініціювати налагодження взаємодії структурних підрозділів ВНЗ у її вирішенні. Змоделюємо функції кожного підрозділу у вирішенні цього завдання.

Бібліотека:

- створює чітку систему інформування структурних підрозділів про наявну літературу та нові надходження;
- за допомогою нових інформаційних технологій створює бібліотечні історії користувачів.

Завідувач кафедри:

- аналізує бібліотечні історії викладачів;
- проводить вибірковий аналіз бібліотечних історій студентів, які вивчають дисципліни кафедри;
- на засіданнях кафедри проводить огляд нової літератури з дисциплін навчального плану.

Викладачі кафедри:

- аналізують, як студенти використовують бібліотечні фонди під час вивчення навчальних дисциплін, наукової роботи шляхом ознайомлення з бібліотечними історіями студентів;

- розробляють для студентів списки рекомендованої для вивчення дисципліни літератури, спираючись на фонди бібліотеки;
- розробляють систему навчальних завдань, які вимагають від студентів використання бібліотечних фондів;
- запрошують працівників бібліотеки на зустрічі зі студентами;
- частину занять відводять для ознайомлення студентів з наявною в бібліотеці літературою.

Деканати факультетів, директорати інститутів:

- систематично аналізують робочі програми, плани семінарських, практичних занять з метою з'ясування своєчасності оновлення списків рекомендованої для вивчення літератури;
- аналізують плани та протоколи засідань кафедри, прийняті на засіданнях рішення з метою з'ясування ефективності використання фондів бібліотеки та взаємодії кафедри та бібліотеки;
- у визначені терміни комплектують із замовлень кафедр замовлення факультету (інституту) на придбання літератури, що дозволяє контролювати та забезпечувати своєчасність виконання цього завдання.

Навчальна частина:

- аналізує узагальнену інформацію про забезпеченість спеціальностей навчальною літературою;
- здійснює вибірковий аналіз курсових, дипломних, магістерських робіт з метою з'ясування характеру використання бібліотечних фондів, фактів плагіату.

Наукова частина:

- аналізує своєчасність розміщення публікацій викладачів на сайті бібліотеки;

- формує замовлення на придбання літератури, необхідної для наукової роботи;
- здійснює вибірковий аналіз публікацій викладачів з метою з'ясування того, як вони використовують потенціал бібліотеки.

Відділ моніторингу управління якістю послуг ВНЗ:

- розробляє разом з бібліотекою процедуру взаємодії структурних підрозділів ВНЗ щодо забезпечення оптимального використання бібліотечних фондів;
- контролює та удосконалює розроблену процедуру;
- проводить опитування користувачів бібліотеки з метою з'ясування якості її послуг;
- здійснює аналіз використання потенціалу бібліотеки структурними підрозділами ВНЗ;
- проводить співставлення потенційних можливостей бібліотеки, вартості її послуг, рівня використання потенціалу фондів бібліотеки, рівня задоволеності користувачів бібліотеки з метою оцінки ефективності її діяльності. Результати аналізу надає ректору ВНЗ.

Ректор вищого навчального закладу:

- оцінює ефективність процесу взаємодії бібліотеки та структурних підрозділів;
- визначає загальні підходи до фінансування бібліотеки;
- ураховує результати моніторингу під час прийняття кадрових рішень стосовно керівництва бібліотеки та структурних підрозділів.

Наведена модель взаємодії бібліотеки та структурних підрозділів є орієнтовною, оскільки в кожному ВНЗ свої структура та традиції управління. Так, наприклад, якщо у навчальному закладі відсутня структура з управління якістю послуг, то ректору необхідно вирішувати, який структурний підрозділ або хто із керівників буде забезпечувати вирішення наведених вище завдань такої структури.

Таким чином, під час моделювання процесу взаємодії бібліотеки та структурних підрозділів, треба враховувати наявний у ВНЗ досвід та результати наукових досліджень, в яких обґрунтовані ті чи інші моделі такої взаємодії.

Г. Г. Макарова
(Чернігівський національний педагогічний університет
ім. Т. Г. Шевченка)

Вузівська бібліотека як соціально-психологічне середовище в процесі формування екологічної культури

Визначення ролі та основних напрямів діяльності бібліотеки на певному історичному етапі так чи інакше підпорядковується потребам суспільства [1, 6].

Історичний розвиток і зміни функцій бібліотек ініціюються соціальним замовленням на різних етапах всесвітньої історії. У XIX – на початку XX ст. суспільство ініціювало просвітницьку функцію бібліотек, у роки радянської влади – ідеологічну. Науково-технічні, екологічні, культурні та кризові явища XXI ст. активізували інформаційну та освітню функції бібліотек [6, 57].

Розвиток сучасного суспільства, заснованого на інформаційно-комунікаційних технологіях, висуває нові вимоги до бібліотек. Головна місія бібліотек – збирання, зберігання, створення, розповсюдження та використання загальнодоступної інформації – перетворила їх в нових умовах на центри інформатизації суспільства [2, 12].

У соціально-культурній системі одне із центральних місць належить інституту народної освіти, який складає загальну систему закладів, що забезпечують базову та додаткову освіту. Стан цього інституту визначає рівень просвіти та культури країни. Однак педагогічна діяльність не обмежується лише закладами освіти, бібліотеки як

комунікативні центри традиційно називають закладами позашкільної освіти та виховання [5, 121].

Бібліотека втілює дух суспільства, чий ціннісно-нормативні зразки відображаються у комплектуванні книжкового зібрання того чи іншого обсягу та функціональної направленості. Тому бібліотеку можна вважати повноцінним соціальним інститутом, що входить до комплексу культурних інститутів суспільства, виконує свою соціальну роль та має певні соціальні функції:

1) кумуляція – зібрання і збереження документів та інформації про них;

2) класифікація – „складання” документів у фонд, що є моделлю культури;

3) трансляція – надання абонентам класифікованих документів та інформації про них;

4) ціннісна орієнтація – ієрархізація елементів моделі культури, виділення цінностей і рекомендація їх абонентам [8, 194].

Аналізуючи роль бібліотеки в суспільстві XXI ст., Г. Фонотов визначає бібліотеку як „...гуманітарний заклад, соціальною функцією якого є активна участь в освіті й вихованні особистості, її інтелектуальної та практичної діяльності, розвитку науки і культури, їхнього взаємозбагачення, забезпеченні прав людини на користування духовними цінностями, закріпленні її фізичного і морального здоров'я” [9, 45].

Особистість формується під впливом соціального середовища, і дуже важливим є створення у бібліотеці такого середовища, яке буде позитивно впливати на формування особистості читача, особливо студента [3, 8].

Виховання – це передусім інформаційний процес, тобто потік „виховуючої” інформації, що значно підвищує виховну роль бібліотеки [7, 62].

Вузівські бібліотеки працюють з молоддю, яку формують за допомогою книги. І тому виховна функція для вузівських бібліотек є однією з головних [4, 36].

Н. Грабар, досліджуючи виховну діяльність вузівських бібліотек зазначає, що „на сучасному етапі необхідне теоретичне узагальнення для наукового обґрунтування технологій проведення виховної діяльності бібліотеками ВНЗ” [3, 1].

Бібліотеки навчальних закладів забезпечують потреби навчально-виховного процесу в усіх його ланках. В Законі України „Про освіту” важливе місце відводиться культурно-виховній і просвітницькій роботі.

У своїй роботі вузівські бібліотеки керуються завданнями виховання студентської молоді. Виходячи з цього положення культурно-просвітницька робота зі студентською молоддю проводиться за такими напрямками: національно-патріотичний, суспільно-правовий, морально-етичний, художньо-естетичний, екологічного виховання.

Пріоритетними напрямками культурно-масової роботи вузівських бібліотек є формування у молоді національного світогляду (системи цінностей: вселюдських, національних, родинних), громадянської відповідальності, національної гідності, правової свідомості, професійних якостей сучасного спеціаліста, високої гуманістичної та екологічної культури, здорового способу життя та естетичного смаку майбутніх фахівців.

Всі заходи спрямовуються на виховання творчої, гармонійно розвиненої особистості, на етичну її переорієнтацію та одухотворення. Саме зараз, як ніколи, в Україні виникла гостра потреба в активній творчій особистості, що покликана стати спадкоємцем і творцем української і світової культури, спроможною адаптуватися в насиченому інформацією світі.

У вузівських бібліотеках використовуються різні способи культурно-просвітницької роботи рекомендовані бібліотекознавством, а саме: критико-аналітичні, позитивно-ілюстративні, рекомендаційно-інформаційні.

У науковій бібліотеці Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка основна увага у бібліотечно-інформаційній роботі зі студентською молоддю приділяється вихованню екологічної культури. Бібліотечно-інформаційні заходи поділяють на критико-аналітичні, позитивно-ілюстративні, рекомендаційно-інформаційні.

До критико-аналітичних заходів відносять: дискусії, обговорення книг, вечори запитань і відповідей. Критико-аналітичні заходи сприяють виробленню у студентів вмінь і навичок критичного мислення, формують етично-естетичні погляди і смаки.

До позитивно-ілюстративних заходів відносять: вечори-зустрічі, вечори-портрети, тематичні вечори (літературні, вечори-конкурси, КВК), тематичні літературні екскурсії, краєзнавчі подорожі, години пам'яті.

До рекомендаційно-інформаційних заходів відносять: усні журнали, презентації книг, бібліографічні огляди. Мета даних заходів: зацікавити читачів, переконати в необхідності читання рекомендованої літератури, забезпечити широкою інформацією про художні твори, актуальні питання фахової літератури, сприяють підвищенню загальнокультурного і професійного рівня.

На базі даної бібліотеки підготовлена та проведена наступна програма заходів, які висвітлені у посібнику з екологічного виховання студентської молоді, що готується до друку у 2011 році:

1. Тематична година „Кохання – один із вищих ідеалів людських відносин” з участю психолога Центру планування сім'ї.

2. Тематична година „Статеве виховання і репродуктивне здоров'я” з переглядом відеоматеріалів і обговоренням переглянутого з лікарем-гінекологом.

3. Тематична міні-лекція-огляд „Світ юнака і світ дівчини – в різниці їх чарівність” для старшокласників.

4. Тематична година „Чорнобиль – погляд через роки”.
5. Тематична година „Іван Михайлович Сеченов – високоталановита, оригінальна й світла постать у науковому світі ХІХ століття”.
6. Огляд-лекція „Стан паління в Україні і здоров’я нації”.
7. Огляд-лекція „Кожна епоха пише свою історію моральності”.
8. Година цікавої інформації „Судові процеси над тваринами”. Перегляд літератури „Цей дивовижний світ тварин...?!”
9. Обговорення теми „Психологія підлітків: формування негативного ставлення до наркотиків та алкоголю” з психологом-консультантом.
10. Обговорення книги Голови Спілки „Чорнобиль України” Анатолія Лагуна „Двадцять три весни після... Чорнобиль в століттях і долях”.
11. Обговорення теми „Роль суспільства та сім’ї в вихованні статевої моральності”. Тематичний огляд літератури.
12. Обговорення з психологом-консультантом реабілітаційного центру хімічно-залежних „Ступені” теми „Психологія підлітків: формування негативного ставлення до алкоголю”.
13. Екологічний діалог „Людина і природа: правила гри”.
14. Екологічний суд „Біоетика: припустимі і неприпустимі дії з морального погляду щодо тварин”.
15. „Круглий стіл” „Земля у нас єдина! Збережемо Землю голубою і зеленою!” Обговорення екологічного стану Чернігівщини за участю Івашко Людмили Григорівни – заступника начальника державного управління охорони навколишнього природного середовища в Чернігівській області та Карпенка Юрія Олександровича – голови міської організації

Всеукраїнської екологічної ліги, кандидата біологічних наук. У програмі заходу перегляд літератури „Заповідна справа. Екологія. Охорона природи.”

16. „Круглий стіл” на тему „Виховання моральності: проблеми сьогодення”. Досвідчені викладачі психології та соціології обговорювали проблему людських чеснот і пороків – найстарішу та традиційну в етиці.

17. Тематичний захід до Всесвітнього дня біорізноманіття „Екологічний баланс – ключ до збереження біологічного різноманіття”.

18. Прес-конференція з Мариною Грибановою „Вся правда про наркотики: причини, наслідки, профілактика” за участю представників ЗМІ, спеціалістів реабілітаційного центру хімічно-залежних, обласного центру здоров’я з профілактики вживання наркотичних речовин, спиртних напоїв і паління молоді та студентства.

19. Усний журнал „Екологічний паросток”.

20. Усний журнал „За здоровий спосіб життя!” (про змінені стани свідомості, вплив техногенних електромагнітних полів на людину).

21. Вечір запитань і відповідей „Наркотики і наше здоров’я”.

22. Вечір запитань і відповідей „СНІД – чума ХХІ століття!”.

23. Вечір запитань і відповідей „Відповідає спеціаліст”.

24. Вечір запитань і відповідей „Україна в зоні епідемії СНІДу!”.

25. Творча зустріч „Душі моєї дім не знає стін” з Гузеллю Шаймухаметівною Черниш.

26. Творча зустріч „Світ правди і краси Михася (Михайла Михайловича) Ткача”. Твори Михася Ткача вражають чутливістю і талантом художника змальовувати картини природи, вони пронизані любов’ю та дбайливим ставленням до рідної природи.

27. Презентація книги Тетяни Крисанової „Планета Оя” (Автор у своїй повісті ставить питання про те, як тремтливо треба берегти рідну Землю, бути людьми).

28. Вечір поезії „Весняні мотиви...”.

29. Година пам'яті „Чорнобиль – біль наш довічний!”.

30. Година пам'яті „Полиновий дзвін...” Перегляд документальної Чорнобильської хроніки 1986 року.

31. Тематичний вечір за краєзнавчими матеріалами „Чорнобиль, час і ми”. У програмі заходу демонстрація фільму „Закриття ЧАЕС”

32. Тематичний вечір „Любов – найбільша на Землі краса!” (турбота за свій народ, його майбутнє, гідні умови проживання, питання про дбайливе ставлення до природи, про родинні стосунки: ніжне, поважне, турботливе ставлення до жінки – коханої, дружини, матері, сестри).

33. Літературний вечір „Жіноча краса – загадка і таїна!” (виховання поваги до жінки-матері, відповідальності за народження здорового покоління).

Так як основні функції бібліотек – збирати, класифікувати і надавати населенню інформацію, то бібліотеки є найдоступнішими і авторитетнішими центрами освіти і виховання населення.

Бібліотеки, будучи джерелом інформаційних ресурсів, також є соціально-психологічним середовищем у процесі формування особистості, і тому відіграють вагомую роль у вихованні свідомості та культури, в нашому випадку, екологічної.

Література

1. **Бровкін А.** Інформаційна місія бібліотекаря / А. Бровкін, Н. Каліберда // Бібл. вісн. – 2002. – № 6. – С. 6–9.
2. **Вылегжанина Т. И.** Публичные библиотеки Украины в информационном пространстве [выступление на междунар. науч. конф. «Румянцевские чтения – 2009»] / Т. И. Вылегжанина // Библиотековедение. – 2009. – № 5. –

С. 12–14. **3. Грабар Н. Г.** Виховна діяльність бібліотек вищих навчальних закладів у сучасних соціально-комунікаційних умовах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з соціальних комунікацій : спец. 27.00.03 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» / Н. Г. Грабар. – Х., 2008. – 20 с.

4. Грабар Н. Інформаційно-виховні функції бібліотеки вищого навчального закладу / Н. Грабар // Вісн. Кн. палати. – 2004. – № 1. – С. 35–37. **5. Каган М. С.** Философия культуры / Моисей Самойлович Каган. – СПб. : Петрополис, 1996. – 416 с. **6. Марцева Л. М.** Концепция библиотеки информационного общества: социально-философский аспект / Л. М. Марцева, И. А. Фалалеева // Библиотека в эпоху перемен. – М. : Рос. гос. б-ка, 2007. – Вып. 2 (34). – С. 54–61. **7. Семененко Л. П.** До Європи знань – через підвищення якості освіти / Л. П. Семененко // Культура народів Причорномор'я. – 2005. – № 60, т. 1. – С. 60–66. **8. Сусак А. В.** Функції бібліотеки в сучасному інформаційному просторі / А. В. Сусак // Вісн. Львів. ун-ту. – Л., 2007. – С. 194–198. **9. Фонов Г. П.** О природе библиотек: информационные ли они учреждения? / Г. П. Фонов // Библиотековедение. – 2002. – № 4. – С. 36–47.

Н. М. Кравчук
(Вінницький національний медичний університет
ім. М. І. Пирогова)

**Бібліотека ВНЗ у віртуальному просторі з погляду
користувача та бібліотекаря.
(За матеріалами статистичного вивчення)**

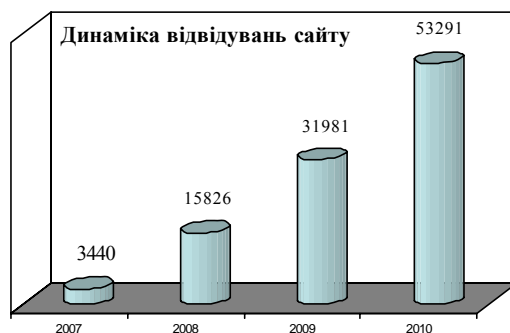
Упровадження нових інформаційних технологій у всі сфери бібліотечної роботи докорінно змінює діяльність бібліотек, яка ґрунтується на впровадженні послуг нового рівня. Інтеграція бібліотеки у світовий бібліотечний

інформаційний простір є складовою її ефективною діяльністю. Своєчасне інформування, оперативне та ефективно задоволення потреб читачів сьогодні забезпечують веб-сайти, які дозволяють розширити та урізноманітнити спектр бібліотечно-інформаційного сервісу.

Бібліотека ВНМУ ім. М. І. Пирогова є важливою ланкою університету, однією із складових реалізації освітньої і наукової діяльності ВНЗ, а тому на його сайті рубрика „Бібліотека” розміщується на головній сторінці. Інформація на сайті найбільш цікава, насамперед, читачам бібліотеки. Тому структура і наповнення сайту нашої бібліотеки будується на основі вивчення потреб користувачів та першочерговості питань, що їх цікавлять.

Бібліотека ВНМУ провела аналіз відвідувань та частоти звернень до власного сайту, який функціонує уже майже 4 роки. Ефективність розміщеної інформації в мережі Інтернет виражають статистичні дані, отримані за результатами щоденного опитування, яке розміщується на головній сторінці сайту. Позитивні відгуки про сайт надіслали 60 % відвідувачів, 37, 6 % побажали покращення якості його наповнення.

На кінець 2010 р. відвідування сайту склали 53 291 раз, а це в середньому 140 звернень щоденно.

Доречно зупинитися на основних рубриках нашого сайту, які сприяють його активному використанню відвідувачами.

Візитною карткою бібліотеки є загальна інформація, яка включає історичну довідку, структуру, правила користування, режим роботи, відомості про дирекцію, контактну інформацію та ін. Хоча до подібної інформації протягом існування сайту зміни вносяться рідко, все ж таки, як показав аналіз нашого сайту, цей розділ є популярним. Щомісячна частота звернень до нього сягає близько 200 раз. Ця цифра свідчить про постійне збільшення кількості нових віртуальних користувачів бібліотеки. Із загальної інформації про бібліотеку найбільший інтерес користувачі виявили до „Колекції цінних і рідкісних видань”, відвідавши розділ за весь час існування сайту 27558 раз. Із 2008 р. бібліотека почала виставляти щорічний звіт, до якого протягом року зафіксовано близько 2,5 тис. звернень.

Лідером інформаційної підтримки користувачів є розділи про власні ресурси бібліотеки. Найважливішим елементом цього блоку є електронний каталог на документний фонд бібліотеки та аналітичні матеріали, до якого фіксується близько 1 тис. щомісячних звернень. Доступ до ЕК бібліотеки ВНМУ надає Асоціація „Ирбис Україна”.

Також бібліотека розміщує на сайті рекомендаційні списки літератури відповідно до найактуальніших читацьких запитів. На сьогодні представлено 30 тем. Хоча існує думка, що це уже рудиментні форми бібліографічного інформування, статистичний аналіз сайту бібліотеки ВНМУ цьому протирічить. Про попит на рекомендаційні списки свідчать 60-130 щоденних звернень до кожного.

Оперативність інформування про нові надходження забезпечує бюлетень „Бібліокур'єр”, який готується спільно з науковою частиною університету. Незважаючи

на те, що „Бібліокур'єр” паралельно видається в друкованому варіанті і передається на всі кафедри університету, у віртуальному середовищі він користується попитом (близько 2–3 тис. звернень).

Бібліотека ВНМУ комплектує та зберігає обов'язковий примірник дисертацій, які були захищені на базі університету. У зв'язку із підвищеним попитом списки цих видань представлені на сайті у розділі „Дисертації, захищені у ВНМУ”. Щорічно близько 1,5 тис. віртуальних користувачів цікавляться новими надходженнями.

Бібліотека активно популяризує наукову та видавничу діяльність університету: періодичні видання університету („Вісник Вінницького національного медичного університету”, „Вісник морфології”, „Biomedical and Biosocial Anthropology”), матеріали конференцій, проведених на базі університету, та праці викладачів університету із 2005 року видання. До змісту журналів, представлених на сайті, звертаються до 2 тис. віртуальних користувачів, в т. ч. із різних міст та організацій. Свідченням цього є неодноразові запити колег на електронну доставку необхідних статей.

Свою доцільність та ефективність підтвердила рубрика „Праці науковців ВНМУ” (понад 3000 звернень), де подаються зображення обкладинок монографій, їх коротка анотація і зміст.

Мобільність нашого сайту визначається не лише завдяки широкій інформації про власні бібліотечні ресурси. Постійно поповнюється он-лайнний покажчик сайтів повнотекстових електронних медичних журналів. Сьогодні він нараховує майже 200 адрес. За 2 роки функціонування цей розділ став найпопулярнішим після „Електронного каталогу” – 34 113 переглядів.

Варто відзначити, що актуальним напрямком обслуговування науковців університету є розміщення на сайті рекомендацій щодо бібліографічного опису

використаних джерел до дисертацій згідно з останніми державними стандартами і вимогами ВАК України.

Інтернет-сайт бібліотеки відіграє значну роль не лише в забезпеченні інформаційної, освітньої і наукової підтримки професорсько-викладацького складу і студентів університету, але й у наданні методичної допомоги колегам, обміні досвідом та формуванні професійної спільноти. Оскільки бібліотека ВНМУ є методичним центром бібліотек ВНЗ м. Вінниці, то розділ „Бібліотечному фахівцю” спроектований для ефективного професійного інформування колег і призначений безпосередньо для організації роботи методичного об’єднання. Сторінка „Заплановані заходи” представляє план роботи методичного об’єднання на поточний рік. Питання, які розглядатимуться на заходах, розміщують заздалегідь на веб-сторінці „Семінари і конференції”, а після проведення заходів подаються повнотекстові виступи. Значний інтерес у бібліотечних працівників викликає розділ „Матеріали на допомогу фахівцю”, де представлені методичні матеріали, підготовлені бібліотекою.

Про активне звернення віртуальних користувачів до сайту свідчить статистика використання розділу „Оголошення”. Незважаючи на те, що вміщена там інформація в силу своєї тимчасової оперативності швидко змінюється або повністю закривається, користувачам навіть у короткі терміни вдається „встановити рекорди” з відвідування. Тут розміщуються анонси заходів у бібліотеці, які відбулися або плануються, тимчасові зміни в роботі тощо.

Орієнтуватися користувачам в оновленні сайту допомагає рубрика „Останні новини”, розміщена в кінці кожної сторінки. Цей розділ не лише відображає динамічність функціонування бібліотеки, але й економить час користувачів при пошуку оновленої інформації.

Статистика щоденного відвідування сайту, яка розміщена на головній сторінці – це своєрідний підсумок роботи бібліотеки, який дозволяє оперативно реагувати на зменшення попиту. А постійне відслідковування змін у рубриці „Популярне” сприяє виявленню неактуальності того чи іншого матеріалу.

У 2010 р. бібліотека заради оперативності інформування впровадила нову форму віртуальної взаємодії – „Web-2”. Із серпня 2010 р. створено 4 блоги: „Новини бібліотеки”, „Бібліо Граф і Я”, „МетодINFO”, „Літературна вежа” (висвітлюється діяльність творчого об’єднання, що діє при бібліотеці). Вони своєчасно наповнюються текстом та мультимедійною інформацією відповідної тематики. За час їх існування (6 місяців) – близько 900 переглядів. Аудиторія відвідувачів блогів переважно з України. Проте нашою інформацією цікавилися в Росії, США, Індії, Канаді, Нідерландах, Португалії і навіть в Об’єднаних Арабських Еміратах та Йорданії. Така географічна картина є свідченням того, що для розширення доступу до інформації бібліотеки наявність російськомовної та англomовної версій сайту є обов’язковими.

Отже, створення веб-сайту – це складний, кропіткий, безперервний процес. Він повинен бути не лише інформативним та функціональним, але й привабливим та легкодоступним. Його сторінки повинні постійно і регулярно поновлюватися не лише силами бібліотекарів, але й за допомогою викладачів та студентів. При його плануванні важливо продумати зміст, професійно розмістити інформацію, дотримуючись певних рекомендацій щодо використання різних елементів дизайну. При цьому ефективна реалізація проекту сайту можлива за умови наявності команди кваліфікованих спеціалістів-бібліотекарів та веб-дизайнерів. Але між бібліотекарем та програмістом не завжди складається тісний тандем. Тому часто веб-сайт бібліотекарі

удосконалюють самотужки, звертаючись до досвіду інших бібліотек та емпіричним шляхом. У професійних періодичних виданнях уже з'явилося багато публікацій на цю тему, звідки переважно і черпаються знання. Проте методичних розробок по створенню проектів веб-сайтів немає. Були б корисними спеціальні семінари та курси з основ веб-дизайну та технічної підтримки сайту. Адже саме від кваліфікованого підходу до організації сайту залежить його життєздатність.

Література

1. **Артемов Ю.** Роль і місце веб-порталу в діяльності наукової бібліотеки / Ю. Артемов, О. Непляха, Ж. Левченко // Бібл. форум України. – 2006. – № 2. – С. 19–21.
2. **Донец В.** Библиотека вузов в веб-пространстве / В. Донец // Бібл. форум України. – 2007. – № 3. – С. 16–17.
3. **Кожевникова Е.** Виртуальная библиотека вуза / Е. Кожевникова // Библиография. – 2007. – № 3. – С. 29–34.
4. **Монастырева В.** Университетские библиотеки в системе высшего образования / В. Монастырева // Бібл. форум України. – 2005. – № 2. – С. 28–33.
5. **Потехина Ю.** Интернет-представительство библиотеки вуза: желаемое и действительное / Ю. Потехина // Науч. и техн. б-ки. – 2005. – № 6. – С. 14–25.
6. **Степанов В.** Библиографическое обслуживание в эпоху цифровых коммуникаций / В. Степанов // Библиография. – 2007. – № 2. – С. 22–41.
7. **Торлин И.** Веб-сайты публичных библиотек Украины: попытка обзора / И. Торлин // Бібл. форум України. – 2006. – № 3. – С. 4–7.
8. **Харыбина Т.** Создание библиотечного веб-сайта / Т. Харыбина, Н. Слащева, Ю. Мохначева // Библиотека. – 2005. – № 4. – С. 44–45.
9. **Цуріна І.** Методична робота в офлайновому режимі / І. Цуріна, М. Талалаєвська // Бібл. планета. – 2006. – № 2. – С. 17–19.
10. **Цуріна І.** Як зробити веб-сайт публічної бібліотеки успішним? / І. Цуріна // Бібл. планета. – 2007. – № 2. – С. 34–35.

Роль сучасних технологій у трансформації культури

Постановка проблеми. Розуміння реалій сучасного світу значною мірою залежить від коректної інтерпретації взаємозв'язку між культурою і технікою. Осмислення співвідношення між технологічними артефактами постіндустріального суспільства та породжуваним ними інформаційним середовищем – кіберпростором – закономірним чином призводить до формулювання світоглядних питань, пов'язаних з аналізом сучасної стадії розвитку техніки. К. Хюбнер звертає увагу на те, що „як приборчники, та і її [техніки. – Ю. Т.] супротивники виходять з одних і тих самих не завжди чітко сформульованих ідей: точність, раціональність і прогрес. Різними є лише висновки, які роблять з цих ідей” [1, 286]. Насправді така різна оцінка техніки вказує лише на те, що обидві сторони в чомусь праві, однак визнання факту не повинно призвести до висновку, що техніка сама по собі є ні поганою, ні хорошою, потрібно лише знайти їй достойне застосування. Цей висновок є неправильним, проте його часто видають за правдоподібний.

Аналіз публікацій з теми. Вивченням техніки як визначального фактора розвитку соціуму на різних етапах займалися багато вчених, серед яких слід відзначити російських науковців В. С. Стьопіна і Е. С. Деміденка, авторів концепцій техногенної цивілізації, прихильників концепцій технооптимізму (Ф. Дессауер, Г. Кан, Д. Беля, Е. Тоффлер та ін.) та технопесимізму (О. Шпенглер, К. Ясперс, Г. Маркузе), Ж. Еллюль та ін.) та багато інших.

Метою даної статті є розкриття ролі сучасної техніки у трансформації культури.

Виклад проблеми. Багатоплановість питання про техніку та її специфіку в сучасному світі спонукає ввести

певні методологічні межі, в якості яких слід прийняти три положення, сформульовані В. Розіним:

1) вивчення техніки передбачає визнання неблагополуччя, кризи культури та вимогу розуміти техніку як момент цього неблагополуччя;

2) об'єктом розгляду філософії техніки є не просто феномен техніки, а її сутність, однак цю сутність необхідно розкрити таким чином, щоб зрозумілим було вирішення та обґрунтування основних онтологічних проблем;

3) прямий синтез онтологічних характеристик техніки чи спроби побудувати так звані узагальнюючі визначення техніки є неефективними: вони не приносять жодного приросту знання, хоча й створюють певну ілюзію теоретичного пояснення [2, 40–41].

Таким чином, необхідно техніці дати „нетехнічне” обґрунтування, тобто виявити її відносини з культурою. Для цього, перш за все, необхідно зафіксувати основні характеристики техніки, що визначають її сутність. Вони є досить очевидними, однак у різних дослідженнях їх наводять окремо:

– техніка являє собою артефакт, штучне утворення. Вона спеціально виготовлена людиною (майстром, техніком, інженером), який використовує при цьому певні задуми, знання і досвід;

– техніка є інструментом, тобто завжди використовується як засіб для задоволення відповідної людської потреби (в силі, русі, енергії, захисті тощо);

– техніка є самостійною реальністю. Вона протиставляється природі, мистецтву, мові тощо. Не дивлячись на це, з технікою пов'язується певний спосіб існування людини, в наш час – доля цивілізації;

– техніка виявляється специфічним інженерним способом використання матеріалів, сил та енергії природи. Особливо відзначають, що лише в Новий час людина стала розглядати природу як автономне, потенційно безкінечне

джерело всіх вказаних феноменів, а також навчилася описувати їх в науці та ставити собі на службу;

– цілеспрямоване підвищення ефективності техніки пов'язане з поняття технології. Цивілізаційні зміни досягаються в одних випадках за рахунок винайдення нової техніки, в інших – завдяки створенню нової технології, в третіх – за рахунок поєднання та спільної дії одного та іншого.

На думку М. Шитикова, виявлення головної функції техніки в культурі дозволить уникнути простого сумування її онтологічних характеристик. Культура є сукупністю всіх способів відношення людини до світу, що перетворюють дійсність на осмислену для людини реальність. Техніка являє собою один із способів світоставлення людини, орієнтований на інструментальні цінності. Технічна реальність відрізняється від культури тим, що вона „просто забезпечує життєдіяльність людей, слугує інструментом для виживання, і лише побічно ще й пов'язана із символами, з необхідністю осмислення, олюднення реальності” [3, 9].

Поряд з цим техніка життєво необхідна для людства як універсальний засіб задоволення будь-яких потреб. Внаслідок цього в ХХ столітті вона стає найважливішим інструментом культури. Однак якщо техніка прагне підмінити собою всю культуру, тобто редуціювати світ до технічної реальності, то майбутнє як таке розглядається в якості об'єкта технічного конструювання. Закономірним результатом останнього повинен стати проект побудови „щасливого суспільства”. Однак одразу постає питання: чи можливо хоча б теоретично отримати такий проект (можливість його реалізації не береться до уваги)? В короткотерміновій перспективі будь-яка техніка частково виконує прогностичну функцію, а також втілює в собі деяке ідеологічне уявлення про майбутнє. Наступний крок на цьому шляху – стихійний розвиток підсистем сучасної техносфери – неприпустимий, оскільки він доволі швидко

може призвести до негативних наслідків (як явних, так і прихованих), аж до тотальної некерованості технічного прогресу та глобальних техногенних катастроф.

З іншого боку, модель планомірного збалансованого розвитку підсистем сучасної техносфери також є утопією: відповідний проект буде неповним (оскільки необхідна інформація завжди запізнюється) і/чи в чомусь принципово суперечливим (комплексний технічний мегаоб'єкт завжди є менш складним, ніж його модель). Крім того, чим складніший об'єкт, тим витрати на побудову його моделі зростають в геометричній проекції і на певному рівні досягають значення абсолютної економічної нерентабельності.

Таким чином, в обох випадках такий проект навіть теоретично неможливо створити, тому на практиці його неможливо реалізувати. Більше того, в обох випадках втрачаються чи зовсім відсутні світоглядні орієнтири в середньотерміновій перспективі, що може призвести людство до загибелі. Не дивлячись на це, до цих пір досить впливовою є ілюзія всемогутності техніки, яка по-різному виражається в концепціях технооптимізму та технопесимізму.

Прихильники першої з них (Ф. Дессауер, Г. Кан, Д. Бея, Е. Тоффлер та інші) переоцінюють здібності техніки до створення і вважають, що вона відіграє вирішальну роль у розвитку суспільства. Також відзначається безумовна орієнтація на науку та техніку, які виступають як визначальні фактори функціонування сучасної цивілізації. Людина в технічній системі займає підлегле положення по відношенню до машин. Згідно з позицією технооптимізму, будь-які негативні наслідки застосування техніки можна нейтралізувати через впровадження більш сучасних технологій. Методологічною основою цієї концепції є технологічний детермінізм, який постулює однозначну залежність

соціально-економічних змін від науково-технічного прогресу.

Представники технопесимізму (О. Шпенглер, К. Ясперс, Г. Маркузе), Ж. Еллюль та інші) акцентують увагу на негативних наслідках технічного розвитку. Ці філософи відзначають, що надмірне захоплення технікою призводить до відчуження та уречевлення людей. При цьому вона часто містифікується, наділяється незалежним від людини буттям та розглядається в якості основної причини всіх глобальних проблем людства. В ХХ ст. техніка стала універсальним інструментом підкорення природи, а потім трансформувалася в технічну реальність, яка підкорила собі саму людину. Не дивлячись на це, прибічники технопесимізму не відкидають техніку як таку, проте закликають контролювати технічний прогрес. Однак в межах даної теорії так і не вирішене питання про те, як нетехнічними засобами можна здійснити контроль над технікою.

Врешті решт, обидва напрями виходять з положення, що „техніка являє собою самостійну – як демонічну, чи божественну силу, яка може автономно вирішити багато соціальних та індивідуальних людських проблем або ж, навпаки, згубить суспільство” [4, 389]. Очевидно, для подолання крайнощів вказаних течій, в тому числі породжених технологічним детермінізмом, необхідним є конструктивний підхід.

Відповідну спробу пошуку інших світоглядних засад зробив М. Хайдеггер. У доповіді „Питання про техніку” (1953) німецький мислитель піддав критиці інструментальні концепції техніки, оскільки вони не дозволяють коректно поставити питання про її сутність. Сучасна техніка, на його думку, є розкриттям потаємного з допомогою *постава*. Тут мається на увазі масове машинне виробництво, взяте як поняття онтологічного порядку: „Постав ставить людину на розкриття дійсності способом поставлення її в якості того, хто знаходиться в наявності”

[5, 231]. Разом з тим, постав не є родовим поняттям для якого-небудь технічного пристрою. Філософ звертає увагу на справжню загрозу існуванню людства не в техногенних катастрофах самих по собі, а в пануванні постава, подолати який можна лише за допомогою іншої за своїми ціннісними орієнтаціями стратегії технологічного розвитку. Хоча у самого М. Хайдеггера такого формулювання немає, однак така інтерпретація зовсім не суперечить його роздумам.

В більш ранній праці „Час картини світу” М. Хайдеггер відзначає: „Основний процес Нового часу – підкорення світу як картини. Слово „картина” означає тепер: конструкт уявлення, який уречевлює. Людина бореться тут за позицію такого суцього, яке всьому суцшому задає міру та диктує норму” [6, 52]. Беручи це до уваги, можна припустити, що новоевропейську техніку правомірно називати як „долю людства”, тобто неминучий наперед заданий хід історичних подій. Однак М. Хайдеггер не згоден з такою позицією: він вважає, що однаково вірогідними є кілька варіантів майбутнього, тому постава приховує в собі можливість спасіння, світоглядний поворот, тобто „повсюдне стихійне виникнення нової духовної атмосфери, розповсюдження якої в сучасному світі змусило людину іншими очима поглянути на свою роль серед всього суцього, на характер зв’язків з буттям і на справжнє значення та смисл техніки” [7, 118].

Сьогодні прагнення деміфологізувати техніку знову набуло актуального характеру. Знаходячись в межах інженерного мислення, люди вже не можуть пояснити основні технологічні феномени. Крім того, значною мірою змінилася функціональна специфіка сучасних технологій. Тривалий час технологія розглядалася лише у вузькому смислі – як опис, аналіз і синтез технологічних операцій та умов. Людина в ХХ ст. навчилася свідомо будувати ланцюги технологічно пов’язаних процесів у різних сферах діяльності: у виробництві, дослідженнях, інженерії,

проектуванні тощо. В межах інженерного мислення прийнято вважати, що технологічний бік виробничих процесів існує поряд з ресурсним, організаційним тощо.

Техніка в сучасному світі невіддільна від принципового нового параметра – технології, яка розуміється в широкому сенсі (метатехнології). З розвитком останньої відбуваються кардинальні зміни способів створення техніки: замість розробки та розрахунку конструкції технічного виробу на перший план виходять „різноманітні комбінації ідеальних об’єктів техніки, які вже склалися, видів дослідницької, інженерної та проектної діяльності, яка вже склалася” [8, 188]. Разом з тим, до цих пір відсутня загальна теорія, яка б пояснила закономірності її функціонування.

Зараз провідним способом реалізації техніки все більше стає метатехнологічний спосіб. Більше того, „оскільки суспільство орієнтоване переважно на майбутнє і можливе, то турбота про майбутнє виступає на перший план” [1, 293]. Іншими словами, йдеться не стільки про оцінку та виправлення негативних наслідків техніки, скільки про спробу виробити метатехнологію з їх попередження. Таким чином, соціальна оцінка техніки, в першу чергу, повинна передбачати пошук найоптимальніших для суспільства варіантів подальшого технічного прогресу.

Проблема полягає в тому, що теоретично можна згенерувати різні сценарії технічного розвитку, однак цього недостатньо для точного передбачення, який з них буде втілений в дійсність. З практичної точки зору, особливо якщо потрібно розробити чіткі вказівки для прийняття рішень в конкретній ситуації, програвання згаданих сценаріїв виявляється ефективною процедурою. Тим самим стає зрозуміло, що штучно створені умови можуть виявити неприйнятний вплив техніки на суспільство в конкретному випадку. Оскільки для людства загалом вичерпний перелік всіх технічних ризиків задати

надзвичайно складно, то соціальна оцінка техніки вимушена оперувати вірогіднісними описами, внаслідок чого вона приймає проектну форму. Таким чином, в промислово розвинутих країнах технічний розвиток додатково набуває рефлексивний блок. В цьому контексті головне завдання філософії, за висловом В. Стьопіна, полягає в тому, щоб відкривати стратегії цивілізаційного розвитку. Більше того, як свідчить друга половина ХХ ст., настанову на неконтрольований безкінечний науково-технічний процес, яка дуже вигідна прихильникам концепції „суспільства всезагального споживання”, необхідно принципово скоректувати. Досягнення цієї мети неможливе без переорієнтації не лише технічного мислення, а й взагалі суспільної свідомості на зовсім інше уявлення про НТП.

Як відомо, в процесі розгортання НТР наука стає безпосередньою продуктивною силою суспільства. Разом з тим ідея революційності змін, запозичена із соціальної сфери, породила такі ілюзії: досягнення високого рівня благополуччя для всіх людей, швидке завоювання космічного простору, масова затребуваність в суспільстві альтернативних джерел енергії. Це опосередковано свідчить про відсутність вичерпної відповіді на запитання про сутність науково-технічної революції. Одні автори зводять сутність НТР до змін у продуктивних силах суспільства, інші – до автоматизації виробничих процесів, треті – до зростання ролі науки в розвитку техніки, четверті – до появи та розвитку інформаційних технологій тощо.

В усіх цих випадках відображаються скоріше за все окремі сторони НТР, а не її сутність. В цьому сенсі позиція І. Чегодаєва є більш евристичною. Він вважає, що «науково-технічна революція є сукупністю взаємообумовлених якісних змін в науці і техніці, які призводять до встановлення нової наукової картини світу і до корінної зміни ролі людини у виробничому процесі»

[9, 358]. Дану тезу можна проілюструвати на прикладі інформатики, предмет якої значно змінився протягом ХХ ст. До цих пір серед звичайних користувачів поширена думка про те, що інформатика є всього лише наукою про комп'ютери. Разом з тим, якщо перший етап розвитку цієї дисципліни (1940-ві роки) був пов'язаний із створенням теоретичних основ проектування обчислювальної техніки, то другий етап (1950–1960-ті роки) характеризувався взаємопов'язаним формулюванням та вирішенням когнітивних і технологічних питань, що відносяться до розробки комп'ютерних експертних систем. На третьому етапі (1970–1980-ті роки) дослідження із штучного інтелекту ініціювали розширення предметної області інформатики. В цей час магістральним напрямом розвитку стає виявлення умов гомологічності різних систем, в межах якого були встановлені численні функціональні паралелі між інформатикою та логікою, між лінгвістикою та психологією, системотехнікою та кібернетикою тощо. Отримані результати надали інформатиці міждисциплінарного статусу. Таким чином, було переконливо доведено, що при наявності відповідних програмних і апаратних засобів різні види людської діяльності (чи то гра в шахи, чи то тривимірне проектування деталей тощо) можна реалізувати за допомогою комп'ютера.

З початку 1980-х років розпочався четвертий період розвитку інформатики. Протягом попереднього півстолітнього розвитку в інформатиці стихійно складалася тенденція до технізації будь-яких інформаційних потоків. Тепер спостерігається корінна зміна цього тренду: еволюція програмних та апаратних засобів продовжується, однак вона вже відіграє другорядну роль. Людський компонент людино-машинних систем набуває вирішального характеру, тому на перший план виходять соціальна комунікація та організація людської діяльності: „В сучасному нам суспільстві саме ця операція

трансляції – визначальний, домінуючий ланцюг в тріаді повідомлення-комунікація-інтерпретація” [10, 359]. Становлення нової системи комунікації триває паралельно із зміною структури суспільства, соціальних і професійних ролей. Стрімкий розвиток інформаційних технологій в останній чверті ХХ ст. зараз вже сприймається як щось закономірне. Серед цих інформаційних технологій можна виокремити гуманітарні технології (політичні, педагогічні тощо), комп’ютерне моделювання та обробка даних, а також технології, які виробляють різні види віртуальної реальності. Усі вони виступають в якості ефективного способу реалізації складного та багатомірного внутрішнього світу сучасного індивіда.

Інформаційні технології здатні однаково продуктивно передавати користувачу результати різних видів діяльності. Внаслідок цього правомірним є запитання: в чому полягає якісна специфіка цього типу технології? Її не вдається адекватно пояснити лише за допомогою посилання на „всеїдність” інформації. Справа скоріше в тому, що, як стверджує М. Хайдеггер, „інформація інформує, тобто повідомляє, вона водночас формує, тобто усуває та вирівнює. В якості повідомлення інформація вже є деяким пристроєм, який встановлює людей, всі предмети і стани в таку форму, яка є достатньою для того, щоб забезпечити владу людині над Землею” [11, 204]. Інформаційні технології безпосередньо пов’язані із створенням і переробкою різних знань. В перехідну епоху значення набуває прогностичне знання про межі змінюваності майбутнього, на основі якого виникають ідеї нових технологій. Останні диктують варіанти трансформації виробництва, управління, комунікації та способи відчуття людиною реальності.

З іншого боку, не слід забувати, що „невід’ємною частиною науково-технічної картини світу є реальність в її технічному вимірі, спосіб її конструювання” [12, 79]. Інформаційні технології є компонентом духовної культури,

і безперечно, мають семіотичний характер. Поряд з цим їх технічні ознаки, а саме інструментальність та штучність, часто відходять на другий план. Таке взаємопроникнення техніки та культури з необхідністю призводить до модифікації культури загалом. Як наслідок, відбувається поступова зміна базових констант людського існування, для розуміння яких постмодерністський концепт „смерть людини” є непридатним, оскільки релятивістська рефлексивна настанова може однаково достовірно обґрунтувати будь-які, навіть протилежні висновки.

Технологічна революція кінця ХХ ст. відрізняється від усіх попередніх, у першу чергу, поширенням так званих високих технологій, під якими розуміються „наукоємні, багатофункціональні, багатоцільові технології, які мають широку сферу застосування, здатні викликати ланцюгову реакцію нововведень і які здійснюють значний вплив на соціокультурну сферу” [13, 574]. Створення високих технологій є подальшим розвитком ідеї наукоємного виробництва епохи класичної НТР і являє собою єдиний процес, що складається з трьох стадій: 1) відкриття новаторських теоретичних принципів; 2) створення дослідного зразка та проведення технологічних випробувань; 3) конструктивне доопрацювання та організація масового виробництва нового виробу.

Високі технології володіють кількома специфічними характеристиками. По-перше, вони початково орієнтовані на об'єднання всіх компонентів технічних операцій в єдину систему, в яку також включені управління технологічним процесом та контроль якості продукції. Це дозволяє оперативно задовольняти будь-які, навіть найсуворіші, порівняно із загальноприйнятими нормами, вимоги споживачів. По-друге, в межах такої системи функціонування матеріальних, енергетичних та інформаційних потоків зазвичай не вдається описати стандартними для певної галузі промисловості закономірностями, внаслідок чого потрібні нові критерії

продуктивності. По-третє, високотехнологічні вироби можна доволі швидко інтегрувати в оточуючу людину техносферу. Тому їх розробники розгортають цілі маркетингові кампанії, щоб пропонована ними продукція відповідала найпередовішим уподобанням „суспільства всезагального споживання”.

Разом з тим, розвиток високих технологій поставив проблему ідентичності людини та проблему сприйняття високих технологій як дива. Перша з них полягає в тому, конфлікт соціальних ролей індивіда далеко не завжди вдається успішно розв’язати, оскільки соціальна реальність постає перед людиною як результат анонімного технічного конструювання. Поряд з цим більшість населення постіндустріальних країн знає, як користуватися сучасними пристроями, але не має уявлення про те, які технологічні принципи забезпечують роботу цих виробів. Це призводить до міфологізації високих технологій, наділення їх надприродними властивостями та поклоніння перед технікою.

Насамкінець, слід відзначити, що сьогодні швидкими темпами прогресують технології комунікації, генна інженерія, нанотехнології, виготовлення нових матеріалів. Однак появу інших високих технологій, здатних суттєво змінити майбутнє, наперед спрогнозувати дуже важко: „Новий продукт, з огляду на свою принципову новизну, ще не відомий споживачу. Сьогодні споживача „форматують” під продукцію високих технологій” [13, 582].

Висновок. Таким чином, техніка в ХХ ст. стала універсальним засобом задоволення будь-яких потреб людини, найбільш важливим інструментом культури. Однак якщо техніка намагається підмінити собою культуру, тобто редуціювати світ до технічної реальності, то це призводить до неприпустимого для людства результату – до втрати світоглядних орієнтирів в середньотерміновій перспективі. Метатехнологія та високі технології є прикладом стихійного технічного

проектирования майбутнього. В обох випадках світоглядні орієнтири в явному вигляді не задаються.

Література

1. **Хюбнер К.** Критика научного разума / К. Хюбнер ; пер. с нем. И. Т. Касавина. – М. : Ин-т философии РАН, 1994.
2. **Алексеева И. Ю.** Философия техники: история и современность / И. Ю. Алексеева, О. В. Аронсов, В. М. Розин. – М. : Ин-т философии РАН, 1997.
3. **Шитиков М. М.** Тема культуры в проблемном поле философии техники / М. М. Шитиков // Человек. Культура. Управление : сб. науч. тр. / под общ. ред. И. А. Коха. – Екатеринбург, 2001.
4. **Современные философские проблем естественных, технических и социально-гуманитарных наук** : учебник / под общ. ред. В. В. Миронова. – М. : Гардарики, 2006.
5. **Хайдеггер М.** Вопрос о технике / М. Хайдеггер // Хайдеггер М. Время и бытие : ст. и выступления. – М., 1993.
6. **Хайдеггер М.** Время картины мира / М. Хайдеггер // Хайдеггер М. Время и бытие : ст. и выступления. – М., 1993.
7. **Тапризян Г. А.** Техника, культура, человек / Г. А. Тапризян. – М. : Наука, 1986.
8. **Розин В. М.** Философия техники : от египетских пирамид до виртуальной реальности / В. М. Розин . – М. : Nota Bene, 2001.
9. **Негодаев И. А.** Философия техники : учеб. пособие / И. А. Негодаев. – Ростов н/Д : ДГТУ, 1998.
10. **Иванов Д. В.** Общество как виртуальная реальность / Д. В. Иванов // Информационное общество : сборник. – М., 2004.
11. **Хайдеггер М.** Положение об основании : ст. и фрагменты / М. Хайдеггер ; пер. с нем. О. А. Коваль. – СПб. : «Алатейя», 1999.
12. **Шитиков М. М.** Философия техники / М. М. Шитиков. – Екатеринбург : Изд-во УГГГА, 2004.
13. **Философия математики и технических наук** / под общ. ред. проф. С. А. Лебедева. – М. : Академ. проект, 2006.

Н. П. Кукла
(Донецкий национальный университет экономики и
торговли имени Михаила Туган-Барановского)

**Кадровая политика библиотеки:
понятие, значение, определение
потребности в персонале**

*Никакая теория, программа
или правительственная
политика не могут сделать
предприятие успешным, – это
могут сделать только люди.*

А. Морита

Для того, чтобы выжить и процветать в современных условиях, библиотеке необходимо иметь определенное количество библиотечных работников с соответствующим уровнем квалификации. Люди – это душа организации. Библиотека может располагать самыми лучшими помещениями и оборудованием, но не быть успешной без квалифицированных библиотечных работников, их знаний, умений и опыта. Кадровая политика – это целенаправленная деятельность по созданию трудового коллектива, который наилучшим образом способствовал бы совмещению целей и приоритетов организации и его работников.

Кадровая политика – одно из направлений общего процесса управления библиотекой, предусматривающее:

- подбор и продвижение кадров;
- подготовку и непрерывное их обучение;
- расстановку работников в соответствии со сложившейся структурой библиотеки;
- анализ кадрового потенциала.

Кадровая политика библиотеки строится на таких принципах:

- полное доверие к библиотечному работнику и предоставление ему максимальной самостоятельности;
- в центре управления должен быть кадровый потенциал, а именно – человек и его возможности;
- результат деятельности библиотеки определяется степенью сплоченности коллектива;
- максимальное делегирование функций управления работникам;
- необходимость развития мотивации работников.

Можно выделить два основания для формирования кадровой политики. Первое из них связано с уровнем осознанности правил и норм, лежащих в основе кадровых мероприятий, и непосредственного влияния управленческого аппарата на кадровую ситуацию. Вследствие этого выделяют следующие типы кадровой политики:

- пассивная;
- реактивная;
- превентивная;
- активная.

При пассивной кадровой политике руководство не имеет программы действий в отношении персонала, кадровая работа сводится к ликвидации негативных последствий. Для такой организации характерно отсутствие прогноза кадровых потребностей, средств оценки труда и персонала, диагностики кадровой ситуации и т.д.

Реактивная кадровая политика характеризуется тем, что руководство осуществляет контроль за симптомами негативного состояния в работе с персоналом, причинами и ситуацией развития кризиса: возникновением конфликтов, отсутствием квалифицированной рабочей силы, отсутствием мотивации к труду. Кадровые службы развиты, но нет целостной программы прогнозирования развития персонала.

Превентивная кадровая политика осуществляется в том случае, если руководство имеет обоснованные прогнозы развития кадровой ситуации. Однако организация не имеет средств для влияния на нее. В программах развития организации содержатся краткосрочный и среднесрочный прогнозы потребности в кадрах, сформулированы задачи по развитию персонала. Основная проблема состоит в разработке целевых кадровых программ.

Активная кадровая политика – это рациональная кадровая политика. Руководство имеет не только прогноз, но и средства влияния на ситуацию.

Вторым основанием для формирования кадровой политики является принципиальная ориентация на собственный персонал или на внешний персонал, степень открытости по отношению к внешней среде при формировании кадрового состава.

Открытая кадровая политика основывается на том, что организация прозрачна для потенциальных сотрудников на любом уровне и готова принять на работу любого специалиста соответствующей квалификации без учета опыта работы в других организациях.

Закрытая кадровая политика характеризуется тем, что организация ориентируется на включение нового персонала только с низшего должностного уровня, а замещение происходит только из числа сотрудников.

Сутью кадровой политики является работа с персоналом, отвечающая концепции целей и задач библиотеки.

Цель кадровой политики – обеспечение оптимального баланса процессов обновления и сохранения численного и качественного состава кадров в его развитии, в соответствии с потребностями самой библиотеки, требованиями законодательства, состоянием рынка труда.

В ходе формирования кадровой политики нужно учитывать следующие аспекты:

- разработка общих принципов кадровой политики, определение приоритетов и целей;
- организационно-штатная политика: планирование потребности в трудовых ресурсах, формирование структуры и штата, назначения, создание резерва;
- информационная политика: создание и поддержка системы движения кадровой информации;
- финансовая политика: формирование принципов распределения средств, обеспечение эффективной системы стимулирования труда;
- политика развития персонала: обеспечение программы развития, профориентация и адаптация сотрудников, планирование индивидуального продвижения, формирование команд, профессиональная подготовка и повышение квалификации;
- оценка результатов деятельности: анализ соответствия кадровой политики и стратегии библиотеки, выявление проблем в кадровой работе, оценка кадрового потенциала.

Совершенно очевидно, что в XXI веке преимущество перед другими библиотеками будут иметь те, которые вложили значительные средства в отбор и подготовку сотрудников, наиболее подходящих для выполнения соответствующих видов работ. Сегодня библиотекам нужны профессионалы, сочетающие в себе высокие нравственные качества, культуру предметных знаний, способность адекватно работать на стыке наук, обладающие профессиональной мобильностью – способностью оперативно реагировать на постоянно возникающие изменения в практической и научной деятельности; способные понимать и предвидеть то, что будет востребовано в будущем; умеющие не только работать в коллективе, но и руководить им.

В условиях рыночной экономики одним из решающих факторов эффективности работы библиотеки является обеспечение высокого качества кадрового

потенциала. Успех культурных преобразований, значимость библиотеки в современном обществе зависит, прежде всего, от её кадрового потенциала. И, насколько верно подобран персонал для задач и целей организации, настолько успешно будет его функционирование и развитие. Необходимо подбирать специалистов таким образом, чтобы они составили творческий и работоспособный коллектив, отвечающий задачам и целям организации на каждом этапе её развития.

В. В. Залинова

(Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко)

Лингвистическое обеспечение автоматизированных библиотечно-информационных систем

В функционировании любой библиотечно-информационной системы значительную роль играет лингвистическое обеспечение (ЛО), поскольку от него зависит эффективность поиска по многообразным запросам пользователей, а также качество оказываемых библиотекой информационных услуг. Как показывает практика, вопросы лингвистического обеспечения являются наиболее проблемными и трудоёмкими аспектами работы АБИС, к тому же почти всегда ЛО отстаёт в своём развитии от аппаратного, программного, технологического обеспечения. Оно находится в состоянии постоянного совершенствования и развития, а интенсивное внедрение в практику работы библиотек новых технических и программных средств предъявляет к лингвистическому обеспечению всё более высокие требования.

Лингвистическое обеспечение АБИС – это совокупность информационно-поисковых языков (ИПЯ) системы, описания стратегии поиска информации и диалога поиска, а также инструктивно-методических материалов по использованию ИПЯ и проведению поиска. ЛО необходимо для представления данных в таком виде, который обеспечивает их хранение, поиск по нужным признакам и вывод в требуемой форме.

Информационно-поисковый язык (ИПЯ) представляет собой искусственный язык, предназначенный для выражения содержания документа и информационных запросов или описания фактов с целью обеспечения поиска в автоматизированных библиотечно-информационных системах (АБИС). Он строится на базе соответствующего естественного языка, который обладает рядом свойств, осложняющих его использование для записи и поиска информации (в частности, неоднозначность и многозначность слов, значение которых можно определить только из контекста). ИПЯ должен отвечать нескольким обязательным требованиям:

1. однозначность, при которой каждая запись на ИПЯ должна иметь только один смысл, одно толкование, а любое понятие, сообщение должно получить единообразную запись средствами языка;
2. семантическое соответствие, т. е. способность отражать с необходимой полнотой и точностью смысловое содержание документов и запросов определённой предметной области;
3. открытость, дающая возможность корректировки языка.

Как и любому языку, ИПЯ свойственна своя лексика (совокупность слов, которые используются в языке), базисные (аналитические) отношения: парадигматические (т. е. род – вид, целое – часть, предмет – функция и т. п.) и синтагматические (смысловые, текстуальные связи между ЛЕ ИПЯ), грамматика (совокупность правил выражения

контекстуальных отношений между словами), алфавит (буквенные и цифровые знаки или их комбинация, пунктуационные знаки, а также специальные символы), система ведения (изменения и дополнения), правила образования из простых лексических единиц (слов, рубрик, индексов) сложных или составных, правила интерпретации (перевода с естественного языка на ИПЯ и наоборот).

В теории информационно-поисковых языков определяются три основных вида ИПЯ: классификационные, предметизационные и языки координатного индексирования. Два последних иногда объединяются в группу вербальных ИПЯ, в которых лингвистические единицы (ЛЕ) выражаются словами или словосочетаниями. Соответственно терминами индексирования являются: в классификационных ИПЯ – классификационные индексы, в предметизационных – предметные рубрики (ПР), в языках координатного индексирования – ключевые слова (КС) или дескрипторы.

Лингвистическое обеспечение библиотек в настоящее время характеризуется значительным разнообразием используемых классификационных и вербальных ИПЯ.

Классификационный язык предназначен для индексирования документов и информационных запросов посредством понятий и кодов какой-либо классификационной системы (ББК, ДКД, УДК, МПК (Международная патентная классификация), МКС (Межгосударственный классификатор стандартов), ЕКЛ (Единая система классификации литературы) и др.

В основе классификационных языков лежит систематическая классификация понятий, т. е. классификация, отражающая смысловые отношения между понятиями. Классификационные языки предназначены прежде всего для формализации логических связей слов естественного языка.

Наряду с классификационными ИПЯ библиотеки применяют вербальные языки как с ненормализованной

(язык ключевых слов), так и с нормализованной лексикой (дескрипторные ИПЯ, язык предметных рубрик).

Из основных вербальных ИПЯ, безусловный лидер – язык ключевых слов; за ним по степени распространения следует дескрипторный ИПЯ; и наименее используется язык предметных рубрик.

Ключевыми словами в традиционном понимании называются полнзначные слова, устойчивые сложные и сложносокращённые слова и терминологические словосочетания, несущие смысловую нагрузку в текстах документов.

Дескрипторный язык служит для координатного индексирования документов и запросов посредством дескрипторов и/или ключевых слов. (Дескриптор – это слово или словосочетание информационно-поискового языка, выражающее основное смысловое содержание к.-л. текста.) В основе дескрипторных ИПЯ лежит алфавитный перечень лексических единиц, отношения между которыми обычно фиксируются в информационно-поисковом тезаурусе.

Именно дескрипторные языки открыли возможность для автоматизации информационного поиска. Они позволяют достаточно детально и многоаспектно раскрывать содержание документов. Дескрипторы и ключевые слова легко дополняются, обновляются, поскольку в алфавитный перечень можно включить любую лексическую единицу, необходимую для создания ПОД. Дескрипторный язык предназначен для контролируемого индексирования.

В фактографических базах данных используются т. н. объектно-признакового типа ИПЯ, которые позволяют зафиксировать в АБИС объекты и конкретные значения названных признаков. В последнее время к ИПЯ относятся не только те языки, которые служат для обеспечения тематического поиска, но и форматы представления элементов данных записи.

Каждый ИПЯ имеет свои достоинства и недостатки. Использование языка ключевых слов, (т. е. ненормализованного языка) порождает проблему многозначности и синонимии лексики, негативно влияющих на качество поиска информации.

Применение ИПЯ с нормализованной лексикой (дескрипторные ИПЯ, язык предметных рубрик) способствует возникновению иной проблемы: наличия достаточного количества и надлежащего качества информационно-поисковых тезаурусов, словарей и других средств контроля лексики.

Лингвистические средства, используемые в нашей библиотеке, включают классификационные (ББК для областных, научных, массовых библиотек, Средние таблицы ББК, АПУ, различного типа словари и справочники) и вербальные ИПЯ (дескрипторный язык и язык ключевых слов).

В процессе вербального индексирования документов в нашей АБИС используется контролируемый (нормализованный) язык. Эту возможность предоставляет «Информационно-поисковый тезаурус».

„Информационно-поисковый тезаурус”, подготовленный специалистами Национальной парламентской библиотеки Украины, – первый в Украине украиноязычный, универсальный, специально созданный словарь, предназначенный для отображения содержания документов и запросов пользователей с целью их дальнейшего поиска в автоматизированных библиотечно-информационных системах (АБИС).

Его можно использовать в библиотеках и информационных учреждениях, где анализ документов и определение их предмета осуществляется индексатором с помощью унифицированного поискового языка; применять в качестве терминологического словаря, в котором определены структурные связи, отображающие место термина в понятийной системе. Терминология Тезауруса

даёт возможность осуществлять содержательную обработку документов, в частности создавать унифицированные поисковые образы документа и запроса. Используя Тезаурус, каждая библиотека может формировать авторитетный файл предметных рубрик или определять ключевые слова.

Создавая поисковый образ документа, мы определяем его предмет, соответствующий аспект раскрытия главной темы, указываем географическую область, ограниченную трактовкой темы, хронологические границы, а также его форму. При этом с целью выявления важных аспектов и всестороннего раскрытия содержания документа целесообразно применение его множественного отображения.

В тех же случаях, когда невозможно создать исчерпывающий поисковый образ документа лишь дескрипторами, взятыми из Тезауруса, мы используем естественный язык ключевых слов.

Такая практика применяется многими библиотеками, поскольку КС имеют ряд преимуществ в сравнении с контролируруемыми языками:

1. подробность, т.е. детальность индексирования;
2. исчерпывающий характер отражения содержания;
3. оперативное обновление лексики;
4. использование авторской терминологии.

В качестве примера могут служить труды преподавателей университета. Для формирования их поискового образа используются дескрипторы Тезауруса, а для того, чтобы отразить принадлежность их именно к ЛНУ, мы применяем словосочетание „труды преподавателей ЛНУ”. В справочно-поисковом модуле ЭК нашей библиотеки также создан авторитетный файл „Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко”, отражающий структуру университета и его филиалов. Таким образом, при индексировании

публикаций преподавателей университета в библиографическую запись вводятся также сведения о принадлежности каждого из них к соответствующему структурному подразделению: институту, факультету, кафедре. В Тезаурусе такие понятия отсутствуют, а для нашей работы они необходимы, поскольку с помощью данной информации можно быстро найти сведения о научной деятельности преподавательского состава университета.

Можно привести и другие примеры, когда для раскрытия содержания документа недостаточно использования только дескрипторов, имеющих в Тезаурусе, и для их дальнейшей детализации необходим ввод ключевых слов. Вот один из них:

Лисовик Л. П. Теория трансдьюсеров. - К. : Феникс, 2005. – 272 с.

При индексировании предмета книги использованы дескрипторы Тезауруса:

„Математическая кибернетика – формальные языки – научные произведения”.

Но, учитывая то, что при поиске данной книги читатель может сформулировать свой запрос, зная лишь название, и на основании имеющихся в Тезаурусе дескрипторов, этого сделать нельзя, мы дополнили ПОД данной книги КС, взятыми из названия: **„трансдьюсеров теория”.**

Необходимость в применении ключевых слов возникает также при индексировании материалов конференций, диссертаций, авторефератов диссертаций и других документов с узкопрофильным содержанием.

Знакомясь с опытом работы библиотек в области лингвистического обеспечения, можно сделать вывод о том, что реально положение дел таково, что чаще всего библиотекам либо не хватает лингвистических составляющих, либо их использование не автоматизировано.

Наша библиотека не является исключением в данном вопросе. Мы располагаем достаточно обширными традиционными ресурсами, составляющими нормативно-справочную базу, но наша информационная система „УФД/Библиотека” по своей сути представляет лишь оболочку, которую мы должны наполнить информацией, обеспечивающей функционирование библиотеки на должном уровне. Это значит, что все процессы, которые на сегодняшний день автоматизированы, – результат усилий системного администратора, зав. отделом автоматизации – А. Бондаря и его сотрудничества с ведущими специалистами библиотеки.

Индексирование в нашей системе автоматизировано лишь частично, поскольку мы не имеем электронных версий ББК, словарей, тезаурусов, авторитетных файлов и др. Все массивы информационно-поисковой базы созданы, обновляются и пополняются путём ручного набора.

Под автоматизированной лингвистической системой предполагается понимать систему, представляющую собой набор лингвистических средств и программ, которые встроены или функционируют в АБИС в качестве отдельного модуля. Эти системы в зависимости от их функциональных возможностей обеспечивают индексирование документов, читательский поиск, процессы каталогизации, контроля содержания документов, ведения словарных баз данных.

Таким образом, разработка и совершенствование этих систем – наиболее перспективное направление развития лингвистического обеспечения автоматизированных библиотечно-информационных систем.

Литература

1. Библиотечная энциклопедия / Рос. гос. б-ка; [редкол. : Ю. А. Гриханов (гл. ред.) и др. – М. : Пашков дом, 2007. – 1300 с. **2. Зайцева Е. М.** Что нужно

современной библиотеке: гипертекстовое лингвистическое пространство или автоматизированные лингвистические системы / Е. М. Зайцева. // Науч. и техн. б-ки. – 2005. – № 5. – С. 5–13. 3. Москаленко Т. А. Информационно-поисковый тезаурус Парламентской библиотеки : этапы разработки, ведение, применение и дальнейшие перспективы / Т. А. Москаленко // Науч. и техн. б-ки. – 2009. – № 3, – С. 18–22. 4. Сукиасян Э. Р. Классификационный (систематический) поиск в эпоху электронных каталогов / Э. Р. Сукиасян // Науч. и техн. б-ки. – 2009. – № 9. – С. 47– 54. 5. Сукиасян Э. Р. Сравнительный анализ моделей различных ИПЯ. Статья 1 / Э. Р. Сукиасян // Науч. и техн. б-ки. – 2004. – № 9. – С. 26–32.

В. В. Фоміних
(Хмельницький національний університет)

Корпоративність – універсальний механізм міжбібліотечної взаємодії ВНЗ

У сучасному світі глобальної інформатизації змінюється роль та розширюються функції бібліотек як основних накопичувачів інформаційних ресурсів. Модернізація вищої освіти зумовлює необхідність інтенсивних змін у роботі бібліотеки вищого навчального закладу і дає можливість бібліотекам не тільки стати потужними інформаційно-бібліотечними центрами, але й сприяти розвитку соціальних та освітніх функцій.

В більшості своїй зараз бібліотеки самостійно створюють корпорації регіонального рівня, вливаються у вже існуючі корпорації, координують свою діяльність у створенні та переробці інформації. Питання створення центрів корпоративної каталогізації в Україні знаходить своє відображення в законах України, указах Президента

України, постановах Кабінету Міністрів, програмах, створених на державному та регіональному рівнях. У Законі України „Про бібліотеки і бібліотечну справу” зазначається, що корпоративна взаємодія бібліотек неможлива без корпоративної каталогізації. У прийнятому на рівні закону документі „Про національну програму інформатизації” (1998 р.), складовою частиною якого є підрозділ „Електронна бібліотека”, ставиться конкретне завдання: створити центри корпоративної каталогізації. В указі Президента України „Про невідкладні заходи щодо розвитку бібліотек України” (2000 р.) йдеться про необхідність „вжити заходів щодо створення національної системи електронного інформаційно-бібліотечного ресурсу”.

У Постанові Кабінету Міністрів України „Про затвердження Державної програми розвитку культури на період до 2007 р.” (2003 р.) розглянуто питання щодо корпоративної каталогізації.

Корпоративність, як універсальний механізм міжбібліотечної взаємодії, може використовуватись на різних етапах бібліотечно-інформаційної діяльності: комплектування, каталогізація, інформаційне забезпечення, бібліотечне обслуговування. В залежності від ступеня інтеграції бібліотечної корпорації бібліотеки здійснюють обмін адресно-довідковими даними; корпоративну каталогізацію літератури; допомогу в ретроконверсії каталогів; електронну доставку документів; координацію комплектування.

Над вирішенням проблеми створення зведеного Українського корпоративного електронного каталогу сьогодні працюють провідні бібліотеки України, які створили Центр корпоративної каталогізації. Однією з головних перешкод на шляху створення корпоративних електронних каталогів в Україні є невідповідність бібліотечних програм, з якими працюють бібліотеки („УФД/Бібліотека”, „ІРБІС”, „Liber”, та ін.), форматів

представлення даних, застосування різних класифікаційних таблиць, заповнення різної кількості полів бібліографічного опису. Також не сприяє цьому відсутність в ряді бібліотек прямого виходу в Internet, недостатнє матеріально-технічне забезпечення бібліотек.

Будь-яка корпоративна бібліотечна система або мережа являє собою єдиний комплекс організаційних, технологічних, технічних та інформаційних засобів, призначених для створення і використання поєднаних інформаційних ресурсів з метою найбільш повного задоволення соціальних, культурних, наукових і навчальних потреб користувачів, а також раціонального використання трудових і матеріальних ресурсів.

Корпоративна каталогізація є невід'ємною складовою корпоративних бібліотечних мереж. Це – добровільне об'єднання бібліотек з метою спільного одноразового наукового опрацювання документів та подальшого відображення їх в електронному каталозі. Сучасний розвиток бібліотечно-інформаційних технологій пов'язаний з корпоративним співтовариством, створенням та удосконаленням консорціумів, корпорацій.

Виконуючи одну із основних бібліотечних функцій – зберігання – і не тільки своєї, але й загальної корпоративної інформації, бібліотека в інформаційному середовищі вузу займає особливе місце. Вона виконує роль посередника між інформаційними ресурсами й споживачами інформації, при цьому вибираючи, систематизуючи, зберігаючи й пропонуючи краще з величезного інформаційного масиву.

Метою створення корпоративних систем є підвищення ефективності, оперативності та якості інформаційного забезпечення користувачів, упровадження нових інформаційних послуг за рахунок участі у формуванні об'єднаного інформаційного ресурсу загального користування серед учасників системи.

Серед переваг використання можливостей корпоративної каталогізації можна назвати:

- скорочення витрат на каталогізацію;
- економія часу, енергетичних, технічних ресурсів;
- створення умов для віддаленого документного пошуку;
- уникнення дублювання розпису видань, одержання можливості покращити якість власних бібліографічних описів;
- забезпечення стандартного підходу до формування описів, файлів-рубрикаторів, авторитетних файлів, словників, тезаурусу та інших допоміжних файлів та баз даних;
- постійне підвищення рівня кваліфікації, освоєння нових програмних засобів, форматів представлення даних.

Державна програма розвитку діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського на 2005–2010 роки поставила завдання організації наповнення корпоративних баз та банків даних як засобу інтеграції інформаційних ресурсів бібліотек та інших центрів документальних комунікацій, формування єдиного науково-інформаційного простору України. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського в рамках організації та формування електронних інформаційних ресурсів бере участь у п'яти корпоративних проектах. Перш за все, варто сказати про проект створення національної електронної бібліотеки України, започаткований у 1999 році. Він передбачає формування фонду електронних документів на базі принципу зацікавленості авторів у відображенні результатів своєї роботи в національних інформаційних ресурсах. Усі інформаційні ресурси цієї бібліотеки представлені в Internet.

Сьогодні наукові, промислові, видавничі й державні установи велику увагу приділяють створенню електронних

бібліотек, які об'єднуються у корпоративні й міжнародні мережі.

Наукова бібліотека ХНУ розпочала впровадження комп'ютерних технологій в бібліотеці з 1998 року створенням відділу автоматизації, у 1999 р. було придбано програмне забезпечення „УФД/Бібліотека”, а свою діяльність у корпорації з науковими бібліотеками України започаткувала у 2004 році.

З метою прискорення процесів бібліографічної обробки документів, виключення їх дублювання та отримання реальних переваг спільного використання інформаційних ресурсів, наша бібліотека виступила з ініціативою проведення кооперативної каталогізації з обласною юнацькою бібліотекою.

Враховуючи універсальний фонд юнацької бібліотеки та достатньо солідний перелік передплатних видань наукової бібліотеки ХНУ, ми одержали можливість стати партнерами. Основна вимога до учасників нашої корпоративної системи – використання програмного продукту „УФД/Бібліотека”, використання єдиного комунікативного формату, повний аналітичний розпис всіх статей у журналах. Бібліотеки дотримуються однакових визначених підходів до методики предметизації, єдиних стандартів створення бібліографічних записів.

Було укладено Договори про співпрацю. Роботою з корпоративної каталогізації займається відділ інформаційних технологій та комп'ютерного забезпечення, бібліографічно-інформаційний відділ та відділ електронної бібліотеки.

Вступ до корпоративної каталогізації розпочався з вивчення правил заповнення кожного поля бібліографічного запису, узгодження полів, які є обов'язковими для заповнення, порядку прийому та передачі даних, створення анотацій, рубрикатора.

Спочатку було представлення колективного списку журналів для аналітичного розпису. Наступним етапом

було вивчення пробних розписів журналів, ознайомлення з розписами журналів учасниками корпоративного каталогу.

Протягом місяця кожна з наших бібліотек створює бібліографічні описи 10 назв журналів. Під час формування аналітичних описів бібліотеки повинні дотримуватись наступних вимог:

- створювати аналітичні описи для всіх статей журналу;
- при формуванні описів, крім основних полів та розподілу описів за предметними заголовками, обов'язково вказувати ненормовані тематичні рубрики;
- формувати коротку анотацію для кожної статті;
- у випадку опису статті-рецензії на книгу заповнювати відповідне поле „Рецензія”;
- для персоналій, ім'я яких не вказано в заголовку статті – заповнювати окреме поле „Персоналії”.

В нашому варіанті корпоративного співробітництва описи створюються за спрощеною схемою, без вимоги обов'язкового вказування ненормованих тематичних рубрик та анотацій. Статті ми розписуємо не всі підряд, а вибираємо наукові та найбільш актуальні. Створені описи вливаються в бази даних бібліотек-учасниць.

Координатором проекту є наукова бібліотека Хмельницького національного університету, на WEB-сайті якої виставляються бібліографічні описи.

При розподілі журналів за бібліотекою враховується профіль бібліотеки. Так, з 10 журналів, що розписує наукова бібліотека ХНУ щомісяця, 6 назв журналів належать за галузями знань до економічних наук, 1 назва – до екології, 1 назва – до легкої промисловості, 2 назви – до суспільних наук: Актуальні проблеми економіки, Банківська справа, Бухгалтерський облік і аудит, Економіка АПК, Екологічний вісник, Легка промисловість, Наука і суспільство, Підприємництво,

господарство і право, Практична психологія та соціальна робота, Фінанси України.

Журнали, закріплені за нашою бібліотекою, розписуються якісно, ми намагаємось не порушувати термінів доставки описів для обласної юнацької бібліотеки. Велика увага приділяється грамотному створенню анотацій, вводу тематичних рубрик. Обмінюючись бібліографічними описами журналів, бібліотеки витрачають на них менше часу, отже приділяють більше уваги іншим виданням, що в свою чергу покращує їх аналітичну обробку.

Наша бібліотека відмовилась від традиційних паперових алфавітного та систематичного каталогів та від систематичної картотеки статей (СКС). Практика показала недоцільність паралельного ведення традиційних паперових каталогів та картотек з електронним каталогом. Та й сучасні користувачі бібліотеки з великою неохотою звертаються до них.

Для бібліотек-учасниць корпоративна діяльність дає значний економічний ефект: зменшується навантаження бібліографів по обробці видань, прискорюється процес формування електронної БД „СКС” для всіх учасниць проекту. Бібліотеки-учасниці мають постійні можливості для обміну досвідом шляхом отримання оперативної інформації за допомогою електронної пошти та особистих контактів.

Провідні фахівці постійно вивчають матеріали по темі корпоративних каталогів та мереж. Запровадження технологій корпоративної каталогізації, методик запозичення бібліографічних записів із зовнішніх баз даних дозволяє уникнути дублювання процесів, скорочує затрати на обробку документів, в майбутньому забезпечить економію кадрових ресурсів і технічних засобів.

Серед учасниць корпорації поки що лише дві бібліотеки, але іноді виникають проблеми з розподілом аналітичних описів за предметними рубриками (є

відмінності в назві одних і тих же рубрик) та не завжди вчасно ми отримуємо аналітичний опис.

Слід зауважити, що в процесі створення записів виникає і певна кількість помилок, як граматичних, так і стилістичних, які доводиться виправляти кожній з учасниць, також помилок при невиконанні вимог системи „УФД/Бібліотека” з формування описів (зокрема, правила заповнення полів „Обсяг”, „№ журналу”). Як і в будь-якій діяльності, в процесі створення корпоративних каталогів існують позитивні моменти та виникають проблеми, які потрібно вирішувати. На жаль, відсутність достатньої кількості програмних продуктів MS Windows не дозволяє користувачу нашої бібліотеки здійснювати пошук необхідної інформації в програмі „УФД/Бібліотека”. Користувачі користуються пошуком інформації в електронному каталозі через Web-сайт наукової бібліотеки ХНУ.

Крім корпоративної діяльності в галузі каталогізації, НБ ХНУ веде активну корпоративну діяльність по створенню повнотекстової електронної бібліотеки, яка на 01.01.2011 року нараховує вже 4152 назви повнотекстових документів. Серед них: книг – 2304, методичних посібників – 1756, інших видань – 92 назви.

Ми заключили договори про співробітництво у сфері інноваційної діяльності бібліотек з такими ВНЗ:

- Тернопільський національний педагогічний університет;
- Харківський національний університет радіоелектроніки;
- Національний університет кораблебудування у м. Миколаєві.

Згідно договорів проводиться безкоштовний обмін електронними ресурсами.

У 2008 році наукова бібліотека ХНУ запровадила електронну доставку повнотекстових статей. А в 2010 році наукова бібліотека ХНУ виступила ініціатором створення

Проекту зведеного електронного каталогу бібліотек Хмельницької області (<http://library.tup.km.ua/>).

До Проекту долучилися такі бібліотеки:

– Бібліотека Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

– Хмельницька обласна бібліотека для юнацтва

Основна ідея проекту – покращення інформаційного обслуговування користувачів за рахунок збільшення повноти інформації та надання вільного доступу користувачам зведеним каталогом та інформаційними ресурсами бібліотек-учасниць проекту.

Успішна реалізація корпоративної діяльності залежить від технічного рівня комп'ютерної техніки і засобів комунікацій – це і автоматизація робочих місць, і серверний рівень, і засоби телекомунікацій, які забезпечують зв'язок між серверами організацій-членів корпорації, а також доступ до світової мережі Інтернет для представлення власних інформаційних ресурсів споживачеві.

Наукова бібліотека Хмельницького національного університету велику увагу приділяє формуванню електронних інформаційних ресурсів, надає доступ до друкованих та електронних інформаційних ресурсів, сприяє високій якості навчання та науково-дослідної роботи, електронній доставці інформації користувачам, проводить активну корпоративну діяльність в галузі каталогізації та створення повнотекстових інформаційних ресурсів.

Література

1. Астапенко Т. С. Роль корпоративної каталогізації у розвитку електронних ресурсів бібліотек регіону / Т. С. Астапенко // Електронні ресурси в бібліотеках – 2004: матеріали наук.-практ. конф., 17–21 трав. 2004 р., м. Миколаїв. – К., 2004. – С. 4–17. **2. Барабаш С. І.** Корпоративність, як основний напрямок діяльності

сучасної бібліотеки вищого навчального закладу : з досвіду роботи НТБ ім. Г.І.Денисенка НТУУ "КПІ" / С. І. Барабаш, О. Є. Половян // Электронные ресурсы для науки и образования. – 2007. – С. 58–63. **3. Башун О.** Глобальна бібліотечна кооперація : історія та сучасність / О. Башун // Бібл. форум України. – 2003. – № 2. – С. 29–30. **4. Визір О. М.** Створення корпоративного інформаційного порталу на базі регіонального Web-серверу / О. М. Визір // Нові обличчя бібліотек та організацій: від надій до партнерства і професіоналізму (фокусний семінар, 14 червня 2001р., м. Судак). – 2001. – С. 30–34. **5. Вилегжаніна Т.** До питання створення центру корпоративної каталогізації : підходи і перспективи / Т. Вилегжаніна, Є. Одинець // Бібл. планета. – 2005. – № 1. – С. 15–18. **6. Григорьев С. А.** Корпоративные проекты: мы в ответе за тех, кого вовлекаем / С. А. Григорьев // Науч. и техн. б-ки. – 2005. – № 2. – С. 88–93. **7. Дубовий В.** Вища школа і бібліотека: встановлення корпоративних відносин / В. Дубовий // Бібл. планета. – 2006. – № 2. – С. 26–27. **8. Ільганаєва В.** Корпоративний рух в Україні : стан та перспективи розвитку / В. Ільганаєва // Бібл. форум України. – 2006. – № 2. – С. 13–15. **9. Корнілова Є.** Корпоративні технології у наукових бібліотеках / Є. Корнілова // Бібл. вісн. – 2007. – № 4. – С. 7–12. **10. Кузнецова М.** Регіональні електронні ресурси: від корпоративного створення до використання у соціально-комунікаційному середовищі ОУНБ / М. Кузнецова // Вісн. Кн. палати. – 2010. – № 8. – С. 25–29. **11. Мар'їна О.** Розвиток корпоративних бібліотечних проектів в Україні / О. Мар'їна // Вісн. Кн. палати. – 2010. – № 1. – С. 22–25. **12. Монастырева В.** Информационно-библиотечный комплекс университета в условиях корпоративного взаимодействия / В. Монастырева, О. Васильева // Библиотека. – 2008. – № 8. – С. 36–38. **13. Саломатова О. И.** Влияние корпоративных проектов

на инновационную деятельность библиографов / О. И. Саломатова // Науч. и техн. б-ки. – 2005. – № 12. – С. 47–54. 14. **Сычева Н.** Корпоративный проект "МАРС" с позиции пользователя : Новокузнецкая ЦБС : 5 лет в проекте / Н. Сычева // Библиотека. – 2008. – № 5. – С. 32–35. 15. **Шереметьева А.** Інформаційний центр Національної бібліотеки Білорусі у розвитку корпоративної взаємодії бібліотек Білорусі / А. Шереметьева, Л. Фісенко // Бібл. вісн. – 2008. – № 2. – С. 18–21.

В. И. Балиоз

(Донецкий национальный университет экономики и торговли имени Михаила Туган-Барановского)

Мотивация трудовой деятельности сотрудников библиотеки

*Каждое руководство
имеет тот коллектив,
который оно заслуживает.
Том Питере*

Изменения общественных отношений, социально-экономических условий труда предъявляют к руководителям всех уровней ряд новых требований. Возникает необходимость не только умело управлять мотивацией сотрудников и влиять на эффективность их трудовых усилий, но и учитывать специфические личностные потребности, желания, мотивы, создающие предпосылки успешной реализации трудовых умений и способностей.

За последние годы вопросы мотивации трудовой деятельности, накопив многочисленные теоретические и экспериментальные наработки в психологии и менеджменте, в рамках отечественного библиотековедения рассматривались недостаточно. Руководители библиотек

имеют нечеткое представление о факторах, влияющих на трудовое поведение сотрудников, не владеют знаниями, позволяющими управлять мотивацией персонала. При этом, как в зарубежной, так и в отечественной практике наблюдается дефицит средств, необходимых для адекватного измерения изучаемого явления.

Поскольку библиотека, как социокультурный институт, играет важную роль в обществе, способствуя реализации прав граждан на информацию, обеспечивая непрерывное образование на всех уровнях, оказывая социально-психологическую поддержку населению и т. д., встает вопрос о закреплении в библиотеках высококвалифицированных кадров, обеспечивающих выполнение перечисленных функций. Реальное положение дел с персоналом в библиотеках Украины, характеризуемое возрастанием среднего возраста персонала, увеличением количества сотрудников без специального образования, также обуславливает актуальность исследования мотивации трудовой деятельности.

О своевременности обращения к теме мотивации трудовой деятельности свидетельствуют предпринимаемые в настоящее время библиотеками попытки разработки программ мотивации персонала, которые представляют собой отдельные мероприятия, что скорее демотивирует персонал. Подобный дисбаланс требует обобщения опыта мотивации трудовой деятельности работников библиотек, определения основных направлений совершенствования мотивационного механизма в библиотеках.

Указанные проблемы подчеркивают насущную потребность в глубоком исследовании мотивации трудовой деятельности работников библиотек для достижения двух перспективных целей:

- наиболее полной реализации личностного потенциала сотрудников;
- повышения эффективности деятельности библиотек.

Психология мотивации и связанные с ней вопросы стали привлекать внимание зарубежных ученых с 1930-х годов. Эта тема явилась одной из центральных в психологических исследованиях личности и представлена многими известными теоретиками (Г. Оллпорт, А. Маслоу, Ф. Герцберг, Р. Кеттел и др.). Большой вклад в исследование мотивации трудовой деятельности внесли Ф. Тейлор, К. Альдерфер, А. Смит, Х. Хекхаузен, Д. Мак Грегор.

Изучение мотивации трудовой деятельности берет свое начало с конца 19-го века, но всплеск интереса ученых к исследованию мотивов труда произошел в 1980-90-е годы (А. Здравомыслов, В. Ядов, В. Асеев). Теорией управления персоналом занимались М. Магура, Ю. Красовский, И. Кокурина.

Что касается исследований мотивации трудовой деятельности в библиотечной сфере, то первые работы, появившиеся в начале 70-х годов, принадлежат зарубежным специалистам (К. Плейт, Э. Стоун, Дж.Д. Дани, С. Вобэ). В центре внимания ученых находился результат мотивации трудовой деятельности – удовлетворенность трудом работников научных библиотек.

В это же время появляются первые публикации, посвященные мотивам выбора профессии (Ю. Столяров, В. Терешин).

В последующие годы библиотековедами изучались различные аспекты трудовой деятельности сотрудников библиотек, которые тесно взаимосвязаны с мотивацией, исследовался и анализировался зарубежный опыт (Т. Еременко, Э. Сукиасян, И. Багрова, Н. Илларионова).

Так, материальное стимулирование рассматривалось В. Клюевым, Н. Могилевер, Л. Кожевниковой.

Взаимоотношению между руководителями и сотрудниками библиотек, распределению власти и полномочий, управлению библиотекой посвящены труды Г. Алтуховой, И. Мейжис, Е. Ястребовой, организовавших ряд исследований, давших большой статистический

материал для изучения вопросов мотивации (А. Соколов, Е. Зазерский, А. Каптерев).

В литературе по библиотечному менеджменту вопросы мотивации освещаются с 90-х годов (И. Сулова, В. Кармовский, Е. Ястребова, В. Клюев, Л. Дыченко). В статьях изложена теория мотивации, но не освещена специфика мотивации трудовой деятельности работников библиотек.

В статье И. Суловой „Мотивация как фактор совершенствования управления персоналом” мотивация рассматривается как процесс активизации мотивов сотрудников (внутренняя мотивация) и создание стимулов (внешняя мотивация) для их побуждения к эффективной деятельности. Таким образом, в процессе деятельности мотивация позволяет работникам удовлетворить свои основные потребности путем выполнения трудовых обязанностей.

Мотивация персонала отражает как проблемы, так и достижения каждой библиотеки. В истории известны примеры, когда преимущество достигалось не посредством передовой технологии, а вопреки ей – на основе эффективно работающих моральных и материальных стимулов.

В управлении персоналом выделяются два типа мотивации:

- ориентация преимущественно на содержательность и творческое начало труда;
- ориентация на оплату труда и другие материальные ценности.

Нужно отметить, что в настоящее время, как утверждают исследования специалистов, основная масса библиотечных работников относится ко второму типу мотивации, т. е. мотивационное ядро основано на заработной плате.

Оплата труда является мотивирующим фактором, только если она непосредственно связана с итогами труда. Работники должны быть убеждены в наличии устойчивой

связи между получаемым материальным вознаграждением и производительностью труда. В заработной плате обязательно должна присутствовать составляющая, зависящая от достигнутых результатов.

Еще в 50-е годы профессор Герцберг, проведя опрос, выяснил, что высокое удовлетворение работой вызывают нематериальные стимулы – слово руководителя, признание успеха, расширение круга полномочий и повышение статуса. Оплату труда, равно как и условия труда, он назвал „гигиеническими” факторами – факторами, которые при отсутствии оказывают сильное демотивационное действие, но не являются сами по себе факторами мотивации.

Исследования, проведенные в Великобритании и Германии, подтверждают теорию Герцберга: на первых позициях среди мотивирующих факторов опрошенные сотрудники поставили похвалу-признание, понимание и чувство значимости. Заработную плату и условия для работы они поставили на пятое и девятое места.

А если бы нас спросили: „Почему мы выбрали свою работу? Ради чего мы приходим на нее каждый день? ”, то что бы вы ответили?

Для нашей ментальности характерно стремление к коллективному труду, признание и уважение коллег. Сегодня, когда из-за сложной экономической ситуации трудно рассчитывать на высокую оплату труда, особое внимание следует уделять нематериальному стимулированию, создавая гибкую систему льгот для работников, гуманизируя труд, в том числе:

- признавать ценность работника, предоставляя ему творческую свободу;
- применять программы обогащения труда и ротации кадров;
- представлять к премированию;
- награждать почетными грамотами;
- использовать скользящий график, неполную рабочую неделю;

– предоставлять средства для отдыха и досуга, обеспечивать путёвками.

Когда-то была в практике „Доска почёта” – в нашем случае это, правда, не совсем мотивационный механизм. Но можно оmodernить и выставить, например, на сайт библиотеки фотографии лучших сотрудников библиотеки с их достижениями. Материал, помещенный на сайте, да еще и с фотографиями, даст понять, что коллектив гордится своими отличниками, неформальными лидерами, людьми, которые могут вдохновить, повести за собой, передать коллегам или подчиненным свой накопленный опыт.

На своём рабочем месте каждый сотрудник библиотеки может показать, на что он способен и что он значит для других, поэтому необходимы признания результатов его деятельности, предоставление возможности принимать решения по вопросам, относящимся к его компетенции.

На рабочих местах следует формировать мировоззрение единой команды: нельзя разрушать возникающие неформальные группы, если они не наносят реального ущерба общим целям.

Практически каждый сотрудник имеет собственную точку зрения на то, как улучшить свою работу. Опираясь на заинтересованную поддержку руководства, следует организовать работу так, чтобы у работника не пропало желание реализовать свои планы. Нельзя принимать решения, касающиеся изменений в работе сотрудников, без их ведома, даже если изменения позитивны. Информация о качестве труда сотрудника должна быть оперативной, масштабной и своевременной.

Большинство людей стремится в процессе работы приобрести новые знания. Поэтому важно обеспечивать подчиненным возможность учиться, поощрять и развивать их творческие способности. Библиотека ДонНУЭТ выписывает 12 названий профессиональных журналов, журналы по социологии, психологии, экономике, праву, которые помогут каждому в решении любого вопроса.

Каждый человек, стремящийся к успеху, должен знать, что успех – это реализованные цели, для достижения которых каждый должен приложить максимум усилий. Успех без признания приводит к разочарованию, убивает инициативу. Этого не случится, если подчиненных, добившихся успеха, делегировать на конференции в другие библиотеки, проводить взаимозаменяемость, как в отделе, так и в других подразделениях библиотеки.

Только делегируя подчиненному задачу целиком и полностью, можно ожидать, что ее исполнитель научится тем важным вещам, которые позволят ему в будущем продвигаться по служебной лестнице и быть настоящей опорой руководителя.

Мы часто прилагаем усилия, чтобы научить сотрудников делать то, что они не умеют или плохо делают. Гораздо меньше усилий понадобится, если мы проанализируем результаты аттестации или просто присмотримся внимательнее к сотрудникам и начнем развивать их более сильные стороны, следя за тем, чтобы в команде были представлены все необходимые компетенции.

Чтобы повысить мотивацию труда, необходимо найти индивидуальный подход к каждому сотруднику, тогда каждый член команды будет ощущать себя необходимым и при этом сможет демонстрировать свои действительно лучшие качества.

Добиться успеха не означает, что вы должны сделать что-либо исключительное. Это означает, что вы должны делать то же, что и все, только исключительно хорошо.

Колин Тернер

Руководитель коллектива должен знать о своем подчиненном не только как он работает, а в процессе работы интересоваться, какие личные радости у сотрудника, какие проблемы и чем весь коллектив может быть полезен в решении этих проблем.

Тем самым одновременно решаются две задачи: повышается чувство значимости у сотрудников и снижается

влияние отвлекающих факторов. Я думаю, не надо говорить, как это сказывается на лояльности персонала.

Если долго и часто трудиться по 8 часов в день, то вам может повезти, вы станете боссом и будете работать по 12 часов в день.

Роберт Фрост

В коллективе должна царить атмосфера доверия и доброжелательности.

Корпоративные праздники, совместные походы в театр, выезд в лес на „День библиотекаря” – мероприятия, где нет начальников и подчиненных, где можно приятно пообщаться на любые темы, открыть в своем коллеге что-то новое. Такие мероприятия укрепляют коллектив и здоровую атмосферу в нем. В коллективе, в котором руководитель постоянно прислушивается к идеям и пожеланиям рядовых сотрудников, создается так называемая „среда „МЫ”. Такой персонал дорожит своим коллективом и стремится расти вместе с ним, реализуя свои цели и цели коллектива. Когда сотрудники приходят на работу с четким пониманием того, как их труд будет отражаться на деятельности библиотеки, какую пользу они могут принести себе и окружающим их людям, их труд становится более вдохновенным.

Инструментом такого вдохновения может оказаться *Философия Коллектива*. В такой Философии прописываются негласные законы коллектива, ценности и убеждения, объединяющие весь коллектив. Новому сотруднику такой документ может сказать гораздо больше о коллективе, чем рекомендации. И если удастся создать дружелюбную атмосферу и взаимопонимание, прозрачность и справедливость в отношениях руководитель – подчиненный, можно смело говорить, что вам удалось создать такую философию коллектива, которая позволит иметь команду людей, на которых можно опереться в решении самых сложных задач и достижении самых фантастических целей.

В заключение хочется отметить, что эффективность той или иной мотивационной системы в практической

деятельности во многом зависит от руководителя данного коллектива.

Сейчас вряд ли надо кого-либо убеждать, что мотивация является основополагающим фактором побуждения работников к высокопроизводительному труду. В свою очередь функционирование систем мотивации, их разработка преимущественно зависят от работников аппарата управления, от их квалификации, деловых качеств и других качественных характеристик.

Вместе с тем, как раньше, так и в настоящее время проблема мотивации остается самой актуальной и, к сожалению, самой неразрешенной в практическом плане.

Ее решение главным образом зависит от нас самих. Мы сами несем ответственность за свою жизнь и мотивацию к работе. Чем быстрее мы воспримем такую точку зрения, тем быстрее начнем осуществлять правильные мероприятия. Однако многие из нас тратят слишком много времени, прежде чем осмеливаются принять на себя главную ответственность за содержание своей жизни и желание работать. Мы привыкли искать причины своих жизненных и рабочих проблем вначале вне нас. Причины находятся быстро: первый руководитель, ближайшие коллеги по работе, подчиненные, разделение труда, атмосфера в коллективе, способ управления и т.д.

А вне своего коллектива – экономическая конъюнктура, неразумная политика правительства, транспорт и множество других факторов, лежащих даже за пределами нашей страны. Многие из нас тратят так много времени на объяснение эффективности своей работы или нежелания работать, что в течение этого времени, при его правильном использовании, можно было бы достичь более высокой мотивации, как собственной, так и ближайшего окружения.

Литература

1. Аспекты мотивации // Торговое дело. – 2005. – № 1/2. – С. 84–88. **2. Запатрина И. В.** Мотивационные

модели в управлении / И. В. Запатрина // Теория и практика управления. – 2003. – № 3. – С. 20–24.

3. Катанова Л. А. Мотивационный процесс в управлении персоналом / Л. А. Катанова // Економічний вісник Донбасу. – 2010. – № 1 (19). – С. 118–127.

4. Первушина М. Мотивация персонала: ключевые задачи / М. Первушина // Бизнес консультант. – 2005. – № 4 (24). – С. 76–78.

5. Синчалова И. Мотивация и оценка персонала / И. Синчалова // Office. – 2002. – № 6 (53). – С. 50–51.

6. Сулова И. М. Мотивация как фактор совершенствования управления персоналом / И. М. Сулова // Научные и технические библиотеки. – 2006. – № 12. – С. 5–13.

6. Сыроватко А. Теория мотивация персонала / А. Сыроватко // Персонал. – 2003. – № 10. – С. 76–78.

А. И. Ковтун
(Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко)

**Современные тенденции в обслуживании
пользователей на абонеентах библиотеки ЛНУ имени
Тараса Шевченко**

Главным направлением в деятельности вузовских библиотек по информационному обеспечению научной работы и учебного процесса является обеспечение доступа к информации и внедрение новых информационных технологий.

Информационные библиотечные технологии являются определяющими факторами в улучшении качества обслуживания пользователей. Их цель – поиск, оценка, разработка и применение библиотечных инноваций.

Обслуживание пользователей является ведущей функцией библиотек, именно обслуживание часто изменяет и направляет работу всех подразделений и осуществляемые ими технологические процессы. Качество обслуживания в библиотеке зависит от правильно организованной деятельности всех библиотечных процессов: начиная от комплектования фонда и заканчивая непосредственным предоставлением читателю библиотечно-информационных услуг.

В настоящее время в нашей библиотеке осваиваются в основном инновационные технологии, связанные с обслуживанием локальных пользователей и выдачей печатных изданий. Работа в этом направлении постоянно совершенствуется.

В этой связи обратим внимание на то, что автоматизация отдела позволила пересмотреть традиционные формы обслуживания и соединить их с новыми технологическими возможностями.

Систематическая работа по внедрению новых технологий библиотечного обслуживания на основе электронных документов и сетевых технологий началась на абонементных пунктах в 2006 году.

Была проделана большая подготовительная работа: снабжение фондов этикетками со штрих – кодами, сверка фонда, его отражение в ЭК, обучение персонала. Но самое главное – отработка технологии этих процессов.

Нами было выделено несколько направлений для повышения качества библиотечного обслуживания. В их числе:

- книгообеспеченность учебных дисциплин;
- создание оптимальных условий для работы пользователей на абонементных пунктах;
- автоматизация процессов выдачи книг;
- штриховое кодирование фонда;

Первая проблема, возникшая при выдаче изданий, оказалась проблемой технического характера. При

штриховом кодировании учебников мы пользовались как лазерными принтерами, так и специальными термотрансферными. Недостаток лазерной печати заключается в том, что штрих-код на этикетке не защищен от внешних воздействий, при амортизации книг штрих-код быстро изнашивается. На термотрансферном принтере печатались этикетки штрих-кодов при помощи специальной краски. В течение года этикетки стали дефектными. Сейчас мы используем рулоны бумаги с этикетками, которые покрыты защитной пленкой. Опыт работы показал, что очень важно использовать принтеры только высокого качества печати.

В рамках регистрации пользователей реализованы функции по созданию и ведению единой базы данных: студенты 1–4 курсов, магистранты, профессорско-преподавательский состав, аспиранты, сотрудники университета. Контингент института последипломного образования вводится в БД вручную из-за отсутствия локальной сети на данном участке. Это создает определенные трудности при изготовлении ламинированных читательских билетов.

Обслуживание в электронном виде через электронный формуляр внедрено на всех абонементах библиотеки.

В едином электронном формуляре вся информация зашифрована в коде (категория читателя, факультет, специальность, дата регистрации, дата начала и конца обслуживания). Первоначально электронный формуляр содержал недостаточное количество сведений, были дописаны новые поля: „Місце обслуговування”, „Місце видачі (Всі)”, что способствует оперативному обслуживанию и экономии времени при возврате литературы. Это особенно актуально в настоящее время, т. к. все пункты выдачи работают в автоматизированном режиме, и выданные документы в электронном формуляре фиксируются в большом количестве.

Первоочередной задачей обслуживания в системе УФД/Библиотека стала отработка технологии автоматизированного получения итоговых статистических данных по каждой библиотечной операции и по каждому подразделению библиотеки:

Следует отметить, что вопросы такого рода не были разработаны совсем или разработаны поверхностно. После освоения основных параметров обслуживания через компьютерную локальную сеть перед учебным абонементом встала задача автоматизации средств сбора статистики и составления отчетов.

Для системного администратора были разработаны и поставлены задачи, суть которых сводилась, с одной стороны, к дифференциации статистики, а с другой – к ее унификации для различных подразделений библиотеки. Разработка нынешней системы учета, применяемой в библиотеке, прошла через несколько этапов, в процессе чего она дополнялась и совершенствовалась. К имевшейся статистической основе были добавлены функции вне программы, имеющие выход на базу данных системы.

Практика статистических наблюдений, сбора и обработки количества данных показала, что проблемы автоматизированного статистического учета библиотечных процессов были решены позитивно. Обозначим эти результаты с позиции обобщения и сравнительного анализа. А теперь остановимся на путях дальнейшего развития инновационных технологий в обслуживании.

Немаловажным пунктом в автоматизированном статистическом учете считаются данные о задолженности по документам и должниках библиотеки. Выявлению задолженности способствует автоматизированный контроль за сроками пользования документов.

При несвоевременном возврате изданий в одном из подразделений библиотеки в едином электронном формуляре названия, выданных документов, модифицируются в определенный цвет. Это сигнал для

библиотекаря о реальной задолженности и блокировки формуляра. Была отработана схема погашения задолженности.

Для точного учета задолженности документов (меню „Видані документи” и таблица „Кількість відібраних” системы УФД/Библиотека) можно узнать дату регистрации документа, шифр пользователя, место хранения документа, кем он выдан и другую информацию. Кроме того, там же можно узнать о должниках библиотеки всех курсов, добавив „Рік видання” и указав дату в диапазоне. Напротив каждого выданного документа будет указана фамилия пользователя, взявшего данный документ.

Также, есть возможность просмотра задолженности и непосредственно студентом. Организована она через веб-интерфейс, в режиме реального времени. Для этого необходимо посетить веб-страницу библиотеки, затем перейти в соответствующий раздел „Заборгованість”, ввести номер читательского билета и увидеть перечень документов, которые взяты на электронный формуляр, где указана дата их возврата и место выдачи. Красным цветом выделены документы, срок пользования которыми уже закончился. Таким образом, пользователь получает полную информацию о задолженности.

За четыре года обслуживания пользователей в автоматизированном режиме, учебный абонемент получил определенный опыт, что позволило коренным образом модернизировать конкретные процессы и операции формирования ресурса, библиотечного обслуживания, включая схему подписи обходных листов. Это актуально для первого выпуска бакалавров, обслуживающихся в электронном виде через единый электронный формуляр, который дает полную информацию о пользователе, о наличии книг (выданных или сданных) во всех подразделениях библиотеки, что позволило библиотекарю сектора учета ставить подпись на обходном листе.

Используя схему блокировки электронных формуляров можно узнать количество выпускников, зарегистрированных в БД нашей библиотеки и не подписавших обходной лист. Для этого необходимо в функции „Читачі” и „Дата реєстрації” указать в диапазоне дату начала и конца регистрации, а затем зафиксировать слово „Ні” (заблоковані). В таблице „Кількість відібраних” получим список фамилий, шифры и общее количество студентов. Если выбрать пункт „Так” (заблоковані), то получим список студентов–выпускников, подписавших обходной лист.

Проводимые исследования показали, насколько широк диапазон деятельности изучения качества библиотечно–информационного обслуживания, и как кардинально эти исследования могут изменить направление всей деятельности библиотеки.

Литература

1. **Дворкина М. Я.** Библиотечное обслуживание : новая реальность : лекции / М. Я. Дворкина. – М. : Изд–во МГУКИ, 2002. – 48 с. – (Соврем. б–ка. Вып. 2).
2. **Броневская Н. А.** Изучение качества библиотечно–информационного обслуживания студентов / Броневская Н. А. // Научные и технические библиотеки : науч.–практ. журн. / Гос. публич. науч.–техн. б–ка. – М., 2008. – С. 55–62.

І. І. Макеєва
(Дніпропетровський національний університет
ім. О. Гончара)

Організація внутрішньобібліотечної системи підвищення кваліфікації кадрів

У бібліотечній літературі термін „підвищення кваліфікації бібліотекарів” розглядається як

удосконалювання професійних знань, навичок і вмінь, підвищення загальноосвітнього рівня відповідно до новітніх досягнень культури, науки й техніки, передовим бібліотечним досвідом [3]. Більш вдалим, на наш погляд, є тлумачення терміна „підвищення кваліфікації” як системи, що забезпечує бібліотекарям одержання нових сучасних теоретичних знань і практичних навичок, необхідних за фахом [9]. Орієнтація на одержання нових знань, особливо в галузі освоєння інформаційних технологій, комп’ютерної техніки та інших сучасних напрямків – один з перспективних шляхів розвитку системи підвищення кваліфікації.

Термін „підвищення кваліфікації”, що використовується у бібліотечній літературі, є загальноприйнятим, але не зовсім точним, оскільки в цьому випадку назва не повністю відповідає змісту проведеної роботи, заважає її впорядкуванню. Справа в тому, що в рамках системи здійснюється не тільки підвищення професійної кваліфікації, але й перекваліфікація, перепідготовка й придбання професійної кваліфікації тими, хто її не має (як правило, це бібліотечні працівники з іншою базовою освітою). Необхідно чітко розмежування понять „підвищення кваліфікації” і „перепідготовка”. Хоча ця проблема й позначена в спеціальній літературі [12], на практиці реальних кроків поки не зроблено. У той же час, перепідготовка кадрів входить у систему підвищення кваліфікації. У довідковій бібліотечній літературі повинен знайти відбиття термін „підвищення професійної кваліфікації й перепідготовка кадрів”, який використовують фахівці.

За визначенням І. Шевченко, підвищення кваліфікації бібліотечних кадрів передбачає: оновлення, розширення та поглиблення набутих знань, ознайомлення з новими галузями, отримання нових навичок зі свого

фаху, зміну кваліфікації, тобто перекваліфікацію, набуття додаткової спеціальності [17].

Теорія професіоналізації бібліотечних кадрів має певну традицію. Як соціально-психологічний напрямок українського бібліотекознавства з середини 70-х років ця теорія розвивалась у дослідженнях А. Чачко. У напрацюваннях, що базувалися на великому експериментальному матеріалі, з'ясовувалися вимоги до професійно-особистісних рис фахівця, зокрема щодо настановлення на професію, мотивації до праці. У сучасних дослідженнях автора детально вивчено бібліотекарство як соціально-професійну групу демократичного суспільства, питання професійної освіти та професіоналізації бібліотечних кадрів [13, 17].

Проблема підвищення кваліфікації привертає увагу науковців з точки зору соціально-практичного значення. У розробку понять, що розкривають кардинальний зміст концепції безперервної освіти в Україні, значний внесок зробили В. Загуменна, В. Ільганаєва, Н. Кушнаренко, В. Пашкова, В. Скар, Є. Тодорова, А. Чачко, І. Шевченко.

За визначенням Є. Тодорової, підвищення кваліфікації – це оновлення, розширення, поглиблення і удосконалення професійних знань і навичок. Головним завданням системи підвищення кваліфікації, вважає автор, є досягнення відповідності між рівнем кваліфікації окремих співробітників і усього колективу бібліотеки та досягненнями сучасної бібліотечної науки і практики [11].

При тому, що значна кількість праць присвячена дослідженню окремих сторін та вдосконаленню функціонування інститутів підвищення кваліфікації, у педагогічній громадськості не виявилось ні важливих наукових досліджень, ні достатнього досвіду розроблення цілей і концепцій розвитку внутрішньобібліотечної системи підвищення кваліфікації кадрів. Отже, ця

проблема актуальна не тільки в теоретичному, але й в практичному відношенні.

Необхідність проходження перепідготовки, як однієї з форм підвищення кваліфікації, підтвержують і результати досліджень російських колег. Так, до процесів фундаменталізації у професіології, зокрема в галузі бібліотекознавства, О. Арзуханов відносить не тільки підвищення професіоналізму, а й зміну професії [1].

Зарубіжний досвід також важливо мати на увазі. У своїх дослідженнях Нгуен Тхи Донг зосередилась на питаннях, що стосуються принципів системи підвищення кваліфікації. Це багаторівневність, додатковість, маневреність [7].

Автор звертає увагу на те, що „мета підвищення кваліфікації повинна полягати в ліквідації недоліків, пов'язаних із прорахунками у базовому професійному навчанні; забезпеченні актуалізації, розширенні й поглибленні наявних знань; одержанні нових сучасних теоретичних знань, практичних умінь і навичок для оперативної адаптації кадрів до постійних змін у соціальних і виробничих умовах, удосконалюванні компетенції, тобто професійному росту фахівців” [7, 20].

Отже, як свідчить аналіз досліджень, підвищення кваліфікації варто розглядати як другий етап безперервної професійної освіти й одну із двох різновидів післядипломної підготовки фахівців. Головним завданням підвищення кваліфікації співробітників бібліотек ВНЗ є підвищення професійного рівня на вже отриманій базі, а також перекваліфікація кадрів з іншої базової освіти. Мета підвищення кваліфікації полягає в ліквідації недоліків, пов'язаних із прорахунками у базовому професійному навчанні; забезпеченні актуалізації, розширенні й поглибленні наявних знань; одержанні нових сучасних теоретичних знань, практичних умінь і навичок для оперативної адаптації кадрів до соціальних і виробничих умов, що постійно змінюються. Мова йде про постійне

вдосконалювання компетенції, тобто професійний рост фахівців.

Суто практичні завдання, пов'язані зі створенням „Положення про систему підвищення кваліфікації в бібліотеці”, складанням плану підвищення кваліфікації співробітників бібліотеки ВНЗ, кваліфікаційних характеристик та ін., змушують розібратися в теоретичних питаннях, проаналізувати вузлові поняття, на яких будується система підвищення кваліфікації фахівців бібліотек.

До суто організаційних додаються теоретичні проблеми, пов'язані з необхідністю окреслити структуру системи підвищення кваліфікації бібліотечних працівників, її змістовне наповнення, місце й роль у ряді інших паралельно існуючих освітніх і навчальних систем, модель кваліфікації бібліотечного фахівця як таку; з'ясувати роль того або іншого рівня кваліфікації в діяльності різних категорій бібліотечних працівників (горизонтальний зріз) і в діяльності бібліотечного фахівця на різних етапах навчання (вертикальний зріз, що враховує етап профорієнтації, підготовку в середньому або вищому бібліотечному навчальному закладі, у системі підвищення кваліфікації).

Існуюча в країні система підвищення кваліфікації бібліотечних кадрів стає усе менш мобільною і адаптивною, тому слабо орієнтується на вирішенні нестандартних бібліотечних ситуацій, на кінцевому результаті діяльності конкретного бібліотечного працівника, у той час як останньому не можна обмежуватися засвоєнням певного обсягу знань, необхідно опанувати вміннями й навичками їхнього використання в нетипових бібліотечно-технологічних ситуаціях. Така система не може в достатній мірі враховувати специфіку бібліотек різних типів і видів.

Перехід до внутрішньобібліотечної системи підвищення кваліфікації працівників бібліотек ВНЗ

дозволить зняти своєрідне відчуження процесу навчання працівників від специфічних потреб бібліотеки, тобто здійснювати його цілеспрямовано, предметно й змістовно, перетворити методичну роботу в бібліотеці в цілісну систему безперервного додаткового професійного росту бібліотечних кадрів. Нарешті внутрішньобібліотечна система підвищення кваліфікації має безперечно один із самих значних аргументів, вона дає можливість бачити конкретний результат навчання. Внутрішньобібліотечна система підвищення кваліфікації практично не вимагає великих фінансових витрат, вона більш економічна. Більшість середніх і великих бібліотек мають як матеріально-технічну базу для навчання, так і досвід методистів, наукових співробітників, викладачів, творчі контакти із ученими, у тому числі, і з викладацьким складом різних вищих навчальних закладів, досвідом викладацької роботи.

Ми можемо припустити, що в сучасних умовах центр уваги по підвищенню кваліфікації працівників бібліотеки повинен і може бути переміщений у конкретну бібліотеку.

Об'єктивною основою організації процесу навчання працівників бібліотеки й розвитку їхнього творчого потенціалу може стати саме система керування підвищенням кваліфікації кадрів, перетворення бібліотеки, з одного боку, в орган науково-технічної інформації, який оперативно реагує на сьогоднішні й майбутні потреби користувачів (читачів), а з іншого в систему, що самонавчається, де в процесі підвищення кваліфікації без відриву від виробництва може втягуватися практично весь колектив бібліотеки. Саме бібліотека ВНЗ може й повинна сьогодні виступити учнівським центром безперервної освіти для своїх співробітників, здійснювати внутрішньобібліотечну систему підвищення кваліфікації.

Таким чином, виходячи з вищевикладеного, виявлені наступні протиріччя між гострою потребою працівників

бібліотеки в підвищенні кваліфікації й недостатньо ефективно її реалізації через традиційно існуючі форми підвищення кваліфікації.

Становлення й функціонування внутрішньобібліотечної системи підвищення кваліфікації працівників бібліотеки та її користувачів може бути ефективним, якщо вона здійснена на основі системного підходу, що враховує специфіку бібліотечної освітньої системи (середовища), побудована з урахуванням її цілісності й сукупності компонентів.

Вищезгадане поняття „підвищення кваліфікації” виступає як цілісне утворення, основними елементами якого є суб’єктивно-об’єктивні зв’язки, взаємодії й відносини між бібліотекарями, що навчаються й викладачами, що навчають. Всі вони утворюють цілісність, ту системну якість, що розглядається не як проста сума елементів, а як особливий якісний стан.

Внаслідок цього система здобуває певну самостійність стосовно інших освітніх систем, оскільки галузь суб’єктно-об’єктних відносин і характер розв’язуваних ними питань ставляться до підвищення кваліфікації кадрів конкретної бібліотеки, оскільки штучно створену в її рамках освітню систему можна назвати системою внутрішньобібліотечного підвищення кваліфікації кадрів. Її сутність проявляється подвійно.

З одного боку, як результат вираження, захисту та реалізації професійних інтересів конкретного бібліотекаря, групи бібліотечних працівників, усього колективу бібліотеки. У цьому випадку вона виступає як штучно створена освітня система, як одна з найважливіших складових частин, або підсистем більш загальної системи підвищення кваліфікації бібліотечних кадрів. З іншого боку, сутність системи проявляється в здатності й можливості впливати на професійну діяльність бібліотечних працівників. Однак

повне уявлення про сутність системи дають її характерні ознаки: орієнтація на освітні стандарти; специфіка освітньої установи й конкретні професійні потреби бібліотечних працівників. Система характеризується певною автономністю, послідовністю у виборі напрямків і методики навчання обов'язкових для бібліотечного колективу. Ще одна характеристика системи – це відносний простір, що відбиває її просторово-годинний принцип: місце дії та конкретних строків. Внутрішньобібліотечна система підвищення кваліфікації працює на конкретний результат, потреби бібліотеки та її працівників.

Виявлення сутності внутрішньобібліотечної системи підвищення кваліфікації кадрів дозволяє розглянути її структуру, її внутрішню організацію, як засоби взаємодії утворюючих її компонентів.

Таким чином, під структурою внутрішньобібліотечної системи підвищення кваліфікації кадрів ми розуміємо сукупність взаємозалежних і взаємообумовлених елементів, функціонування яких спрямоване на досягнення високої професійної та загальної культури працівників бібліотеки. Складовими елементами системи повинні бути мета й завдання, форма викладу матеріалу, групові та індивідуальні форми навчання. Кожний з компонентів системи повинен мати модульну програму навчання з цільовим призначенням інформаційного матеріалу.

Сутність внутрішньобібліотечної системи підвищення кваліфікації проявляється в її специфічних функціях, що характеризують найважливіші напрямки її впливу на бібліотечний колектив, який навчається.

Загальним для всіх функцій є спрямованість на зріст рівня кваліфікації працівників бібліотеки.

Функціонування системи повинно ґрунтуватися на низку загальноновизнаних принципах:

- створення сприятливих умов для творчого зросту працівників бібліотеки (гуманізм);
- можливість вибору напрямків, форм і засобів навчання (демократизм);
- диференціальності навчання по профілю знання та характеру проблеми;
- всебічності підготовки (з'єднання професійної бібліотечно-інформаційної та психолого-педагогічної підготовки);
- наступності у придбанні, поглибленні й розширенні знань;
- індивідуальному виборі форм навчання;
- різноманітності та гнучкості форм, методів, засобів і прийомів динамічного розвитку.

Розглянуті сутнісні риси, елементи та функції внутрішньобібліотечної системи підвищення кваліфікації виявляють можливість визначити дане поняття в такий спосіб: внутрішньобібліотечна система підвищення кваліфікації кадрів – це штучно створена, універсальна, динамічна, гнучка й цілісна освітня система, що саморозвивається, яка спрямована на професійну підготовку працівників бібліотеки через навчання новим знанням, умінням і навичкам, максимально наближена до їхніх потреб, яка функціонує в освітньому просторі конкретної бібліотеки.

Виходячи з наведеного вище поняття, мети й завдання внутрішньобібліотечної системи підвищення кваліфікації кадрів, ми подаємо її в чотирьох аспектах: освітньому, особистісному, соціальному, організаційно-управлінському. Така система ґрунтується на наступних принципах – орієнтації на нові освітні стандарти, наступності й безперервності в навчанні новим бібліотечно-інформаційним процесам і системам; єдності теоретичної, методичної й практичної підготовки, випереджального й розвиваючого характері освіти; гнучкості форм, методів і засобів навчання.

Отже, реорганізація системи підвищення інформаційно-бібліографічної кваліфікації співробітників бібліотек ВНЗ України дозволить реалізувати потребу в координації зусиль щодо організації та функціонування підготовки та перепідготовки бібліотечних кадрів, набуті якісно нових професійних знань та практичних умінь із суміжних видів діяльності. Така освіта сприяє соціальній адаптації бібліотечних працівників у складній економічній ситуації в державі; надає певну соціальну підтримку та гарантії під час структурних змін у бібліотечних мережах; допомагає в роботі з новими технологіями.

Література

1. **Арзуханов А. С.** Развитие дополнительного профессионального образования библиотечных работников в учебно-методическом центре ГПНТБ России / А. С. Арзуханов // Науч. и техн. б-ки. – 2006. – № 2. – С. 102–108.
2. **Баженова Р. С.** О работе курсов повышения квалификации библиотечных работников в Удмуртской АССР / Р. С. Баженова // Пути совершенствования системы повышения квалификации библиотечных кадров : сб. материалов / ГПБ им. Салтыкова-Щедрина. – М., 1976. – С. 7–21.
3. **Библиотечное дело** : термин. словарь / сост. : И. М. Суслова, Л. Н. Уланова. – 2-е изд. – М. : Книга, 1986. – 224 с.
4. **Загуменна В. О.** Сучасні тенденції розвитку професійної бібліотечно-інформаційної освіти / В. О. Загуменна, І. П. Штефан // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2004. – № 1. – С. 21–23.
5. **Загуменна В.** Концептуальна модель підготовки сучасного бібліотечно-інформаційного фахівця / В. Загуменна // Вісн. Кн. палати. – 2001. – № 2. – С. 20–21.
6. **Кушнарєнко Н.** Бібліотечно-інформаційна освіта : орієнтир на майбутнє / Н. Кушнарєнко, А. Соляник // Вісн. Кн. палати. – 2002. – № 5. – С. 33–34.
7. **Нгуєн Т. Д.**

Создание системы непрерывного профессионального образования / Нгуен Тхи Донг // Науч. и техн. б-ки. – 2007. – № 10. – С. 15–20. **8. Пашкова В.** Професійний розвиток українських бібліотекарів / В. Пашкова // Бібл. вісн. – 1996. – № 2. – С. 9. **9. Платов К. К.** Система психологии и теория отражения / К. К. Платов. – М. : Наука, 1982. – 202 с. **10. Скнар В.** Напрями діяльності центру безперервної інформаційно-бібліотечної освіти / В. Скнар, Я. Хіміч, І. Шевченко // Бібл. планета. – 2003. – № 3. – С. 30–31. **11. Тодорова Є. М.** Підвищення кваліфікації бібліотекарів як складова частина безперервної освіти фахівців / Є. М. Тодорова // Бібліотекознавство і бібліографія : респ. міжвід. наук.-метод. зб. / – Х., 1991. – Вип. 30. – С. 106–112. **12. Фонотов Г. П.** Библиотечные кадры: формирование и совершенствование / Г. П. Фонотов; Моск. гос. ин-т культуры. – М. : [Б. и.], 1989. – 129 с. **13. Чачко А. С.** Библиотекари как социально-профессиональная группа : автореф. дис. на соиск. учен. степ. д-ра пед. наук в виде науч. докл. / А. С. Чачко. – М., 1991. – 30 с. **14. Чачко А. С.** Библиотекарь – актуальная профессия информационного общества / А. С. Чачко // Вест. Библ. Ассамблеи Евразии. – 2003. – № 1. – С. 70–74. **15. Чачко А. С.** Бібліотечна професіологія в системі багатоступеневої фахової освіти та її стандартизації / А. С. Чачко // Бібл. вісн. – 1997. – № 4. – С. 3–6. **16. Чачко А. С.** Библиотечный специалист: особенности труда и профессионализации / А. С. Чачко. – Киев : Наук. думка, 1986. – 192 с. **17. Шевченко І. О.** Безперервність освіти бібліотечних кадрів у інформаційному суспільстві / І. О. Шевченко // Бібл. планета. – 1999. – № 4. – С. 31–33.

Моделювання інформаційних потреб студентів педагогічного ВНЗ

Соціальні, духовні й економічні зрушення, які відбуваються сьогодні в Україні, вимагають радикальної трансформації вищої освіти, орієнтованої на входження у світовий освітній простір. У нашій державі відбувається інтенсивний пошук удосконалення змісту, форм і методів забезпечення фундаментальності освіти, спрямованої на задоволення інтересів та потреб особистості. Вища школа покликана давати молоді цілісне уявлення про сучасну наукову картину світу; закладати теоретичний фундамент майбутньої професійної діяльності; сприяти творчому розвитку особистості та правильному вибору індивідуальної програми життя на базі пізнання особливостей, потреб і можливостей людини.

Бібліотека ВНЗ як структурний підрозділ вищого навчального закладу найоптимальніше забезпечує інформаційні потреби (ІП) студентів відповідно до „Положення про бібліотеку вищого загальноосвітнього навчального закладу”.

Головною метою функціонування бібліотеки у вищій є інформаційне забезпечення учасників навчально-виховного процесу, зокрема, навчальної, дослідницької, самоосвітньої діяльності студентів, а також їх дозвілля. Це вимагає теоретичного обґрунтування, розробки та впровадження в практику діяльності бібліотек ВНЗ відповідної організаційної моделі забезпечення інформаційних потреб.

Особливий інтерес для досліджуваної теми становлять наукові праці, автори яких пропонують оригінальні концепції розвитку бібліотек вищих навчальних закладів, зокрема, бібліотек нового типу,

перетворення їх на бібліотечно-інформаційні центри та медіатеки (Н. Грабар, В. Дригайло, Н. Апшай). Загальнонаукове, теоретичне значення мають дослідження з питань теорії інформаційних потреб користувачів, розвитку інформаційної культури особистості, здійснені вітчизняними та зарубіжними авторами: Д. Блюменау, В. Ільганаєвою, С. Коготковим, Н. Кушнаренко, М. Слободяником, В. Скар, Д. Шехуріним.

Однією з умов якісного навчально-виховного процесу та науково-дослідницької діяльності ВНЗ є забезпечення необхідного рівня їх інформованості. Це особливо важливо сьогодні, коли в світі йде процес інтенсифікації та інформатизації науки. Вирішення цих завдань пов'язане з поліпшенням інформаційно-бібліографічного обслуговування студентів ВНЗ.

Потреба – одне з фундаментальних понять сучасної науки, що має сукупність значень, що затвердилися у рамках тієї або іншої галузі. У найбільш загальному виді потреба визначається філософами як „...нестаток або брак у чому-небудь необхідному для підтримки життєдіяльності й розвитку організму, людської особистості, соціальної групи, суспільства в цілому” [5, 499]. Оскільки потреби є невід'ємним атрибутом усього живого, то будь-яка наука, що вивчає природу, людину й суспільство, в більшій або меншій мірі торкається проблематики потреб, тому поняття „потреба” є загальним для всієї сукупності наук й у цьому сенсі – загальнонауковим.

Поняття „інформаційна потреба” (ІП) стало одним з центральних в теорії науково-інформаційної діяльності. Задоволення ІП розглядається в теперішній час як основна мета діяльності бібліотек, органів НТІ. Як видно з чисельних публікацій, різні автори вкладають в поняття „ІП” далеко не завжди однаковий зміст. На це вказують різні несумісні визначення цього поняття, наявність поряд з поняттям „ІП” понять „потреба в інформаційних ресурсах”, „потреба в документах”, які не завжди

узгоджуються одне з одним. У зв'язку з цим важливим є подальше поглиблення теорії ПІ, яке повинно сприяти розвиткові теорії і практики інформаційної діяльності.

Будь-яке суспільство, на якому рівні розвитку воно б не перебувало, щоб функціонувати як соціальний суб'єкт, повинне організовувати виробництво матеріальних і духовних благ. У замкнених соціальних системах, у рамках яких здійснюється лише просте відтворення, немає (чи майже немає) потреби в нових знаннях. Існуюче в цих системах виробництво інформації забезпечується емпіричними знаннями, накопиченими поколіннями. У суспільствах, в яких здійснюється розширене відтворення, виникає постійна суспільна потреба в нових, додаткових знаннях. Сучасна діяльність людини в різних сферах науки, техніки й виробництва постійно змінюється й ускладнюється, – ставляться нові цілі, удосконалюються засоби й методи діяльності, змінюються умови та ін. Для того, щоб суб'єкт був здатний успішно здійснювати діяльність в новій ситуації, потрібно створення нової ідеальної моделі цієї діяльності, приведення її у відповідність із умовами, що змінилися. Це можливо тільки при наявності в суб'єкта необхідної інформації. Російський дослідник інформаційних потреб С. Коготков пише: „Якщо суб'єкт не має в цей момент відповідної інформації, він не може побудувати нову ідеальну модель діяльності, а, отже, не має можливості ефективно здійснювати саму діяльність в умовах, що змінилися” [3, 3].

Інформаційна потреба перебуває у нерозривній єдності зі специфічною пізнавальною здібністю, пізнавальною спрямованістю особистості. Потреба в будь-чому є збуджуючим джерелом соціальної активності окремих особистостей і соціальних груп. Як зазначає російський дослідник Ю. Батурін, „...потреба звертатися до інформаційних систем не складається стихійно. Вона

виникає як результат активного відношення до інформації” [1, 8].

Інформаційні потреби можуть бути забезпечені як за рахунок відносно незначного збільшення обсягу додатково регульованих потоків вхідної інформації, так і за рахунок глибокого дослідження (аналізу) зібраних даних стосовно соціальних процесів, навколишнього середовища [4, 130].

Аналіз інформаційних потреб суб'єктів – це основа для побудови раціональної системи інформаційного обслуговування як складової функції інформаційного забезпечення. Усі види інформації, потрібної студентам ВНЗ, утворюють його інформаційну систему. У цьому разі під категорією „інформаційна система” ми розуміємо організаційно упорядковану та оформлену множину людей, даних (документів), інформаційних потоків, каналів зв'язку, технічних і технологічних засобів, що забезпечують взаємозв'язок між складовими системи інформаційного забезпечення з метою її ефективного функціонування і розвитку.

Особливо підкреслимо, що студенту, який навчається на природничому факультеті педагогічного ВНЗ потрібні не тільки загальні відомості з психолого-педагогічних та природничих наук, але й інформація і з інших наук. Це особливо важливо з наступних причин:

- успіх у навчанні й науково-дослідній роботі залежить не тільки від суми знань з основних дисциплін, а й від досягнень інших дисциплін, і не тільки споріднених;

- питанню виявлення й задоволення ІІ студента в міжгалузевій інформації в бібліотеці приділяється недостатньо уваги;

- відбуваються зміни інформаційних потреб студентів, змінюється їх читацька спрямованість, висуваються більш жорсткі вимоги до якості бібліотечно-бібліографічного обслуговування (глибина аналітико-синтетичної обробки документів, ступінь охоплення світового потоку наукової інформації тощо), до форми

обслуговування (використання нових інформаційних технологій).

Все це є базою для визначення структури і тематики ІІІ студентів, які навчаються на природничому факультеті педагогічного ВНЗ. Однак даних про тематичну структуру ІІІ недостатньо для побудови моделі ІІІ. В ній потрібно відобразити, де (в яких доступних бібліотекарю джерелах) і в якій формі можливо отримати інформацію по кожному тематичному напрямку ІІІ, тобто в моделі ІІІ потрібно відобразити мінімум джерел інформації.

Для студента, який навчається на природничому факультеті основними джерелами інформації є психолого-педагогічна та природнича література. Основними джерелами інформації є навчальні посібники, довідники, енциклопедії, монографії, періодичні видання. До числа важливих характеристик ІІІ студентів відноситься час їх виникнення і існування, знання яких дозволяє регламентувати процес використання інформації, надання її саме тоді, коли вона найбільш потрібна.

Розглянемо основні джерела інформації для задоволення ІІІ студентів природничого факультету (спеціальність – вчитель біології). Навчальний план підготовки студента розподілено на цикли.

І. Цикл гуманітарної та соціально-економічної підготовки.

Для задоволення ІІІ студентів при вивченні цього циклу бібліотека Криворізького державного педагогічного університету пропонує навчальні посібники, монографії, довідники, енциклопедії з філософії, історії України, ділової української мови та іноземної мови за професійним спрямуванням, економічної теорії, політології, правознавства, релігієзнавства, етики, естетики, логіки та культури [1]. З періодичних видань циклу бібліотека пропонує студентам: „Вестник МГУ. Социология и политология”, „Віче”, „Грані”, „Економіка України”, „Економіка. Фінанси. Право”, „Економічна теорія”,

„Історія. Філософія. Релігієзнавство”, „Соціологія: теорія, методи, маркетинг”, „Філософія и общество”, „Філософія науки”, „Філософська думка” [2].

II. Цикл природничо-наукової підготовки.

Для задоволення III при вивченні цього циклу бібліотека пропонує навчальні посібники, монографії, довідники, енциклопедії з вищої математики, фізики, геології, хімії, біохімії, біосферології, екології та охорони природи, ґрунтознавства, БЖД, цитології та гістології, мікробіології та вірусології, фізіології рослин, біогеографії, валеології, біотехнології, комп'ютерного моделювання в біології [3].

З періодичних видань – це журнали „Біологія”, „Агроекологічний журнал”, „Безпека життєдіяльності”, „Біотехнологія”, „Вестник зоологии”, „Геолог України”, „Геологічний журнал”, „Гидробиологический журнал”, „Екологічний вісник”, „Культура безпеки, екології та здоров'я”, „Український ботанічний журнал”, „Физиология и биохимия культурных растений”, „Хімія”, „Химия и технология воды” [4].

III. Цикл професійної та практичної підготовки.

Це – навчальні посібники, монографії довідники, енциклопедії з педагогіки, психології, ботаніки, зоології, анатомії, генетики, фізіології людини і тварин, вікової фізіології, еволюційного вчення, основ сільського господарства, декоративного квітництва, рослинного і тваринного світу України, методики викладання біології, педагогічних технологій [5]. З періодичних видань бібліотека пропонує – „Біологія і хімія в школі”, „Биология в школе”, „Вестник МГУ. Психология”, „Вопросы психологии”, „Воспитание школьников”, „Все для учителя”, „Журнал практического психолога”, „Ландшафтний дизайн”, „Мир психологии”, „Обдарована дитина”, „Позакласний час”, „Психология в обучении”, „Педагогика”, „Педагогіка і психологія”, „Педагогічна

думка”, „Практична психологія та соціальна робота”, „Психологія обучения”, „Рідна школа”, „Шлях освіти” [6].

Окрім навчальних та науково-дослідних інформаційних потреб у студентів існують інформаційні потреби, пов’язані з дозвіллям та підвищенням самоосвіти. Ці потреби різноманітні, вони торкаються майже всіх галузей знань. Задоволення цієї категорії інформаційних потреб – це також справа бібліотеки ВНЗ. Вони задовольняються за допомогою різноманітних монографій, довідників, енциклопедій, науково-популярної літератури, а також періодичних видань [7].

Для задоволення всіх категорій ІІІ студентів бібліотека пропонує також різноманітні бібліографічні списки та огляди, рекомендаційні покажчики, тематичні виставки, дні інформації та дні спеціаліста [8].

Модель інформаційних потреб студентів природничого факультету педагогічного ВНЗ

Функції	Сутність процесу	Режим використан. інформації	Тематика ІІІ			
			Цикл гуманітар. та соціально-підгот.	Цикл природ. наук. підгот.	Професійно-орієнтовані дисц.	Дозвілєва діяльність
Навчальний процес	Підготовка до навчальних занять: лабораторних, практичних, семінарських, індивідуальних; проходження практики	Постійно, протягом навчального року	1; 2; 8	3; 4; 8	5; 6; 8	-
Науково-дослідна робота	Участь у роботі наукових гуртків, проблемних групах, творчих секціях, лабораторіях та ін., виконання держбюджетних або госпрозрахункових наукових робіт, проведення досліджень у межах творчої співпраці кафедр, факультетів із підприємствами, закладами	Згідно з навчальними планами кафедр, факультету	1; 2; 8	3; 4; 8	5; 6; 8	

	освіти, культури тощо; робота в студентських інформаційно-аналітичних і культурологічних центрах, перекладацьких бюро, рекламна, лекторська діяльність, участь у конференціях, конкурсах, написання тез, статей та ін.					
Дозвілля, самоосвіта		Постійно, протягом навчання у ВНЗ	-	-	-	1-8

Таким чином, бібліотека сучасного ВНЗ педагогічного профілю спроможна надавати користувачам великі обсяги інформації, однак для ефективного використання бібліотечних ресурсів необхідно враховувати їх інформаційні потреби, а студентам вкрай необхідні як навички самостійної роботи з документом та інформацією, так і уміння вільно орієнтуватися та вести цілеспрямований пошук в інформаційному просторі та сучасному інформаційному середовищі.

Література

- 1. Батурин Ю. М.** Новая информационная психология : правовое опосредование / Ю. М. Батурин // Влияние научно-технического прогресса на юридическую жизнь. – М., 1988. – С. 89.
- 2. Братко А. А.** Пути моделирования ИП / А. А. Братко // Информационная потребность, методы её исследования и удовлетворения : сб. ст. – К., 1975. – С. 8–9.
- 3. Коготков С. Д.** Формирование информационных потребностей / С. Д. Коготков // НТИ. – Сер. 2. – 1986. – № 2. – С. 1–7.
- 4. Основи інформаційного права України :** навч. посіб. / В. С. Цимбалюк, В. Д. Гавловський, В. В. Гриценко та ін. ; за ред. М. Я. Швеця, Р. А. Калюжного та П. В. Мельника. – К. : Знання, 2004. – 274 с.
- 5. Философский энциклопедический словарь.** – 2-е изд. – М. : Сов. энцикл., 1989. – 816 с.

В. А. Кривошеева
(Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко)

**Редкий и ценный фонд
библиотеки ЛНУ им. Тараса Шевченко**

Среди памятников истории и культуры, которые каждое поколение получает от предыдущего, нужно сберечь, приумножить и передать будущим поколениям, особое место принадлежит книгам. Они имеют большую научную, историческую, духовную, а также материальную ценность. В библиотечно-информационной деятельности ценным источником являются редкие и ценные издания. На протяжении нескольких столетий по разным обстоятельствам рукописи, печатные книги, документы гибли на территории Украины, вывозились за ее пределы. Особенно большой ущерб причинен книжным фондам украинских библиотек во время Второй мировой войны. Несмотря на это, во многих библиотеках Украины, в том числе и в библиотеках высших учебных заведений, сохранились редкие и ценные издания, составляющие значительную библиографическую ценность.

Редкие и ценные издания, книжные коллекции имеют духовные, эстетические свойства важного документа эпохи, которые выделяются в книжном фонде государства и охраняются специальным законодательством – все это книжные памятники.

Термин „книжный памятник” был введен в научное обращение научно-исследовательским отделом редкой книги Российской государственной библиотеки. Этот термин принят и у нас в Украине, хотя активно продолжают употреблять и обычные понятия „редкие и ценные книги”.

В 1996 году в библиотеке Луганского национального университета имени Тараса Шевченко была начата работа по формированию фонда редкой и ценной книги. Было

выделено изолированное помещение (при книгохранилище общего читального зала). Просматривались отделы в читальном зале и в книгохранении, выявлялись издания печатные, а также рукописные материалы, являющиеся памятниками истории и культуры и их факсимильные копии. К редким книгам относятся:

а) все книги по XIX век включительно;

б) группы книг XX века:

– первые издания важнейших исторических документов;

– первые и прижизненные издания произведений ученых, писателей, общественных и государственных деятелей;

– первые и лучшие переводы классических произведений мировой науки и культуры;

– запрещенные при прошлых режимах издания произведений прогрессивного содержания.

Условно к редким книгам мы относим издания русские с 1848 г. по 1925 г., украинские до 1945 г.

Собрания редких книг библиотеки насчитывает на сегодня около 2 тысяч экземпляров с различных отраслей знаний. По содержанию и объему этот фонд вызывает значительный интерес как широкого круга читателей, так и специалистов. Это книги выдающихся отечественных и иностранных педагогов конца XIX начала XX веков, которые были известны только в хрестоматийных отрывках, книги по природоведению, содержащие географические описания, созданные под руководством П. Семенова-Тян-Шанского, книги с автографами ученого-археолога, профессора ЛГПИ С. Локтюшева, книги с экслибрисами (книжный знак, который свидетельствует о принадлежности книги ее владельцу), суперэкслибрисами, личными штампами. Например, экслибрис „Из книг А. Киселева”, гербовый экслибрис на книге сочинений Беранже на французском языке и др. На некоторых книгах оставили свои надписи преподаватели Луганского

пединститута Л. Каплан, К. Коликова, К. Левтова, И. Сахно. Есть книги с автографами и штампами жителей Луганска.

Автографы писателей на книгах всегда ценились. Ценность таких книг растет. Сегодня появляется все больше специалистов, которые изучают маргиналы-записи на полях книги, которую писала известная личность. Записи раскрывают имена владельцев, дарителей, свидетельствуют об отношении читателя к книге, тексту, событиям духовной и культурной жизни своего времени.

Отдел редкой книги не может существовать только за счет передачи сюда книг из основного фонда. После первого отбора литературы и создания ядра отдела, комплектование должно проводиться за счет приобретения книг путем покупки или даров. Самая старая книга библиотеки – „Арифметика” Л. Магницкого (1703г.) была подарена доцентом Левтовой Кларой Абрамовной. Книга отпечатана кириллицей.

Ценный подарок сделал библиотеке президент ЛНУ имени Т. Шевченко – В. Курило. Это богослужбная книга на церковнославянском языке „Минея: месяц февруарий”, напечатана кириллицей. Сравнение обеих книг позволило предположить, что „Минея”, как и „Арифметика” напечатана в Москве (один и тот же шрифт). Возможная дата выхода „Минеи” – 1723 или 1724 г., что следует из изучения текста. По имеющимся в Луганске справочникам и по Интернету более точные данные установить не удалось, но если наш экземпляр подлинник, то как издание кириллической печати он может быть включен в Государственный реестр национального культурного наследия Украины.

Фонд пополняется и современными изданиями. Примером может служить роскошное факсимильное издание (воспроизведение конкретного экземпляра книги или рукописи со всеми особенностями оригинала) „Святое Евангелие”, которое издано к 2000-летию христианства.

Все издания и материалы, поступившие в библиотеку в фонд редкой книги, подлежат полному учету. Редкий и ценный фонд отражается в генеральном каталоге, в книге суммарного учета, в инвентарных книгах, необходимым является служебный топографический каталог. Процесс учета включает прием изданий по актам, штемпелевание, инвентаризация и регистрация по шифрам, описание и каталогизация. Кроме учетных документов, необходимы описания коллекций или паспорта коллекций, где будут указаны все параметры издания.

При библиотечной обработке, учете и описании редких книг нужно помнить, что библиотечные пометки на таких экземплярах должны быть ограничены минимумом, т. е. библиотекарь не должен вторгаться во внешний вид книги, чтобы не был испорчен титульный лист, текст и гравюры. Не рекомендуется клеить на редких книгах этикетки, ярлыки.

Переучет фонда в отделе проводится периодически. Это может быть проверка по инвентарной книге или по топографическому каталогу. В 2009 году половина каталога внесено в электронный каталог. Любые изменения в составе фонда книжных памятников фиксируются во внутренней учетной документации библиотеки и в системе централизованного государственного учета книжных памятников.

При комплектовании фондов редкой книги возникает вопрос их финансовой оценки и стоимости, хотя эти книги бесценны. Приоритетным направлением работы отдела является обеспечение его сохранности. Требования к обеспечению сохранности книжных памятников представлены в различных нормативных актах: приказ Министерства культуры и искусств Украины от 13.07.1998 г. „Інструкція про порядок визначення оціночної та страхової вартості пам'яток музейного фонду України”; постанова Кабінету Міністрів від 26 вересня 2002 р. „Методика грошової оцінки пам'яток”.

Стоимость книжных памятников может быть сбалансированной, оценочной и страховой.

Для библиотечных фондов важным является установить страховую стоимость книг. В связи с этим разработаны нормы оценивания стоимости фонда и критерии. Для определения стоимости создается комиссия. Состав комиссии определяется на основании указа ректора нашего университета. Соответственно указу Кабинета Министров Украины в нашей библиотеке с 2001 года ведется работа по отбору редких и ценных изданий в государственный реестр национально-культурного наследия. Выявлено и внесено 100 экземпляров. Это издания кириллической печати, а также издания гражданской печати России и Украины. Они оценены и отобраны в государственный реестр, в электронной форме направлены в Национальную парламентскую библиотеку Украины.

По своему характеру отдел редкой книги является комплексным отделом, сотрудник которого совместно с библиотечными функциями исполняет научно-библиографическую работу и разрабатывает важную отрасль книговедения, как „История книги”. На материалах фонда и под руководством сотрудника этого отдела подготавливаются студентами курсовые и магистерские работы по книговедению. Для кафедр составляются списки литературы по их профилю или представляемой ими теме („Книги выдающихся путешественников и ученых географов в фонде редкой книги”; „Работы видных литературоведов XIX нач. XX вв”), книжные выставки („170 лет со дня выхода в свет „Кобзаря” Шевченко 1840 год”).

Уже сформированные, тщательно подобранные на протяжении десятилетий фонды библиотек необходимо сохранить как для будущих поколений, так и для современного развития науки, просвещения и практики.

Книга, конечно же, подвластна времени. И вместе с этим ее жизнестойкость удивляет, даже в соотношении с новейшими носителями информации. Будем же беречь наше национальное достояние – рукописные книги, старопечатные, редкие издания, ценные памятники истории, науки, культуры!

Литература

1. Ковальчук Г. Традиційні колекції відділів стародруків та рідкісних видань: проблеми формування / Г. Ковальчук // Бібл. вісн. – 2004. – № 5. – С. 20–30.
2. Ковальчук Г. Деякі питання оцінки книжкових пам'яток / Г. Ковальчук // Бібл. вісн. – 2004. – № 2. – С. 6–11.
3. Ковальчук Г. Рідкісні та цінні книжки в бібліотечних фондах : тлумачення понять / Г. Ковальчук // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2004. – № 3. – С. 24–31.
4. Діяльність бібліотек навчальних закладів III – IV рівнів акредитації педагогічного профілів України у 2006 р. : інформ.-аналіт. огляд / АНП України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; [уклад. Т. Е. Кучеря ; наук. ред. П. І. Рогова]. – К. : Четверта хвиля, 2007. – С. 12–15.

Л. И. Стасик

Л. В. Рец

(Луганський державний медичний університет)

Справочно-библиографическое обслуживание в условиях автоматизации библиотечных процессов

Одним из важнейших направлений деятельности библиотек, требующих пристального внимания и постоянного изучения, является оптимизация справочно-библиографического обслуживания. От степени эффективности организации СБО зависит успешное

решение главной задачи библиотеки – информационного обеспечения учебного процесса и научной деятельности в вузе.

Сегодня параллельно существующее в традиционном и автоматизированном режимах СБО имеет единую сущность, но тем не менее, есть определенные различия, которые требуют новых подходов к организации справочно-библиографического обслуживания, переосмысления его места и роли в общей структуре обслуживания в целом. Поэтому необходимо изучение всего многообразия объективных и субъективных, внешних и внутренних факторов, влияющих на эффективность справочно-библиографического обслуживания.

Для полной и всесторонней оценки эффективности СБО целесообразным является комплексное применение методов,

обеспечивающих получение объективной информации – анализа отчетной документации, наблюдения, анкетирования, метода экспертных оценок, моделирования.

Все этапы справочно-библиографического обслуживания претерпевают определенные изменения, появляется новый вид обслуживания – комплексное справочно-библиографическое обслуживание, включающее:

- выявление информационных потребностей читателя и определение круга БД, отвечающих данной потребности;
- подготовку технических средств к обслуживанию;
- консультацию по особенностям поиска в конкретной базе данных;
- консультацию по отбору релевантных записей;
- библиографическую консультацию по элементам библиографической записи.

С применением новых технологий в библиотеках изменяются традиционные виды библиографического

обслуживания, но по-прежнему, одним из основных видов справочно-библиографической работы является выполнение библиографических справок. Выполнение устных и письменных библиографических справок по индивидуальным запросам требуют наличия разнообразных информационных ресурсов: собственных электронных каталогов, приобретенных библиографических БД, сводных и on-line каталогов других библиотек, отечественных и зарубежных полнотекстовых БД по профилю вуза, а также справочно-поисковых систем Интернета.

Справочно-библиографическое обслуживание пользователей в библиотеке ЛГМУ носит комплексный характер. Часто выполнение справки начинается с использования традиционных каталогов и переходит к использованию электронного каталога и Интернет-ресурсов. Неограниченный доступ к Интернет-ресурсам дает возможность работать с ЭК других библиотек Украины, СНГ и дальнего зарубежья. Результаты поиска выдаются пользователям либо в виде принтерной распечатки, либо на диске или флеш-носителе, либо по электронной почте. Заявки принимаются как лично от читателей, так и по телефону и по электронной почте.

Для эффективного выполнения справочно-библиографического обслуживания пользователей библиотека использует:

- систему традиционных каталогов и картотек;
- фонд справочно-информационных изданий;
- электронный каталог;
- коммуникационные навигаторы в виде аннотированных указателей сайтов по медицине, фармации, и медицинской периодике;
- поисковые системы Интернет;
- электронный фонд библиотеки, который содержит более 800 компакт-дисков и файловых документов. Это

издания ЛГМУ: журналы, учебно-методические материалы и материалы конференций;

- собственные полнотекстовые БД по медико-биологическим и социально-гуманитарным дисциплинам, которые недостаточно обеспечены печатными документами: „Молекулярная биология”,

„Українська мова в суспільному житті”, „Розстріляне відродження”

(поэты 30 годов XX века), „Проблемы семьи в современном обществе” и т. д.;

- архив выполненных справок.

При выполнении тематических библиографических справок в основном используются БД и электронный каталог. Библиотека приступила к созданию электронного каталога в 2002 году на базе АБИС UNILIB и на сегодня ЭК насчитывает 110 466 библиографических записей. Электронный каталог библиотеки ЛГМУ совмещает функции алфавитного, систематического и предметного каталогов, картотек авторефератов диссертаций, трудов ученых вуза

и содержит библиографические записи активной части фонда библиотеки. Отличительной чертой ЭК, повышающей его информативность, является отражение в предметном аспекте аналитических записей статей из сборников и медицинских журналов, получаемых библиотекой, что очень важно для медицинского контингента.

В помощь научному и учебному процессу библиографами по заявкам кафедр выполняются тематические справки повышенной сложности, отражающие в основном фонд библиотеки ЛГМУ. Письменные справки представляют собой списки литературы с глубиной поиска до 20 лет на украинском, русском, английском и других языках.

Для более быстрого получения литературы в справках обязательно указываются шифры и местонахождение документа.

В библиотеке ведется Архив выполненных письменных справок в электронном виде. Это позволяет библиотекарям сократить время выполнения справок при идентичном запросе. Пользователи имеют возможность самостоятельно пользоваться Архивом.

Автоматизация в библиотеке ведет к новому уровню справочно-библиографического обслуживания читателей, позволяет при минимальных затратах времени получить как можно больше информации.

Выполняя роль посредников между информационно-поисковыми системами и пользователями, библиографы обеспечивают условия доступа к ресурсам и их максимальное использование. С учетом специфики запросов пользователей и быстрого устаревания информационных ресурсов Интернета по медицине, библиотека регулярно обновляет и пополняет аннотированные указатели сайтов, которые содержат ссылки на адреса отечественных и зарубежных полнотекстовых БД периодических изданий, монографий, обзорной и реферативной информации.

Все популярнее становится виртуальное или интерактивное справочное обслуживание. На сайтах многих библиотек появились рубрики „Спроси библиотекаря”, „Виртуальная справка” и т. д. Виртуальная справочная служба расширяет возможности традиционных библиотек в электронной среде, позволяет глубже и разносторонне удовлетворять информационные запросы удаленных пользователей.

Библиотека ЛГМУ планирует в 2011 году представить на сайте справочную службу „Виртуальная справка”. Интерактивная справочная служба будет выполнять разовые запросы, связанные с поиском информации по профилю университета. Предполагается размещение на

сайте архива выполненных запросов с возможностью поиска по его содержанию.

В процессе справочно-библиографического обслуживания в автоматизированном режиме справки нередко дополняют или даже заменяют библиографические консультации. Поэтому усиление консультативной помощи пользователям является одной из главных задач библиотеки ЛГМУ. Особое внимание уделяется индивидуальному характеру читательских запросов, так как у каждого читателя свой уровень понимания темы, способность восприятия информации, умение ориентироваться в документах.

Библиографы проводят консультации по методике библиографического поиска и использования традиционного СПА в процессе обслуживания читателей в зале каталогов. В зале научной информации пользователям оказываются консультации по использованию электронных информационных ресурсов. Для магистрантов, аспирантов, клинических ординаторов проводятся консультации по составлению библиографического описания и оформления списка литературы к научным работам в соответствии с действующими стандартами.

На сегодняшний день разнообразие программного обеспечения, систем поиска и вывода информации в различных БД усложняют процессы обслуживания пользователей и предъявляют серьезные требования и к самим библиографам. Таким образом, библиограф должен быть также специалистом по информационному поиску и грамотным пользователем ПК со знанием иностранных языков.

Библиографы становятся не только исследователями и экспертами информационных ресурсов, а также специалистами по аналитико-синтетической переработке документов, что предполагает определенную

интеллектуальную деятельность и изменение характера справочно-библиографической работы в библиотеке.

Эффективность справочно-библиографической работы в автоматизированном режиме полностью зависит от ее материально-технического обеспечения. Этот процесс требует постоянного расширения и обновления компьютерного парка и рабочих мест сотрудников и пользователей, их модернизации, приобретения лицензионных программ, принтеров, сканеров, расходных материалов. Материально-техническая база библиотеки ЛГМУ отвечает требованиям учебно-воспитательного процесса, интерьер и эстетическое оформление абонементов и читальных залов способствуют комфортности обслуживания пользователей. На сегодня локальная сеть библиотеки объединяет 34 персональных компьютера, из них: 19 – служебных и 15 рабочих мест для пользователей. Кроме этого, библиотека имеет 8 принтеров, 2 многофункциональных устройства (принтер, сканер, ксерокс), 1 ксерокс, 2 сканера, 12 сканеров для считывания штрих-кодов, ноутбук, мультимедийный проектор.

Библиотека ЛГМУ видит свое предназначение в дальнейшем совершенствовании справочно-библиографического обслуживания своих пользователей, информационном обеспечении учебно-педагогического и научного процессов.

Литература

1. **Андреева Н. Е.** Виртуальное справочное обслуживание читателей / Н. Е. Андреева // Мир библиографии. – 2006. – № 2. – С. 18–20.
2. **Джиадзе З. А.** Научный семинар «Справочно-библиографическое и информационное обслуживание библиотек вузов и ссузов в современных условиях» / З. А. Джиадзе, А. И. Баззаева // Научные и технические библиотеки. – 2005. – № 7. – С. 82–83.
3. **Желябовская А. В.** Особенности

профессионального поиска информации в Интернет при информационно-библиографическом обслуживании / А. В. Желябовская; ДГПБ; Центр информационных технологий; А. В. Желябовская. – Ростов н/Д. : ДГПБ, 2003. – 10 с. **4. Павленко Т.** Сучасні тенденції розвитку бібліотек вищих навчальних закладів / Т. Павленко // Бібліотечний форум України. – 2010. – № 4. – С. 24–29. **5. Племнек А. И.** Корпоративные библиотечные системы: технологии и инновации / А. И. Племнек // Унив. кн. – 2006. – № 8. – С. 46–48. **6. Ткаченко И. В.** Опыт внедрения информационных технологий в работу научно-библиографического отдела библиотеки вуза / И. В. Ткаченко, Т. А. Фролова // Науч. и техн. б-ки. – 2005. – № 2. – С. 16–18.

Л. П. Семененко

А. А. Семененко

(Национальный технический университет „ХПИ”)

Дидактическая адаптация первокурсников

Современное общество требует новой системы образования, инновационного обучения, которое сформировало бы в обучаемых способность к проектированию будущего, ответственность за него, веру в себя.

Готовность человека к эффективной деятельности рассматривалась в исследованиях А. Ганюшкина, М. Дьяченко, В. Мерлина, В. Мясичева, К. Платонова как условие успешного выполнения деятельности, как избирательная активность, настраивающая организм, личность на будущую деятельность [2].

В. Крутецким готовность к обучению рассматривается как разновидность готовности к деятельности в целом. Выделена группа *субъективных*

факторов (желание учиться, заниматься данным видом деятельности и т. д.), и *объективных* (уровень развития познавательных и сенсомоторных способностей и сформированности соответствующих знаний и навыков) [8].

В научной литературе обозначились два подхода к изучению готовности к деятельности: *функциональный* (М. Дьяченко, Л. Кандыбович, В. Сластенин) и *личностный* (В. Ильин, Е. Кузьмин, Я. Коломинский, В. Мерлин, В. Сериков, В. Ядов, П. Якобсон).

На уровне кабинетного исследования нами были проанализированы результаты многих исследований, где объектом выступали первокурсники. Вследствие чего, были выявлены следующие трудности первокурсников: неумение работать с научной литературой, „неумение работать над книгой длительное время“, „неумение пользоваться справочной и библиографической литературой“; отсутствие необходимых навыков самостоятельной работы при большом объеме такой работы (до 60% и выше), „изменение контроля за успеваемостью“, „изменение опросной системы“ и др. У первокурсников еще не сформированы такие черты личности, как самостоятельность, целеустремленность, решительность, коммуникабельность.

Учеба в вузе требует довольно высокого уровня общего интеллектуального развития, в частности восприятия, представлений, памяти, мышления, внимания, эрудированности, широты познавательных интересов, уровня владения определенным кругом логических операций и т. д. Компенсировать снижение этого уровня возможно за счет повышенной мотивации или работоспособности, усидчивости, тщательности и аккуратности в учебной деятельности, а это требует разработки и внедрения методов рационализации и оптимизации самостоятельной работы.

Результатом успешного приспособления студентов к новым условиям, по мнению Д. Дубровина, является адаптированность, складывающаяся из следующих компонентов: „адаптация”, „самоприятие”, „приятие других”, „эмоциональная комфортность”, „интернальность”, „стремление к доминированию”. Эмоциональная комфортность отражает характер преобладающих эмоций в жизни испытуемого. Ее высокий показатель означает преобладание положительных эмоций, ощущение благополучия своей жизни; низкий показатель – наличие выраженных отрицательных эмоциональных состояний. „Интернальность отражает, в какой степени человек ощущает себя активным субъектом собственной деятельности, и в какой – пассивным объектом действия других людей и внешних обстоятельств. Высокие показатели „стремления к доминированию” в межличностных отношениях говорят о склонности подавлять другого человека, чувствовать превосходство над другими, а низкие – о склонности к подчинению, мягкости, покорности” [5, 113].

Многофакторность проблемы адаптации проявляется в том, что технология адаптации служит одновременно условием и механизмом реализации других факторов обучения, которые выступают в роли определяющих при осуществлении адаптации. При этом факторы дидактической адаптации и их компоненты воздействуют на сложный процесс адаптации совместно и коррелированно. Регулируя корреляционные связи между факторами, можно реально управлять процессом дидактической адаптации [2].

Дидактическая адаптация – это целенаправленный процесс согласованного взаимодействия субъектов обучения с учетом их возможностей и дидактической среды, регулируемый при помощи специальных дидактических средств и методов частных дидактик. При этом под дидактической адаптацией к учебному процессу

понимается результат этого взаимодействия, характеризующийся успешностью обучения. Постепенное введение в сферу вузовского обучения обеспечивает дидактическая адаптация, результатом которой является гармоничное преобразование общенациональных целей в педагогические, направляющие деятельность преподавателя. Последующий согласованный перевод педагогических целей в психологические цели обучаемых определяет успешность совместной деятельности преподавателей и учащихся.

Наиболее значимыми для дидактической адаптации являются социальный, психолого-педагогический и дидактический аспекты.

Для того, чтобы оценить степень адаптированности первокурсников, необходимо изучить затруднения, с которыми они столкнулись вначале обучения в вузе, а также проследить, исчезли ли они после начального этапа обучения (после первого семестра).

Период адаптации к обучению в вузе предполагает готовность первокурсников к преодолению трудностей, а также умению решать специальные образовательные задачи. Первокурсники могут проявлять достаточно высокую настойчивость в достижении поставленной ими цели, резко увеличивая способность к терпению [3]. Но следует создать у студента еще и систему определенных социальных ценностей, мировоззрение, выработать концепцию жизни, воспитать социально-психологические качества и определенный склад мышления. Приоритетным в этой связи является целенаправленное развитие умения автономно учиться, где преподаватель играет направляющую, организующую роль.

Целостная реализация дидактических принципов с помощью соответствующей совокупности современных дидактических средств, базовым компонентом которой являются электронные учебные материалы, позволяет индивидуализировать учебный процесс, т. е.

ориентировать его на формирование творческой индивидуальности обучаемых [7, 223].

Продуктивными находками в организации учебного процесса являются: приемы гибкого построения индивидуализированного режима и темпа учебной работы; элементы самостоятельного планирования хода обучения самими учащимися; диагностический контроль хода обучения и его корректировка; гибкое сочетание индивидуальных и групповых форм учебной работы. Среди особенностей адаптивной системы подготовки можно назвать как создание специальных электронных учебных материалов (пособий, комплексов, программ) для самостоятельной работы так и использование стандартизованных электронных учебных материалов, программирующих деятельность обучаемых и позволяющих им работать в собственном темпе без помощи преподавателя.

С введением адаптивного обучения продуктивность педагогического процесса повышается, что позволяет экономить средства, затрачиваемые на получение адекватного результата в традиционных системах обучения.

По наличию психогенных факторов студентов можно отнести к группе риска, так как обучение в вузе сопровождается значительным психоэмоциональным напряжением [16, 82]. Общее возбуждение, эмоциональная неустойчивость студентов в первый семестр обучения может привести к потерям в контингенте обучающихся [8].

Основные предметы первого семестра у студентов технических специальностей – физика и блок математических дисциплин, которые для вчерашних школьников традиционно являются сложными [17]. Преподаватели этих фундаментальных дисциплин предъявляют обоснованно высокие требования к будущим специалистам. Материал, изучаемый в технических курсах, сложен для усвоения даже наиболее способными

студентами. Лектор не может заменить учебник, не имеет возможности остановиться на всех, даже основных положениях изучаемого курса, он менее строг в изложении, труднее законспектировать его мысли с той полнотой, как это можно сделать по книге (как традиционной, так и электронной). Именно они представляют читателю полную информацию для самостоятельного изучения.

К трудностям адаптации можно отнести и психологические показатели, такие, как недостаток внимания, рассеянность, душевная депрессия, слабая воля [15, 120]. У подавляющего большинства первокурсников уже к середине первого семестра отмечается повышенная тревожность, связанная с ощущением абсолютного непонимания материала (особенно физики) и страхом перед перспективой отчисления. Первокурсники считают помощь в подготовке к экзаменам основной, но их успеваемость следует повышать, целенаправленно формируя личность будущего специалиста. Следует весь учебно-воспитательный процесс приспособлять к индивидуальным особенностям студентов [18, 86]. Результатом образовательного процесса должна стать личность специалиста, обладающая профессионально – важными характеристиками, в том числе – психологическими. [17, 7]. Психологические проблемы, в свою очередь, мешают полноценной учёбе. Ухудшение социального самочувствия и повышение степени тревожности у значительной части студентов вызвано социальными проблемами, почти всех их одинаково волнует материальное положение. По различным данным, до 2/3 учащихся, страдающих неврозами различного происхождения, возникшими как следствие эмоционального перенапряжения или психотравмирующих ситуаций, страдают от дидактических неврозов, т. е. неврозов, развивающихся по вине педагога. Чтобы нейтрализовать такие психологические проблемы следует

не только повышать педагогическое и ораторское мастерство преподавателей, но и содействовать преодолению стереотипов, существующих у преподавателей и студентов относительно друг друга, формированию коммуникативной компетентности как профессионально важного качества педагога. Умение грамотно выстраивать отношения со студентами играет не меньшую роль, чем профессиональные знания.

Основные профессионально значимые личностные качества формируются у студентов при личном общении с преподавателем, которого воспринимают как некий эталон профессионала. Руководители психологических служб многих вузов отмечают, что часто их усилия „сходят на нет” из-за низкой психологической культуры преподавателей. В Украине и в России не существует системы подготовки кадров для преподавания в высшей школе [11]. Для приглашения на преподавательскую работу „главным критерием являются научные успехи. В то же время способность к преподаванию, умение или неумение объяснять – эти понятия в расчёт не берутся вообще и в число имеющих значение критериев не входят” [14, 261].

К психолого-педагогическим проблемам современной учебной деятельности относится и проблема адаптации в быстро меняющихся информационных условиях. Навыки задавания вопросов, осуществления навигации и систематизирования не приходят сами собой, как и мотивация учиться в такой среде. Информатизация является одним из приоритетных направлений развития образования, которое создает предпосылки для широкого внедрения в практику педагогических инноваций, однако внедрение средств современных информационных технологий без тщательной дидактической проработки приводит к тому, что затраченные средства не приводят к ожидаемому повышению эффективности и качества обучения.

Научные и практические работники часто не знают, какими возможностями они располагают, откуда и в какой форме можно получить необходимые для работы материалы.

При астрономическом числе публикаций они становятся менее доступны. Разница в понятийно-терминологическом аппарате отечественной и зарубежной науки не позволяет пользователю получать необходимую для их профессиональной деятельности релевантную информацию. Важно уметь взаимодействовать с информационной средой, т. е. обладать информационной культурой. Информационная культура личности представляет собой составную часть базисной культуры личности как характеристики человека, позволяющая ему эффективно работать с информацией, получать ее, накапливать, анализировать. Информационная культура позволяет искать и накапливать информацию, а информационная адаптация – анализировать и обрабатывать её. Информационная адаптация – это процесс приспособления человека к взаимодействию с информационной средой, в ходе которой у него появляется и закрепляется уверенность, что он может решать жизненно важные задачи, появляется желание расширять и углублять сферу своих познаний. Она не сводится только к знаниям и умениям работать с компьютером, но и предполагает способность работать с различными базами данных, получать и трансформировать их в учебно-воспитательные цели; систематизировать полученные данные и организовывать собственные приемы обучения; включаться в деятельность, работая с коллективом; использовать новые технологии усвоения информации и коммуникации.

Библиотеки вузов должны активно подключиться к процессу адаптации первокурсников. Организация совместной деятельности студентов, преподавателей и библиотекарей на принципах гуманизации повышает

уровень ответственности и педагога, и библиотекаря. Взаимодействие может носить как формальный характер, определяющийся рамками „библиотекарь–преподаватель–студент”, „библиотекарь–студент” и соответствующей субординацией, так и характер содержательного, творческого союза.

Содержание плана работы Научно-технической библиотеки НТУ „ХПИ” ориентировано на совместную работу кураторов-библиотекарей с кураторами групп, преподавателями по выявлению и коррекции возникших трудностей у студентов, на создание благоприятных условий для саморазвития личности. Это и ознакомление первокурсников с новой средой, структурой библиотеки, ее особенностями, правилами пользования документными и информационными ресурсами, условиями доступа к ним, раскрытие богатства ее фондов.

Для помощи первокурсникам в овладении программой и стимулирования ежедневной самостоятельной подготовки к занятиям библиографы проводят занятия по информационной культуре, выставки учебников для первокурсников, знакомят с полнотекстовыми проблемно-ориентированными базами данных. Самыми действенными можно назвать организацию института библиотекаря-куратора, занятия по информационной культуре, работа с референтами кафедр. Научно-техническая библиотека НТУ „ХПИ”, имея доступ к базам данных знаний и обширным документным и информационным ресурсам, к основным направлениям своей деятельности отнесла и выявление лучших образцов педагогического мастерства, и информирование о них преподавателей. Так уже традиционными стали презентации образовательных ресурсов и ресурсов по педагогическим технологиям в рамках работы Школы педагогического мастерства, поскольку для достижения успеха необходимо выполнять не только контрольные

функции, но и совершенствовать саму педагогическую деятельность.

Итак, адаптация студентов-первокурсников – динамически сложный, многофакторный процесс и главная часть проблемы оптимизации процесса обучения в вузе, решение которой позволит значительно сократить отсев студентов на первых курсах по неуспеваемости и повысить качественный уровень подготовки специалистов.

Актуальным остается поиск и внедрение в педагогический процесс оптимальных, строго дифференцированных профилактических программ, направленных на повышение адаптационного потенциала студентов. Целесообразно разработать программу психолого-педагогической поддержки социально-психологической и дидактической адаптации первокурсников: выделить студентов с неблагоприятным прогнозом к обучению; провести психологические тренинги, направленные на обучение первокурсников правильной организации учебной деятельности, подготовку к экзаменам, приобретение навыков саморегуляции, развитие коммуникативных способностей и улучшение микроклимата в учебных группах. Привлечение к этой работе студентов-психологов позволит им получить дополнительную практику, а первокурсникам – существенно снизить процент отчисленных.

Целенаправленное формирование информационных умений позволит студентам осознанно подходить к работе с учебной информацией, что существенно облегчит процесс ее усвоения и снимет вопрос о психологической перегрузке, а период адаптации станет менее напряженным.

Литература

1. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев ; гл. ред. В. В. Усманов. – 3-е изд. – СПб. : Питер, 2001. – 288 с. **2. Вопросы** формирования

готовности к профессиональной деятельности: экспресс-информация / отв. ред. Ю. К. Васильев. – М., 1978.

3. Высоцкий А. И. Волевая активность школьников и методы ее изучения / А. И. Высоцкий. – Челябинск, 1979.

4. Добренькова Е. В. Социальная морфология образовательного дискурса / Е. В. Добренькова. – М. : Альфа-М, 2006. – С. 165–210.

5. Дубровин Д. Н. Психологическая адаптация как фактор личностного самоопределения : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Д. Н. Дубровин. – М., 2006. – 23 с.

6. Калинин Л. И. Адаптация студентов к обучению в юридическом вузе / Л. И. Калинин // Вестн. СамГУ. – 2006. – № 10/3 (50). – С. 35–41.

7. Кирсанов А. А. Индивидуализация учебной деятельности как педагогическая проблема / А. А. Кирсанов. – Казань, 1982. – С. 223.

8. Кокорина О. Р. Гуманистическое взаимодействие преподавателей и студентов как условие педагогического содействия адаптации студентов педагогического колледжа / О. Р. Кокорина // СПО. – 2009. – № 1. – С. 57–60.

9. Корель Л. В. Классификация адаптации: словарь основных понятий / Л. В. Корель. – Новосибирск, 1996. – С. 17–18.

10. Корель Л. В. Социология адаптации: этюды апологии / Л. В. Корель. – Новосибирск, 1997. – С. 47–48.

11. Медведев В. Подготовка преподавателя высшей школы: компетентностный подход / В. Медведев, Ю. Татур // Высшее образование в России. – 2007. – № 11. – С. 46–56.

12. Огурцов А. П. Научный дискурс: власть и коммуникация (дополнительность двух традиций) / А. П. Огурцов // Филос. исслед. – 1993. – № 3. – С. 12–59.

13. Петровский В. А. Психология неадаптивной активности / В. А. Петровский ; ред. Э. Я. Альбрехт. – М. : Горбунок, 1992. – 224 с.

14. Садовничий В. А. Университетское образование / В. А. Садовничий. – М., 1995. – 379 с.

15. Сайгушев Н. Я. Пиктографические педагогические задачи как средство рефлексивного

управления процессом профессионального становления учителя // Сибир. пед. журн. – 2006. – № 1. – С. 114–125.

16. Психологические и социальные аспекты адаптации студентов / Бисалиев Р. В., Куц О. А., Кузнецов И. А., Деманова И. Ф. // Современные наукоемкие технологии. – 2007. – № 5. – С. 82–83.

17. Сальников Н. Л. Реформирование высшей школы: концепция новой образовательной модели / Н. Л. Сальников, С. Б. Бурухин // Высшее образование в России. – 2008. – № 2. – С. 3–11.

18. Седин В. И. Адаптация студента к обучению в вузе: психологические аспекты / В. И. Седин, Е. В. Леонова // Высшее образование в России. – 2009. – № 7. – С. 83–89.

19. Смирнов А. Г. Вопросы динамики протекания социально-психологической адаптации студентов к вузу / А. Г. Смирнов // Психологические условия профессионального становления личности в свете реформы общеобразовательной и профессиональной школы. – М., 1998. – Ч.1.

20. Современный психологический словарь / под ред. Б. Г. Мещерякова, В. П. Зинченко. — М. : АСТ, 2007.

21. Философские проблемы теории адаптации / под ред. Г. И. Царегородцева. — М., 1975. – С. 35.

Т. С. Дудкина

(Донецкий национальный технический университет)

Использование современной нормативно-технической документации – неотъемлемая составляющая образования выпускников технического университета

Становление Украины, как суверенного правового государства и последовательная интеграция ее в мировое экономическое сообщество требуют целенаправленной политики в области государственных систем стандартизации. В масштабах страны ведется активная

работа по разработке и внедрению новой нормативно-технической документации. Одним из слагаемых эффективной модели отечественного высшего образования является его высокий уровень, обеспечить который призваны вузовские службы управления качеством, поскольку современное образование – это фундаментальная основа человеческой деятельности.

К сожалению, необходимо признать тот факт, что в последнее время в ВУЗах не уделяется должного внимания вопросу использования действующих нормативно-технических документов. В такой ситуации будущий специалист не усвоит правило о необходимости обязательного применения в своей работе новых нормативных документов, что отрицательно скажется на качестве его знаний, а в дальнейшем – на результатах его практической деятельности.

Чтобы обеспечить необходимый уровень подготовки будущих специалистов, библиотека располагает большим фондом спецвидов НТД, который постоянно пополняется и обновляется. В настоящий момент только фонд ГОСТов и ДСТУ составляет около 39600 экз., в т. ч. 1297 названий печатных изданий ДСТУ, 10319 назв. ГОСТов. Наряду с наличием традиционного фонда на бумажных носителях, в 2007 г. для библиотеки приобрели электронную справочно-информационную систему „Леонорм-Информ”, которая на данный момент содержит 299 названий электронных документов (ДСТУ, ГОСТы, ISO) и предоставляет пользователю возможность быстрого доступа к информации о нормативно-технической документации Украины, России; к международным стандартам. Вопрос активности использования этого фонда является для нас очень важным. Поэтому в рамках научной работы нашей библиотеки было запланировано и осуществлено исследование использования данного ресурса документов, которое будет проходить в 3 этапа.

Цель исследования – изучение использования нормативно-технической документации в дипломных и магистерских работах.

Задачи исследования:

- Определение зависимости показателя использования НТД от:

а) количества названий поступающих в отдел документов;

б) рекомендации их преподавателями в методических пособиях кафедр.

- Проведение сравнительного анализа использования НТД в работах специалистов и магистров.
- Определение показателя использования фонда НТД.
- Выявление факторов, способствующих повышению показателя использования нормативной документации, как одного из условий качественной подготовки специалистов.
- Выявление потребностей в НТД по специальностям различных кафедр.

Необходимо отметить, что исследование в этом направлении проводилось в 1985-1987 гг. Тогда было проанализировано 10% дипломных записок выпускников всех вузов Донецкого региона 1985 года и определен процент использования стандартов по отношению ко всей рекомендуемой литературе (в среднем он колебался от 4% до 10%).

С декабря 1986 года, после читательской конференции, на которой были представлены результаты проведенных исследований, отделом научно-технической документации была активизирована работа с кафедрами, что дало конкретные результаты. Выдача НТД резко возросла, что видно по данным статистики.

Книговыдача:

– 1985 г. – 1917 экз.

– 1986 г. – 2374 экз.

– 1987 г. – 3053 экз.

Поэтому предметом настоящего исследования являются дипломные записки, магистерские работы, методические пособия 4-х факультетов (компьютерных информационных технологий и автоматике, энергомеханики и автоматике, электротехнический факультет, механический факультет), которые имели лучшие показатели использования в предыдущие 80-е годы. Это позволит сделать сравнительный анализ в ретроспективе.

На первом этапе были изучены рекомендательные списки литературы в дипломных и магистерских работах. Были отобраны работы четырех факультетов за три года: 2006-2008 гг.

Дипломные записки по факультетам

№ п/п	Факультеты	Количество проанализированных дипломных записок			
		2006 г.	2007 г.	2008 г.	Итого: по факультетам
1.	Компьютерных информационных технологий и автоматик и	233	168	179	580
2.	Механический	115	135	165	415
3.	Энергомеханики и автоматике	350	362	332	1044
4.	Электротехнический факультет	266	296	366	928
	Итого:	964	961	1042	2967

Магистерские работы по факультетам

№ п/п	Факультеты	Количество проанализированных работ			
		2006 г.	2007 г.	2008 г.	Итого: по факультетам
1.	Компьютерных	154	67	77	298

	информационных технологий и автоматизи				
2.	Механический	37	27	29	93
3.	Энергомеханики и автоматизи	17	40	39	96
4.	Электротехнический факультет	6	59	56	121
	Итого:	214	193	201	608

Всего проанализировано:

Дипломных записок – 2967, магистерских работ – 608.

Просмотрено количество источников в рекомендательных списках:

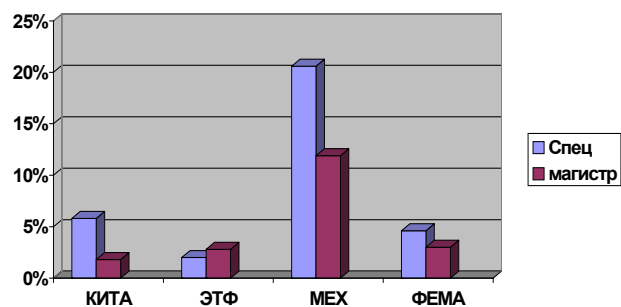
В дипломных записках – 50761 документ, из них НТД – 3779 док. = 7,44%

В магистерских работах – 16825 документ, из них НТД – 662 док. = 4%

Результаты анализа использования НТД дипломниками и магистрами были представлены в виде таблиц и отражены графически. Построены диаграммы сравнения количества ссылок на НТД по факультетам и кафедрам, между дипломниками и магистрами. Как видно из диаграмм, наиболее активно используют НТД в работе студенты механического факультета, наименее всего – электротехнического факультета.

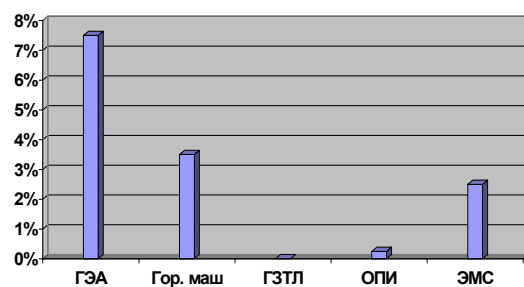

Сравнительный анализ использования НТД специалистами и магистрами

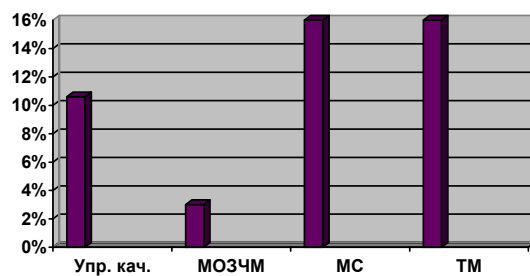

Использование НТД магистрами по факультетам и кафедрам

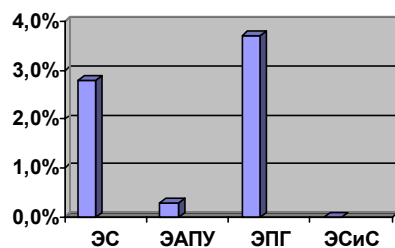
Факультет энергомеханики и автоматики

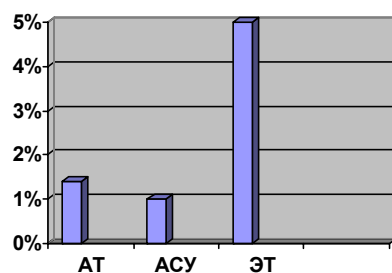
Механический факультет

Электротехнический факультет

Факультет компьютерных информационных технологий и автоматизации

Второй этап исследования – анализ рекомендательных списков литературы в методических пособиях для студентов.

1. В печатных методических пособиях к курсовому проектированию

Факультет	Кол-во МУ	Кол-во докум. в списках	Из них, кол-во НТД	% от общего количества
Электротехнический	7	65	2	
Компьютерных наук и технологий	1	43	11	
Механический	4	44	2	
Экономики и менеджмента	6	32	–	

Всего:	18	184	15	8%
--------	----	-----	----	----

1. Методических пособий к магистерским работам в электронном виде

Факультет	К-во МУ	К-во докум. в списках	Из них к-во НТД	% от общего количества
Горной механики и автоматики	2	44	–	
Электротехнический	4	165	3	
Экономики и менеджмента	2	8	–	
Компьютерных наук и технологий	1	26	–	
Всего:	10	260	3	1,15%

3. Методических пособий к магистерским работам в печатном варианте

Факультет	Кол-во МУ	Кол-во докум. в списках	Из них к-во НТД	% от общего количества
Экономики и менеджмента	6	197	–	
Компьютерных наук и технологий	1	–	–	
Экологии и химических технологий	1	–	–	
Всего:	8	197	–	–

Из проведенных исследований видно, что научно-техническая документация используется студентами в дипломных и магистерских работах недостаточно. Причину такого положения видим в том, что преподаватели практически не включают в списки рекомендованной литературы методических пособий ссылки на нормативно-технические документы. Если таковые и встречаются – это единицы, а для технических специальностей работа с нормативно-техническими

документами является важным элементом в образовании и качестве выполнения конструкторских работ и производственных заданий.

Наш отдел постоянно ведет работу по пропаганде этих знаний, размещая информацию о поступлениях НТД на сайте библиотеки, рассылая извещения по электронной почте. Отдел ведет активную выставочную работу по тематике специальностей наших кафедр. Перечень заказываемых документов прорабатывается с ведущими специалистами кафедр.

Библиотекой будет продолжен анализ полученных результатов, в т.ч. сверка рекомендуемых стандартов с действующими указателями, сравнительный анализ данных с данными 1985-1987 гг., информирование кафедр о полученных результатах и разработка рекомендаций по оптимизации использования НТД.

Литература

1. Огурцов А. Н. Основы научных исследований : учеб.-метод. пособие / А. Н. Огурцов. – Харьков. : НТУ „ХПИ”, 2008. – 178 с. **2. Ростовський В. С.** Основи наукових досліджень і технічної творчості : підручник / В. С. Ростовський, В. Н. Дібрівська. – К. : Центр учбової л-ри, 2009. – 96 с. **3. Шейко В. М.** Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підручник / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарєнко. – К. : Знання, 2006. – 307 с. **4. ДСТУ 3008-95** Документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура і правила оформлення. – Введ. 1995-02-23. – К. : Держстандарт, 1995. – 35 с. **5. ДСТУ-ГОСТ 7.1:2006** Бібліографічний запис. Загальні вимоги та правила складання. – Введ. 2007-07-07. – К. : Держстандарт, 2006. – 47 с.

О. А. Дікунова
(Криворізький державний педагогічний університет)

Бібліограф бібліотеки вищого навчального закладу: становлення професіонала

Інформатизація суспільства виявилася одним із потужних чинників, який впливає на всі професії, особливо ті, що залучені до процесу комунікації між користувачами та знанням. Це безпосередньо стосується фахівців бібліотечно-інформаційної діяльності.

Спрямованість на формування професійної компетентності, розвиток творчого потенціалу і становлення висококваліфікованого фахівця є орієнтиром якості вищої бібліотечно-інформаційної освіти та постійним завданням підвищення кваліфікації, самоосвіти та безперервної освіти бібліотечних фахівців.

Діяльність бібліографа в нових умовах суттєво відрізняється від його колишньої діяльності, коли він був постачальником бібліографічної інформації, посередником між користувачем і документом. Сьогодні вже недостатньо бути просто грамотним фахівцем, озброєним бібліотечно-бібліографічними знаннями, та володіти методикою роботи з усім арсеналом традиційних довідкових матеріалів, що має бібліотека. Сучасний спеціаліст повинен мати універсальні ґрунтовні знання і бути аналітиком інформаційних систем, провідником інформаційної культури, вміти обирати ефективні стратегії пошуку інформації, виконуючи роль комунікатора і менеджера в довідково-бібліографічному та інформаційному обслуговуванні.

Бібліотека вищого навчального закладу є складною соціально-комунікаційною системою. Основне завдання бібліотеки ВНЗ – забезпечення повного, якісного та оперативного бібліотечно-бібліографічного обслуговування користувачів згідно з їх навчальними, науковими та професійними потребами на основі

широкого доступу до бібліотечних та інформаційних ресурсів.

Отже, книгозбірням вищих навчальних закладів потрібен спеціаліст, який володіє високим рівнем фахових знань, має професійно-творчий потенціал та психологічні, педагогічні й комунікативні здібності. Вища бібліотечна школа нині розробляє і впроваджує культуроцентричну модель особистості спеціаліста, якому притаманні високий рівень загальнокультурного розвитку, енциклопедичність гуманітарного знання, інтелектуальна ініціатива, соціально-психологічна компетентність [3, 40].

В науковій бібліотеці ВНЗ існує функціональна спеціалізація бібліографів. Основні види їх діяльності: аналітико-синтетична обробка документів; робота з довідково-бібліографічним апаратом бібліотеки; довідково-бібліографічне та інформаційно-бібліографічне обслуговування користувачів; підготовка бібліографічних посібників; консультативна та методична робота; проведення занять з інформаційної культури студентів.

Ефективність кожного виду діяльності залежить від ступеня відповідності рівня освіти, інтелектуального потенціалу, професійної компетентності і набутих бібліографом практичних умінь і навичок, змісту функцій, які він виконує, а також від ступеня відповідності особистісних якостей і психологічних особливостей бібліографа процесу професійної діяльності. На нашу думку, чим вищий ступінь відповідності, тим ефективніша професійна діяльність.

Бібліограф бібліотеки вищого навчального закладу з фаховими знаннями, професійним досвідом покликаний, в першу чергу, сприяти забезпеченню потреб і запитів користувачів. Фактично він завжди діяв у межах своєї місії. Одночасно, в нових умовах інформатизації, роль бібліографа змістовно розширюється, оскільки він здійснює функцію забезпечення доступу, пов'язаного не лише з окремими документами і фондами, але й знаннями.

Нові аспекти професійного зростання бібліографів відкриваються у сфері таких послуг: інструктування користувачів, яке включає конкретний пошук та загальний пошук (навігацію); режим „запит-відповідь”; навчання користувачів навігації тощо. Бібліографи у процесі інтерактивного пошуку розширюють сферу і доступність інтерпретації змісту інформації – від імені користувачів. Складні запити, які вимагають застосування професійних методів і алгоритмів бібліографічного пошуку і не можуть бути виконані користувачами самостійно, виконуються бібліографами. Авторитетний фахівець з проблем бібліотечної професіології В. Леонов наголошує, що бібліограф стає професіоналом тільки тоді, коли досконально оволодіє методикою і секретами бібліографічного пошуку [1, 68].

Отже, фахівці інформаційно-бібліографічного обслуговування виявляються найбільш пристосованими і корисними у нових професійних ролях, з новими носіями інформації, одночасно здійснюючи активний розвиток традиційної бібліотеки. Саме ця група професіоналів забезпечує взаємодію двох паралельних інформаційних систем в інтересах користувачів.

Вивчення особистості бібліографа повинно досліджуватися в конкретних умовах практичної діяльності для отримання ідеального ділового портрету спеціаліста з набором основних психологічних професійно значущих якостей, важливих як для професійного успіху, так і для ефективного та якісного інформаційно-бібліографічного обслуговування користувачів.

Ми вважаємо, що для *довідково-бібліографічної роботи* необхідні такі важливі якості: широка ерудиція; розвинена пам'ять; гнучкість і відкритість мислення, що допомагають зрозуміти користувачів, а аналітичні здібності – осмислити їх потреби і запропонувати стратегії пошуку. Бібліограф повинен уміти оцінити і реалізувати запропонований план дій. Проте виконувати запити

потрібно не механічно – слід творчо переосмислювати їх на кожному етапі, вносити свої пропозиції і корективи. Важливі й професійні комунікативні здібності, що передбачають: вміння вести бесіду, орієнтуватися в ситуаціях спілкування, вести діалог, мати такт, бути дипломатичним.

Для *інформаційно-бібліографічного обслуговування*, на нашу думку, необхідні такі якості: інтелектуальна культура, активність, ініціативність, впевненість у собі, постійний творчий пошук, оригінальність мислення, організаційні здібності, авторитетність під час виконання професійних завдань, властивості здібного комунікатора, що володіє техніками й стратегіями спілкування, його різними формами й змістом, висока ступінь відповідальності за надання повної та достовірної інформації.

Для *підготовки бібліографічних посібників*, на наше переконання, бібліограф повинен задіяти професійні знання та інтелектуально-творчий потенціал для створення і реконструювання нового знання. Бібліограф повинен виступати інтерпретатором, що передбачає осмислення бібліографічної інформації, встановлення її смислу. Як фахівець своєї справи, мусить володіти ґрунтовними спеціальними знаннями та професійною інтуїцією, і на їх основі відбирати і систематизувати матеріал, а також формувати свій особливий стиль його представлення. В. Леонов підкреслює, що бібліографічна інтерпретація є особливий вид мистецтва. Це – професійне реагування на інформацію, в якому відображається психологічна особливість свідомості бібліографа [1, 69].

Отже, якби бібліографічний пошук складався лише з ідентифікації документів, він, за наявності засобів автоматизованого пошуку, міг би успішно здійснюватися без посередництва бібліографа. Саме бібліограф входить в інформаційне середовище не лише в якості спостерігача, але й в якості співучасника. Продукти діяльності

бібліографа – це нові знання, отримані ним в результаті кропіткої праці відбору, аналізу і синтезу, систематизації, а також інтерпретації інформації, яка підлягає наступній інтерпретації користувачем. Таким чином, користувач стає активним співучасником бібліографічного процесу, що важливо для формування його інформаційної культури саме в освітньо-науковому середовищі бібліотеки ВНЗ.

Таким чином, врахування особистісних властивостей бібліографів поряд з їх професійними якостями дозволить визначити відповідність виду тієї діяльності, якою вони зайняті і надасть можливість прогнозувати професійну розстановку кадрів в бібліотеці вищого навчального закладу.

Успішність професійної діяльності бібліографа залежить від усвідомлення ним необхідності саморозвитку, самовдосконалення, постійного професійного спілкування, прагнення до здобуття нових знань, до концентрації накопиченого досвіду.

Самоосвіта – діяльність суто особиста, добровільна, але для бібліографів це – необхідність. Ще наприкінці XIX століття видатний російський вчений-бібліограф М. Рубакін здійснив перші спроби концептуального бачення самоосвіти особистості. Його методика самоосвіти базувалася на індивідуалізації читання і розумілася як систематичне, самостійне навчання особистості, безперервне поновлення інтелектуального арсеналу. Крім того, самоосвіта бібліографа бібліотеки вищої школи виконує адаптаційну функцію, даючи змогу найбільш ефективно розвивати й використовувати людський капітал, і у зв'язку із цим має особливе значення в умовах сучасного інформаційного суспільства [2, 26].

Одним із джерел постійного поповнення теоретичних знань та ознайомлення з досвідом своїх колег для бібліографів є професійна література, зокрема періодичні видання, фахові науково-методичні збірники, матеріали науково-практичних конференцій і семінарів.

Сьогодні для бібліографів існує безліч інформаційних ресурсів, які допомагають постійно підвищувати професійний рівень, оперативно знаходити відповіді на професійні запитання та на запити користувачів, створювати власні інформаційні продукти, обмінюватись ними з колегами. Доцільне використання ресурсів Інтернету з професійною метою – як інструменту комунікації та надання інформації з фаху за допомогою телеконференцій, спеціалізованих інформаційних порталів для бібліотечно-інформаційних працівників, он-лайнних навчальних матеріалів та довідкових служб, колекцій електронних ресурсів на сайтах професійних об'єднань.

Таким чином, становленню бібліографа-професіонала бібліотеки вищого навчального закладу сприяють професійні, психолого-педагогічні, культурологічні знання; практичні уміння і навички; організаційні та комунікативні здібності; специфічні індивідуально-психологічні якості. З підвищенням вимог до бібліотечно-інформаційної сфери все більшого значення набуває вміння бібліографів розвивати власний стиль оволодіння інформацією. Це сприяє ліквідації розриву між досягнутим ними рівнем знань і новаціями у бібліотечно-бібліографічній теорії та практиці. Застосування інформаційних і телекомунікаційних технологій для організації середовища інформаційної підтримки бібліографів сприятиме набуттю ними сучасних професійних знань, пошукових, комунікативних навичок, що відкриє нові шляхи для розкриття творчого потенціалу, сприятиме самореалізації, підвищенню фахової майстерності.

Література

1. **Леонов В. П.** Библиография как профессия : монография / В. П. Леонов. – М. : Наука, 2005. – 128 с.
2. **Макеєва І.** Модель спеціаліста бібліотеки вищого навчального закладу / І. Макеєва // Бібл. вісн. – 2008. –

№ 3. – С. 22–27. **3. Стрелкова И. Б.** Модель системы формирования кадровых ресурсов вузовских библиотек и педагогические условия ее реализации / И. Б. Стрелкова // Науч. и техн. б-ки. – 2008. – № 11. – С. 32–44.

О. В. Бикова

З. Ф. Ковальова

(Луганський національний університет імені Тараса Шевченка)

**Віртуальне довідково-бібліографічне
обслуговування (досвід бібліотеки ЛНУ
ім. Тараса Шевченка)**

Втіленням нових форм довідково-бібліографічної роботи є організація віртуальних довідкових служб, які стають невід'ємним елементом системи обслуговування в більшій кількості бібліотек.

Про актуальність ДБО в електронному режимі, як сучасного напрямку бібліотечної діяльності, свідчить і постійно зростаючий потік публікацій у професійній літературі. Ця тема розглядається у працях Адріанової Н., Степанова В., Рибянцевої І., Трачук Л. та ін.

Проаналізувавши частину професійних джерел даної тематики, ми вирішили в своїй статті коротко зупинитись на історії виникнення віртуального СБО, узагальнюючому досвіді українських бібліотек, щодо впровадження нового сервісу "Віртуальна довідка", необхідності створення корпоративних довідкових служб, а також поділитись своїм невеликим досвідом організації віртуальної довідкової служби у бібліотеці ЛНУ ім. Тараса Шевченка.

Як вказує в своїй статті „Віртуальне довідково-бібліографічне обслуговування в українських бібліотеках” Людмила Трачук : „Електронне ДБО є предметом розгляду Постійного комітету з довідково-інформаційної роботи ІФЛА, який працює з 2002 року. Одним з

результатів діяльності комітету стало розроблення „Керівних принципів ІФЛА щодо цифрових довідково-інформаційних служб”. Цей документ регламентує розроблення стратегії довідково-інформаційного обслуговування в електронному середовищі, його планування, кадрове забезпечення, основи підготовки персоналу, висвітлює правові питання, просування служби на інформаційному ринку. В „Керівних принципах...” терміни „віртуальне ДБО”, „цифрове ДБО”, „електронне ДБО”, „інтерактивне ДБО”, „інтерактивне ДБО в реальному масштабі часу” розглядаються як синоніми” [4, 16].

Лідером у використанні Інтернет-служби „Віртуальна бібліографічна довідка” вважається США, а європейські бібліотеки поки що відстають у впровадженні цього сервісу, однак мають великий потенціал, бо можуть спиратись на американський досвід і уникнути багатьох проблем.

Початкові форми віртуального довідково-бібліографічного обслуговування зародились у середині 1990-х рр. и виражались у розміщенні на сайтах бібліотек переліків інтернет-ресурсів, згідно профілю інтересів читачів. На рубежі ХХ–ХХІ ст. динамічне проникнення цифрових технологій в бібліографічну діяльність привело до розвитку практики віддаленого довідково-бібліографічного обслуговування користувачів на основі інтернет-технологій. За цим видом сервісу в зарубіжній англійській практиці закріпились терміни ”цифрове”, „віртуальне”, або „електронне” довідково-бібліографічне обслуговування.

На пострадянському просторі перша служба „віртуальна довідка” з’явилася в Росії у 2000 р. на базі ЦБС „Київська” м. Москви. Цей проект із часом перетворився на корпоративний і отримав назву „Віртуальна довідково-інформаційна служба публічних бібліотек”.

Початок впровадження нового сервісу – віртуального ДБО в Україні датується 2003 роком. На 1 липня 2006 року, за даними пошукової системи Google, в українській частині Інтернету зареєстровано 22 „віртуальні довідки”. „Віртуальні довідки” розміщені на сайтах дев’яти обласних універсальних наукових бібліотек, двох державних, однієї вузівської (Хмельницького національного університету), однієї національної та ін. Вони обслуговують віддалених користувачів автономно або в межах корпоративної співпраці.

Перш, ніж говорити про цифрове ДБО, про впровадження нового сервісу – „віртуальна довідка” в бібліотеках необхідно спочатку розібратись в теорії професійних термінів з цього питання. Наприклад, В. Степанов в своїй статті „Библиографическое обслуживание в эпоху цифровых коммуникаций” пише: „Условно цифровое СБО можно разделить на два варианта: „Виртуальный стол справок” и „интерактивное консультирование в режиме чат-сессий... [3, 32].

Розповсюдженим в бібліотеках є асинхронне віртуальне обслуговування по електронній пошті у відкладеному режимі. Воно має як позитивні так і негативні сторони. Позитивне те, що з його допомогою користувач може відправити запит в будь-який час та з будь-якого місця Землі. Електронна пошта не викликає труднощів в роботі. Для бібліографа це менш напружливий вид сервісу, тому що не вимагається негайна відповідь, обслуговування безкоштовне, воно надійне і постійне. Але асинхронне ДБО у відкладеному режимі часу по електронній пошті має і свої недоліки. Користувач не може зразу отримати відповідь на запит, якщо йому необхідна негайна інформація. Адаптуючись до цих вимог, бібліотеки стали доповнювати асинхронне ДБО, синхронним в режимі чат (chat в пер. з англ. – бесіда). Воно дає можливість користувачам обмінюватись

короткими текстовими повідомленнями в режимі реального часу на сайті бібліотеки.

Перелічені види обслуговування не замінюють, а доповнюють одне одного так само як і віртуальне довідкове обслуговування доповнює традиційне інформаційне обслуговування в бібліотеці.

В практиці роботи нашої бібліотеки використовується асинхронне довідково-бібліографічне обслуговування, бо розповсюдження синхронного обслуговування залежить від ступеня розвитку Інтернету, якості зв'язку, матеріально-технічної бази бібліотеки.

Існуючі „віртуальні довідки” дуже різні за своїми параметрами, починаючи з назви – „Електронна довідка”, „Віртуальна довідкова служба”, „Довідкове бюро” тощо. Вони мають власні правила користування, перелік кількісних чи якісних обмежень при пошуку, режим обслуговування. Пошук інформації здійснюється в бібліотеках, як у власному фонді, так і у фонді бібліотек-партнерів або в ресурсах Інтернету.

Технологія спілкування операторів з користувачами у віртуальних службах українських бібліотек також різна. Переважно це розміщення на сайтах спеціальних форм, які заповнює користувач. Вони відрізняються кількістю запитуваної інформації. Поля для заповнення найчастіше такі: ім'я, електронна адреса, мета запиту, вид діяльності, власне запит. Відповіді з'являються на сайтах разом з запитом і отриманими даними про користувачів.

Тому ми детальніше зупинимось на першому варіанті, котрий найчастіше використовується в бібліотеках, у т. ч. і в бібліотеці Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка.

Робітники бібліотеки ЛНУ імені Тараса Шевченка мають порівняно невеликий досвід роботи „віртуальної служби”. В нашій бібліотеці „віртуальна служба” організована не так давно, точніше у 2008 році, і ведеться вона спільно співробітниками електронного читального

залу та довідково-бібліографічного відділу. Інформація про віртуальну бібліографічну службу розміщена на сайті нашої бібліотеки під назвою „Довідкова служба” за електронною адресою: http://lib.luguniv.edu.ua/ua/information_service/question.php

Режим роботи служби з 9 до 17 год; запити, що надійшли після 16.30, виконуються наступного дня. У правилах користування віртуальною довідкою ми вказуємо такі критерії пошуку:

На які питання ми даємо відповідь?

1. Наявність у фондах бібліотеки конкретного видання

2. Підбір літератури за темою – до 5 джерел.

У який термін ми даємо відповідь?

Усі відповіді ми даємо протягом доби.

На які питання ми не даємо відповіді?

На складні питання, які потребують глибокого наукового дослідження та використання додаткових джерел і інформації, яких немає у наявності в бібліотеці.

Увага! Ми не надсилаємо електронні копії документів, а лише надаємо довідки про наявність документів у бібліотеці.

Користувач повинен заповнити такі поля: ім'я, електронна адреса, текст запиту.

Усі відповіді ми надаємо протягом доби. Але хочемо зауважити, що іноді цей термін може мінятися, залежно від складності запиту. Ми надаємо користувачам інформацію по всім галузям знань.

Найбільш типові запити:

– адресні: наявність того чи іншого документу в фонді. Ми відповідаємо користувачеві і в подальшому рекомендуємо звертатись на сайт бібліотеки до електронного каталогу;

– тематичні, найчастіше надходять запити педагогічної тематики, так як вони найбільше відповідають профілю нашого вуза;

– на тематичні запити по підборі списків літератури до курсових, дипломних, наукових та інших робіт і їх перевірки. Ми, згідно правил, обмежуємось 5 джерелами, але користувачів ми інформуємо, про те, що задовольнити свої запити вони зможуть не через віртуальну службу, а, відвідавши бібліотеку та отримавши відповідь на такий запит у вигляді додаткових платних послуг.

Наша бібліотека при відповіді на запит користувачів використовує тільки власний фонд. Ми вважаємо недоцільним здійснювати пошук відповіді в Інтернеті, тому що користувач може зробити це самостійно, а фонд бібліотеки – це той масив, який йому недоступний.

Якщо ми не маємо можливості надати інформацію зі свого фонду (це буває, коли в фонді відсутні необхідні користувачеві джерела або запити, на котрі бібліотека по правилам користування не дає відповіді), то ми радимо звернутися в інші бібліотеки міста, найчастіше – до сусідньої Луганської ОУНБ ім. М. Горького.

Тепер про організацію самого процесу роботи „Довідкової служби”. Як зазначалось вище, віртуальна служба ведеться у нас спільно двома відділами. Адміністратор електронного читального залу, який є і адміністратором „Довідкової служби”, на протязі дня приймає запити. На адресні запити він відповідає самостійно, а складні – передає співробітникам СБО. Після одержання відповіді від бібліографа, адміністратор безкоштовно відправляє їх на електронну адресу користувача, а також розміщує в „Архіві бібліографічних довідок”.

У процесі віртуального ДБО виникає така проблема, як повторність, подібність запитів. Тому важливою характеристикою цього сервісу є наявність або відсутність електронного архіву виконаних довідок. Він забезпечує дворівневу організацію електронного ДБО: користувач може сам шукати потрібну інформацію в архіві або доручити це бібліографу.

На сайтах бібліотек виконані довідки групуються різними способами: за галузями знань, за часом подання запиту, ключовими словами і та ін. На сайті нашої бібліотеки після тексту запиту користувача є рубрика „Ви нас запитували”, після розкриття якої користувач знаходить „Архів бібліографічних довідок”. Оскільки досвід віртуального довідкового сервісу в бібліотеках України ще невеликий, кількість виконаних запитів в архівах мала, то їх можна швидко переглянути. Однак з часом їхня кількість зростає і потрібно буде розробляти механізми пошуку інформації в архівному довідковому масиві.

Проаналізував ряд професійних джерел та свій невеликий досвід, ми прийшли до висновку, що можна багато чого удосконалити в роботі нашої „Довідкової служби”, наприклад, щоб детальніше проводити аналіз запитів треба в поля для заповнення користувачами ввести такі поля: мета запиту та вид діяльності.

А ще, у зв'язку з тим, що запити користувачів з кожним роком зростають і, щоб максимально якісно їх задовольнити, ми, як і інші бібліотеки, розуміємо, що настала необхідність у формуванні корпоративних бібліотечних довідкових систем, які набагато поліпшать ефективність віртуального ДБО.

Тому в останній час формуванню корпоративних віртуальних довідкових систем приділяється особлива увага, бо назріла необхідність створення таких служб, які б надавали інформацію 24 години на добу і 7 днів у тиждень.

Прикладом корпоративної віртуальної ДБС на пострадянському просторі може бути корпоративний проект, який отримав назву „Віртуальна довідково-інформаційна служба публічних бібліотек”. Сьогодні до нього входять 20 бібліотек Росії, 2 українських, 1 казахська. Ця служба функціонує на інформаційно-довідковому порталі library.ru, де є спеціальний розділ „Віртуальна довідка”.

Для підвищення ефективності обслуговування бібліотеки України також об'єднують свої зусилля щодо електронного ДБО, створюючи корпоративні проекти. “В березні 2005 року виник перший український корпоративний проект, зініційований Національною бібліотекою України для дітей – „Об'єднана віртуальна довідкова служба”. Доступ до „віртуальної довідки” можливий на сайтах всіх бібліотек-учасниць проекту. А він відкритий, кількість учасників не обмежена, – це допоможе зберегти сили і кошти, максимально і якісно задовольнити зростаючий попит користувачів. Довідка має посилання на інші подібні служби України і Росії, пошукові сервери Інтернету для зручності користувачів, які для максимально повного пошуку нерідко дублюють свої запити в кількох „віртуальних довідках” [4, 17].

На превеликий жаль, ми ще не приймаємо участі ні в одному з корпоративних проектів, а також не маємо можливості поділитись своїм досвідом з цього питання але дуже сподіваємось, що через деякий час наша мрія стане реальністю.

Отже з усього сказаного вище можна зробити певні висновки. Електронне (віртуальне) ДБО є порівняно новою формою ДБО для бібліотек України. Їхній досвід у ДБО віддалених користувачів свідчить про зростання якості, оперативності, додаткові можливості цього сервісу.

Як уже згадувалось раніше для підвищення ефективності обслуговування бібліотеки об'єднують свої зусилля щодо електронного ДБО, створюючи корпоративні проекти. Це допоможе зберегти сили і кошти, максимально і якісно задовольнити зростаючий попит користувачів.

Динаміка розвитку описаних тенденцій дає підстави сподіватись, що і персонал нашої бібліотеки продовжить ефективно використовувати ці нові можливості. А через деякий час ми зможемо поділитись вже новим досвідом віртуального ДБО, продовжуючи виконувати свою

головну місію – допомагати користувачам знаходити істинне знання в безкрайньому інформаційному всесвіті.

Література

1. Адрианова Н. Е. Асинхронное и синхронное справочно-библиографическое обслуживание в Интернете / Н. Е. Адрианова // Библиография. – 2005. – № 4. – С. 78–81.
2. Рыбанцева И. П. Особенности работы виртуальной справочной службы Луганской областной универсальной научной библиотеки им. А. М. Горького [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.library.ru/help/theory/rybyanceva_sudak05.php.
3. Степанов В. К. Библиографическое обслуживание в эпоху цифровых коммуникаций / В. К. Степанов // Библиография. – 2007. – № 2. – С. 22–41.
4. Трачук Л. Віртуальне довідково-бібліографічне обслуговування в українських бібліотеках / Дюдмила Трачук // Вісн. Кн. палати. – 2006. – № 8. – С. 16–18.

В. М. Фесечко

(Луганський національний аграрний університет)

Створення електронного каталогу власних університетських підручників, навчально-методичних посібників – один із факторів програмно-інформаційного забезпечення студентів

Завданням бібліотеки університету є насамперед задоволення інформаційних потреб, пов'язаних з навчальною та дослідницькою діяльністю студентів і викладачів. В основі такої діяльності лежить відповідний фонд документів, інформаційно-пошуковий апарат до нього і багатопланова робота фахівців бібліотеки.

Обслуговування контингенту вузу здійснюється на 5 абонементів і в 6 читальних залах на 390 місць, в тому числі електронному читальному залі.

Загальна площа бібліотечних приміщень складає 1650 м². Умови для зберігання фонду і роботи користувачів добрі. В бібліотеці тепло: було замінено всю систему опалення. Але на сьогодні всі бібліотечні приміщення потребують косметичного ремонту.

Сучасний фонд бібліотеки багатогалузевий, загальна кількість близько 414 тис. томів українською, російською, англійською та іншими мовами. Навчальної літератури 217 тис. томів, наукової літератури близько 62 тис., художньої літератури – 19 тис., періодичних видань – 65 тис., документів на електронних носіях – 706.

Щорічно до бібліотеки надходить від 6 до 8 тис. примірників літератури. Передплачуємо 130 назв періодичних видань України та Росії. На комплектування фонду щорічно витрачається близько 200 тис. грн. Так, у 2010 році було витрачено 187614 грн., із них 112323 грн. на періодичні видання, 75291 грн. – на книги. Фонд бібліотеки поповнюється на основі ретельного вивчення навчальних планів, дисциплін, запитів викладачів і студентів.

Основні джерела книгопостачання – це видавництва України та Росії, Наукметодцентр аграрної освіти, видавничий відділ університету, книгообмін з аграрними вузами України, дари і благодійні фонди.

Значення університетської бібліотеки сьогодні визначається не лише розміром і складом фонду, але й розмаїттям послуг, які вона може надати користувачеві.

Сьогодні в нашій роботі спостерігається поєднання усталеної практики з можливостями нових інформаційних технологій, традиційне бібліотечне обслуговування збагачується наданням користувачам електронних продуктів і послуг за допомогою комп'ютерних технологій.

Стратегічним напрямком діяльності бібліотеки ЛНАУ в останні роки було обрано перетворення традиційної навчальної бібліотеки на гібридну з наданням широкого спектру інформаційних послуг всім категоріям користувачів.

Це стало можливим за умови опанування новітніх інформаційних технологій на основі запровадження повної версії автоматизованої інформаційної бібліотечної системи „ІРБІС”, яка використовується в роботі бібліотеки ЛНАУ з 2003 року.

Основною в інноваційній діяльності бібліотеки є інформаційна підтримка навчального і наукового процесів університету шляхом:

- автоматизації основних технологічних процесів бібліотеки;
- поповнення електронного каталогу;
- створення власних електронних ресурсів;
- накопичення електронної повнотекстової бази даних;
- розробка і вдосконалення сайту бібліотеки;
- участь у корпоративних проектах;
- надання інформаційних сервісних послуг в електронному читальному залі і мережі „Internet”.

Бібліотека активно працює у напрямку впровадження новітніх інформаційних технологій. Для цього в бібліотеці є:

- Повна версія ліцензійного автоматизованого програмного забезпечення ІРБІС32 версія 2005.1.
- Ліцензійний програмний засіб у складі АРМів „Повнотекстові БД” і „Адміністратор Повнотекстових БД”.
- База даних УДК.
- 15 комп’ютерів, які щорічно поступово замінюються новими. Всі комп’ютери об’єднані в локальну мережу бібліотеки.

- 7 принтерів.
- 2 сканера.
- 2 ксерокса.

Зміцнення матеріально-технічної бази бібліотеки є одним із головних напрямів адміністративно-господарської діяльності. Ректор університету всебічно сприяє зміцненню матеріально-технічної бази бібліотеки. Так, в минулому році з метою підвищення рівня автоматизації бібліотеки були замінені 4 комп'ютера на нові, придбаний новий ксерокс.

У придбанні нової техніки бібліотеці допомагає профком університету. За його кошти придбали принтер „Zebra” та сканер штрих-кода „Opticon” для штрих-кодування фонду, а також 3 принтера для друкування каталожних карток.

У грудні 2002 року для бібліотеки було придбано програмне забезпечення нового покоління ІРБІС з необмеженою кількістю робочих місць і web-технологіями.

Відкрито електронний читальний зал на 10 комп'ютерів, об'єднаних в локальну мережу і підключених до Internet.

За цей період були освоєні і автоматизовані основні бібліотечні технологічні процеси на основі взаємозалежних автоматизованих робочих місць (АРМів „Комплектатор”, „Каталогізатор”, „Книгозабезпеченість”, „Читач”, „Адміністратор”).

У перспективі освоєння АРМу „Книговидача”.

Продовжує формуватися система баз даних шляхом поповнення електронного каталогу за двома напрямками: введення до електронного каталогу нових надходжень літератури та поступове ретровведення активної частини фонду, створення проблемно-орієнтованих аналітичних баз даних (БД) і створення власного повнотекстового ресурсу.

На 01.01.11 р. обсяг електронного каталогу (ЕК) складає більше 105 тисяч записів.

Сьогодні бібліотека може запропонувати користувачам власні інформаційні ресурси. В структурі ЕК створено 10 баз даних, а саме:

- Книги і періодичні видання – 94 тис. зап.
- Наукові праці вчених ЛНАУ – 5136 зап.
- Підручники та навчально-методичні посібники викладачів ЛНАУ – 1047 зап.
- Цінні та рідкісні видання – 414 зап.
- База даних дисертацій – 70 зап.
- Повнотекстові БД – 1147 зап.
- Ретро-каталог праць вчених ЛНАУ – 1024 зап.
- Ретро-каталог книжкового фонду – 1556 зап.
- Навчальні програми в електронному вигляді.
- БД УДК.

Електронний каталог є багатофункціональною пошуковою системою, яка не тільки виконує функції різноманітних традиційних каталогів і картотек, а і сприяє покращенню і оперативності обслуговування користувачів.

Наступною складовою інформаційних ресурсів бібліотек ВНЗ є повнотекстові БД. На сьогодні в наукових установах і ВНЗ України ведуться роботи зі створення власних електронних інформаційних ресурсів.

Не стала винятком і бібліотека ЛНАУ. Особлива увага приділяється створенню БД повнотекстової колекції власних університетських підручників, навчально-методичних посібників, практикумів, курсів лекцій, наукових праць, монографій та інше.

В цьому нам дуже добре допомагає придбаний ліцензійний програмний продукт ІРБІС64 у складі АРМів „Повнотекстові БД” і „Адміністратор повнотекстових БД”.

Підсистема повнотекстових БД ІРБІС64 поєднує в собі:

1. Розширений АРМ „Адміністратор”, який крім стандартних функцій має додаткові режими для роботи з повнотекстовими БД.

2. АРМ користувача для пошуку та перегляду повнотекстових БД.

Шляхи формування фонду електронних ресурсів бібліотеки різні:

- Електронні документи, які надходять із видавничого відділу університету: праці викладачів університету (монографії, підручники, навчально-методичні посібники, тексти лекцій та ін.);
- Електронні документи, які надходять безпосередньо від викладачів університету;
- Придбання у видавництвах паралельно з друкованими документами їх електронних версій;
- Використання вільно доступних електронних документів мережі Internet;
- Використання інформаційних продуктів на CD ROM.

Видавничий відділ університету – головне джерело надходження власних електронних ресурсів.

Наказом ректора і рішенням Вченої ради університету видавничий відділ був зобов'язаний передавати в бібліотеку всі власні друки і їх електронні версії.

На сьогодні колекція повнотекстової БД власних видань складає понад 1000 документів. Це зібрання за 3 роки з моменту придбання АРМу „Повнотекстові БД”.

Систематичне поповнення електронних БД значно підвищує оперативність бібліографічного інформування користувачів.

Бібліотека активно популяризує видання університету, представляючи їх в електронних каталогах, на книжкових виставках і відкритих переглядах літератури, Днях інформації і Днях кафедр, Днях дипломника і аспіранта, створюючи біобібліографічні покажчики вчених ЛНАУ, покажчики нових надходжень

літератури, рекомендаційні покажчики і тематичні списки літератури на допомогу навчальному процесу.

Університетські електронні видання – масив інформації, який постійно використовується як у навчальному процесі, так і у науковій роботі викладачів, аспірантів і студентів.

Згідно з вимогами Болонської декларації важлива роль у підвищенні якості підготовки фахівців надається самостійній роботі студентів. В налагодженні самостійної роботи в умовах кредитно-модульної системи організації навчального процесу велике значення відводиться бібліотеці. Тому все, що створює бібліотека, націлено саме на допомогу студентам.

Доступність інформації для вчених і студентів університету досягається через максимальне розкриття фондів і наближення їх до читачів, через вільний і необмежений доступ до всіх друкованих, електронних видань бібліотеки, а також до запозичених ресурсів Internet.

Всесвітня мережа дає безмежний простір інформації. Студенти і викладачі мають можливість користуватися в бібліотеці через мережу Internet доступними освітніми сайтами на допомогу навчальному процесу, а також для самоосвіти.

Широке використання електронних конспектів лекцій, електронних посібників та підручників допомагає і в організації дистанційного навчання у процесі підготовки фахівців.

Розбудова і створення інформаційного простору університету власних видань і електронних ресурсів з урахуванням вимог новітніх інформаційних технологій показує, що цей процес є постійний і вимагає систематичного програмного і організаційно-управлінського удосконалення, більшої активності викладачів університету у створенні електронних конспектів лекцій, підручників, навчально-методичних

посібників, широкої їх співпраці з бібліотекою університету.

Плани бібліотеки на подальшу інноваційну діяльність пов'язані з

- реорганізацією структури бібліотеки і створенням відділу автоматизації;
- поповненням і оновленням комп'ютерного парку;
- збільшенням кількості робочих місць для користувачів в електронному читальному залі з доступом до мережі Інтернет;
- забезпеченням впровадження автоматизованого обслуговування користувачів (АРМ „Книговидача”);
- продовженням участі у корпоративних проектах;
- проведенням аналізу результативності інноваційної діяльності бібліотеки;
- і головне, систематичним підвищенням кваліфікації співробітників бібліотеки. Щорічно за планом працівники бібліотеки підвищують свою кваліфікацію у ДНСГБ НААН.

Трансформація бібліотеки на основі її інформатизації сприятиме реалізації основних напрямів перебудови освіти та побудові навчального процесу університету відповідно до умов Болонського процесу, формуванню якісно нової системи інформаційного забезпечення діяльності вищого навчального закладу.

Динамічний розвиток бібліотеки – запорука успішної діяльності університету.

А. С. Бондарь

(Луганский национальный университет им. Т. Шевченко)

Интернет-технологии в библиотеках

Стремительное вхождение сети Интернет в библиотечную жизнь может рассматриваться как главный

результат информационных технологий прошедшего десятилетия. Интернет не только изменил жизнь библиотек, он изменил жизнь человечества и predetermined его эволюцию на долгие годы. Превратившись из одной из сетей в единую общемировую коммуникационную среду, Интернет сегодня является таким же неотъемлемым элементом технического прогресса человечества, как компьютер или самолет. Более того, в сфере информационного общения, взаимодействия бизнеса, развития информационных технологий Интернет и коммуникации в целом становятся естественной средой, как воздушное пространство для самолетов или дороги и магистрали для автомобилей.

Каковы основные результаты в библиотеках в прошедшее десятилетие? Отметим следующее:

1. Интернет сегодня является единственной коммуникационной средой межбиблиотечной кооперации, интеграции и коммуникации.

2. WWW-технологии и http-протокол стали единственными стандартами представления библиотечных ресурсов в Интернете.

3. Получил мощное развитие протокол Z39.50 в части построения корпоративных библиотечных ресурсов в Интернет.

4. Был реализован принцип общедоступности информации для пользователей библиотек, что, однако, привело к двум типам негативных последствий, с которыми библиотеки стали активно бороться:

– абсолютный доступ к информации нивелировал ряд позиций по необходимой защите информации, требующийся в любом информационном учреждении;

– распространение через свободный доступ в Интернет эротико-порнографической информации и сайтов, сеющих национальную рознь, рекламирующих

культ силы, искажающих историю, порочащих известных, в том числе и первых лиц государств.

В течение последнего десятилетия сотни и тысячи интернет-сайтов были открыты в библиотеках России и СНГ. На Западе сейчас трудно представить себе библиотеку без своего сайта в Интернете, но не просто сайта, а сайта, содержащего электронный каталог библиотеки с возможностью удаленного поиска и заказа литературы.

Конечно, разместить красивую картинку или перечень событий легче, чем предоставить электронный каталог. Но тогда, без полноценного электронного каталога с реальными функциями удаленного обслуживания пользователей, интернет-сайт библиотеки нельзя называть библиотечным сайтом, по крайней мере, до того момента, когда пользователь, придя на этот сайт, не получит возможность удаленного полноценного обслуживания так, как это было обеспечено в прошедшие 10 лет во многих западных и в очень немногих библиотеках Украины.

Однако следует заметить, что удаленный доступ к информации можно считать полноценным лишь в том случае, когда читатель может получить искомую информацию сразу же после поиска. Этим качеством и привлекает Интернет пользователя, и с этой точки зрения электронные каталоги библиотек являются (для большинства пользователей) „информационным мусором”. А ведь в Интернете „информационного мусора” хватает и без электронных каталогов. Практически все поисковики Интернета поиск проводят далеко не идеально. Процент информации, удовлетворяющей пользователя, по сравнению с общим количеством всех результатов поиска довольно низкий. А ведь именно по ЭК поиск ведется с очень высоким КПД, во много раз превышающим КПД любого из поисковиков Интернета.

Вывод напрашивается сам собой: электронный каталог для читателя нужен лишь в качестве поисковой системы к электронной библиотеке. Выглядеть это может так: результат поиска информация об информации с правильным библиографическим описанием плюс гиперссылка на полный текст документа и полный текст документа. В результате читатель-пользователь получает полноценную, (созданную с соблюдением всех библиотечных требований), электронную библиотеку.

Библиотеки забыли или еще не осознают (поскольку не проводят аналогии между печатным и электронным каталогами), что электронный каталог – это прежде всего поисковая система, целью которой является облегчение доступа к полнотекстовой информации. А поэтому ЭК является поисковой системой электронной библиотеки. Во всех остальных случаях он неполноценен, т.к. не выполняет своих функций, и как следствие бесполезен для большинства читателей, хотя может использоваться для автоматизации некоторых библиотечных процессов (в частности, для распечатки каталожной карточки или книжного формуляра).

Электронная библиотека подразумевает наличие полных текстов, которые в свою очередь, позволяют избавиться от ряда сложностей в библиотечной работе, появляющихся лишь при наличии ЭК. Электронный каталог надо поддерживать в порядке также, как и печатный, надо следить не только за занесением новых записей, но и отслеживать списание документов, удалять записи списанных и утерянных документов, изменять запись, если документ сменил место хранения. Многие библиотеки этого не делают. В случае электронной библиотеки эти проблемы отпадают сами собой. Ведь документ, один раз попав, в ЭБ находится там постоянно и не меняет своего „места хранения”. Найдя необходимую информацию в ЭБ, читатель на 100% получит эту информацию, при обращении к ЭК нет гарантии, что он

получит найденный документ, даже если тот и находится по указанному в ЭК месту хранения, поскольку документ может быть уже выдан другому читателю или может быть поврежден (например: вырваны необходимые страницы, что бывает достаточно часто).

Записи из ЭБ не удаляются, она, как и положено любой библиотеке, может только накапливать объём информации. Единственным недостатком ЭБ. Может являться лишь ее виртуальность. Без возможности доступа к ней она бесполезна, но если уж читатель получил этот доступ, он всегда получит интересующую его информацию в полном объеме.

Многие технологии, обеспечивающие работу электронных библиотек, еще находятся в стадии освоения, до сих пор нет однозначного определения ЭБ – многие библиотекари готовы назвать электронной библиотекой как один CD-ROM, так и Интернет в целом. И это не так уж неверно. Первоначально понятие электронных библиотек напугало библиотекарей, и многие стали увязывать появление и развитие ЭБ с постепенным исчезновением печатных документов и с будущим крахом бумажных изданий.

Конечно, ЭБ никогда не упразднит печатный фонд, более того, они его дополняют, сохраняют и развивают. Для конкретных библиотек ЭБ – одновременно и часть фонда, и новый элемент информационных технологий, – вот почему простому библиотекарю иногда бывает сложно это понять. Но с каждым годом понимание растёт. Сегодня в проекты электронных библиотек вовлечено множество библиотек в Украине и за рубежом. Пришло понимание, что ЭБ, как и Интернет, существенно расширяют спектр обслуживания для пользователей библиотек и создают предпосылки для нового, качественного преобразования библиотек в общественные центры информационного общества. Наряду со все еще остающимися рутинными процессами и бюджетными проблемами, библиотеки

находят свой интерес, видят свою перспективу и перспективу для своих пользователей.

Г. К. Кабардина

Н. М. Радченко

(Библиотека Донецкого национального медицинского университета)

Специфика обслуживания иностранных студентов медиков в условиях гибридной библиотеки

Как известно, профессия врача является самой гуманной и поистине интернациональной профессией, которая не знает ни национальных, ни государственных границ. Поэтому обучение иностранных студентов в вузах, дальнейшее совершенствование учебного процесса выступает важным фактором развития медицинской науки и практики, как в нашей стране, так и за рубежом.

Без ложной скромности можно отметить, что значительный вклад в формирование этой глобальной общемировой тенденции в медицине вносит Донецкий национальный медицинский университет им. М. Горького.

В 2010 году исполнилось 80 лет со дня основания Донецкого национального медицинского университета им. М. Горького, подарившего Украине плеяду блестящих врачей и ученых в самых разных областях медицины.

В 1958 году Донецкий медицинский, тогда ещё имеющий официальный статус института, принял на обучение первых иностранных студентов. А с 1973 году обучение иностранных студентов в нашем вузе стало уже массовым.

В 1990 году на базе Донецкого государственного медицинского института был создан подготовительный курс для иностранных студентов, а в 1994 – году образован международный медицинский факультет

(ММФ). На сегодняшний день университетом подготовлено 2536 специалистов для 90 стран мира. После получения диплома выпускники-иностранцы имеют возможность продолжить своё образование последипломными формами обучения – в клинической ординатуре, аспирантуре. Университетом подготовлено 62 кандидата медицинских наук, 500 клинических ординаторов, 117 стажеров и 2 магистра.

В настоящее время в университете учится около полутора тысяч студентов из 45 стран: США, Германии, Польши, Греции, Индии, Китая, Малайзии, Африки и Ближнего Востока, а также бывших республик Советского Союза.

Обучение иностранных студентов в медицинских вузах имеет свою специфику. Обычно первокурсники – это вчерашние выпускники общеобразовательных школ. Они начинают свою взрослую жизнь в университете, связанную с продолжением учебного процесса на профессиональном уровне. При этом успешность обучения студента во многом обусловлена имеющимся багажом знаний, а также умением самостоятельно организовать свою работу.

Для иностранных студентов ко всему перечисленному, добавляется еще такой важный, значимый фактор, как социальная адаптация.

Попав в чужую среду обитания, в отрыве от семьи, преодолевая „языковой барьер”, подвергаясь постоянному влиянию незнакомых им ранее национальных и культурных традиций, студенты-иностранцы, столкнувшись с новыми формами обучения, испытывают значительные психофизиологические трудности или стрессы.

Практика показывает, что если указанные трудности процесса адаптации иностранных граждан не преодолеваются, то возникают реальные предпосылки к нежеланию и невозможности продолжать обучение.

Библиотека ДонНМУ, как его важная структурная составляющая в своей деятельности постоянно нацелена на успешное решение проблемы быстрейшей и полной адаптации иностранной молодежи.

В связи с этим основными целями и задачами коллектива библиотеки являются:

- максимально полное и оперативное библиотечно-библиографическое обслуживание всех категорий иностранных пользователей с учетом задач учебного процесса;
- высокий уровень информационного, технического и комфортного обслуживания;
- учет национальных особенностей, помощь для быстрейшего адаптирования в новой для них среде;
- укрепление взаимопонимания и дружбы между народами путем библиотечных массовых мероприятий, встреч с интересными людьми, презентации книг и др.

Резкое увеличение количества иностранных студентов привело к необходимости создания многоступенчатой системы организации обслуживания иностранных студентов в библиотеке ДонНМУ с целью предоставления качественного и эффективного доступа к информационным ресурсам и, тем самым, активного содействия адаптации в новой для них среде.

Составляющие этой системы следующие:

- библиотечный пункт в международном медицинском центре;
- абонемент ММФ в отделе учебной литературы;
- читальный зал в общежитии № 9;
- электронный читальный зал;
- большой читальный зал.

В Международном учебном центре по подготовке иностранных граждан для дальнейшего обучения в вузах

Украины и СНГ был организован библиотечный пункт. Слушатели подготовительного отделения имеют возможность пользоваться учебниками, учебно-методическими комплектами, дополнительными материалами, которые созданы для преподавания русского языка как иностранного. Библиотечный пункт настроен исключительно на потребности иностранных граждан подготовительного отделения и преподавателей данного центра.

Также, для повышения качества подготовки иностранных учащихся, перед администрацией библиотеки была поставлена задача: организация абонеента для международного медицинского факультета, который был открыт в 2009 году.

Для абонеента было выделено помещение в отделе учебной литературы. Сразу же возникла потребность в создании подсобного фонда абонеента. Так как от состояния фонда зависит качество обслуживания читателей, большое внимание было уделено вопросам формирования фонда.

В результате была проведена большая работа по формированию фонда в соответствии с учебными планами университета и нормами книгообеспеченности учебных дисциплин.

Было осуществлено:

- перераспределение подсобного фонда отдела учебной литературы и выделен фонд на русском языке;
- сформирован фонд на английском языке;
- выделены учебно-методические пособия, изданные сотрудниками ДонНМУ для ММФ;
- выделена русско-английская литература, подготовленная и изданная учебно-методическим центром „АРПИ” (словари, методическая и справочная литература для преподавателей).

Итогом проделанной работы была организация фонда учебной литературы для студентов и создание методической базы для преподавателей-медиков на английском языке. Также фонд пополнился за счет книг, подаренных деканатом и студентами-выпускниками ММФ.

Большое внимание было уделено вопросам подбора кадров для качественной организации обслуживания студентов на абонементе ММФ. Основными критериями подбора работников для решения данной задачи было то, что данная категория иностранных студентов требует особого подхода, а именно: внимания, терпения, уважительного отношения, умения выйти на прямой контакт со студентом (он не должен ощущать себя просителем или объектом воспитания). Иностранному студенту должно быть комфортно, что его ждут в библиотеке, ему рады и всегда готовы помочь в выборе необходимой литературы.

Следует отметить, что общение сотрудников библиотеки, обслуживающих этот контингент читателей, затруднено также из-за языкового барьера. В связи с этим возникла необходимость обучения английскому языку библиотекарей этого абонемента. Поэтому они были направлены на курсы иностранного языка.

Пройдя все подготовительные этапы, новый абонемент успешно начал свою работу. Право пользования абонементом учебной литературы ММФ имеют все категории иностранных читателей:

- студенты, обучающиеся на русском языке;
- англоязычные студенты;
- клинические ординаторы;
- магистры;
- стажеры;
- преподаватели, осуществляющие подготовку студентов на английском языке.

Запись студентов осуществляется на основании направления деканата в библиотеку, на котором указаны:

Ф.И.О., страна, индивидуальный код студента, дата и подпись декана.

Иностранным студентам, для полноценного усвоения учебного материала требуется вдвое больше времени, поэтому руководство библиотеки старается формировать комплекты учебников 1: 1.

На абонементе ММФ по единому учету состоит 1416 читателей. В связи с большим массивом обслуживания был проведен анализ системы обслуживания и перераспределен читательский поток иностранных студентов с целью ликвидации очередей, особенно в первые дни нового учебного года:

- 1–3 курс начинаем обслуживать за 3 недели до начала учебного года (т.е. с августа);

- студенты 1-х курсов обслуживаются по индивидуальным кодам, это облегчает работу, поскольку у них еще нет читательских билетов;

- студенты 4 – 6-х курсов обслуживаются с 1-го сентября по цикловой системе, согласно расписанию.

Наряду с традиционными изданиями на бумажных носителях в библиотеке имеются и электронные издания. В электронном читальном зале библиотеки сформирован фонд электронных документов в помощь учебному процессу (около 5 тыс. документов) и студенты имеют возможность воспользоваться информацией в электронном виде. В настоящее время большое значение имеет использование современных технологий в учебном процессе. Создание информационной базы лекций преподавателей университета на современном уровне способствует повышению качества обучения. Фонд англоязычной литературы на компакт-дисках, электронные версии учебных пособий и методических материалов, учебные видеофильмы являются наиболее перспективными и адаптированными для всех иностранных студентов вообще и англоязычных особенно. Кроме того, в библиотеке университета имеется мощный,

постоянно функционирующий информационный источник – Internet, который позволяет осуществлять доступ к полнотекстовым базам данных.

Сотрудникам абонементов ММФ принадлежит особая роль в формировании информационной культуры студентов-иностранцев. С ними проводятся индивидуальные беседы о структуре библиотеки, об услугах библиотеки, правилах пользования библиотекой ДонНМУ. Первокурсникам выдается „Памятка о библиотеке ДонНМУ” на языке обучения.

Высшее медицинское образование предполагает обязательное формирование этических навыков у всех студентов, и в том числе иностранных. Библиотека уделяет этому большое внимание: организуются выставки, творческие встречи с преподавателями университета и т. д. Все мероприятия направлены на формирование врача-гуманиста, на укрепление дружбы между народами, раскрытия традиций и обычаев тех стран, откуда приехали студенты на обучение в наш университет. На абонементе международного факультета проводятся следующие мероприятия:

- циклы выставок, посвященных „Дням независимости” государств, откуда прибыли студенты на обучение;
- книжные выставки: „Культура народов мира” с разделами „Быт и нравы”, „Искусство”, „Религия”;
- выставка „Welcome to Donetsk and Ukraine”;
- постоянно действующая выставка новых поступлений „New books”;
- оформлены фото-витражи этих стран;
- проводятся беседы об истории ДонНМУ и г. Донецка.

Таким образом, организация абонементов для студентов ММФ оправдала себя на практике и получила позитивную оценку: уменьшилось количество должников,

конфликтных ситуаций, более качественно и полно удовлетворяются запросы данной категории читателей.

Студенты с большим удовольствием посещают абонемент ММФ, так как им помимо учебников необходимо еще просто общаться с носителями их языка, встречаться с земляками в уютной, доброжелательной обстановке.

Обучение студентов по Болонской системе предполагает снижение аудиторной нагрузки за счет часов, отводимых для самостоятельной работы студентов, в том числе в библиотеке.

Специальный читальный зал для иностранных студентов организован в общежитии, где они проживают. Это позволяет им заниматься в вечернее время. Читальный зал работает с 16.00 до 20.00 часов. В его фонде – справочные издания и новая учебная литература по всем дисциплинам, а также газеты и журналы.

Большой читальный зал – самое крупное и самое посещаемое подразделение библиотеки. Фонд читального зала составляет более 20 тысяч изданий. Это – справочные издания, новая учебная и научная литература, периодические издания. Выделен фонд учебно-методической литературы для студентов. Одновременно в читальном зале могут заниматься 120 читателей. Популярность и посещаемость читального зала, среди которых значительную часть составляют иностранные студенты, растет и требует расширения возможностей обслуживания читателей. Постоянно идет творческий поиск в работе: новые идеи, новые планы, новые технологии. Изменился и внешний вид зала: расширился открытый доступ к фонду учебной литературы, увеличилось количество посадочных мест. Созданы все условия для самостоятельной работы студентов: приобретена новая мебель, оборудованы зоны отдыха и зеленые зоны. Стали более удобными рабочие места библиотекарей и пользователей.

Читальный зал оснащён современными компьютерами, принтерами. Для удобства пользователей в читальном зале литература выдается для изготовления копий на ксероксе с источников информации. Фонд читального зала раскрывают многочисленные выставки, посвященные календарным и памятным датам. В светлом и уютном помещении читального зала проходят встречи, конференции, которые всегда собирают многочисленную аудиторию.

Следует отметить, что в настоящее время актуальным является предоставление возможности получить комплекс информационных услуг в одном месте и в одно время. В нашей библиотеке таким является большой читальный зал, где пользователи могут найти: книги, периодику, видеоматериалы, аудиоматериалы, Интернет, а также получить любой из этих видов информации в любом виде – электронном или печатном, с соблюдением авторских прав.

Нам кажется, что такой комплексный пункт обслуживания сможет удовлетворить запросы всех студентов и в том числе иностранных. Можно сказать, что в библиотеке идет процесс непрерывного совершенствования. Коллектив библиотеки вносит свой значительный вклад в выполнении задач по дальнейшему улучшению качества подготовки врачей и в том числе для зарубежных стран.

Литература

1. **Витковская М. И.** Адаптация иностранных студентов к условиям жизни и учебы в России (на примере РУДН) [Электронный ресурс] / М. И. Витковская, И. В. Троцук. – Режим доступа : <http://area7.ru/referat.php?9572>.
2. **Иванова И. Ш.** Оптимизация информационно-библиотечного обеспечения обучения англоязычных студентов-медиков / И. Ш. Иванова // Библиотеки и ассоциации в меняющемся

мире : новые технологии и новые формы сотрудничества : 10-я юбилейная Междунар. конф. «Крым 2003» : тр. конф., Судак, АР Крым, 7–15 июня 2003 г. – М., 2003. – Т. 3. – С. 928–930. **3. Кормилицын А. П.** Социально-педагогическая адаптация иностранных студентов в процессе профессиональной подготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук / А. П. Кормилицын. – М., 1997. – 24 с.

Р. Ж. Марченко
(Луганский национальный университет им. Т. Шевченко)

Оцифровка журналов как метод обеспечения сохранности фонда

Библиотечные фонды – это неисчерпаемый источник материальных и духовных ценностей, накопленных человечеством за многие столетия. Библиотека должна не только раскрыть перед читателями все накопленные богатства, но и уметь сохранить их для последующих поколений.

Большинство документов, составляющих основу фондов библиотек, – это документы на бумажных носителях. Бумага же, как известно, достаточно чувствительный материал к целому ряду факторов: температура и влажность воздуха, действие света, химический состав окружающей среды. Решить вопрос защиты документов и информации можно с помощью переформатирования, т. е. перевода информации на другие носители, что делает ее более доступной для читателей и способствует лучшей сохранности оригинала за счет уменьшения количества выдач.

Существует несколько основных направлений сохранности документов. Один из них – оцифровка фонда. Создание цифровых коллекций становится распространенным явлением среди библиотек.

Интенсивное проникновение цифровых технологий в библиотечную практику порождает в библиотечарях соблазн превратиться из потребителя информационного массива также и в его производителя. Это желание тем более крепнет, поскольку в техническом плане создание цифровых коллекций не представляет серьезных трудностей. Наличие сканеров и выделение нескольких сотрудников, занимающихся оцифровкой и обработкой текстов, позволяет за короткий срок сформировать цифровые собрания внушительных объемов. Однако принимая на себя роль производителя информационных ресурсов, библиотека должна четко представлять все моменты, связанные с правовой стороной формирования электронных собраний. Ведь закон устанавливает срок действия авторских прав в течении 70 лет со дня смерти автора или 70 лет со дня опубликования произведения. Только после истечения срока действия авторских прав объект интеллектуальной собственности переходит в общественное достояние и может быть распространен кем угодно в любых целях. Поэтому производить оцифровку и предоставлять на сайтах произведения современных авторов без заключения соответствующих соглашений с законными правообладателями недопустимо. Однако согласно закону 1988 г. „Об авторских правах, дизайне и патентах”, библиотеки учебных заведений – „особые библиотеки”. Законодательство наделяет их правом предоставлять копировальные услуги с некоммерческими целями и осуществлять копирование с такими целями, как консервация, что иначе не было бы позволено.

Осуществляя оцифровку изданий, важно не забывать о защите собственных интересов, в частности, разместить на первой странице электронного документа логотип библиотеки или как минимум обозначить ее в качестве организации, производившей оцифровку. Подобная практика позволяет избежать недоразумений в будущем

при определении производителя и приоритетного владельца созданных цифровых копий.

Интересен вопрос об изучении проектов оцифровки в мире. Поражает колоссальное количество оцифрованных книг и журналов в зарубежных библиотеках, несмотря на очень жесткие законы об авторском праве. Вот что говорится в одном из заявлений о миссии универсальной электронной библиотеки: „Впервые в истории все значительные художественные и научные произведения, созданные человечеством, могут сохраняться в цифровом формате и предоставляться в любом уголке мира”. Мега-проекты и в частности проект, разрабатываемый компанией „Google”, привлекли массовое внимание и поразили специалистов. В 2002 г. „Google” без лишнего шума провела переговоры с рядом крупнейших университетских библиотек, предлагая бесплатно оцифровать их коллекции и передать электронную копию каждого экземпляра. Были подписаны контракты почти со всеми основными американскими издателями. Тем не менее, проблемы обострились в 2005 году, когда издательства подали в суд на компанию. Эта судебная история то затихая, то возобновляясь, тянется до сих пор. Решение было найдено в октябре 2008 года, когда „Google” объявила о „Мировом соглашении по коллективному иску в связи со сканированием книг и иных письменных материалов”. Была фактически разработана коммерческая модель создания и финансирования цифровых коллекций, которая удовлетворит и правообладателей и пользователей. По образному выражению отца-основателя компании „Google” сделан „прыжок”, который корпорация совершила вместе с авторами, издателями и библиотекарями в выполнении своей основной миссии упорядочивания мировой информации, ее сохранности и доступности для всех.

Что же представляют собой сканеры?

Сканеры – это устройство ввода, сканирующее по строкам любой текст или рисунок, и передающее информацию о нем в персональный компьютер. Большинство настольных планшетных сканеров выглядят просто как прямоугольный ящик с крышкой. Под нее на стекло кладутся листы с текстами сканируемой поверхностью вниз. Крышка закрывается и начинается процесс. Существует специальный сканер Optic Book 3600, позволяющий сканировать подшивку журналов, открытую на 90 градусов. Этот сканер пока имеет драйвер только под Windows.

Сканирование текстов выполняется для ввода в ПК текстовой информации, как правило, в виде стандартных кодов. Для этого вместе со сканером используются программы распознавания текстов или, точнее говоря, символов текстов. Некоторые из таких программ способны достаточно точно распознавать символы, напечатанные разными шрифтами и даже написанные от руки. Для работы со сканерами нужно проинсталлировать их драйверы и использовать программы, имеющие возможности для такой работы. Обычно они поставляются в комплекте со сканерами. Но есть много программ, например, графические редакторы Photo Shop, Photo Paint, которые обеспечивают многофункциональную работу со сканерами. Стандартным считается набор драйверов с названием TWAIN. Отсканированное изображение записывается в виде файлов с обычными графическими форматами TIF, PCX и др.

Сканеры характеризуются геометрическим разрешением (в точках на дюйм) или разрешением по цвету (в битах). Как правило, геометрическое разрешение сканеров заметно выше, чем разрешение печатающих устройств- принтеров.

Достоинства сканеров.

1. Высокое качество цветопередачи.
2. Отличная разрешающая способность.

3. Полное отсутствие искажений в случае плоских и плотно прилагаемых документов.

Недостатки.

1. Относительно низкая скорость.
2. Величина и громоздкость (за исключением ручных сканеров).
3. Ограниченность размера: иногда невозможность качественно отсканировать большой лист по частям.

Материалы, отобранные для оцифровки, должны быть в хорошем состоянии. После сканирования необходимо просмотреть все страницы и убедиться, что нет явных огрехов.

В заключение необходимо заметить, что создание цифровых коллекций является одним из основных направлений деятельности библиотек. Результатом этой работы должно стать размещение в сети Internet гигантского документального массива. Единожды качественно оцифрованные, наиболее ценные издания прошлых лет навсегда останутся достоянием самой широкой читательской аудитории. Их второе рождение и введение в обиход, безусловно, будет заметным явлением в культурной и научной жизни страны. Это позволит библиотекам сохранить и укрепить свой авторитет учреждений, являющихся необходимым звеном системы цифровых информационных коммуникаций.

И. Н. Шульженко

(Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко)

**Проблемы автоматизированного оперативного учета в
условиях работы читального зала
с открытым доступом**

Успешная деятельность библиотеки самым прямым образом связана с конструктивной современной

концепцией управления. В последние годы библиотечное управление претерпевает ряд существенных изменений, отказываясь от традиционных методов, стараясь соответствовать реалиям современности.

Библиотеки вплотную подходят к стратегическому планированию, рассматривая его как процесс управления, определяют с его помощью пути дальнейшего развития, меняют свою внутреннюю структуру, ищут новые функции управления инновациями, персоналом в условиях внедрения новых информационных технологий.

В этом свете принципиально новое значение приобретают такие элементы стратегического управления, как контроль и измерение качества работы.

Значительную роль при контроле за выполнением плана играет учет выполненной работы. В своей деятельности библиотеки используют оперативный, бухгалтерский и статистический учет.

Фундаментом библиотечной статистики является первичный учет – регистрация результатов библиотечно-библиографической деятельности в документах установленной формы. Например, количество пользователей, посещений, книговыдачи и культурно-просветительских мероприятий фиксируют в дневнике работы библиотеки, а получение и выбытие документов – в книге суммарного учета.

В 2003 году, при организации ОД стал вопрос об изменении формы первичного учета. Раньше количество посещений и книговыдачи отмечались на специальных бланках.

При ОД учет посещений не изменился, а вот с учетом книговыдачи возникли проблемы: не все читатели подходили отмечать взятые с полок книги.

В практике работы вузовских библиотек существуют различные формы учета выдачи книг при ОД.

1. по требовательным листкам, на которых каждый читатель ставит количество просмотренных им книг,

2. путем перемножения показателей посещаемости и средней книговыдачи на одно посещение. Показатель средней книговыдачи вычисляется на основании тщательной проверки.

3. путем пересчета книг, оставленных читателями на столах возврата.

4. в некоторых библиотеках учет ведется в специальных тетрадях, куда читатели записывают свои фамилии, а при выходе из зала – количество просмотренных книг.

Однако ни одна из перечисленных форм в достаточной мере не проверенна практикой и не является обязательной.

Для того чтобы избежать потерь данных статистики было принято решение считать книговыдачу по среднему коэффициенту на одно посещение. В течение нескольких дней сотрудники отдела при расстановке подсчитывали количество сданных читателями книг: книги оставляли на полках или на специальной тележке. В конце каждого дня выводился коэффициент. В нашем отделе он составляет примерно 5.5 – 6 книг на одно посещение. Периодически проводится проверка коэффициента.

Это позволило значительно облегчить работу сотрудников и создать более комфортные условия для работы читателям.

Программа статистики, созданная на базе „УФД/Библиотека” имеет в себе все необходимые показатели: количество посещений, количество посещений по единому читательскому билету, выдача книг, перерегистрация и др., что намного облегчает работу абонентов.

Но, когда ее начали применять в общем читальном зале, возник целый ряд проблем, несмотря на то, что к этому времени весь фонд ОД был внесен в ЭК и проштрихкодирован.

Так как в нашей библиотеке было принято решение о постепенном переходе читателей на электронную регистрацию с первого курса 2005 года, то студенты, поступившие в университет раньше, а также учащиеся ИПО и магистратуры имеют читательские билеты старого образца и в базе УФД их нет.

Из-за этого учет посещений ведется как в электронном виде, так и на бланках посещений.

Перерегистрация также двух видов: электронная и картотека перерегистрации читателей.

Первой проблемой стало приучить читателей регистрировать взятые с ОД книги у дежурного библиотекаря. Но она повлекла за собой более серьезную проблему: стали создаваться очереди, часть посетителей просто не успевали зарегистрировать. Начали терять показатели, очереди не добавляли комфорта читателям, из-за спешки стали происходить ошибки: кого-то не перерегистрировали, с кого-то не сняли сданные книги и т.д.

Чтобы снять часть нагрузки пришлось отказаться от некоторых функций.

Для этого была создана новая версия программы статистики „VISIT” специально для читальных залов.

Если старая программа считала посещения по факту выдачи/возврата книг, то новая автоматически фиксировала любое считывание билета сканером.

Перерегистрация выставляется компьютером автоматически.

Полностью пришлось отказаться от автоматического учета книговыдачи. Пришлось возвращаться к прежней форме учета по среднему коэффициенту.

Единственное, что продолжили делать в старой программе – это выдача литературы на ночной абонемент и регистрация посторонних ВУЗу читателей.

Несмотря на это, трудно переоценить роль и возможности АБИС в процессах управления и

планирования рабочими процессами, поскольку лишь с ее помощью библиотека может кардинально изменить организацию и технологию своей работы, взаимоотношения между читателями и сотрудниками библиотеки и, в итоге, предоставить современные сервисные услуги пользователям.

Литература

- 1. Сулова И. М.** Управленческий учет в библиотеке : библиотечная статистика : современное состояние, проблемы) : учеб. пособие для вузов и колледжей культуры / Сулова И. М., Т. Л. Манилова; Моск. гос. ун-т культуры и искусств. – 2-е изд., дораб. и значит. Доп. – М. : Профиздат : Изд-во МГУКИ, 2001. – 121 с.
- 2. Планування та звітність бібліотеки інституту післядипломної педагогічної освіти :** Метод. рек. / уклад. В. П. Здановська ; наук. ред. П. І. Рогова. – К. : ДНПБ України ім. В. О.Сухомлинського, 2004. – 75 с.

Н. А. Ткаченко

(Донецкий национальный технический университет)

Возможности университетского репозитария для представления научных достижений ученых ДонНТУ в мировом информационном пространстве

Коммуникации и компьютерные технологии в последнее время стали неотъемлемой частью современного мира. Благодаря немислимым возможностям и разнообразию контента, Интернет стал главным источником получения информации для пользователей всех уровней. Уже ни одна сфера услуг не представляет свою деятельность без участия информационных технологий. Научное сообщество не стало исключением в этом вопросе, поскольку

своевременная и достоверная информация является одной из главных составляющих проводимых научных исследований.

Однако постоянное повышение цен на научные журналы, ограничение авторских прав никак не способствовали активизации процесса обмена научными данными, а скорее, наоборот, тормозили. Именно на этом фоне ученые содействовали зарождению движения „открытого доступа”.

„Открытый доступ” (Open Access) – это бесплатный он-лайн доступ к научным статьям, монографиям, материалам диссертаций и другой научной документации, размещенной в Интернете, с правом читать, загружать, копировать, искать и т. д., то есть использовать с любой законной целью без финансовых, юридических или технических препятствий.

В декабре 2001 года Институт Открытого Общества организовал встречу в городе Будапеште, результатом которой стала Будапештская Инициатива „Открытый Доступ” [1].

14 октября 2008 года впервые в мире прошел День открытого доступа. В 2009 году с 19 по 23 октября Международное сообщество впервые отмечало Неделю открытого доступа [5].

На сегодняшний день эта идея развивается по двум направлениям:

1) „Золотой” – это журналы открытого доступа. За размещение статьи в таком журнале платит сам автор, а чаще организация, в которой он работает. Информация для конечного пользователя предоставляется в онлайн-режиме абсолютно бесплатно с возможностью читать, загружать и копировать. Таким образом, решается вопрос подписки на научные журналы, цена которых с каждым годом растет. Однако, главной проблемой остается отсутствие денег не только у самих авторов, но и у некоторых институтов и научных организаций, в которых

они работают. Решение этой задачи состоит в так называемом, втором пути – „Зеленом” – архивах или репозиториях открытого доступа.

2) „Зеленый” – репозитории: – хранилища данных, предназначенные для размещения в них собственных работ самими авторами путем „самоархивирования”. Различают университетские репозитории, созданные с целью занесения научных работ ученых университета, и тематические репозитории научных сообществ по направлениям медицины, биологии, физики и т.д.

Украина также активно поддерживает эти два пути организации открытого доступа, и в январе 2009 года на её территории стартовал проект под названием E-LibUkr „Электронная библиотека: Создание центров знаний в университетах Украины”. Донецкий национальный технический университет присоединился к проекту в сентябре 2009 года и сразу начал активную работу по созданию университетского репозитария (E-archive DonNTU).

E-archive DonNTU (Electronic Archive Donetsk National Technical University) – электронный архив Донецкого национального технического университета для накопления, хранения и надежного доступа профессорско-преподавательского состава, сотрудников, аспирантов и магистров ДонНТУ к материалам научных исследований и учебно-методическим документам.

В процессе подготовки были определены цели и задачи, структура архива, права и обязанности, а также политика работы.

E-archive DonNTU – это политика о коллекции ИР, политика о содержании ИР, политика о форматах, политика о метаданных, политика об отзыве материалов из E-archive DonNTU, политика об ограничении доступа к материалам E-archive DonNTU.

Официальное открытие архива состоялось в январе 2011 года. В качестве программного обеспечения было

выбрано бесплатное программное обеспечение D-space, разработанное Массачусетским технологическим университетом.

Репозиторий имеет иерархическую структуру: фонд архива включает в себя фонды факультетов, фонд библиотеки и фонд научных трудов университета. В свою очередь, фонды делятся на подфонды, в качестве которых выступают кафедры каждого факультета, повторяя структуру университета. Подфонды делятся на тематические коллекции, которые определяют факультеты в соответствии с видами включаемых документов. Каждое подразделение университета имеет право в любой момент добавить либо удалить лишнюю ветку в структуре архива.

В репозитории размещаются публикации и презентации ученых нашего университета, учебно-методические материалы, указатели, монографии, научные труды сотрудников ДонНТУ, магистерские и бакалаврские работы.

Каждый день коллекции пополняются новыми материалами. На сегодняшний день в архиве размещено около 700 записей, среди которых статьи сотрудников НТБ и кафедр, библиографические указатели и научные труды ученых ДонНТУ.

Для быстрого и качественного наполнения архива было принято решение, что кроме администраторов архива, на каждом факультете или кафедре назначаются сотрудники, ответственные за свою ветку. Все материалы, предназначенные для размещения в архиве, первоначально обрабатываются этими сотрудниками и только после этого включаются в репозиторий. Назначенные сотрудники, кроме размещения работ в архиве, при необходимости имеют право создавать свои фонды, подфонды и коллекции.

Для улучшения результатов поиска, возрастания цитируемости наших авторов и включения их работ в мировые информационные ресурсы, архив был

зарегистрирован в международном реестре DOAR (The Directory of Open Access Repositories) [4] и внесен в первый украинский харвестер – OAI харвестер (<http://oai.org.ua>) [2], который обеспечивает глобальный поиск научной информации.

Однако, даже после внедрения репозитария в работу ученые университета все еще с недоверием и опаской относятся к идее открытого доступа. Именно поэтому, сотрудниками библиотеки ведется активная работа по продвижению и пропаганде идеи открытого доступа и самого архива, в частности:

1) проводятся семинары и выступления на конференциях, заседаниях кафедр, ученых советах университета с разъяснением возможностей и перспектив архива (так, в 2010 году были сделаны сообщения об архиве на 10-ти конференциях кафедр, 3-х семинарах и проведено 10 индивидуальных консультаций с ответственными представителями кафедр);

2) планируется введение политики обязательного самоархивирования своих работ учеными университета (в связи с этим готовится приказ ректора об обязательном самоархивировании);

3) назначаются ответственные по факультетам, кафедрам для внесения данных в свою ветку репозитария.

4) баннеры архива представлены на сайтах библиотеки (<http://library.donntu.edu.ua>) и университета (<http://donntu.edu.ua>).

5) с целью повышения качества услуг, предоставляемых архивом ведется постоянный обмен опытом с библиотеками-участницами проекта E-LibUkr. Необходимо отметить участие библиотеки в семинаре „Університетські бібліотеки та відкритий доступ”, проведенном Американской библиотекой НаУКМА., на котором прозвучал доклад американского коллеги Браяна Розенблума о роли университетских библиотек в поддержке открытого доступа к результатам научных

исследований. Объединение усилий университетских библиотек в таком перспективном проекте является залогом успешности идеи открытого доступа с помощью репозитариев и предоставляет возможность ученым всех вузов Украины заявить о себе в мировом научном сообществе.

Литература

- 1. Будапештская** инициатива «Открытый доступ» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: // <http://www.soros.org/openaccess/ru/read.shtml>. – Загл. с экрана.
- 2. Система** пошуку у відкритих архівах України [Электронный ресурс]. – Режим доступа: // <http://oai.org.ua>. – Заглавие с экрана.
- 3. Ярошенко Т. О.** «Проект «Електронна бібліотека: центри знань в університетах України» – інновації через співробітництво» / Т. О. Ярошенко // Бібл. вісн. – 2009. – № 3. – С. 3–5.
- 4. Directory of Open Access Repositories (DOAR)** [Электронный ресурс]. – Режим доступа : // <http://www.openoar.org/find.php>. – Загл. с экрана.
- 5. Open Access Week** [Электронный ресурс]. – Режим доступа : // <http://www.openaccessweek.org/>. – Загл. с экрана.

М. М. Черевыщенко

(Национальный технический университет „Харьковский политехнический институт”)

Информационная культура: электронные обучающие ресурсы

Потенциальный пользователь библиотеки вуза живет в мире Интернета, социальных сетей, блогов, цифрового аудио и видео контента, что дает ему возможность иметь неограниченный доступ к лучшим мировым, в том числе, к

учебным, ресурсам. Поэтому ему, как никогда, необходимо умение работать с информацией, т. е. владеть информационной культурой, ведущую роль в формировании которой играют библиотеки.

Информационная культура предполагает способность использовать информационные ресурсы и средства информационных коммуникаций, применять передовые достижения в области развития средств информатизации и информационных технологий в контексте обучения, преподавания и научных исследований [1, 107].

Основными составляющими информационной культуры являются:

- знание основных свойств информации;
- знание электронных и печатных ресурсов;
- способность разрабатывать стратегии поиска информации;
- способность проводить поиск и получать доступ к информации;
- владение навыками структурирования, обработки, анализа и синтеза информации;
- умение применять технические средства в информационном процессе.

Дополнить традиционные методы обучения навыкам информационной культуры можно с помощью инновационных форм – электронных обучающих ресурсов (ЭОР), расположенных на сайтах библиотек. Основная их цель: помочь пользователю сориентироваться в структуре библиотеки, ее информационных ресурсах, методах поиска литературы в традиционных и электронных каталогах.

Виды ЭОР:

- электронные учебники,
- методические материалы,
- on-line лекции,
- программы,
- тесты,
- другое

ЭОР, размещенные на web-странице библиотеки, доступны каждому посетителю сайта, поэтому к ним можно отнести и справочную информацию о библиотеке, ее структуре и правилах пользования, то есть все, что предлагается в помощь читателю на web-странице.

На сайте библиотеки ЭОР могут быть представлены в форме:

- текстовых документов (файлы форматов doc, rtf, odt);
- электронных документов (файлы форматов pdf, djvu);
- презентаций (ppt, pptx, ppsx);
- видео файлов (flv, avi, mpg);
- web-страницы:
  - блог — возможность размещать материалы и ресурсы по информационной культуре,
  - web форум – как двусторонний канал коммуникации,
  - FAQ (часто задаваемые вопросы),
  - гостевая книга в качестве обратной связи,
  - html-страница в качестве основы ЭОР.

Преимущества применения ЭОР в формировании информационной культуры:

1. **Доступность** – доступ к ресурсу возможен как с компьютера имеющего выход в Интернет, так и в локальной сети вуза, или оба варианта одновременно;

2. **Оперативная актуализация содержания** – возможность постоянного дополнения, модернизации и обновления материала в электронной форме учебников;

3. **Открытость** – гипертекстовая система подачи информации, индивидуально избранная „траектория” изучения учебного материала, возможность углублять и расширять знания по своему усмотрению и потребностям;

4. Визуализация и аудиализация учебного материала – возможность использовать иллюстрации, анимацию, видеоролики в учебном материале, а также озвучивать информацию, встраивать тесты или их элементы для самопроверки;

5. Обратная связь, диалог с пользователем – комментарии в блогах, гостевой книге и интерактивное общение на форуме.

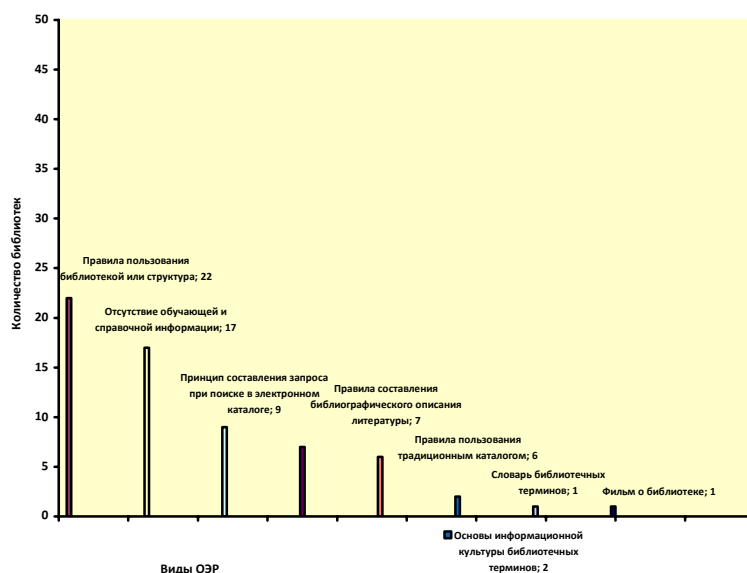
К недостаткам можно отнести:

- обязательное наличие компьютера с выходом в Интернет или вузовскую сеть;

- невозможность оценить адекватность восприятия информации (не все пользователи зададут вопрос на форуме или в гостевой книге.).

В ходе исследования „ЭОР на web-страницах вузовских библиотек”, проведенного сотрудниками НТБ НТУ „ХПИ” в 2011 году, были проанализированы 50 сайтов библиотек вузов Украины и России.

Использование ЭОР на сайтах

На сегодняшний день не все библиотеки пользуются в полной мере возможностью технологий Интернет для формирования информационной грамотности у читателей. Как показало исследование, на 34% сайтов библиотек отсутствует справочная информация, а на 36% размещена только структура или правила пользования. Наиболее полно ЭОР представлены на 8% сайтов библиотек („Основы информационной культуры”, поиск в электронных и традиционных каталогах, правила библиографического описания).

Наиболее часто библиотеки размещают информацию на html-страницах, предлагают ссылки на текстовые и электронные документы, презентации, буклеты и фильмы о библиотеке с возможностью их скачать.

Причины низкой используемости ЭОР читателями:

1. Нежелание тратить свое свободное время на обучение;
2. Неудобное расположение ссылок на ЭОР на сайте библиотеки;
3. Расположение ссылок на ЭОР на втором или более глубоких уровнях вложений.

При создании ЭОР исходный обучающий материал должен пройти процедуры структуризации, упрощения, обобщения, облегчения восприятия. Нужно учитывать психологические принципы взаимодействия человека и компьютера, не перегружать визуальную информацию деталями, яркими и контрастными цветами. С одной стороны выделение отдельных слов или фразы цветом и фоном, улучшает наглядность, позволяет акцентировать внимание на главном, но с другой стороны – излишняя „пестрота” или недостаточная контрастность могут рассеивать внимание или затруднить чтение. ЭОР должны содержать только минимум текстовой информации, поскольку длительное чтение текста с экрана приводит к значительному утомлению и как следствие – к снижению восприятия и усвоения знаний. Необходимость большого

количества иллюстративного материала очевидна, т. к. восприятие и заинтересованность пользователей повышаются, что является действенным фактором улучшения качества.

ЭОР должны позволять совершать быстрый переход к любому элементу ресурса, осуществлять полнотекстовый поиск, защищать от несанкционированного изменения.

На сайте библиотеки целесообразно расположить ЭОР в одном блоке на главной странице. Из-за возможных проблем с трафиком самую важную информацию необходимо разместить в редактируемом формате html, а не в загружаемых приложениях. Ресурсы библиотечного сайта, вызывающие затруднения у пользователей, следует снабдить ссылкой на обучающую информацию, например, рядом с электронным каталогом можно поместить ссылку на правила составления запроса при поиске.

Основной причиной, по которой библиотеки не организуют ОЭР на своих сайтах, является отсутствие в штате специалистов по web-технологиям.

Информационная культура – немаловажная составляющая образования, в формировании которой ведущую роль играет библиотека. ЭОР, размещенные на сайте – это дополнительный, эффективный инструмент для самообучения пользователей, возможность расширить аудиторию грамотных пользователей информации и сэкономить время библиографов, потраченное на обучение и обслуживание пользователей для других работ, т. е. рационально использовать рабочий день сотрудников. За счет использования новейших Интернет-технологий, инновационных форм образования продвигаются услуги библиотек, экономится время читателей.

Литература

1. Брофи П. Современная библиотека учебного заведения = The Academic Library : науч. изд. / Питер Брофи ; пер.: А. Б. Лисиц, Е. В. Малявская ; науч. ред. Я. Л. Шрайберг. –

М. : Омега-Л, 2009. – 307 с. – (Электронные ресурсы в библиотеках и образовании). **2. Галеева И. С.** Интернет как инструмент библиографического поиска : учеб.-практ. пособие / И. С. Галеева. – СПб. : Профессия, 2007. – 246 с. : ил. – (Библиотека). **3. Интернет** в образовании : путеводитель : обзор бесплатных инструментов Интернет для преподавателя / НИИ Управления знаниями. – М., 2009. – 70 с. **4. Роль** информационной культуры в образовательном процессе современного вуза / Л. М. Курбанова // Вестн. Дальневосточ. гос. науч. б-ки. – 2007. – № 2. – С. 96–100. **5. Справочник** библиографа / науч. ред. : А. Н. Ванеев, В. А. Минкина. – 3-е изд. – СПб. : Профессия, 2006. – 592 с. – (Библиотека). **6. Тыщенко О. Б.** Новое средство компьютерного обучения – электронный учебник / О. Б. Тыщенко // Компьютеры в учебном процессе. – 1999. – № 10. – С. 89–92.

Т. П. Ткаченко

(Донецкий национальный университет экономики и торговли имени Михаила Туган-Барановского)

Внедрение системы управления качеством в библиотечную деятельность

Для результативного внедрения системы управления качеством в библиотечную деятельность, в соответствии с требованиями стандарта ISO 9001, принципиальным является идеология внедрения, без которой невозможно построить эффективную систему управления библиотекой. В первую очередь это зависит от целей и задач в области обеспечения качества, которые ставит перед собой библиотека. Для многих – это получение сертификата качества. Для научной библиотеки ДонНУЭТ внедрение системы управления качеством, является частью общего

менеджмента библиотеки, направленного на постоянное продвижение и развитие библиотеки на долгосрочный период.

Процесс модернизации библиотечно-информационной деятельности, начавшийся несколько лет назад, предполагает ориентацию на инновационные формы и методы работы, внедрение автоматизации в библиотечные процессы, пересмотр технологии работы библиотеки, изменение структуры библиотеки, внедрение процессного подхода в работу структурных подразделений, построение эффективной системы управления.

Если в библиотеке не предпринимаются действия по улучшению качества процессов, то ее работа становится не эффективной, информационная продукция и услуги библиотеки не обеспечивают выполнение задач по обеспечению учебной и научной деятельности университета, основные показатели работы библиотеки постоянно ухудшаются, пользователи библиотеки не могут полностью удовлетворять свои текущие информационные потребности.

Ключевым направлением модернизации библиотечно- библиографической деятельности с позиций сегодняшнего дня должно стать построение системы управления качеством библиотечных продуктов и услуг.

Одним из основных принципов, положенных в основу системы управления качеством, согласно стандарту ISO 9001 является процессный подход, который охватывает все направления деятельности библиотеки. „Организация должна определить процессы, необходимые для системы управления качеством и их применение во всей организации” (стандарт ИСО 9001-2008).

От того, насколько эффективны процессы, которые реально функционируют в библиотеке, зависит построение эффективной СМК. Эффективные процессы – это четкая организация труда, экономное использование

ресурсов, определенная последовательность действий и операций подготовленным персоналом, рациональное использование ресурсов при соблюдении производственной и технологической дисциплины. Процессы создаются и существуют для достижения определенных целей. Цели формируются на основании стратегических целей библиотеки. Определение и выделение основных процессов в подразделениях библиотеки должно отражать реальную потребность структурных подразделений библиотеки.

Поскольку, „процесс – это совокупность взаимосвязанных и взаимодействующих видов деятельности, преобразующих входы в выходы”, перед сотрудниками библиотеки стоит задача в определении входов и выходов процессов, определении показателей и параметров процессов, методов их измерения. Описание процессов и их взаимосвязей лучше всего отображать в виде графически- табличных схем и карт процессов. При описании процессов можно руководствоваться следующей последовательностью действий:

1. Определяются процессы структурного подразделения.
2. Устанавливается цель и назначение каждого процесса.
3. Определяется область действия и взаимосвязь с другими процессами.
4. Назначаются ответственные за процесс, операцию.
5. Описывается последовательность выполнения процесса.
6. Определяются материалы, информация, средства и ресурсы необходимые для выполнения процесса.
7. Оценивается степень подготовки персонала, при необходимости персонал обучается.

8. Определяются показатели, критерии и методы оценки процессов.

9. Проводится текущий контроль над процессом и аудит процесса.

10. Анализируются причины отклонений и определяются мероприятия по улучшению процесса, оценивается их выполнение.

Последовательность процессов строго регламентируется и документируется. В документах структурных подразделений библиотеки описывается последовательность выполнения процессов. После описания порядка выполнения процесса, определяются операции, требующие изменения.

Внедрение изменений в работу структурных подразделений библиотеки определяется уровнями зрелости библиотеки и может происходить следующим образом:

1. Принимается решение о внедрении изменений.

2. Внедряются изменения.

3. Изменения отражаются в документах структурного подразделения библиотеки.

При таком подходе длина временного промежутка между внедрением изменений и отражением в документах отрицательно сказывается на работе библиотеки, вносит несоответствия в выполняемую последовательность процессов.

Положительными результатами такого внедрения может быть следующее: знакомство сотрудников библиотеки с документами и деятельностью других структурных подразделений; решение внутренних конфликтов как между структурными подразделениями библиотеки, так и между сотрудниками.

Отрицательным результатом является негативное отношение опытных сотрудников к документированию процессов в структурных подразделениях.

Более прогрессивным подходом при внесении изменений в деятельность структурных подразделений библиотеки считается внесение изменений в соответствующие документы. На практике это означает, что любое решение, касающееся изменений в порядке выполнения процессов, сопровождается решением о внесении изменений в документы, в которых описаны эти процессы. Важно, что изменения в документы вносятся до того, как процессы стали выполняться по-новому. В данном случае развитие документированной системы не догоняет развитие реальной работы, а идет параллельно с ним. Положительным при таком подходе является то, что сотрудники библиотеки имеют возможность заранее ознакомиться с документами, которые описывают новый порядок выполнения работы, а не стараются выполнять этот порядок путем проб и ошибок.

При таком подходе заранее обсуждается, как именно должен выполняться процесс, какие ресурсы будут задействованы для выполнения данного процесса, какие проблемы могут возникнуть при реализации изменений при выполнении данного процесса. Недостатками данного подхода можно считать то, что он не затрагивает вопросы инициирования внедрения изменений и не гарантирует эффективность и достаточную направленность на общую стратегию развития библиотеки.

Более прогрессивным методом внедрения изменений в работу структурных подразделений библиотеки является тот, при котором информация, необходимая для инициирования и реализации важных проектов по усовершенствованию собирается и анализируется. По результатам анализа информации определяются области и действия по усовершенствованию.

Такой подход к внесению изменений в процессы библиотеки обеспечивает, эффективное, быстрое и согласованное внедрение изменений в процессы

структурных подразделений библиотеки. Достичь этого можно благодаря таким факторам:

- предварительное определение и взаимное согласование изменений которые должны быть реализованы в процессах структурных подразделений;

- оценивание влияния изменений в процессах на показатели работы библиотеки в целом, т. е. на достижение целей и политики;

- влияние изменений на объем нагрузки привлеченных подразделений либо специалистов;

- возможность доведения до персонала библиотеки нового порядка выполнения процессов;

- оценивание эффективности введения изменений через их влияние на показатели работы библиотеки в целом.

Через определенное время, после внедрения изменений, в библиотеке проводится внутренний аудит, целью которого является проверка реального внедрения изменений. Результаты аудита применяются в дальнейшей практической деятельности библиотеки.

В рамках научной работы „Степень соответствия деятельности библиотеки требованиям системы менеджмента качества университета” была изучена степень удовлетворенности имеющихся и потенциально возможных информационных потребностей пользователей библиотеки, проведен мониторинг процессов, услуг, ресурсов библиотеки. Результаты анализа полученной информации направлены на поиск новых возможностей для усовершенствования работы структурных подразделений библиотеки. Анализ соответствия процессов внутренним документам библиотеки дает возможность разработать новые необходимые документы и внести в существующие документы изменения и улучшения. Описание процессов определило те из них, которые нуждаются в улучшении и дало возможность планировать повышение их качества, исключив

хаотичность в данном вопросе. Результатом внедрения системы управления качеством будет разработка новых видов информационных ресурсов и услуг, внедрение новых технологий или усовершенствование уже существующих, внедрение новых нормативных требований к деятельности библиотеки.

Є. О. Валуєва
(Національний педагогічний університет
ім. М. П. Драгоманова)

Володіння основами пошуку інформації як вагома складова підвищення рівня орієнтації особистості у світовому інформаційному просторі

Інформаційна культура та розумова праця в будь-якій їх формі завжди пов'язані з пошуком інформації. На сьогоденнішньому етапі ускладнюється система пошуку, поступово вона перетворюється в спеціальну галузь знань. Знання та навички в цій області стають все більш обов'язковими для будь-якого споживача інформації.

Самостійний інформаційний пошук, орієнтований на проблемний аналіз, наукові дослідження та творчість, повинен забезпечувати вирішення наступних основних завдань:

- пошук релевантної (точно відповідної інформаційній потребі) інформації;
- пошук аналогової інформації в суміжних областях (розширення вихідної інформації);
- узагальнення та уточнення отриманої інформації;
- аналіз та оцінку інформації, виходячи з власних реальних завдань [3].

Надзвичайно жливою є проблема самостійного пошуку інформації читачем, адже неможливо в одному

місці зібрати усі документальні джерела, що є релевантними для нього.

Певною мірою ця проблема вирішується завдяки використанню сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, інформаційних ресурсів Інтернет. Однак повністю вирішити проблему інформаційного дефіциту Інтернет не може, адже удавана повнота знайденої інформації у глобальній мережі є оманливою, до того ж постає питання про достовірність та актуальність знайдених відомостей.

Провідний спеціаліст у галузі бібліографічної евристики (пошуку інформації про видання) А. Гречихін виділяє три основні мети інформаційного пошуку [1]:

1. Пошук необхідних відомостей про джерело і встановлення його наявності в системі інших джерел ведеться шляхом розвідки бібліографічної інформації та бібліографічних посібників (інформаційних видань), спеціально створених для більш ефективного пошуку та використання інформації.

2. Пошук самих інформаційних джерел (документів і видань), у яких є або може міститися потрібна інформація.

3. Пошук фактичних відомостей, що містяться в публікаціях, наприклад, про історичні факти та події, про архітектурні особливості конкретних об'єктів, про технічні характеристики машин і процесів, про властивості речовин і матеріалів, про біографічні дані вченого, інженера тощо.

4. Пошук аналітичної інформації узагальненого характеру, заснованої на дослідженнях різного масштабу, глибини і ін.

Названі цілі визначають основні види інформаційного пошуку: бібліографічний, документальний, фактографічний і аналітичний.

Приставаючи до пошуку необхідних відомостей, слід чітко уявляти, де їх можна знайти і які можливості в цьому відношенні мають ті організації, які існують для цієї мети. До таких установ належать бібліотеки, що призначені для

обслуговування читачів різного профілю за такими основними формами: довідково-бібліографічний відділ; читальний зал; абонемент; міжбібліотечний обмін; заочний абонемент; виготовлення фото- і ксерокопій; мікрофільмування і тощо.

Для довідково-бібліографічного обслуговування кожна бібліотека має спеціальний відділ, у якому окрім системи каталогів і картотек, зібрані всі наявні в бібліотеці довідкові видання, що дозволяють відповісти на питання, пов'язані з підбором літератури з певної теми, уточненням прізвищ авторів, назви твору.

Завданням бібліографічних відділів є також ознайомлення читачів із правилами користування бібліотечними каталогами та бібліографічними покажчиками. Наукова та спеціальна література видається, як правило, порівняно обмеженими накладками. Тому в більшості наукових і спеціальних бібліотек основною формою обслуговування є не абонемент, а читальний зал.

Для прискорення підбору літератури в більшості бібліотек практикується система відкритого доступу до полиць, при цьому економиться час, з'являється можливість ознайомитися з широким колом літератури з питання, що цікавить. У багатьох бібліотеках окремі матеріали знаходяться у вигляді мікрофільмів або мікрофіш, для читання яких використовується спеціальна апаратура.

Міжбібліотечний абонемент (МБА) представляє собою територіально-галузеву систему взаємного використання фондів усіх наукових і спеціальних бібліотек країни. Знаючи про існування тієї чи іншої книги, але не знайшовши її в доступній бібліотеці, можна замовити її по МБА. Надіслані на певний термін книги видаються для роботи в читальному залі.

Дедалі більшого розвитку набуває виготовлення фото- і ксерокопій матеріалів з книг, журналів, газет та їхньому мікрофільмів. Це дає величезну економію часу і

можливість мати потрібні для роботи джерела в їх справжньому вигляді. У тих великих бібліотеках, де це налагоджено, замовлення на всі види копіювання можуть бути зроблені при безпосередньому зверненні або поштою.

В основу інформаційної діяльності в нашій країні покладено принцип централізованої обробки наукових документів, що дозволяє з найменшими витратами досягти повного охоплення світових джерел інформації і найбільш кваліфіковано їх узагальнити і систематизувати. У результаті цієї обробки готуються різні форми інформаційних видань.

До основних видань та заходів, що допомагають читачеві у пошуку та орієнтації в інформації належать такі:

✓ Реферативні журнали – основне інформаційне видання, що містить переважно реферати, іноді анотації та бібліографічні описи літератури, що становлять найбільший інтерес для науки і практики.

✓ Бюлетені сигнальної інформації – включають в себе бібліографічні описи літератури, що виходить з певних галузей знань. Основне їх завдання – оперативне інформування про всі новинки у галузі науки і техніки.

✓ Експрес-інформація – інформаційні видання, що містять розширені реферати статей, описів винаходів та інших публікацій, що дозволяють не звертатися до першоджерела.

✓ Аналітичні огляди – інформаційні видання, що дають уявлення про стан і тенденції розвитку певної галузі (розділу, проблеми) науки або техніки.

✓ Реферативні огляди – в цілому переслідують ту ж мету, що і аналітичні, але на відміну від них носять більш описовий характер, без оцінки.

✓ Каталоги і картотеки – це приналежність будь-якої бібліотеки та довідково-інформаційних фондів бюро науково-технічної інформації. Під каталогом розуміється перелік документальних джерел інформації, що є у фонді даної бібліотеки. Картотека – перелік усіх

матеріалів, виявлених за якоїсь певної тематики. Їх, як правило, декілька, і мова звичайно йде не просто про каталоги і картотеки, а про систему каталогів і картотек, де вони взаємопов'язані і взаємодоповнюють один одного [2].

✓ Бібліографічні покажчики. Зростання наукової і технічної літератури робить дуже важливою проблему „ключа” до неї. Таким ключем служать бібліографічні покажчики – переліки літератури, складені за тим або іншим принципом. Бібліографія росте зараз такими ж швидкими темпами, як і обсяг друкованої продукції. Тільки в нашій країні щорічно випускаються тисячі назв різних бібліографічних та ряд спеціальних періодичних видань бібліографічного характеру [4].

Підготовкою різного роду бібліографічних видань займаються багато організацій: Книжкова палата, великі бібліотеки, інститути науково–технічної інформації, багато наукових установ і навчальних закладів. Крім тих бібліографічних покажчиків, які випускаються у вигляді окремих видань, бібліографія в тій або іншій формі присутня в більшості книг і статей. Все це визначає виключне різноманіття бібліографічних покажчиків. Вони можуть бути різними за своїми завданнями, змістом і формою.

✓ Бюлетень нових надходжень вміщує опис нових книг і документів, що надійшли до бібліотеки за певний період. У передмові розкриваються принципи відбору матеріалів, принципи побудови, вживані умовні позначення і скорочення слів, матеріал розташовується в систематичному порядку з виділенням галузевих розділів відповідно до таблиць УДК, ББК, усередині розділів – в алфавіті авторів, назв. Інколи дається коротка анотація. Бюлетень розсилається в структурні підрозділи, в основному по e-mail. Часто списки замінюють картотекою, яку поміщають на столі видачі або поряд з каталогами.

✓ Виставки нових надходжень – регулярна, оперативна форма наочного інформування і пропаганди

матеріалів, що поступили до фонду бібліотеки за певний період. Організуються як загальні виставки надходжень до фонду бібліотеки в цілому, так і показ нових матеріалів в читальних залах і на абонементах. Оптимальна періодичність виставок нових надходжень залежить від типу бібліотеки і складає від двох днів до двох тижнів, а інколи й місяця. Ефективність виставок забезпечується гарантією видачі документів за вимогами читачів після зміни експозиції, повнотою представлення нових надходжень, правильною організацією, компонованням матеріалу, регулярністю і оперативністю експонування із зміною експозиції в певний день.

✓ Бібліографічні огляди – усне інформування читачів про професійну літературу і про літературу, призначену для підвищення кваліфікації, загальноосвітнього і культурного рівня. У бібліографічні огляди включаються найбільш важливі і цікаві видання. У практиці роботи бібліотек поширені тематичні огляди, огляди довідкових і бібліографічних посібників. До їх складу входять матеріали з методики бібліографічного пошуку, з оформлення списків літератури до наукової роботи. Вимоги до бібліографічного огляду – науковість і логічність викладу, чіткість і наочність. Бібліографічні огляди можуть записуватися на відео-, аудіоносії і передаватися в структурні підрозділи бібліотеки. Бібліографічні огляди проводяться самостійно або є складовою частиною комплексних заходів. Їх інколи проводять у вигляді усних журналів.

✓ Семінари – найбільш ефективна форма підвищення рівня інформаційної культури і бібліографічної освіченості читачів, бібліотечних працівників. Це – комплексні заходи, що включають лекції, практичні заняття, екскурсії, консультації, огляди і передбачають виступи учасників.

✓ Тематичні підбірки – інформаційні матеріали (картки з бібліографічним описом джерел, копії статей,

роздрукованих з Інтернету, книги, брошури, CD та ін.) з певної тематики, вкладені в спеціальні теки, можуть використовуватися в бібліотеці.

- ✓ Друковані бібліографічні картки – містять повний бібліографічний опис джерела інформації.
- ✓ Анотовані друковані бібліографічні картки.
- ✓ Реферати на картах.
- ✓ Фактографічна інформація на картках.
- ✓ Копії змістів поточних (іноземних) журналів, що дозволяють скласти уявлення про зміст номера.

Більша частина цих видань поширюється за індивідуальною підпискою. Переглянувши інформаційні матеріали, кожен користувач може замовити ксеро-, фото- і мікрофотокопії тих документів, які його зацікавили.

Питання бібліотечно-інформаційної грамотності були завжди актуальними. З розвитком інформатизації, комп'ютеризації процесів у різних сферах діяльності постала необхідність розширення і поглиблення знань у цій сфері.

Література

- 1. Гречихин А. А.** Библиографическая эвристика: История, теория и методика информационного поиска : конспект лекций / А. А. Гречихин. М. : Моск. полигр. ин-т, 1984. – 48 с.
- 2. Осаула В.** Бібліотечна картково–каталожна ера : класика інформаційно–пошукових систем в електронному середовищі сучасних бібліотек / В. Осаула // Вісник Книжкової палати. – 2009. – № 3. – С. 19–22.
- 3. Рыбина Л. И.** Информационная культура – приоритетное направление библиотечной деятельности / Л. И. Рыбина // Библиография. – 2006. – № 4. – С. 17–22.
- 4. Устіннікова О.** Державні поточні бібліографічні покажчики як безоплатна реклама видавничої продукції / О. Устіннікова, Р. Красій // Вісник Книжкової палати. – 2007. – № 7. – С. 12–13.

О. А. Шилина
(Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко)

Информационная среда как основа формирования информационной культуры

В настоящее время в Украине, как и во многих странах мира, начался этап активного перехода к информационному обществу – этап осознания важной роли информации в социальном развитии общества, бурного роста объемов информации, развития информационных технологий, становления новой информационной культуры. Непосредственное влияние этих факторов на сферу образования требует незамедлительных ответных действий со стороны образовательных структур.

Становится очевидным, что в условиях так называемого информационного взрыва резко возросла роль таких качеств, как владение методами и технологией работы с информацией, навыками поиска, передачи, обработки и анализа информации, ее использования для решения профессиональных задач.

Для того чтобы целенаправленно и эффективно ориентироваться в огромном, постоянно пополняющемся мировом информационном пространстве нужен правильный подход к формированию у студентов различных специальностей информационной культуры и самостоятельности в процессе обучения.

Информационная культура – элемент общей культуры личности, способность к рефлексии, непрерывному образованию, самостоятельному наращиванию профессиональных знаний.

Именно поэтому в период перехода к информационному обществу перед системой образования

встает задача подготовки студентов к быстрому восприятию и обработке больших объемов информации, овладению современными средствами, методами и технологией работы.

Современное общество ставит перед высшей школой задачу подготовки специалиста, умеющего самостоятельно добывать и применять знания на практике, владеть «информационными компетенциями», которые позволяют ему получить пользу от доступа к ресурсам знаний и включить опыт других в свое образование. Уровень информационной культуры современного человека можно определить как осознание своих потребностей, знание общедоступных источников информации, умение пользоваться этими источниками, искать и находить их.

Научная Библиотека и информационно-ресурсные центры – это информационно-деловой центр высшего учебного заведения. Их цели и задачи – обеспечить доступ к знаниям в процессе обучения. Информационные центры обладают богатейшим опытом в области создания баз данных, организации автоматизированного поиска и получения необходимых данных, причём не только, из своих внутренних, но и из отдаленных источников.

Известно, что какие бы цели ни ставил перед собой человек: образовательные, экономические, технические, научные, он получает результат лишь на основании тех знаний и информации, которыми он располагает в данное время. Новые технологии позволяют обрабатывать, хранить и передавать информацию более быстро, требуя меньшего физического пространства. Вследствие этого претерпевают фундаментальные изменения и современные библиотеки. Они не являются больше простыми хранилищами книг и документов, а становятся поставщиками информации. Поэтому особую важность приобретает доступ к достаточному объему всесторонней

новейшей информации, который, в свою очередь, определяется информационной технологией.

Все возрастающее количество создаваемой и распространяемой информации на электронных носителях ведет к появлению новой информационной инфраструктуры, где электронные продукты и услуги становятся все более доступными через сети. Постепенно и библиотеки начинают вовлекаться в данный процесс. Одновременно с включением в информационные инфраструктуры в качестве хранителя документов на электронных носителях библиотека становится проводником новой культуры – культуры информационного обмена, чтения, и, главное, формирования нового типа мышления, и тем самым оказывает существенное влияние на духовную жизнь общества.

В условиях информатизации общества очень важна информационная культура личности, которая объективно необходима, ибо она помогает развивать новый тип мышления и новый тип общения, дающий возможность свободного выхода личности в информационное бытие. Информационная культура личности – это умение человека ориентироваться в мире информации, находить нужную информацию и творчески ее перерабатывать. Традиционно информационную культуру связывают либо с обучением информатике и овладением компьютерными навыками, либо с библиотечно-библиографической грамотностью и культурой чтения. Данные понятия (библиотечно-библиографическая грамотность, культура чтения, компьютерная грамотность) являются основными составляющими информационной культуры личности.

Сегодня под компьютерной грамотностью понимают:

– знания, касающиеся информационной техники и технологии, компьютеров, их потенциала, возможностей и границ использования, а также относящихся к ним

основных экономических, социальных, культурных и нравственно-этических вопросов;

– совокупность умений и навыков использования компьютеров в своей деятельности;

– умение пользоваться текстовым и графическим редакторами, электронными таблицами, базами данных и т.д.

В процессе формирования информационной культуры будущего специалиста выделяют теоретический и технологический аспекты. В период освоения личностью новых технологий усиливается ее самореализация и саморазвитие, проявляется творческий потенциал. Формирование информационной культуры качественно влияет на развитие мышления учащихся, способствуя умению мыслить категориями, отделять главное от второстепенного, анализировать ситуацию и делать выводы, развивая его образную, абстрактную и творческую направленность.

Современный этап информатизации оказывает влияние не только на рост интеллектуализации профессиональной деятельности, но и на медиатизацию культуры и на инновационный тип развития современных библиотек вузов. Если рассматривать деятельность библиотеки вуза по формированию информационной культуры будущих специалистов как профессиональное творчество, то одним из направлений повышения квалификации библиотечных специалистов становится овладение профессиональной информационной культурой, а также способность моделировать и прогнозировать свою профессиональную деятельность.

Формирование информационной культуры читателей-студентов и молодых специалистов – важная задача не только учебных заведений, но и библиотек. В нашей стране обучение основам информационных знаний, умений и навыков осуществляется посредством специально организованной подготовки пользователей

информации в рамках учебных дисциплин высших учебных заведений. Основная роль в реализации этой задачи традиционно отводится библиотекам. Для молодых людей, будущих специалистов информационные технологии открывают доступ к информации, а значит к знаниям, дают новые возможности для повышения профессионализма и творчества, приобщают к ценностям мировой культуры. Поэтому формирование информационной культуры читателей-студентов и молодых специалистов – важная задача. Но выполнение этих задач возможно лишь при использовании современных компьютерных технологий в библиотеке.

Как только в библиотеках страны были подготовлены для широкого пользования электронные каталоги с базами книг, авторефератов и диссертаций, а так же скомплектовано достаточное количество электронных изданий, перед библиотекарями встал вопрос о готовности читателей пользоваться этими ресурсами. Как выяснилось, далеко не все студенты первого курса могут пользоваться информационными ресурсами, уровень их информационной культуры не высок. Это проявляется в неумении выражать информационные потребности в форме запросов на обслуживание, самостоятельно осуществлять поиск литературы и фактических данных, фиксировать найденное.

Но кроме элементарной компьютерной грамотности, способности ориентироваться в огромных потоках информации, критически оценивать ее, информационная культура предполагает умение будущего специалиста самостоятельно пополнять недостающие знания в профессиональной области.

Информационная культура – это умение пользователя целенаправленно работать с информацией и использовать для ее получения, обработки и передачи информационные компьютерные технологии.

Отдельно следует заметить, что информационная культура выступает одним из проявлений интеллекта, его информационного аспекта. При этом выделяют два типа интеллекта:

– вербальный интеллект, который вмещает эрудицию, ум, смекалку, концентрированность внимания, обобщения мышления, кратковременную память, словарный запас;

– невербальный интеллект вмещает адаптивность ума, наблюдательность, пространственные представления, логичность, эвристичность.

В обоих типах присутствует информационная составляющая.

Таким образом, информатизация как интеллектуально-гуманистическая перестройка всей жизнедеятельности человека и общества на основе все более полного использования информации в качестве ресурса развития резко повысила значимость формирования информационной культуры человека. Сегодня уже никто не сомневается в том, что от оперативного нахождения и использования информации все в большей степени зависит качество жизни. Люди думают и действуют так или иначе в зависимости от того, какой информацией располагают.

Литература

1. Справочник библиотекаря / Науч. ред. А. Н. Ванеев, В. А. Минкина. – СПб.: Профессия, 2002. – 448 с. – (Серия «Библиотека»). **2. Хмельницький О. О.** Інформаційна культура: Підготовка кадрів до інформаційної роботи : навч. посіб / О. О. Хмельницький. – К. : КНТ, 2007. – 200 с. **3. Юсупова Г. Н.** Приоритеты и социальная значимость формирования информационной культуры студентов различных специальностей / Г. Н. Юсупова // НТБ. – 2010. – № 3. – С. 33–37.

Форми та методи соціокультурної діяльності бібліотек

Бібліотека, володіючи універсальною компетенцією, що включає всі досягнення культури та цивілізації, як специфічний інститут, стала явищем культури, тобто тим, що важливо для людини, звернено до людської свідомості. Дане визначення формує пріоритети діяльності бібліотеки. Розглядаючи бібліотеку як соціальний та культурний інститут важливо визначити її соціальні та культурні функції, форми та методи роботи тому що це є складовою її соціально-культурної діяльності. Останню ми розуміємо як культурну діяльність бібліотек зі створення культурних цінностей, забезпечення культурних потреб користувачів.

Бібліотека як культурний феномен існувала протягом багатьох віків, трансформуючись внутрішньо і зовнішньо. Головною її функцією було збереження й розповсюдження знань. Вона виконує роль книжкових зібрань, книжкових музеїв, представляє собою середовище спілкування книги, бібліотекаря й читача, специфічний інформаційний простір, який концентрує сучасну культуру. Для того, щоб осмислити культурне значення бібліотеки, стало необхідним об'єднання теоретичного потенціалу різноманітних гуманітарних дисциплін, тому на сучасному етапі соціокультурна діяльність бібліотек, за своєю сутністю полідисциплінарною галуззю, що об'єднує в собі напрацювання як базисної дисципліни – бібліотекознавства, так і культурології, теорії культури, семіотики, естетики, філософії, педагогіки, історії та інших наук [1; 4–5; 7; 9]. Серед науковців, які займаються даними питаннями можна відмітити: М. Дворкіну, Л. Жаркову, Н. Лисікову, С. Матліну, Г. Олзоєву, Л. Бейліса та інших.

Поняття „соціокультурна діяльність” ще не ввійшло в енциклопедичні видання, хоча у науково-професійній літературі воно використовується досить широко. Стосовно бібліотек його, на думку Л. Бейліса, можна тлумачити як цілеспрямовану систему дій, заходів, що в кінцевому результаті мають сприяти вдосконаленню інтелектуального, матеріального та естетично-духовного стану суспільства шляхом доведення до свідомості конкретних користувачів, різних за складом та обсягом соціальних груп наукових знань, емпіричних фактів, естетичних і морально-етичних цінностей, зосереджених у бібліотечних документних зібраннях [1]. Іншими словами, це цілеспрямований, спеціально організований бібліотекою процес долучення людини до культурних цінностей .

Досить часто даний термін ототожнюють з терміном „культурно-просвітницька діяльність”, яка слугує розповсюдженню різних культурних цінностей [6, 7].

Бібліотека була і є просвітницьким закладом, який відрізняється від інших організацій освіти власне свободою вибору напрямків освіти і самоосвіти, індивідуальним відбором джерел і засобів інформації для користувачів [3]. Публічна бібліотека, як соціально-культурний інститут, створює власні бібліотечні форми, а також трансформує, адаптує і модернізує чужі, взяті з інших галузей культури (школознавство, театрознавство, клубознавство, телебачення).

Форма – це сполучення способу і засобів організації процесу соціально-культурної діяльності, обумовлена її змістом. В основі класифікації існуючих форм соціально-культурної діяльності покладено ознаку домінуючого впливу на раціональну чи емоційну сторону свідомості особистості, на активну чи пасивну участь в цій діяльності. Відповідно дані форми підрозділяються на інформаційні, художні, просвітницькі, соціально-практичні.

Інформаційні форми використовуються для розповсюдження повідомлень про актуальні факти і події, які аналізуються в певній послідовності (огляд літератури, консультація, бесіда, інформаційні години). Художні форми – це літературні вечори, шоу-програми, зустрічі з вченими, письменниками. До просвітницьких форм відносять лекції, диспути, дискусії, читацькі конференції, тижні книги, засідання клубів, гуртків за інтересами, активізація співпраці з книголюбями, видавцями, розповсюджувачами книг. Соціально-практичні форми розраховані на певну категорію користувачів, зокрема людей з обмеженими фізичними можливостями які діють при бібліотеках. Це співпраця з різними соціальними службами: юридичні консультації, поради психолога, комп'ютерні клуби тощо.

Бібліотечна форма у порівнянні з іншими елементами структури найбільш динамічна, постійно змінюється в залежності від соціокультурної ситуації в країні. Перелік форм соціокультурної діяльності досить різноманітний, постійно еволюціонує в залежності від певної епохи. Найбільш часто у літературі, яка презентує досвід роботи бібліотек можна зустріти наступні форми: літературний аукціон, аукціон технічних ідей, бал, бенефіс читача, бесіда, бібліотечний плакат, вечір запитань і відповідей, вікторини, вечір-зустріч, вечір-діалог, вечір-книги, літературний вечір, вечір-портрет, вечір робочої критики, вечір рецензії, вечір сімейного відпочинку, вечори пам'ятних дат, відеолекторій, вікторина, голосні читання, дискусія, диспут, дні книги, поезії, дні дитячої книги, день бібліотек, знань, зустрічі з діячами культури, мистецтва, літературний карнавал, клуби за інтересами, літературний конкурс, конкурс книжкових ерудитів, книжкові виставки, круглі столи, краєзнавчі вечори, лекція, літературна вітальня, літературна гра, літературно-музична композиція, літературно-музичний салон, літературні читання, літературні суди, літературний хіт-

парад, обговорення книг, олімпіади, політтурніри, свята, поетичний колаж, презентації книги, перегляди літератури, прем'єри книги, прес-конференції, турніри, уроки по культурі читання, бібліотечно-бібліографічні уроки, усні журнали, години поезії, читацькі конференції, екскурсії до бібліотеки [1; 2; 8; 9].

Метод – це шлях, спосіб, з допомогою якого досягається поставлена мета, передбачений результат. В залежності від мети і функцій бібліотеки, бібліотекознавці визначають наступні методи: критико-аналітичні, ознайомчо-ілюстративні, дидактичні і рекомендаційно-інформаційні. Критико-аналітичні методи реалізуються в таких бібліотечних формах як читацькі конференції, вечори запитань і відповідей, диспути, читання вголос, обговорення, прем'єри книг. Ознайомчо-ілюстративні методи проявляються у різноманітних формах: вечори книги, літературні читання, вечори зустрічей, усні журнали, літературно-тематичні та музичні вечори. Дидактичні методи реалізуються у формі лекцій, олімпіад, конкурсів, вікторин. Рекомендаційно-інформаційні методи існують у вигляді бібліографічних оглядів, групових бесід, днів інформації, днів фахівців, годин цікавих повідомлень, інформхвилин тощо. В основу класифікації форм і методів бібліотекознавці, як правило, кладуть специфіку засобів впливу (усні, друковані, наочні, комплексні) і особливості впливу на аудиторію.

Аналізуючи звіти обласних універсальних бібліотек, зокрема розділ „соціокультурна діяльність”, можна зробити висновок, що метою соціокультурної (культурно-дозвілєвої діяльності) в бібліотеці є надання ресурсів і послуг у вигляді різних засобів та матеріалів для задоволення потреб окремих громадян та груп у галузі освіти, інформації і розвитку особистості, включаючи дозвілля та відпочинок. Методика підготовки і проведення масових форм соціокультурної діяльності в бібліотеці передбачає систему знань про відбір змісту, характеру,

специфіки, прийомів емоційного сприйняття і способів їх застосування у відповідності до змісту і форми. У кожній масовій формі соціокультурної діяльності в бібліотеці є чотири основних компоненти – зміст, композиція, набір засобів художнього сприйняття, аудиторія. Масова форма соціокультурної діяльності це і методика, і способи організації змісту, методика донесення до читача, організація сприйняття матеріалу на основі культурного спілкування в бібліотеці. Групові форми культурно-дозвіллевих програм мають свою методику організації роботи бібліотек в сфері соціально-культурної діяльності. Це клуби за інтересами, клубні гостини, літературні салони, ділові ігри, аукціони ідей.

Пріоритетним завданням соціокультурної діяльності бібліотек є вивчення стану соціального середовища, введення в структуру масових форм культурно-дозвіллевої діяльності різних видів мистецтва і художньо-образних елементів, що сприяє підвищенню ефективності їх сприйняття.

Серед форм роботи обласних універсальних бібліотек України слід відмітити наступні культурно-мистецькі заходи, презентації книг, виставкова діяльність, творчість майстрів пензля, музики та видатних діячів світового рівня, презентації журналів, перегляд бібліотечних видань, популяризація книги і бібліотеки, Дні відкритих дверей, наукові читання, мистецькі вітальні, фотовиставки, клуби квітників, книжково-ілюстративні виставки, літературні години, уроки пам'яті, літературні бенефіси, свята, конкурси на краще читання поезії, діалоги письменників і книговидавців, інтернет-конференції, інформаційні мікрофони, виставка-діалог, об'єднання за інтересами, літературно-мистецькі вечори. Серед масових форм в бібліотеках найбільш популярні свята, тематичні вечори, ярмарки, шоу-програми. Серед найбільш популярних в останні десятиліття є вечори відпочинку, вечори-конкурси, зустрічі, вечори-коментарі, вечори

запитань і відповідей, вечори поезії, пісні, сімейні вечори, усні журнали. Переважна більшість заходів має краєзнавче спрямування [8; 9].

Соціально-культурна діяльність бібліотек має свої специфічні функції: інформаційно-просвітницьку, практичну, виховну, розважальну, комунікативно-організаційну, естетичну, творчу, рекреаційну, дослідницьку, погоджувальну. Фахівці бібліотек, виконуючи свою інформаційно-просвітницьку функцію, перш за все, повинні враховувати вікові і професійні особливості користувачів. Складовою інформаційно-просвітницької функції є рекламна діяльність бібліотек, популяризація подій і заходів.

В практичній діяльності бібліотеки використовують як свої класичні форми і методи (лекції, консультації, бесіди), так і специфічні (читацькі конференції, театралізовані вечори, зустрічі, екскурсії, клубні об'єднання, гуртки). Бібліотека допомагає не тільки засвоювати нові ідеї, але й розвиває здатність людини осмислювати соціальні факти і явища, розмірковувати про них, висловлювати свою думку. Бібліотеки, виконуючи свою практичну функцію, сприяють самореалізації людини в суспільстві. Для того, щоб у користувача складалось правильне відношення до дійсності, бібліотеки в процесі виховання здійснюють виховну та розвиваючу функції, які сприяють становленню певних його переконань, навиків поведінки, активної життєвої позиції. Розвиток особистості в бібліотеках здійснюється під впливом інформації, залежить від суб'єктів, характеру діяльності, його змісту.

Підвищити ефективність виховної та розвивальної функції, зацікавити людину соціально-значимими справами, бібліотека може, організовуючи зустрічі з цікавими людьми, презентації, масові заходи, марафони, благодійні акції. Дослідження практики роботи бібліотек, аналіз звітної документації, опитування бібліотечних фахівців показало, що соціально-культурна діяльність

добре впливає на розвиток особистості, коли оптимально поєднуються різні форми впливу на особистість, такі як: розповідь, дизайн, інтер'єр залу, музичне оформлення, аудіо-, відео-, кіно-, фото-засоби. Серед таких форм: вечори, дискусії.

В діяльності бібліотек інформаційно-просвітницька, практична, виховна і розвиваючі функції пов'язані з комунікативно-організаційною функцією, яка проявляється в організованій взаємодії людей, їх соціальної активності при спілкуванні, обміні думками, інформацією, організацією їх відпочинку і дозвілля. У бібліотеці будується педагогічний процес взаємодії з відвідувачами на основі такту, поваги. Це виявляється у спробі зацікавити і залучити людей до спільного проведення благоустрою території, де знаходиться бібліотека, врахуванні побажань щодо оформлення інтер'єру бібліотеки, проведенні читацьких конференцій.

Здійснюючи естетичну і творчу функції, бібліотеки ставлять перед собою духовні, творчі, емоційно-особистісні завдання в соціально-культурній діяльності, надаючи естетичне задоволення і переживання, сприяють формуванню ціннісних орієнтацій особистості. Пошук ідеалів духовної культури, культури діяльності, формування загальнолюдських цінностей, нового мислення, забезпечують активну позицію особистості, складають основу змісту всієї соціально-культурної діяльності.

Бібліотека виконує рекреаційну функцію організації дозвілля, з метою відпочинку особистості, відновлення її фізичних сил. В бібліотечній практиці заходи, що виконують рекреативну функції, одночасно виконують функцію спілкування. Дослідницька функція реалізується в бібліотеці при організації досліджень запитів та інтересів користувачів бібліотек (анкетування, інтерв'ювання, бесіди, тестування).

Вищезначені функції взаємодіють одна з одною. Бібліотека служить розповсюдженню комплексу знань з різних галузей, використовуючи книгу, виставки, масові та індивідуальні форми обміну інформацією – читацькі конференції, дискусії, огляди літератури, об'єднання любителів книги, та інші форми, які активізують мисленнєву діяльність особистості, спонукаючи її до самоосвіти [3].

Не обманути сподівань користувача, задовольнити його інформаційні потреби, зробити доступною для нього інформацію є однією із найважливіших соціальних функцій бібліотеки. Ця функція здійснюється бібліотекою шляхом обслуговування, надання послуг. Разом з тим, бібліотека виконує ще і функцію соціальної пам'яті людства (меморіальну): збирає, зберігає, надає інформацію, документи, які її містять. Це сутнісні соціальні функції бібліотек. Оскільки бібліотеки збирають, – зберігають, надають документи, вони є учасниками соціально-інформаційного процесу. Через надання інформації вони поряд з іншими соціальними інститутами здійснюють комунікацію, передачу культурних цінностей, саме тому виконують ще й інформаційну, комунікаційну, культурну, просвітницьку, освітню функції. Дані функції можуть бути в сучасних умовах найбільш повно реалізовані при координації діяльності бібліотек, архівів, музеїв, клубних закладів та інших соціокультурних інститутів.

Сьогодні користувач орієнтований на культурно-ємкі комунікації, точніше на суміщення культурних ролей різних інститутів. Він хоче мати можливість отримати у бібліотеці книгу, статтю в друкованому та електронному варіанті, подивитись виставку літератури, почути її бібліографічний огляд, запис останнього диску модної поп-групи, подивитись відеофільм, зустрітись з цікавими людьми, почути живу камерну музику в музичному салоні, отримати послуги, ксерокопіювання необхідних джерел,

посидіти в бібліотечному зимовому саду, подивитись виставки картин. Звідси поява інноваційних моделей бібліотек – бібліотеки-музеї, театру, багатопрофільного культурного центру.

З функціонуванням бібліотечних форм соціокультурної діяльності діяльності пов'язаний ряд проблем. Так сьогодні форми організації дозвілля не завжди відповідають дозвіллевим потребам та інтересам користувачів, зокрема це залучення бібліотекою форм розважальної культури, освоєння розважальних форм роботи; бібліотеки використовують лише незначну частину уже складених історично форм соціокультурної діяльності. Проблемою є також співвідношення форм і методів бібліотечного обслуговування. У фаховій літературі існують різнобічні думки щодо традиційних (книжкових) і нетрадиційних (некнижних форм і методів роботи); не виявлено механізм відповідності змісту соціокультурної діяльності системі форм організації, особливостям культурного середовища регіону, їх впливу на вибір асортименту дозвіллевих послуг бібліотек; не в повній мірі розроблені критерії і показники ефективності роботи бібліотеки як центру дозвілля; недостатньо інтенсивно проводяться моніторингові дослідження з використання пріоритетних популярних форм культурного дозвілля в умовах бібліотек.

Таким чином, сучасна бібліотека включена у сучасний культурно-освітній простір України, активно співпрацює із школами, музеями, будинками культури, різними центрами. Форми та методи бібліотечної роботи мають бути спрямовані на створення позитивного іміджу в усіх напрямках діяльності, посилення ролі бібліотек як центрів громадського життя і культурного спілкування, зорієнтовані на потреби користувачів.

Визначаючи перспективи подальших досліджень функцій, форм та методів соціально-культурної діяльності бібліотеки, ми зосередимо свій дослідницький інтерес на

розкритті змісту цих функцій, засобах їх реалізації в практичній діяльності бібліотек, тому що розвиваючись, трансформуючись і адаптуючись, бібліотека залишається культурно-цивілізаційним феноменом з функціями суспільного інституту.

Література

- 1. Бейліс Л.** Важливі аспекти популяризації української літератури як складової соціокультурної діяльності бібліотек / Л. Бейліс // Бібл. планета. – 2009. – № 4. – С. 8–10.
- 2. Головина Г. В.** Библиографическое обеспечение досуговой деятельности / Г. В. Головина. – М. : Либерей-Бибинформ, 2008. – 127 с.
- 3. Жарков А. Д.** Технология культурно-досуговой деятельности библиотеки : учебно-метод. пособие / А. Д. Жарков. – М. : Либерей-Бибинформ, 2008. – 240 с.
- 4. Киселева Т. Г.** Социально-культурная деятельность : история, теоретические основы, сферы реализации, субъекты, ресурсы, технологии / Т. Г. Киселева, Ю. Д. Красильников. – М. : МГУКИ, 2001. – 136 с.
- 5. Ковальчук А. С.** Социально-культурная деятельность : Учеб. пособие / А. С. Ковальчук. – Орел : Орлов. гос. ин-т искусств и культуры, 2000. – 172 с.
- 6. Рябков В. М.** Особенности историографии социально-культурной деятельности как научной отрасли педагогической науки / В. М. Рябков // Вестн. МГУКИ. – 2008. – № 5. – С. 58–61.
- 7. Соколов А. В.** Феномен социально-культурной деятельности / А. В. Соколов. – СПб. : СПбГУП, 2003. – 204 с.
- 8. Соціокультурна діяльність бібліотек / упоряд. В. О. Мельник.** – Хмельницький, 2006. – 48 с.
- 9. Соціокультурна діяльність: публічні бібліотеки / укл.: С. Кравченко, І. Цуріна.** – К. : Нац. парламент. б-ка, 2005. – 67 с.

Л. І. Шпукал
І. В. Гулик
(Вінницький національний медичний університет
ім. М. І. Пирогова)

**Інноваційна діяльність наукової бібліотеки ВНМУ
ім. М. І. Пирогова в системі безперервної
професійної освіти**

*Повышение квалификации
библиотечных работников - это не
сумма мероприятий, а постоянный и
планомерный процесс, целью
которого является существенное
улучшение деятельности библиотеки.
Конечным результатом измеряется
эффективность всей системы
непрерывного обучения.*

Э.Р. Сукиасян

Характерною особливістю розвитку сучасної бібліотеки є те, що вона, з однієї сторони, завдяки інноваційним технологіям намагається „вбудуватися” в мінливі суспільство і культуру, включитися в інформатизацію, а з іншої – сама виступає як об’єкт впровадження інноваційних технологій. В умовах реформування вищої освіти посилюються вимоги до спеціалістів бібліотек, особливо ВНЗ. Кадрове забезпечення нових завдань – одне з найбільш складних напрямків управління.

Інновації (нововведення) в управлінні діяльністю спрямовані на зміни не тільки організаційної структури бібліотеки, її технології, нормування, але й кадрового потенціалу, людського капіталу, на формування інноваційного мислення. Тому можна розглядати **це як процес впливу на діяльність окремого працівника, групи,**

організації в цілому з метою досягнення найкращих результатів.

Розробка оптимальної моделі сучасної бібліотеки в рамках науково-дослідної роботи **„Створення інформаційно-освітнього середовища університетської бібліотеки як складової системи безперервної додипломної та післядипломної медичної освіти”**, яку наша бібліотека закінчує в цьому році, вимагає і якісної підготовки бібліотечних фахівців, які надалі будуть забезпечувати діяльність бібліотеки.

Саме тому дирекцією напрацьована певна система безперервної освіти своїх працівників, яка, можливо, стане в нагоді і нашим колегам.

Вона має кілька рівнів, залежно від освіти, досвіду, посади працівників бібліотеки та інших чинників.

I. Внутрішньобібліотечний рівень.

Професійний розвиток і підготовка працівників бібліотеки прописані в **„Стратегічному плані розвитку наукової бібліотеки ВНМУ ім. М. І. Пирогова на 2009-2011рр.”**, тобто напрямки роботи з кадрами плануються дирекцією бібліотеки на перспективу.

Основними напрямками стратегії є підготовка і розстановка кадрів, адже зміни в структурі та діяльності бібліотеки повинні вносити зміни і в удосконалення програм навчання співробітників, їх освіти та підвищення кваліфікації.

Підвищення фахової компетентності працівників бібліотеки забезпечує **„Програма підвищення кваліфікації працівників бібліотеки ВНМУ”**, яка складається також на 3 роки. Девіз попередньої програми був **„Розвиток бібліотеки через розвиток персоналу”**, а на 2011–2013 рр. – **„Від оновлення знань – до професіоналізму”**.

В розділах програми: **„Бібліотекар-професіонал”**, **„Професіоналізм, етика та культура бібліотечного спілкування”**, **„Розширення загальноосвітнього кругозору бібліотечних працівників”**, **„Інформаційна культура**

бібліотекаря”, „Бібліотекар і сучасний літературний процес” ми намагаємось різноманітними формами і методами залучити своїх працівників до навчання протягом всього життя, тобто до безперервної освіти.

Входження бібліотеки до інформаційного простору, поява нових технологій вимагають від бібліотекарів оволодіння новими знаннями та вміннями. Тому поряд із підвищенням вимог до рівня і технології роботи особливої актуальності набуває питання ефективності і якості **підвищення фахового рівня кадрів.**

В бібліотеці діє система комп’ютерної освіти. В її основі – сукупність взаємопов’язаних форм навчання для різних категорій бібліотечних працівників.

Постійно проводяться **четвергові заняття усього колективу** з підвищення кваліфікації, на яких звучить інформація з різних питань: професійних, медичних, літературних, мистецьких з використанням мультимедійних та аудіо-технологій.

Творчий розвиток людини – це та коштовна якість, яку треба виховувати, підтримувати в кожному, хто відчуває себе активною особистістю у житті. Це величезний потенціал для розвитку будь-якої справи і, звичайно ж, бібліотечної. Тому як засіб реалізації творчого бібліотечного потенціалу, розвитку ініціативи в роботі наша бібліотека розпочала використовувати таку форму підвищення кваліфікації як проведення конкурсів у різних напрямках. Вони дають можливість оцінити професіоналізм бібліотекарів, виходячи із знань, навичок і умінь, притаманних їм.

Проводячи конкурси, методична служба бібліотеки ставить перед собою таку мету:

- розвивати стимулювання бібліотечних працівників до професійного росту;
- удосконалювати традиційні форми популяризації книг і читання;

- розширювати діапазон засобів бібліотечної та бібліографічно-інформаційної діяльності;
- пробуджувати творчий азарт, оскільки переможці завжди мають певні винагороди.

Детальніше з даним напрямком можна познайомитися у виданні *„Організація і проведення конкурсів у бібліотеці (з досвіду роботи наукової бібліотеки Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова)”,* який представлений на сайті бібліотеки.

II. Підвищення кваліфікації на рівні міста та області.

Однією з найпоширеніших форм роботи з фахового зростання є науково-практичні конференції і семінари, інші форми, які провадяться в рамках МО бібліотек ВНЗ м. Вінниці.

Остання науково-практична конференція *„Університетська бібліотека: від традицій до інновацій”* проходила 2-ма секціями: *„Складові діяльності сучасної бібліотеки ВНЗ”* і *„Використання інноваційних технологій для вдосконалення діяльності бібліотеки ВНЗ”*. Про тематику, форми, склад та самі виступи можна дізнатися на сайті бібліотеки <http://library.vsmu.edu.ua> в розділі *„Бібліотечному фахівцю”*.

Інтенсивний розвиток комп'ютеризації та автоматизації визначив нові орієнтири у методичній роботі. На вирішення завдань у цьому напрямку спрямовує свої зусилля міжвузівська *„Школа IRBIS”*, де проводяться практикуми, робочі консультації. Наприклад, у 2010 році ряди слухачів поповнила працівник бібліотеки Дніпропетровської консерваторії ім. М. Глінки.

Протягом року продовжувалася робота *„Школи професійної майстерності”*, яка розпочала свою діяльність у 2005 році. Традиційно заняття проводяться для спеціалістів бібліотек ВНЗ нашого методичного об'єднання. Мета школи – консолідація зусиль бібліотек

МО у напрямках: формування та оновлення теоретичних знань бібліотекарів; оволодіння працівниками специфікою бібліотечної роботи; навчання бібліотекарів інноваційних форм і методів роботи; удосконалення практичних вмінь і навичок; виявлення творчих особистостей. Ми працюємо за власною розробленою моделлю професійного навчання:

I. Навчальний блок – лекції; консультації; практикуми; тренінги.

II. Оглядовий блок – інформаційні години; екскурсії.

III. Практичний блок – стажування.

IV. Контрольно–підсумковий блок – анкетування; реферати; співбесіди; атестація; конкурси.

Використовує наша бібліотека і можливість розповсюджувати придбаний досвід серед своїх колег – вже багато років методичним відділом готується і видається *методична серія „На допомогу бібліотечному фахівцю”*.

Ще однією з форм підвищення загальнокультурного рівня фахівців бібліотек є участь бібліотекарів у *заняттях університету культури „Книга та суспільство” при ВОУНБ ім. Тімірязєва*.

У 2010 р. активнішою стала *співпраця з громадським об'єднанням „Асоціація бібліотек Вінниччини”*. У рамках проекту „Бібліоміст” в обласному тренінговому центрі 4 працівники бібліотеки пройшли перший етап навчальних курсів роботи в Інтернет, використання технологій веб 2.0, тощо.

Слід особливо підкреслити залучення наших працівників до виявлення своїх творчих, креативних можливостей, використовуючи таку дієву і ефективну форму як участь у різноманітних конкурсах. Наприклад, у обласному *конкурсі видань бібліотек „Асоціація бібліотек Вінниччини”* в спеціальній номінації «Креативний підхід до електронних видань» відзначили наш біобібліографічний показчик на CD-Rom „М. І. Пирогов”, присвячений 200-річному ювілею видатного хірурга.

Не залишилася осторонь бібліотека у проведенні міжобласного *фотоконкурсу „Люди. Книги. Долі”*. Працівники проявили неабияку фантазію, кмітливість, неординарність поглядів для фотографування цікавих моментів із життя бібліотеки. Дві наших фотороботи були відібрані конкурсною комісією, і ми сподіваємося на відзнаку.

III. Підвищення кваліфікації на загальнодержавному рівні.

Позитивним моментом можна назвати можливість фахівців бібліотеки брати участь у конференціях, нарадах, які проводяться на зональному та державному рівнях. Вся інформація, яка отримувалася на цих заходах, обов'язково доводилася до відома всіх працівників та інших бібліотек.

Так, лише минулого року працівники нашої бібліотеки здійснили 11 виїздів у бібліотеки інших міст України; діяльність як нашої бібліотеки, так і МО була висвітлена у 5 виступах.

Використовуємо і можливість навчання керівного складу бібліотеки в державних закладах освіти. Вони проходять підвищення кваліфікації та перепідготовку в

Інституті післядипломної освіти Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв та Вінницькій філії Академії, про що отримують свідоцтва про підвищення кваліфікації устанавленого державного зразка.

Таким чином, в науковій бібліотеці Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова напрацьована власна система підвищення кваліфікації з використанням нових і традиційних методів управлінської діяльності по роботі з кадрами.

Література

- 1. Барцева Т.** Мастер-класс – это о нас / Т. Барцева // Библиотека. – 2007. – № 2. – С. 31–33.
- 2. Корнієнко В.** Розвиток системи підвищення кваліфікації бібліотечних співробітників НБУВ : результати дослідження / В. Корнієнко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / за ред. О. С. Онищенко (гол.) та ін. – К., 2004. – Вип. 12. – С. 283–297.
- 3. Луньова І.** Методичний орієнтир: інноваційні підходи до організації системи підвищення професійної компетентності бібліотечних кадрів / І. Луньова // Бібл. форум України. – 2009. – № 4. – С. 68–72.
- 4. Сукиасян Э.** Повышение квалификации : стратегическая задача и тактические действия / Э. Сукиасян // Науч. и техн. б-ки. – 2004. – № 8. – С. 79–88.

Ю. В. Кормилець

(Луганський національний університет імені Тараса Шевченка)

Інформаційно-комунікаційні технології в практиці роботи бібліотек вищих навчальних закладів

Реалізація мети й завдань Болонського процесу, впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вітчизняних вищих навчальних

зкладах зумовлює підвищення ролі інформаційно-комунікаційних технологій у підготовці висококваліфікованих спеціалістів, здатних до подальшого професійного зростання в умовах розвитку світового і національного інформаційного простору [1, 28].

У Законі України „Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки” як конкретний напрям визначено „запровадження інформаційно-комунікаційних технологій у бібліотеках, архівах, музеях та інших закладах освіти” [5]. Упровадження цих технологій у діяльність бібліотек сприяє задоволенню інформаційних потреб користувачів за рахунок якісно нового представлення документних ресурсів та організації на їхній основі широкого спектра інформаційних сервісів [2, 4].

Проблеми впровадження інформаційно-комунікаційних технологій привертають увагу багатьох науковців. Зокрема, перспективи та проблеми їх застосування розглядають у своїх працях О. Баранов, В. Биков, Р. Гуревич, А. Гуржій, М. Жалдак, М. Жилияєв, та інші. Питання розвитку й удосконалення бібліотечних технологій за умов інформаційного суспільства, запровадження інноваційних технологій у різних сферах бібліотечної діяльності розглядають І. Антонечко, І. Зарічняк, В. Матусевич [4, 32]. Трансформаційні процеси сучасних бібліотек вищої школи висвітлюються у працях Н. Багрової, М. Слободяника, Ю. Столярова та інших [3, 19].

Вища школа у зв'язку з освітніми реформами, що пов'язані зі входженням до європейського інформаційного простору, переходить на новий рівень підготовки висококваліфікованих спеціалістів, що характеризується тенденцією на зменшення аудиторної роботи студентів та збільшення самостійної. В умовах впровадження освітніх систем у відповідності з вимогами Болонського процесу бібліотеки університетів, щоб відповідати світовому рівню

обслуговування, мають орієнтуватись на запровадження інформаційно-комунікаційних технологій: використання мережі Інтернет, електронного каталогу, електронних підручників, електронних баз даних та інших сучасних нововведень, що оптимізують обслуговування і дають можливість студентам отримувати доступ до різноманітної інформації і забезпечують умови самостійного навчання.

Розглянемо перелік послуг, які надає сьогодні бібліотека вищої школи за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій для усіх категорій читачів:

- надання пошуку в електронному каталозі, з паралельним використанням традиційного довідково-пошукового апарату (система карткових каталогів і картотек);

- можливість використання довідкових матеріалів в електронному варіанті;

- можливість перегляду нових надходжень;

- можливість використання повнотекстових баз даних та інформації на дисках в локальній мережі бібліотеки;

- віртуальні консультації з бібліографічного оформлення наукових робіт (дипломні та магістерські роботи, дисертації) відповідно вимогам чинного стандарту і вимог ВАК;

- підготовка бібліографічних списків на замовлення за темами через мережу Інтернет;

- надання доступу до Інтернет-ресурсів інших інформаційних центрів;

- послуги міжбібліотечного абонементу.

Якщо розглядати не далекі перспективи розвитку бібліотек, а звернути увагу на технології, які вже активно використовуються, то доцільним буде впровадження в практику бібліотек таких послуг, які реалізуються засобами інформаційно-комунікаційних технологій :

- замовлення літератури електронною поштою;

- організація електронного фонду бібліотеки;

- можливість використання наукових видань та методичних матеріалів викладачів кафедр вищого навчального закладу в електронному варіанті;
- електронна доставка документів;
- надання всім кафедрам вищого навчального закладу доступу із загальноуніверситетської мережі до каталогів та баз даних бібліотеки;
- обслуговування читачів в режимі віддаленого доступу до баз даних українських та закордонних бібліотек, інформаційних центрів;
- надання власних бібліографічних і повнотекстових баз даних віддаленим користувачам через мережу Інтернет;
- організація передплати на електронні видання та електронні аналоги друкованих видань (це дуже зручна форма отримання інформації про періодичні видання) [6, 29].

Для реалізації перерахованих послуг адміністраціям бібліотек необхідно розв'язати проблеми, пов'язані з правовим регулюванням питань інтелектуальної власності та створенням єдиних центрів каталогізації. Всі ці технології дозволяють організувати високотехнологічну роботу бібліотек, оптимізувати процеси роботи з документами та фондом, а також вивести обслуговування читачів на якісно новий рівень доступності інформації та розширити аудиторію користувачів інформаційних ресурсів до глобальних масштабів.

Таким чином, можна констатувати, що бібліотека вищої школи перетворюється на освітньо-інформаційний й соціально-значущий центр, який в комплексі раціонально поєднує традиційні та електронні інформаційні ресурси, індивідуальні і корпоративні методи роботи, вирішує проблеми культурно-просвітницької діяльності, намагається також впроваджувати інноваційні бібліотечні технології.

Література

1. **Биков В. Ю.** Підвищення значущості інформаційно-комунікаційних технологій в освіті України / В. Ю. Биков // Педагогіка і психологія. – 2009. – № 1. – С. 28–33.
2. **Вилегжаніна Т.** Національна електронна бібліотека України: мрія чи реальність? / Т. Вилегжаніна // Бібл. планета. – 2010. – № 3. – С. 4–5.
3. **Головацькі І.** Бібліотечно-бібліографічне та інформаційне обслуговування у вищій школі: забезпечення якості й оперативності / Ірина Головацькі / Вісн. Кн. палати. – 2009. – № 10. – С. 19–21.
4. **Кислюк Л.** Удосконалення інформаційних технологій бібліотек вищих навчальних закладів / Любов Кислюк // Вісн. Кн. палати. – 2010. – № 1. – С. 32–35.
5. **Про Основні засади** розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки : Закон України від 09.01.2007 № 537-V [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=537-16>. – Назва з екрана.
6. **Фоменко І.** Проблеми автоматизації процесів обслуговування читачів у бібліотеці вищого навчального закладу / Ігор Фоменко, Наталя Коржик // Вісн. Кн. палати. – 2008. – № 5. – С. 27–31.

Е. А. Шарамет

(Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко)

Правовая защита электронных документов в библиотеках: проблемы и возможные пути решения

Развитие информационных ресурсов в библиотеках, музеях, архивах, способствующих созданию и использованию электронных документов, автоматизированных информационных центров, электронных библиотек, служб электронной доставки

документов, и так далее, происходит в условиях, когда правовое обеспечение не соответствует потребностям общества. В этой ситуации библиотеки, музеи, архивы, с одной стороны, обязаны соблюдать права авторов произведений, а с другой, обеспечить широкое использование их произведений в целях образования, просвещения и научной деятельности читателей. Эти вопросы постоянно возникают в повседневной деятельности этих учреждений и имеют юридический и практический характер. Они еще только изучаются как в отдельных странах, так и на международном уровне в рамках Всемирной организации интеллектуальной собственности (ВОИС), ИФЛА и др., в той или иной степени затрагиваются на конференциях и совещаниях, в профессиональной печати. [1, 13].

Возможности внесения изменений в Бернскую конвенцию об охране литературных и художественных произведений (1886 г.) и Римскую конвенцию об охране музыкальных произведений (1961 г.), в соответствии с современным уровнем развития и использованием новых информационных технологий и средств телекоммуникации обсуждались на конференции ВОИС (Женева, Швейцария, 1996 г.) [13].

Особенно актуальны эти проблемы для украинских, российских и зарубежных библиотек.

Кроме того, до настоящего времени не существует принятого определения понятия „электронного документ“ как нового вида издания, хотя само понятие активно используется в практической деятельности библиотек. Поэтому в качестве рабочего определения для настоящей статьи предлагаем следующее: электронный документ – информация, зафиксированная на материальном носителе в виде набора символов, звукозаписи или изображения и предназначенная для передачи во времени и пространстве с использованием средств вычислительной техники и

электросвязи с целью хранения и общественного использования.

Производство, распространение и использование электронных документов привело к появлению следующих правоотношений в библиотеках.

Отношения, возникающие при формировании электронных библиотек, создании автоматизированных электронных центров, устанавливают ответственность и обязанность библиотек, связанных с комплектованием и использованием электронных документов как специализированных фондов. Важное значение имеют вопросы организации и обработки электронных документов, их учет, развитие системы хранения, межбиблиотечного обмена и др. Сюда же относятся отношения, связанные с использованием и сохранностью фондов электронных документов. Эти отношения требуют решения экономических, технических, организационно-правовых, технологических вопросов.

Отношения, возникающие при осуществлении библиотечно-информационного обслуживания пользователей электронными документами, включают несколько групп. Первая группа устанавливает обязанности субъектов, т. е. сотрудников библиотеки и пользователей, направленные на обеспечение конституционного права каждого гражданина на поиск и получение информации, свободного доступа и использования фондов, каталогов, картотек, баз и банков данных. Вторая группа устанавливает обязанности и ответственность библиотеки и ее структурных подразделений за своевременную подготовку и предоставление потребителю необходимой информации и публикаций. Третью группу составляют отношения, возникающие между создателями (авторами) информации и пользователями, библиотекой – обладательницей прав на использование информации и пользователем. Четвертая группа отношений устанавливает ответственность

библиотеки за создание недоброкачественной, ложной информации, дезинформации пользователя.

При решении этих вопросов правильно установить правовой режим регулирования отношений, который стимулировал бы создание авторами произведений и обеспечивал бы их широкое распространение в обществе, в том числе и через библиотеки, т.е. удовлетворялись бы интересы авторов, издателей, библиотекарей и пользователей.

Эти отношения не регулируются в полной мере действующими нормативно-правовыми актами по авторскому праву.

Большинство исследователей связывают возникновение авторского права с изобретением книгопечатания в Европе. Иоханн Генсафлейш по прозвищу Гуттенберг в 1440 г. выпустил первую, не сохранившуюся до нашего времени, печатную книгу. Изобретение Гуттенберга привело к тому, что процесс изготовления копий произведений значительно упростился, цена на книги понизилась и они стали более доступными – теперь рукопись могла быть напечатана большим тиражом и распространена среди широкой аудитории. Тем самым, результаты творческого труда авторов стали полноценным товаром и могли приносить стабильный и осязаемый доход. И первыми, кто поставил вопрос о необходимости особой охраны для произведений, стали издатели, т.е. именно те субъекты правовых отношений, которые извлекали основную прибыль.

Как указывают различные авторы, зарождение принципов современного авторского права произошло в Англии.

На сегодня существуют две системы авторского права: англо-саксонская (англо-американская) и романо-германская (континентальная).

По англо-саксонской (англо-американской) системе автором может считаться как физическое, так и

юридическое лицо; авторские права (правомочия), в основном сводятся к имущественным правам, которые могут свободно передаваться или переходить по закону к другим лицам. Англо-американская традиция подчеркивает принцип собственности или экономической аспект авторского права, которое можно защитить и передать, за которое могут взиматься налоги. Привилегиями авторского права могут наделяться самые разные работы.

По континентальной (европейской) системе (Франция, ФРГ, Россия, Украина и другие страны) автором может быть только физическое лицо; авторские права четко делятся на личные и имущественные. Личные права всегда принадлежат только автору, а имущественные – могут предоставляться другим лицам, но с ограничениями. Европейская традиция выдвигает идею моральных прав, как наиболее приоритетных, что позволяет авторам защищать целостность своей работы и требовать признания авторства.

Действующее украинское законодательство, регулирующее вопросы авторского права, строится по принципам континентальной модели права. Автор, как это закреплено в законодательстве Украины – это (и только!) физическое лицо, которое своей творческой работой создало произведение. Юридическое лицо не может быть автором.

За годы независимости в Украине сформирована целая система законов и подзаконных актов (Постановлений Кабмина, Приказов министерств и т.п.), специально регулирующих предмет авторского права и смежных прав. Глава 36 и 37 Гражданского кодекса Украины регулируют основные положения АВТОРСКИХ и СМЕЖНЫХ прав.

В число объектов авторского права входят следующие электронные документы:

1. Литературные и художественные произведения, в частности:

- романы, поэмы, статьи и прочие письменные произведения;
- лекции, речи, проповеди и прочие устные произведения;
- драматические, музыкально-драматические произведения, пантомимы, хореографические, другие сценические произведения;
- музыкальные произведения (с текстом или без текста);
- аудиовизуальные произведения;
- произведения живописи, архитектуры, скульптуры и графики;
- фотографические произведения;
- произведения ужиткового искусства;
- иллюстрации, карты, планы, эскизы и пластические произведения, которые касаются географии, топографии, архитектуры или науки;
- переводы, адаптации, аранжировка и прочие переработки литературных или художественных произведений;
- сборники произведений, если их отбор или упорядочение их составных частей является результатом интеллектуальной деятельности;

2. Компьютерные программы;

3. Компиляции данных (базы данных), если их отбор или упорядочение их составных частей является результатом интеллектуальной деятельности;

4. Другие произведения.

Действующее законодательство по авторскому праву и внутрибиблиотечные подзаконные акты не создали единого правового пространства, регулирующего взаимоотношения между авторами, издателями, библиотеками-производителями электронных документов,

их распространителями и пользователями. Библиотеки сталкиваются со следующими проблемами:

– необходимость обеспечения свободного доступа пользователей к фондам электронных документов и возможностей их копирования и репродуцирования в режиме „оф-лайн” и „он-лайн”, не нарушая при этом прав авторов и издателей;

– защита авторских прав библиотек-производителей и распространителей электронных документов;

– защита прав пользователей (читателей) библиотек на свободный доступ к электронным документам;

– защита электронных документов, предоставляемых в сетях (маркировка, криптография, система идентификатор цифровых объектов).

Необходимость решения этих проблем в условиях, когда практика библиотек опережает законотворческую деятельность, вполне очевидна.

Можно предположить следующие возможные пути развития законодательства об авторском праве. Обеспечить гармонизацию информационного и библиотечного законодательства с гражданским, уголовно-процессуальным и интеллектуальным законодательством и международными правовыми актами, прежде всего со Всемирной (Женевской) конвенцией об авторском праве и Бернской конвенцией об охране литературных и художественных произведений. В ситуации, когда проблемы авторского права не решены на внутриотраслевом уровне, целесообразно перенести решение этих вопросов на библиотечный (локальный) уровень.

Литература

1. Авторское право, библиотеки и издательства в век электронных коммуникаций : Материалы междунар. семинара (25–26 мая 1998 г.) / Рос. библ. ассоц., Амер. центр, Нем. культ. центр им. Гете; Сост. Викулин А. А. –

СПб. : Изд-во Рос. нац. б-ки, 1998. – 135 с.

2. **Антонов В. М.** Интеллектуальна власність і комп'ютерне авторське право. – 2-е вид., стер. – К. : КНТ, 2006. – 520 с.

3. **Афанасьєва К. О.** Правові аспекти функціонування електронних бібліотек / К. О. Афанасьєва // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2008. – № 2. – С. 45–49.

4. **Бойкова О. Ф.** Авторское право и его использование в деятельности библиотек / О. Ф. Бойкова // Библиотека и закон : справочник. – М., 1997. – Вып. 2. – С. 196–208.

5. **Бойкова О. Ф.** Правовые аспекты использования в библиотеках новых информационных технологий / О. Ф. Бойкова // Библиотека и закон. – 1999. – Вып. 6. – С. 120–142.

6. **Шрайберг Я. Л.** Библиотеки в условиях правовой и технологической эволюции процессов общественного развития : ежегод. докл. Междунар. конф. „Крым”, 2008 / Я. Л. Шрайберг // Науч. и техн. б-ки. – 2009. – № 1. – С. 7–45.

7. **Шрайберг Я. Я.** Роль бібліотек у забезпеченні доступу до інформації та знань в інформаційному віці / Яків Шрайберг // Вища школа. – 2007. – № 4. – С. 60–74.

Т. Г. Панасюк
(Хмельницький національний університет)

Екологічна освіта та екологічне виховання в науковій бібліотеці Хмельницького національного університету

У найважливіших міжнародних документах, присвячених проблемам навколишнього середовища і гармонійного розвитку людства, велика увага приділяється екологічній освіті, культурі й свідомості, інформованості людей про екологічну ситуацію в світі, регіоні, їх обізнаності про можливі шляхи вирішення різних екологічних проблем, концептуальні підходи до збереження цивілізації і біосфери в цілому.

Шлях до високої екологічної культури лежить через ефективну екологічну освіту, яка в XXI столітті стала необхідною складовою екологічно безпечного й збалансованого розвитку. Положення про розвиток екологічної освіти й виховання розглядалися в програмних документах найвизначніших міжнародних форумів XX й XXI-го століть в Ріо-де-Жанейро (1992) і Йоханнесбурзі (2002), „Довкілля для Європи” (Київ, 2003) та ін. Ці міжнародні документи є одними з найважливіших і необхідних засобів здійснення переходу до збалансованого розвитку всіх країн світу.

Підготовка сучасних фахівців з високим рівнем екологічних знань, екологічної свідомості і культури на основі нових критеріїв оцінки взаємовідносин людського суспільства й природи повинна стати одним з головних важелів у вирішенні надзвичайно гострих екологічних і соціально-економічних проблем сучасної України.

Хмельницький національний університет є центром з вивчення екологічних проблем у Хмельницькій області. Університет готує спеціалістів освітньо-кваліфікаційних рівнів „бакалавр”, „спеціаліст”, „магістр” із спеціальності „Екологія та охорона навколишнього середовища”. Крім того, в університеті діє цільова аспірантура із спеціальності „Екологія”.

Активна науково-дослідна робота, яка вивчає стан навколишнього середовища, проводиться на кафедрі екології та у навчально-науково-виробничому центрі „Еко-Поділля”. Навчальною та науковою базою для вивчення дисциплін, для проходження загально-екологічної практики є Ботанічний сад університету.

Більшість завдань сучасного ВНЗ безпосередньо пов'язані з діяльністю його бібліотеки – важливої ланки навчального та наукового процесів. Саме бібліотека є одним із найважливіших підрозділів навчального закладу, від ресурсів та послуг якої залежить багато в чому якість та зміст навчання та наукових досліджень.

Серед головних пріоритетів діяльності наукової бібліотеки ХНУ є виховання екологічної свідомості, екологічної культури молодих громадян України.

На сьогоднішній день фонд бібліотеки з питань екології становить більше 7000 видань навчального, наукового та довідкового характеру. Щороку бібліотека передплачує близько 20 назв періодичних видань з екологічної тематики. Серед них: „Довкілля та здоров'я”, „Екологічний вісник”, „Екологія и жизнь”, „Безпека життєдіяльності”, „Инженерная экология”, „Экотехнологии и ресурсосбережение” тощо. В фонді бібліотеки є також нормативно-правова література з питань охорони довкілля.

У формуванні інформаційних ресурсів з екології значну роль відіграє координація діяльності бібліотеки з кафедрою екології: проводиться детальний аналіз навчальних програм, що дозволяє виявити теми, які потребують додаткової інформації та докомплектування.

Гарантією якісного обслуговування користувачів є сучасний електронний каталог наукової бібліотеки ХНУ.

Предметний рубрикатор з екологічних проблем нараховує близько 200 рубрик та підрубрик. Будь-яка нова тенденція в літературі з екології знаходить відображення у предметних рубриках електронного каталогу. Збільшення кількості запитів екологічної тематики теж призводить до поповнення та поновлення рубрикатора.

Обслуговування користувачів відбувається на основі сучасних інформаційних технологій. Для виконання складних запитів в галузі екології використовуються можливості Інтернет. З метою наближення ресурсів Інтернет до користувача та раціонального пошуку інформації в бібліотеці створений „Навігатор Інтернет-ресурсів за профілем університету”. Тематика навігатора відповідає навчальним програмам та надає допомогу у пошуку фахової інформації. Зважаючи на актуальність проблеми, навігатор з питань екології було створено в

першу чергу. Навігатор містить посилання на сайти, що мають інформацію, яка допоможе при вивченні дисциплін: екологія та охорона навколишнього середовища, заповідна справа, економіка природокористування, ґрунтознавство, методи очистки та контролю якості води тощо.

Запити з правових аспектів екології виконуються максимально швидко за допомогою повнотекстової бази даних „Ліга-Закон”.

Якісному бібліотечно-бібліографічному обслуговуванню користувачів сприяє Електронна бібліотека університету. Вона доповнює традиційний фонд документами, які існують в електронному вигляді: повнотекстові версії навчальної та наукової літератури, методичних посібників викладачів університету, повнотекстові версії „Вісника Хмельницького національного університету” та електронні журнали видавництв EBSCO, Springer, Blackwell, DOAJ.

Для віддалених користувачів на сайті бібліотеки працює віртуальна довідкова служба, яка дозволяє за допомогою консультанта значно скоротити час самостійного пошуку користувачем та дає можливість одержати інформацію за певною темою.

Таким чином, наші користувачі отримують досить широкий доступ до екологічної інформації.

Із формуванням в бібліотеках ВНЗ екологічної просвіти організуючу роль в їх роботі відіграє створення бібліотечних програм і проектів екологічного напрямку. Кожна бібліотека, виходячи з потреб читачів і своїх можливостей, вибирає для себе аспекти і діапазон програмних установок в екологічній просвіті.

Наукова бібліотека ХНУ працює над проектом „Майбутнє планети – в наших руках”, який передбачає наступні завдання :

- надання постійної інформаційної підтримки навчальному процесу та науково-дослідницькій діяльності студентів, аспірантів, науковців;

- активізація роботи бібліотеки у розповсюдженні знань з охорони навколишнього середовища;
- формування нових форм співробітництва з державними та громадськими екологічними організаціями;
- надання відкритого доступу до інформації користувачам на високому професійному рівні з використанням нових інформаційних технологій;
- залучення студентської молоді до участі в рухах і заходах на захист і збереження рідної природи;
- запровадження інноваційних форм індивідуальної та масової роботи з екологічної просвіти.

Просвітницька робота є одним із головних завдань бібліотеки у розв'язанні нагальних екологічних проблем. В цьому напрямку актуальною є співпраця з кафедрою екології Гуманітарного інституту Хмельницького національного університету.

„Екологічна освіта – основа третього тисячоліття” – під таким гаслом проводяться інформаційно-ділові зустрічі з професорсько-викладацьким складом кафедри, на яких піднімаються питання ефективного використання електронних ресурсів бібліотеки ХНУ, створення власних програмних продуктів, можливості доступу до світових повнотекстових електронних журналів, вирішуються проблеми комплектування та книгозабезпеченості дисциплін кафедри підручниками.

Серед різноманітних форм роботи з формування екологічної культури молоді у бібліотеці ХНУ важливу роль відіграють комплексні заходи з пропаганди екологічних знань, в яких беруть участь не лише студенти, викладачі, але й працівники місцевих органів управління і громадських організацій. Серед таких заходів: „Екологічний світогляд нового тисячоліття”, „Бо називається Поділлям земля, де маю щастя жити” тощо. Обговорюються проблеми екологічного стану міста, екологічної ситуації, яка склалась на території України та в світі. Представники місцевої влади розповідають про

конкретні справи щодо поліпшення довкілля у місті, знайомлять з матеріалами міського екологічного бюлетеня „Еко-Хмельницький”.

Значною подією для науковців та студентів університету стала презентація „Екологічної енциклопедії” – широкопланового науково-довідкового видання, в якому на основі досягнень національної та світової екологічної науки подано сучасну інформацію про всі її галузі.

Презентувала „Екологічну енциклопедію” Т. Тимочко – перший заступник голови Всеукраїнської екологічної ліги, керівник проекту з видання „Екологічної енциклопедії”. У подарунок науковій бібліотеці ХНУ передано три томи „Екологічної енциклопедії” і більше 60 інших видань Всеукраїнської екологічної ліги.

Суттєве значення в екологічному вихованні майбутніх фахівців мають традиційні „Дні еколога”, під час яких студенти знайомляться з інформаційними можливостями бібліотеки, літературою та періодичними виданнями з профілю навчання; проводяться практичні заняття з використання електронних ресурсів з питань екології.

Цікавими і корисними формами екологічного виховання стали екологічні уроки на теми: „Людина і природа: правила гри”; Національний природний парк „Подільські Товтри”; „Екологічні проблеми Подільського регіону” тощо.

Розвитку гуманістичних переконань у глибшому осмисленні оточуючого світу допомагають організовані спільно з кафедрою екології та Хмельницької обласної організації Українського товариства охорони природи семінари-тренінги „Шляхи участі громадськості у вирішенні екологічних проблем”. Основна мета семінарів – формування у молоді екологічного мислення, необхідних моральних, правових поглядів на природу та місце в ній людини, активної життєвої позиції в справі раціонального використання і перетворення природних ресурсів,

залучення студентів до активної співпраці задля охорони та відтворення навколишнього середовища. У суспільній свідомості, підкреслювалось в доповідях учасників, повинно визріти розуміння того, що розв'язання проблем екології – загальногромадська справа.

На сучасному етапі надзвичайно актуальним постає питання профорієнтації серед учнівської молоді. У зв'язку з цим бібліотека спільно з кафедрою екології розпочала нову форму роботи: презентацію спеціальності „Екологія і охорона навколишнього середовища”. Презентації проводяться для учнів 9–11 класів загальноосвітніх шкіл міста Хмельницького, на яких майбутні абітурієнти мають можливість поспілкуватися з викладачами кафедри екології, отримати детальну інформацію про умови вступу в університет, про спеціальності, які отримують випускники, за якими освітньо-кваліфікаційними рівнями проходить навчання, які посади вони зможуть займати в різних галузях господарства після закінчення університету.

Бібліотека бере активну участь в щорічних акціях університету „Молодь проти куріння”, а також у заходах до міжнародного Дня боротьби зі СНІДом.

В рамках цих акцій презентуються тематичні виставки літератури „Ми живемо у світі, де є СНІД”, „Правда про куріння”, проводяться бесіди „Що таке ВІЛ і СНІД”, „В полоні тютюнового диму”; серед студентів розповсюджуються буклети „Знайте правду про ВІЛ-інфекцію і СНІД”, проводяться засідання круглого столу під назвою „Наркоманія – знак біди” з представниками Християнського реабілітаційного центру «Нове життя».

Під час проведення масових заходів використовуються мультимедійні технології, виступи супроводжуються демонстрацією слайдів, відеофільмів, що сприяє кращому засвоєнню молоддю всієї наданої інформації.

У практиці роботи бібліотеки – проведення циклу радіопередач до відзначення Всесвітніх днів екологічної тематики:

- 1) Міжнародного дня птахів;
- 2) Всесвітнього дня здоров'я;
- 3) Дня довкілля;
- 4) Дня заповідників і національних парків;
- 5) Чорнобильської катастрофи;
- 6) Всесвітнього дня охорони навколишнього середовища.

Популяризації екологічних знань серед молоді сприяють книжково-ілюстративні виставки з проблем охорони навколишнього середовища, які щороку експонуються в університеті, на наукових конференціях та семінарах, в читальних залах бібліотеки. Серед них: „ЕКО-Хмельницький” (виставка-факти), „Екологічні проблеми інформаційного суспільства”, „Сталий розвиток України: суть проблеми та перспективи”, „Живої природи душа промовляє” тощо. На сайті бібліотеки представлені віртуальні виставки з актуальних питань охорони довкілля.

Участь у науково-практичних конференціях, семінарах, присвячених розв'язанню екологічних проблем, істотно впливає на підвищення екологічної культури і самих бібліотечних працівників. Зокрема, співробітники бібліотеки ХНУ були учасниками таких науково-практичних конференцій:

- „Сталий розвиток України: суть, проблеми та перспективи”;
- „Актуальні проблеми екологічного інформування громадськості у роботі бібліотек”;
- „Дослідження, відтворення та охорона малих річок”;
- „Поширення ГМО в Україні. Наслідки для довкілля та людини”;
- „Рекреаційні ресурси Хмельниччини: сучасний стан, проблеми та перспективи використання”.

Наукова бібліотека ХНУ різними методами намагається сприяти екологічній просвіті молоді, постійно шукає нові форми роботи, які допомагають вихованню творчих особистостей, розвитку екологічної культури сучасних спеціалістів.

Проблеми екологічної безпеки, які постали перед людством у ХХІ столітті, потребують екологізації суспільної свідомості, впровадження системи професійної екологічної підготовки, підвищення рівня екологічної освіти та культури. Бібліотеки ВНЗ, надаючи всі наявні інформаційні масиви, стають необхідною ланкою в системі безперервної екологічної освіти, безпосередніми активними учасниками у формуванні у молоді активної життєвої позиції у сфері поліпшення екологічної ситуації на Землі та охорони природного середовища і довкілля.

О. В. Бикова

Ю. В. Кормилець

(Луганський національний університет імені Тараса Шевченка)

**Інформаційно-бібліографічне забезпечення
навчального процесу та наукової діяльності
Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка**

Сучасний стан розвитку науки і освіти в Україні вимагає створення і втілення новітніх інформаційних технологій для оперативного, якісного отримання та використання інформації [3, 34]. Оскільки бібліотека університету є обов'язковим структурним підрозділом, то всі стратегічні освітньо-виховні завдання, які належить розв'язувати вищій школі, трансформуються в завдання та діяльність бібліотеки [2, 36]. Основним завданням бібліотек вищих навчальних закладів є інформаційна

підтримка основних напрямів роботи вищої школи : здійснення освітньої діяльності, що відповідає стандартам освіти та забезпечує підготовку фахівців за основними напрямами діяльності вищого навчального закладу, проведення наукових досліджень і наукових розроблень [1, 37]. В ЛНУ імені Тараса Шевченка забезпечити ці завдання покликаний довідково-бібліографічний відділ бібліотеки. Розглянемо основні напрями інформаційно-бібліографічного забезпечення навчального процесу та наукової діяльності університету.

Значну роль в забезпеченні навчального та наукового процесів університету відіграє електронна бібліографічна база даних, фонд якої складає понад 20 тисяч статей. Ця база містить найбільш актуальні статті з періодичних видань, які є основою якісного надання інформації.

Особливу увагу бібліотека приділяє власним інформаційним бібліографічним ресурсам. Бібліографічні покажчики, списки літератури – це джерела відомостей про нову літературу з певних наукових тем. Їх завданням є інформування про різні види видань, які мають наукову цінність та актуальність. У програмах курсів навчальних дисциплін 50 % годин відведено на самостійну роботу студентів, а це збільшує навантаження на відповідні бібліотечні та інформаційні структури. Тому більшість бібліотечних структур має свої пов'язані з навчальним процесом традиційні методи та особливості обслуговування користувачів. Вони зумовлені перш за все необхідністю забезпечення студентів навчально-методичними матеріалами, які надходять з різних джерел розповсюдження інформації або як правило розробляються власне навчальним закладом. Перевагою є те, що власні бібліографічні ресурси – це один із перших етапів наукового дослідження, який дозволяє зменшити витрати сил та часу для вивчення вже вирішених задач, та уникнути повторного пошуку. Тому в нашому навчальному закладі є актуальною розробка власних

інформаційно-бібліографічних ресурсів. У 2010 році оновлені власні інформаційні ресурси „Вчені Луганського національного університету імені Тараса Шевченка” та „Гендер”, а також створені нові бібліографічні покажчики – „Метод педагогічних проєктів”, „Педагогічні ситуації”.

На допомогу навчальному процесу користувачам запропоновані курси бібліографічної грамотності, завдання яких – познайомити з можливостями бібліотеки та навчити працювати з різними видами ресурсів. У зв'язку зі змінами в навчальних планах з 2009 року введено пропедевтичну дисципліну: „Робота з пошуковими системами бібліотеки” для студентів I курсів. Ними передбачено формування у студентів навичок самостійного пошуку літератури за допомогою електронних і традиційних каталогів, умінь і навичок інформаційного самозабезпечення навчальної і науково-дослідної діяльності, засвоєння раціональних прийомів і засобів самостійного ведення пошуку інформації і систематизації даних, оволодіння формалізованими методами аналітико-синтетичної обробки інформації, правильного оформлення письмових замовлень на книги та періодичні видання, бібліографічно грамотного складання списків літератури для курсових, дипломних і магістерських робіт.

Іншою формою бібліографічного забезпечення науково-дослідної діяльності є організація віртуальних виставок на допомогу аспірантам та викладачам, які інформують про власні фонди відповідного профілю.

Особливе місце займає вивчення Інтернет-ресурсів психолого-педагогічного напрямку наукових бібліотек країни, подальший аналіз та представлення їх на сайті бібліотеки ЛНУ імені Тараса Шевченка. Мета цих ресурсів – оперативне розкриття фондів інших бібліотек для інформаційного забезпечення користувачів психолого-педагогічного профілю. Ця бібліографічна база даних передбачає такі процеси:

- здійснення постійного моніторингу та аналізу віддалених електронних інформаційних ресурсів;
- виявлення адреси web-сайтів із наявною повнотекстовою та бібліографічною інформацією психолого-педагогічного напрямку;
- оцінка і відбір;
- систематизація інформації та надання користувачу. Документи, що формують такого виду базу інформаційних ресурсів, після упорядкування розташовують на сервері бібліотеки з можливістю доступу в локальній мережі, а також доступу для віддалених користувачів.

Незмінною залишається система інформаційних послуг:

- здійснення бібліографічного редагування списків літератури наукових робіт студентів і викладачів;
- консультування з питань бібліографічного оформлення наукових робіт студентів і викладачів.

Для забезпечення користувачів достовірною, об'єктивною і компетентною інформацією співробітники довідково-бібліографічного відділу бібліотеки вивчають інформаційні потреби своїх читачів, оцінюють ринок інформаційних послуг і пропонують матеріали власних бібліографічних ресурсів, які можна використовувати в навчальному процесі. Важлива роль у якісному забезпеченні навчально-наукового процесу університетів належить інформаційним ресурсам бібліотек.

Література

1. **Апшай Н.** Класифікація бібліотек вищих навчальних закладів / Надія Апшай // Вісн. Кн. палати. – 2004. – № 1. – С. 37–39.
2. **Грабар Н.** Інформаційно-виховні функції бібліотеки вищого навчального закладу / Наталя Грабар // Вісн. Кн. палати. – 2004. – № 1. – С. 35–37.
3. **Палащина Н.** Наукове інформаційно-бібліографічне забезпечення інноваційних напрямів

І. В. Застава

(ВП „Луганський професійний торгово-кулінарний ліцей ЛНУ імені Тараса Шевченка”)

Формування інформаційної культури користувачів в умовах автоматизації бібліотеки

В умовах інформатизації суспільства, досить актуальною є проблема формування інформаційної культури. На думку вчених, інформаційна культура сьогодні є показником, у першу чергу, професійної культури, але з часом повинна стати важливим фактором розвитку кожної особистості. [3] З розвитком інформаційної культури найбільш пов'язані такі науки, як кібернетика, інформатика, бібліотекознавство, бібліографія. Поняття „інформаційна культура” – багатоаспектне та різнопланове. За одним із визначень – це інформаційна діяльність людини, яка, з одного боку, спрямована на ефективний пошук та використання інформації, а з іншого боку, – на її формування, збереження та перетворення. [1]

Вміння знаходити і використовувати потрібну інформацію є важливим елементом освіти. А головна роль у навчанні основам інформаційних знань традиційно належить бібліотекам.

Автоматизація бібліотек зробила можливим якісно підвищити рівень формування інформаційної культури. Інформаційні технології відкривають студентам доступ до світової інформації, дають нові можливості для підвищення професійної підготовки. В умовах постійного зростання інформаційного вміння та навички різноманітного пошуку інформації та її використання: від

роботи з бібліотечними каталогами, до досконалого володіння можливостями комп'ютерних технологій [5].

Бібліотека ВП „Луганського професійного торгово-кулінарного ліцею Луганського національного університету імені Тараса Шевченка” приділяє велику увагу організації інформаційної підготовки своїх читачів. Традиційно бібліотека проводить зі студентами бібліотечно-бібліографічні заняття з метою навчання їх самостійному пошуку інформації за допомогою довідково-бібліографічного апарату. Із впровадженням автоматизації в бібліотеці постала проблема використання на заняттях як традиційних, так і електронних джерел інформації. Серед них треба відзначити електронний каталог, Інтернет-ресурси, повнотекстові бази даних та інші. Програма автоматизації бібліотеки передбачає комплексне використання власних і зовнішніх інформаційних ресурсів. На цьому етапі все більшого значення набуває освітня функція бібліотеки, спрямована на пропаганду інформаційних ресурсів та навчання користувачів. Тому було розроблено цикл ББЗ (бібліотечно-бібліографічних занять) „Основи інформаційної культури”. Їх мета – сформуванню у студентів сукупність знань, вмінь та навичок раціонального використання інформації та інформаційних технологій під час навчання. Тобто студенти повинні навчитись різноманітним методам пошуку та аналізу інформації. При цьому основними методами залишаються інформаційний та бібліографічний. Заняття складаються з 2-х етапів:

1. Заняття для студентів 1 курсу: „Основи інформаційної культури та бібліографії”. **Основна мета:** навчити читачів вести самостійний пошук інформації за допомогою бібліотечних каталогів і картотек, особливо електронних каталогів та баз даних.

2. Заняття для студентів старших курсів: „Науковий пошук інформації. Галузева бібліографія”. **Основна мета:** навчити раціональним методам пошуку фахової інформації за допомогою бібліографічних посібників та баз даних.

Заняття з „Основ інформаційної культури” – лекційно-практичні. При цьому теоретичні заняття з автоматизованого пошуку проводяться на комп’ютері з використанням слайдів програми Power Point, що робить їх більш наочними та цікавими. Обов’язковим і важливим елементом є практичні заняття, які дозволяють закріпити здобуті навички. Навчання студентів автоматизованому пошуку інформації передбачає:

- пошук літератури в електронному каталозі;
- пошук інформації на сайтах бібліотек.

Головне місце на заняттях для студентів 1 курсу займає знайомство з електронним каталогом. Користувачам надається доступ до електронного каталогу і в режимі он-лайн, і безпосередньо через програму (АБІС УФД-Бібліотека). На заняттях головним чином робиться акцент на внутрішню програму, яка має багато переваг. Студенти повинні оволодіти навичками пошуку інформації в електронному каталозі за різними параметрами: автор, назва, рік видання та інші. Але найголовніше – навчити студентів тематичному пошуку за допомогою тематичного каталогу та за контекстним пошуком. Це дає змогу більш результативно знаходити інформацію. Дуже важливо звернути увагу студентів на можливість пошуку документів за кількома темами. На заняттях із студентами звертається увага на багатоаспектні можливості електронного каталогу. Студенти повинні навчитися в автоматизованому режимі проводити сортування інформації за певними ознаками, створювати списки літератури, які, за потребою, можна записати на диск чи роздрукувати на принтері. Діяльність бібліотеки ліцею зараз неможливо уявити без web-сторінки, яка була створена у 2008 році. Вона містить потрібну

користувачам інформацію і регулярно поповнюється новими матеріалами.

В навчальному процесі дуже важливу роль відіграють ресурси Інтернет. У студентів, які працюють над творчими роботами, викликає інтерес доступ до електронного каталогу інших бібліотек. Тому на заняттях розглядається можливість такого пошуку фахової інформації з наступним замовленням необхідних джерел через міжбібліотечний абонемент. Заслугує на увагу база даних „Електронні бібліотеки”, яка містить зібрання книг і текстів різного профілю, спеціалізовані віртуальні бібліотеки, енциклопедії та словники різного призначення, нормативні акти. Останнім часом почала розвиватись та набирає силу дистанційна форма освіти. Тому дуже важливо ознайомити студентів із базами даних „Інформаційне забезпечення дистанційної освіти” та „Освіта в Інтернет”. Тут можна знайти каталог web-сайтів дистанційного навчання, дистанційні навчальні програми, міні-курси різної тематики; можна дізнатись про навчальні заклади України, про систему освіти на заході. Можливості Інтернет безмежні. Але перенасиченість інформацією ставить дуже важливе завдання: виробити навички її оцінки і диференціювання. Студенти повинні навчитись виділяти серед величезного потоку інформації найбільш важливу, знаходити більш раціональний шлях пошуку.

Проведені заняття виявили значний інтерес студентів до засвоєння навичок самостійної роботи з електронними ресурсами. Але, треба зауважити, що проведення практичних занять із студентами 1 курсу викликає певні труднощі через різний рівень комп'ютерної грамотності і студентів та недостатнє технічне оснащення. Тому студенти протягом року, звичайно, потребують додаткових консультацій бібліотекаря. Розробка пам'ятки по користуванню електронним каталогом надасть

студентам можливість самостійно опанувати правила пошуку інформації.

Практика показала, що проведення занять „Основи інформаційної культури” має позитивний результат: значно збільшилась кількість студентів, які користуються електронним каталогом та базами даних. Дуже важливим є момент одночасного підвищення інформаційної культури і тих, хто навчається, і тих, хто навчає. Не менш важлива постійна самоосвіта бібліотекарів. Крім того, піклуючись про формування інформаційної культури читачів, бібліотека повинна не забувати про якість свого довідково-бібліографічного апарату і, особливо, електронного каталогу та баз даних. Бібліотекар повинен забезпечити найбільш оптимальний пошук інформації. Тому дуже багато уваги приділяється створенню тематичних рубрик для електронного каталогу, розробці нових баз даних на web-сторінці бібліотеки, що звичайно розвиває інформаційну культуру бібліотекаря. Бібліотека розпочала проведення занять з інформаційної культури з використанням комп'ютерів нещодавно. Тому є деякі проблеми, які обов'язково виникають із впровадженням інновацій. Аналіз перших занять показав, що необхідно особливу увагу приділяти вибору методів та засобів навчання, вивчати та втілювати досвід інших бібліотек щодо організації занять, необхідно застосування більше якісного обладнання та швидких каналів зв'язку. Заслугує на увагу і стан технічних засобів, які забезпечують впровадження нових технологій навчання.

Бібліотека приділяє увагу формуванню інформаційної культури педагогів нашого ліцею через такі форми роботи:

- організація інформаційно-маркетингової діяльності (проведення Дня інформації, Дня бібліографії, Дня спеціаліста, інформаційні години, експрес-інформації та інше);

- популяризація літератури (презентація науково-методичної літератури, рекламні перерви, уроки-реклами, екскурсії викладачів до бібліотеки для ознайомлення з фондом методичної, педагогічної літератури);

- проведення навчальних лекцій, семінарів у рамках Днів науки, педагогічних читань (підбір літератури для науково-педагогічних досліджень, ознайомлення з таблицями ББК, ДБА: діючими каталогами, картотеками та інше).

Інформаційна культура є одним з найважливіших показників рівня освіченості. Тому навчання студентів та педагогів в цьому напрямку стає одним з першочергових завдань бібліотеки ліцею.

Література

1. **Большой** энциклопедический словарь / гл. ред. А. М. Прохоров. – 2-е изд., перераб. и доп. – М., 1998. – С. 455.
2. **Геллер И. С.** К вопросу об информационно-библиографической культуре студентов / И. С. Геллер // Вестник БАЕ. – 2001. – № 1. – С. 75–77.
3. **Гендина Н. И.** Информационное образование и информационная культура личности как факторы развития информационного общества / Н. И. Гендина // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире : новые технологии и новые формы сотрудничества : материалы 8-й Междунар. конф. "Крым 2001" / ГПНТБ России. – М., 2001. – Т. 3. – С. 987–989.
4. **Документы Юнеско** о построении информационного общества: Декларация принципов // Библиотечное дело XXI век. – 2005. – № 1. – С. 4–45.
5. **Мац Л. В.** Самостоятельная работа студента в информационном пространстве библиотеки / Л. В. Мац, Ф. С. Лесев // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества : материал 8-й Междунар. конф. "Крым 2001" / ГПНТБ России. – М., 2001. – Т. 3. – С. 1137–1138.
6. **Медведєва Є.**

Концептуальна модель інформаційного навчання користувачів / Є. Медведєва // Бібл. вісн. – 1997. – № 2. – С. 4–7. **7. Спиридонова Т. П.** Формирование информационной культуры пользователей библиотеки Челябинской государственной медицинской академии / Т. П. Спиридонова // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества : (8-я Междунар. конф. "Крым 2001") : тр. конф. – М., 2001. – Т. 2. – С. 1002–1004. **8. Щербинина О. В.** Воспитание библиографической культуры пользователей в НТБ / О. В. Щербинина // Науч. и техн. б-ки. – 1999. – № 11. – С. 71–74.

И. П. Аврамова
Л. Н. Чижевская
(Харьковский национальный университет
радиоэлектроники)

**Научно-библиографическая деятельность:
опыт работы НБ ХНУРЭ по созданию
библиографических указателей**

Одним из основных направлений научно-библиографической деятельности библиотек высших учебных заведений является создание библиографических указателей. Известно, насколько трудоёмким является такой вид деятельности. Переход библиотек от традиционных каталогов и картотек к электронным позволяет в значительной степени усовершенствовать этот процесс, так как это даёт возможность составлять библиографические указатели и списки в автоматизированном режиме. В 2004 г. библиотека Харьковского национального университета радиоэлектроники (НБ ХНУРЭ) приобрела автоматизированную информационно-библиотечную

систему (АИБС) „УФД/Библиотека” для комплексной автоматизации библиотеки. Сотрудникам научно-библиографического отдела система дала возможность использовать базовый массив документов для составления библиографических указателей и списков литературы на основе библиографических записей электронного каталога (ЭК). Благодаря компьютерным технологиям появились новые возможности систематического библиографического информирования читателей. На сайте библиотеки в разделе „Ресурсы” (<http://www.lib.kture.kharkov.ua/>) выставляются электронные версии библиографических списков и указателей, издаваемых в университете. Издаются они и в печатном виде.

В 2010 г. в отделе была начата объёмная работа по созданию научно-вспомогательного аннотированного библиографического указателя „ДИСЕРТАЦІЇ, ЗАХИЩЕНІ У ХАРКІВСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ РАДІОЕЛЕКТРОНІКИ”, посвященного 80-летию основания университета. Осуществление этой работы стало возможным благодаря использованию АИБС „УФД/ Библиотека”, т. е. указатель был сформирован на основе создания библиографических описаний диссертаций в сводном ЭК. Ретроспектива представленных в указателе библиографических описаний диссертаций составляет 45 лет – с 1965 г. по 2010 г. Цель создания указателя – отразить развитие научно-исследовательской работы (НИР) в университете за значительный период времени, проследить её динамику и разнообразие тематической направленности, так как диссертационные исследования являются неотъемлемой частью НИР и в определенной степени характеризуют основные её направления. Количественная характеристика указателя – 1077 библиографических записей, которые сгруппированы в хронологическом порядке, что даёт возможность проследить динамику развития научной

деятельности учёных. В пределах каждого года библиографические описания расположены в алфавите фамилий авторов диссертаций. Отличительная особенность данного библиографического указателя – наличие аннотаций, которые детальнее раскрывают содержание диссертационных исследований.

Дополнительно к изданию прилагаются два вспомогательных указателя:

- именной – для оперативного информационного поиска по фамилии автора;
- указатель специальностей университета – для отбора документов по определенному тематическому направлению. Ключевыми словами при этом являются сами специальности.

Работа по созданию библиографических пособий требует огромного внимания, сосредоточенности и, конечно, основательных знаний в области библиографического описания источников информации.

Все библиографические записи в указателе составлены в соответствии с действующими на настоящий момент стандартами:

- ГОСТ ДСТУ 7.1:2006 „Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання”;
- ДСТУ 3582-97 „Скорочення слів в українській мові у бібліографічному описі. Загальні вимоги та правила”;
- ГОСТ 7.12-93 „Библиографическая запись. Сокращения слов на русском языке. Общие требования и правила”.

Указатель был издан в издательско-полиграфическом центре ХНУРЭ, а его электронная версия представлена на сайте научной библиотеки. Но поскольку в фонд библиотеки продолжают поступать новые диссертации, мы предлагаем пользователям знакомиться с онлайн-версией продолжения печатного указателя (<http://booksearch.kture.kharkov.ua/library/?page=313>),

которая пополняется библиографическими описаниями диссертаций, начиная со второго полугодия 2010 г. При этом к каждой библиографической записи прилагается ссылка на полный текст автореферата данной диссертации.

За создание данного указателя автор-составитель, главный библиограф научно-библиографического отдела Чижевская Л. Н., была награждена почетным дипломом конкурса „*Библиотекарь года*”. Данный конкурс проводится с 2007 г. среди библиотек высших учебных заведений Харьковского зонального методического объединения для стимулирования реформирования и дальнейшего развития библиотечного дела, активизации инновационной деятельности и поощрения библиотечных специалистов.

Тенденцией последнего времени является усиление внимания к биобиблиографическим указателям, как библиографов, так и научно-педагогического состава университета. Это легко объяснить: одно издание, объединяющее все публикации учёного, дает возможность последовательно проследить историю развития его научной деятельности. Биобиблиографические указатели, как разновидность библиографической продукции, объединяют в себе библиографическую информацию о публикациях определенного лица (персоналии), документы и биографические сведения о нем. Персональные библиографические указатели создаются сегодня также в целях рекламирования деятельности учёных и формирования имиджа организаций, в которых они работают. Необходимо отметить, что создание полноценного персонального указателя возможно только при содействии научных сотрудников. Оптимальный вариант – назначение заведующим кафедрой одного из преподавателей помощником или консультантом библиографа. Он одобряет или корректирует предложенную структуру указателя, выявляет недостающие в БД документы и пополняет её,

осуществляет научное редактирование подготовленного материала. Структура библиографического пособия устанавливается предварительно, но в процессе работы вносятся различные изменения. Персональный указатель, как правило, включает следующие разделы:

- основные даты жизни и деятельности ученого;
- краткий очерк научной, педагогической и общественной деятельности;
- литература о жизни и деятельности;
- хронологический указатель трудов;
- указатель соавторов;
- список принятых сокращений.

Обычно биобиблиографические указатели издаются к юбилейным датам выдающихся деятелей науки и образования. Цель создания таких указателей – объединить в одном издании все труды учёного: монографии и учебные пособия, статьи из периодических изданий и материалы семинаров и конференций, публикации на иностранных языках, авторские свидетельства и патенты, депонированные рукописи и отчёты о НИР и т. д.

Активно создавать такие указатели мы начали с 2005 г. Первый биобиблиографический указатель был посвящён ректору нашего университета, чл.-кор. АН Украины, директору техн. наук, проф. М. Бондаренко. В течение последующих лет было подготовлено и издано ряд указателей в серии „Видатні науковці”. В 2010 г. составлены два биобиблиографических указателя. Один из них посвящён 70-летию со дня рождения д-ра физ.-мат. наук, проф. Ю. Гордиенко, а другой – учёному с мировым именем в области метеорных исследований Б. Кашееву. В 2010 г. в университете проходил Международный научный семинар, посвящённый 90-летию со дня рождения и памяти выдающегося ученого. Наша библиотека внесла свой вклад в это событие, подготовив биобиблиографический указатель к этой дате.

В заключение хочется отметить, что библиографические указатели, сочетая в себе исторические данные с ретроспективной информацией, играют значительную роль в развитии современной библиографической науки, т. к. выполняют несколько функций:

- отражают историю развития научных исследований в вузе по разным направлениям;
- раскрывают фонды библиотеки, выделяя специализированные собрания и коллекции, которые там хранятся.

Литература

- 1. Гладкова Н. В.** Компьютеризация библиографической деятельности: на примере ЦГБ г. Муром / Н. В. Гладкова // Библиография. – 2009. – № 2. – С. 53–56.
- 2. Дьяконова Е. М.** Библиографическая служба Пермской краевой универсальной библиотеки / Е. М. Дьяконова // Библиография. – 2009. – № 3. – С. 54–59.
- 3. Коготков Д. Я.** Библиографическая деятельность библиотеки: организация, управление, технология : учебник / Д. Я. Коготков ; науч. ред. Г. В. Михеева. – СПб. : Профессия, 2008. – 304 с.
- 4. Справочник** библиографа / науч. ред. А. Н. Ванеев, В. А. Минкина. – 3-е изд., перераб. и доп. – СПб. : Профessional, 2006. – 592 с.

М. Є. Товстохатко

(Луганський національний університет імені Тараса Шевченка)

Інтернет-ресурси вузівських бібліотек

Розвиток вищої освіти на сучасному етапі є одним із визначних чинників розвитку держави. Пріоритетним напрямком української освіти сьогодні є інтеграція в європейський простір.

Модернізація освіти в Україні зумовила необхідність трансформації бібліотек у сучасні бібліотечно-інформаційні центри, від ресурсів і послуг яких багато в чому залежить якість і зміст навчання. Це потребує впровадження нових методів управління та праці, новітніх інформаційних технологій, освоєння передових методів роботи.

Бібліотека – соціальна інституція, що народилася тоді, коли виникла потреба збирати, зберігати й організовувати суспільне користування книгами. Протягом кількох тисячоліть бібліотеки виконували різні соціальні прикладні функції: культурно-просвітню, освітню, ідеологічну тощо. Глобальні радикальні зміни в сфері інформаційно-комунікаційних технологій неминуче впливають на суспільство в цілому й окремі сфери його діяльності – науку, культуру, освіту, виробництво. Тому бібліотека як соціальна структура не може не відчувати на собі цей вплив і залишатися незмінною. Зміни у формах і засобах подання та поширення знань раніше за всіх відчували наукові бібліотеки, оскільки ці зміни торкнулися, насамперед, сфери їх діяльності.

Бібліотека – це доволі складна структура, де знаходиться велика кількість різноманітних видань (документів): книги, журнали, газети, карти та ін., а останнім часом ще й електронні ресурси. Впровадження автоматизованих бібліотечно-інформаційних технологій стає якісно новим етапом в розвитку бібліотек вищих навчальних закладів, посилює вимоги до професійного рівня кадрів. Сучасний бібліотекар за своїм соціальним призначенням повинен сприяти оволодінню знаннями. Рівень його інтелекту, освіченості, компетентності, поінформованості повинен постійно підвищуватись.

Діяльність бібліотек в умовах інформатизації освіти безпосередньо пов'язана з організацією навчально-виховної діяльності і з кінцевою метою навчання й

виховання – з формуванням гармонійно розвинутої особистості кожної людини.

Інформатизація як результат реалізації комплексу заходів, спрямованих на забезпечення повного й своєчасного використання достовірних знань в усіх значущих видах людської діяльності, змінює уявлення про завдання та місце бібліотек в професійно-бібліотечній сфері життя. Могутній потік інформації на основі електронних технологій захопив сьогодні широкі верстви населення своєю дивиною, привабливістю і потужними пошуковими інформаційними можливостями. Розлога „павутина” інформаційних послуг особливо до вподоби студентам, для яких ця мережа є надійною і всеосяжною джерельною базою.

Питання забезпечення Інтернет-ресурсами навчального і науково-дослідного процесу висвітлені в публікаціях Є. Кожевникова, О. Бойкова, Н. Хміль, З. Сафіулліна та ін. Автори в своїх роботах акцентують увагу на можливості вільного доступу до інформаційних ресурсів в мережі Інтернет та обов'язкову фільтрацію інформації в електронних мережах.

Мета статті полягає у розкритті ролі бібліотек у забезпеченні інформаційними Інтернет-ресурсами користувачів вузів.

Інтернет-ресурси – новий комунікаційний канал. Інформаційний ресурс глобальної комп'ютерної мережі розглядається як сукупність документів, що існують в електронній формі та системно взаємопов'язані між собою як різновидові інформаційні джерела, що оприлюднюються через мережу Інтернет і використовуються для виконання їх функцій.

З появою Інтернету, як єдиного комунікаційного середовища, змінюються звичні методи одержання інформації, видозмінюються засоби доступу людей до знань, прискорюється прогрес у всіх суспільних сферах, ініціюється поява нових цінностей, тенденцій і проблем.

Особливо це стосується наукової інформації. Електронна форма уможлиблює сьогодні більш компактне зберігання інформації, її оперативне та широке розповсюдження і, крім того, надає можливості маніпулювати нею.

Сучасний розвиток процесів автоматизації в бібліотеках вищих навчальних закладів проходить досить швидкими темпами. Впровадження комп'ютерних та телекомунікаційних технологій в роботу бібліотек є вже не модою, а нагальною вимогою до підвищення продуктивності та якості бібліотечно-інформаційного обслуговування на основі створення, використання та інтеграції електронних ресурсів, а також автоматизації бібліотечних процесів. Створені електронні каталоги та масиви цифрових документів разом із засобами телекомунікацій необхідні для виконання головного завдання – забезпечення доступу користувачів до різних типів інформаційних ресурсів бібліотек [1, 32].

Для забезпечення користувачів об'єктивною, компетентною і достовірною інформацією, заощадження часу на пошук цієї інформації, бібліографи вивчають інформаційні потреби своїх читачів, оцінюють ринок інформаційних послуг і пропонують матеріали тих сайтів, які можна використовувати в навчальному процесі. Складність цього процесу визначається високою рухливістю Інтернет-ресурсів [3, 24].

Наведемо приклади електронних адрес вузівських бібліотек Луганщини, які дають змогу отримати інформацію, необхідну для навчального процесу.

1. Бібліотека Луганського національного університету імені Тараса Шевченка – <http://lib.luguniv.edu.ua>

2. Наукова бібліотека Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (Луганщина) – <http://www.library.snu.edu.ua>

Інформацію за психолого-педагогічною направленістю можна знайти на сайтах не тільки українських, але й зарубіжних бібліотек. Наприклад:

1. <http://www.library.edu-ua.net> – Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського.

2. <http://www.gnpbu.ru/index.php?file=FullText.htm> – Російська державна науково-педагогічна бібліотека імені К. Д. Ушинського.

У навчально-виховному процесі велику роль відіграють повнотекстові бази даних, які можна знайти в мережі Інтернет. Наявність цих баз дає можливість швидко знайти потрібну інформацію, підвищити рівень знань студентів та полегшити їх роботу у навчальному процесі.

Прикладом повнотекстової бази даних вважається сайт Верховної Ради України – <http://www.rada.gov.ua/laws/pravo/new/search.html>, який дає можливість детального пошуку законодавчих актів України.

На деяких сайтах можна знайти анотований огляд змісту журналів. Наприклад, таких як:

1. Освітньо-публіцистичний журнал „Відкритий урок: розробки, технології, досвід” – <http://www.pleady.kiev.ua/>

Цей журнал призначений для активних учителів, вихователів, методистів; працівників управлінь і відділів освіти; викладачів педагогічних ВНЗ; директорів та заступників директорів загальноосвітніх навчальних закладів; фахівців методичних кабінетів та інститутів підвищення кваліфікації.

2. Освітньо-публіцистичний журнал „Директор школи. Україна” – <http://www.pleady.kiev.ua/>

Цей журнал призначений для керівника школи і органів освіти, висвітлює актуальні проблеми освіти України: авторитетний аналіз сучасного стану, неформатна полеміка з нагальних проблем управління та організації навчального процесу. Відкритий огляд сучасних педагогічних видань.

3. Науково-методичний журнал „Освіта Донбасу” – http://almamater.lnpu.edu.ua/electron_versions/osv_donbas.pdf

Проблематика: модернізація освіти, інформація про досягнення науки, прогресивний досвід та сучасні педагогічні технології, питання виховання та психокорекції, освіта вчителя, вища школа, педагогічна спадщина, педагогіка за кордоном.

4. Науково-методичний журнал „Соціальна педагогіка: теорія і практика” – http://almamater.lnpu.edu.ua/electron_versions/soc_ped_1-07_1-07.pdf [4, 22–23].

Проблематика: суспільство та сучасна соціальна парадигма, соціальна педагогіка й соціалізація особистості, соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю, професійна підготовка соціального педагога, історія соціальної педагогіки, проблемне поле соціальної педагогіки.

У наш час вузівські бібліотеки користуються як традиційними, так і електронними ресурсами, що забезпечило їм роль інформаційно-освітніх центрів. Виконуючи цю функцію, бібліотеки не тільки дають користувачам інформаційні ресурси на різних носіях, але й забезпечують доступ до них.

Таким чином, Інтернет змінив звичні методи отримання інформації, ініціював появу нових засобів доступу людей до знань. Все більша частка припадає на інформацію, яка народжується, існує, циркулює, зберігається та споживається тільки в електронному вигляді. Особливо це стосується наукової інформації. Електронна форма уможлиблює сьогодні більш компактне зберігання інформації, її оперативне та широке розповсюдження і, крім того, дозволяє маніпулювати нею. Значна кількість різних документів уже сьогодні існує лише в електронному вигляді.

На сьогоднішній день основний принцип роботи в Інтернеті – самостійний пошук інформації. Для користувачів тут є свої плюси і мінуси. Позитивною є можливість самостійної праці. Користувачі навчаються орієнтуватися в мережевому просторі, відбирати потрібні документи з величезного інформаційного масиву, варіювати свій запит залежно від аналізу вже знайдених документів. Усе це формує основи наукового мислення, навички науково-дослідної роботи.

Проте досвід діяльності більшості бібліотек, які вже роками працюють в Інтернеті, показує, що допомога кваліфікованого бібліографа як інформаційного посередника залишається вкрай необхідною. Адже ресурси мережі – невичерпне море найрізноманітнішої інформації, а користувач змушений витратити на пошук потрібної йому інформації свій час. Завдання бібліотеки – розкрити цю інформацію не тільки для користувача, а й для себе.

Отже, вже зараз усім нам треба замислитися над питанням, чи можуть і повинні бібліотеки вести тематичні добірки з Інтернет-ресурсів, які не є сталими: одні з них зникають, інші змінюють адресу, і тому потрібно весь час відслідковувати зміни, що сталися в мережі. Дехто, можливо, скаже: „А навіщо це робити? Адже в мережі існують спеціально розроблені пошукові сервери і каталоги. Нехай користувач самотужки шукає потрібну інформацію”. Дійсно, все це у мережі є. Але при цьому не треба забувати, що користувач витрачає на пошук і кошти, і час. Кваліфікований Інтернет-бібліограф виконає пошукову роботу набагато швидше.

Література

1. Глухенька В. О. Автоматизація бібліотеки: з чого починати [Електронний ресурс] / Глухенька В. О. – Хмельницький : [Б. в.], 2005. – 32 с. – Режим доступу: http://library.tup.km.ua/about_library/metodob/Bulet01/bul1.htm. 2. Коряковцева Н. А. Техники

информационно-библиотечной работы : учеб.-практ. пособие / Н. А. Коряковцева ; предисл. и науч. ред. В. А. Фокеева. – М. : Либерия, 2004. – 136 с. – (Библиотекарь и время ; Вып. 6). **3. Сафиуллина З. А.** Проблема фильтрации информации в электронных средствах / Зульфия Амаровна Сафиуллина // Мир библиографии. – 2004. – № 2. – С. 23–25. **4. Хміль Н. А.** Українські Інтернет-ресурси: освіта та педагогічна наука / Н. А. Хміль. – Луганськ : ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2008. – 43 с.

Н. М. Ткачова
(Луганський національний аграрний університет)

Безперервна освіта – запорука фаховості персоналу

Ефективне функціонування будь-якої бібліотеки, в першу чергу, залежить від кадрового забезпечення й професійної підготовки її співробітників. Кардинальні зміни в інформатизації суспільства зумовили підвищення професійних вимог до бібліотекарів, адже вони як спеціалісти в галузі інформаційних ресурсів, сприяють формуванню світогляду користувачів, поширенню знань у суспільстві. Тому інтелектуальний розвиток бібліотекаря, його загальноосвітній рівень, загальна та інформаційна культура мають бути значно вищими, ніж у пересічного користувача бібліотеки. Особливо це стосується бібліотекарів навчальних закладів, головне завдання яких – допомога у формуванні знань студентів на відповідному до навчальної програми рівні, забезпечення інформаційної підтримки процесу навчання.

Сучасне життя, реформування освітньої галузі поставило перед працівниками бібліотек навчальних закладів об'єктивну потребу зміни професійної свідомості, поповнення, удосконалення, оновлення фахових знань.

Сьогодні фахівець бібліотеки ВНЗ повинен володіти основами психології, педагогіки, соціології, економіки, вести пошук нової інформації у глобальній мережі, опанувати новітні технології і таке інше. Тобто сьогодні як ніколи постає питання безперервної бібліотечної освіти.

Знання, отримані бібліотекарями у коледжах та вузах, дуже швидко застарівають. За оцінками американських вчених щорічно фахівець повинен оновлювати 5% теоретичних і 20% практичних професійних знань.

У 1980 році група із шести вчених США організували національну раду з якості безперервної освіти у бібліотечній справі, інформації та культурному обслуговуванні. Рада визначила, що безперервна бібліотечна освіта – це навчальний процес, який базується на попередньо одержаних спеціалістом знаннях, вміннях, вироблених якостях особистості та розвиває їх. Безперервна бібліотечна освіта характеризується також як важлива умова адаптації бібліотекарів до рішення нових виробничих завдань і виступає головною метою кадрової професійно-освітньої політики.

У наших російських колег безперервна бібліотечна освіта існує у таких формах:

- підвищення кваліфікації;
- професійна перепідготовка;
- стажування;
- оперативна актуалізація знань.

Сьогодні в Україні, на жаль, у теорії та практиці бібліотечної справи термін „модель спеціаліста бібліотеки ВНЗ” ще немає однозначного формулювання. Однак, без відповідного формулювання цього поняття стає неможливим раціональний підхід до змісту підготовки й перепідготовки бібліотекарів, адекватних форм і методів навчання, ефективних технологій.

Не маючи чіткого уявлення про модель фахівця бібліотеки й моделі його професійної діяльності, не можна

всерйоз говорити про сучасну систему підвищення інформаційно-бібліографічної кваліфікації фахівців бібліотек ВНЗ.

На основі сучасних розробок моделі спеціаліста бібліотек ВНЗ коротко розглянемо основні її компоненти.

Перший компонент передбачає професійну діяльність. Професійна діяльність фахівця бібліотеки ВНЗ передбачає такі якості, як індивідуальний стиль діяльності й спілкування, інтелектуальну культуру й творчий потенціал.

Другим компонентом є професійна культура. Професійна культура спеціаліста ВНЗ є комплексною системою таких елементів, як: професійне мислення, професійні знання, уміння, навички й здатності, професійне зацікавлення, ступінь готовності особистості до конкретного виду діяльності, професійний світогляд, професійна майстерність, адаптованість до професійного середовища, професійна мораль тощо. До сучасного бібліотекаря висуваються вимоги чітко уявляти собі моральний зміст, цінність, наслідки своєї діяльності, мати цілісний світогляд, економічно розвинене мислення, володіти культурою спілкування, правовими знаннями, навичками організації виробництва.

Третій компонент – інформаційна культура, яка передбачає комплекс знань та умінь у сфері цифрових технологій, електронних ресурсів Інтернету, освоєння інформаційних засобів і технологій, уміння працювати з різними джерелами інформації, володіння методикою бібліографічного опису, анотування, реферування, предметизації і систематизації, індексування, уміння застосовувати сучасні інформаційні технології у професійній діяльності.

Четвертий компонент – це здатність самостійно вчитися, набувати професійних знань, навичок, умінь, оволодівати новими технологіями, удосконалювати кваліфікацію.

П'ятим компонентом є індивідуально-психологічні особливості людини, які передбачають поєднання різних структурно-функціональних компонентів психіки і визначають індивідуальність, стиль діяльності, поведінки та виявляються як особливі (ступінь соціальної зрілості, особиста система цінностей, наявність ділових якостей, відповідальність перед справою і людьми, сумлінність, єдність слова і діла, соціопривабливість, широка культура тощо).

Створення моделі спеціаліста не є самоціллю. Мета полягає у тому, щоб модель фахівця бібліотеки ВНЗ була дієвим педагогічним інструментом і орієнтувала колектив бібліотеки на розвиток бібліотечного професіоналізму.

Динамічний процес розвитку бібліотек ВНЗ лежить в основі формування нових професійних вимог, яким має відповідати сучасний бібліотекар. Сьогодні він – фахівець у галузі нових цифрових технологій, навігатор в електронних ресурсах Інтернету, провідник інформаційної культури, менеджер і маркетолог в інформаційно-бібліотечній сфері. У зв'язку з цим постає гостра потреба у прискореному розширенні й принциповому оновленні його професійних знань, умінь і навичок, тобто потреба у безперервній бібліотечній освіті.

Безперервну бібліотечну освіту треба розглядати як важливу складову національної програми „Навчання протягом життя”, а також як продовження вузівської освіти, розвиток та удосконалення професійних навичок в системі підвищення кваліфікації.

Підвищення кваліфікації є другим етапом безперервної бібліотечної освіти після отримання вищої освіти.

Кадровий потенціал бібліотеки ЛНАУ складає 40 співробітників, з них повну вищу освіту мають 30, в тому числі вищу фахову – 4, базову фахову – 6.

Як і в багатьох бібліотеках, у нас існує кадрова проблема:

по-перше, з вищою та базовою фаховою освітою в бібліотеці працює всього 10 працівників, що складає 4 % від загального числа працівників;

по-друге, це старіння персоналу;

по-третє, це відсутність змоги приймати на роботу людей зі спеціальною освітою.

Реалії інформаційного суспільства вимагають від працівника мобільності, здатності і готовності до швидкої адаптації при зміні діяльності, перенавчання та оволодіння новою інформацією та знаннями.

Подолати ці проблеми співробітникам бібліотеки допомагає система підвищення кваліфікації, що існує в бібліотеці. Система працює згідно з пріоритетними напрямками діяльності, науковими та інформаційними потребами контингенту, що навчається (соціальні, професійні, навчальні, виховні, естетичні, дозвілєві).

Система підвищення кваліфікації має такі напрямки:

- підвищення кваліфікації в бібліотеці;
- в рамках обласного методичного об'єднання вузівських бібліотек;
- в рамках зонального методичного об'єднання вузівських бібліотек;
- в рамках міжвідомчих заходів;
- в рамках об'єднання аграрних бібліотек України;
- в рамках всеукраїнських заходів.

Диференціація слухачів здійснюється згідно з:

- освітою;
- стажем роботи;
- посадою;
- виконанням функціональних обов'язків.

Співробітники при навчанні розділяються на групи:

- керівний склад: фахівці;
- молоді фахівці та нові співробітники з фаховою освітою;

- співробітники з нефаховою освітою.

Внутрішньобібліотечна система підвищення кваліфікації акцентована на найважливіші напрямки діяльності бібліотеки та включає різноманітні форми і методи навчання:

- школа молодого бібліотекаря (теоретичні і практичні заняття);
- стажування нових співробітників у відділах бібліотеки;
- стажування з основ комп'ютерної грамотності;
- семінари;
- конференції;
- загальнобібліотечні заняття з різних питань бібліотечної справи;
- заняття у структурних підрозділах;
- огляди професійної літератури;
- відрядження;
- професійна самоосвіта співробітників.

Система підвищення кваліфікації кадрів поєднує у собі індивідуальні і колективні види навчання.

Щороку згідно плану підвищення кваліфікації у відділах бібліотеки проводяться дні навчання з проблем бібліотечної науки і практики, співробітники знайомляться та вивчають нові методичні та інструктивно-регламентуючі видання. В рамках загальнобібліотечних занять проводяться огляди професійної періодичної літератури, тематичні огляди. В рамках бібліотечного лекторію проводяться „години цікавих зустрічей”, на які запрошуються викладачі вузу, діячі літератури і мистецтва, колеги-бібліотекарі.

Для бібліотекарів, що не мають бібліотечної освіти, та нових співробітників в рамках „бібліотечного мінімуму” проводяться заняття на теми „Довідковий апарат бібліотек, алгоритм пошуку інформації”, „Організація бібліотечних фондів”, „Техніка систематизації літератури” і таке інше.

Активно підвищують свій професійний рівень бібліотекарі, які відвідують заходи, що проводяться в рамках обласного і зонального об'єднань, приймають участь у роботі міжвузівських секцій „Вдосконалення бібліотечної майстерності”.

Вже стало гарною традицією відвідувати міжвідомчі заходи, які щороку проводять Міністерство культури і туризму України, Луганська обласна адміністрація, Луганський державний інститут культури і мистецтв, Луганська обласна бібліотека для юнацтва, ОУНБ ім. М. Горького. Це такі заходи, як Всеукраїнська науково-практична конференція „Час. Суспільство. Бібліотека”, Форум молодих бібліотекарів Луганщини, засідання круглого столу „Розвиток бібліотек: завдання співпраці” та інші.

Найбільш емоційні форми навчання, які спонукають до інноваційної творчості і нововведень – це відвідування бібліотек України з творчими відрядженнями. Керівництво ЛНАУ приділяє велику увагу підвищенню кваліфікації бібліотечних працівників і завжди фінансує їх творчі відрядження. З метою вивчення кращого бібліотечного досвіду були здійснені такі відрядження по Україні, як:

- м. Севастополь – Міжнародна науково-практична конференція „Діяльність бібліотек вищих навчальних закладів у світі модернізації вищої освіти”.
- м. Київ – Всеукраїнська науково-практична конференція „Національна сільськогосподарська бібліографія, як складова програми інформатизації аграрної галузі України”.
- м. Харків, ХНАУ ім. Каразіна В. Н. – міжнародна науково-практична конференція „Бібліотеки вищих навчальних закладів України на шляху до світового інформаційного простору”;
- м. Харків, Харківський технічний університет сільського господарства ім. Василенка, Всеукраїнська науково-практична конференція „Бібліотечно-

інформаційний сервіс: сучасний етап і перспективи розвитку” та ін.

Відвідуючи ці заходи, співробітники виступали з доповідями та повідомленнями, приймали участь у тренінгах і майстер-класах, які проводилися в рамках цих заходів.

Особливо важливим і приємним є той факт, що бібліотекарі ЛНАУ мають змогу щороку проходити курси підвищення кваліфікації, які організовує ДНСТБ НААН на базі бібліотеки Національного університету біоресурсів і природокористування України та КНУ післядипломної освіти м. Київ. Бібліотекарі-слухачі курсів отримують теоретичні і практичні знання, а по закінченню курсів отримують свідоцтва про підвищення кваліфікації. За останні роки 10 співробітників бібліотеки ЛНАУ відвідали ці курси.

Серед них директор бібліотеки, зав. відділами, зав. секторами, провідні бібліотекарі.

Реалізація заходів у системі безперервної бібліотечної освіти повинна базуватися сьогодні на принципі випереджального навчання, що передбачає одержання нових знань і навичок, які дозволяють співробітникам протягом часу почувати себе комфортно у професійному інформаційному полі.

Література

1. **Луньова І.** Методичний орієнтир: інноваційні підходи до організації системи підвищення професійної компетентності бібліотечних кадрів / І. Луньова // Бібл. форум України. – 2005. – № 4. – С. 68–72.
2. **Макєєва І.** Модель спеціаліста бібліотеки вищого навчального закладу / І. Макєєва // Бібл. вісн. – 2008. – № 3. – С. 22–27.

Л. М. Решетняк
(Луганський національний університет імені Тараса Шевченка)

Трансформація методичної діяльності бібліотеки ЛНУ відповідно до потреб користувачів бібліотек філіалів університету

Вдосконалення бібліотечної справи, освоєння нововведень, безперервна освіта бібліотечних працівників – неодмінні складові методичної діяльності. Методична робота покликана забезпечити єдність змісту, форм і методів діяльності всіх підрозділів як системи в цілому, так і кожної бібліотеки філіалу.

Кількість бібліотек відокремлених підрозділів ЛНУ імені Тараса Шевченка щороку зростає. Якщо п'ять років тому такі бібліотеки мали лише два філіали – Ровеньківський та Старобільський факультети, то зараз вони з'явилися ще і в Алушті, Брянці, Лисичанську, Рубіжному, Стаханові та в кількох ліцеях та коледжах Луганська.

За традицією роботою з відокремленими підрозділами в нашій бібліотеці займаються співробітники відділу книгосховища. Методична робота ведеться на основі використання рекомендацій державних, обласних методичних центрів, сучасної інформації про них, вивчення ефективності їх застосування.

Раніше нам доводилося працювати тільки з лаборантами, які відповідають за бібліотечки при кафедрах університету. Таких бібліотечок у нашому університеті близько тридцяти. Література там переважно навчальна, необхідна для використання на семінарських та практичних заняттях. Працівникам кабінетів надавалася методична допомога лише щодо ведення облікових документів, роботи з читачами та зберігання фонду. Періодично для них проводилися семінарські заняття, на

яких розглядалися важливі питання обслуговування читачів. Учасникам семінарів роздавалися друковані методичні вказівки.

У сучасному суспільстві найважливішу роль відіграє оперативність отримання необхідної інформації. Зі зміною стереотипів мислення в суспільстві змінився й читач бібліотеки, який прагне отримати максимальну кількість інформації за мінімально витрачений час, мати доступ до різних документальних ресурсів. Перед сучасними працівниками бібліотек сьогодні постає завдання не лише сприяти у виборі книг, але й стати путівником в електронному світі інформації, допомагаючи користувачу в пошуку необхідних відомостей. Бібліотекам, а особливо бібліотекам ВНЗ, необхідно якомога скоріше розібратися в різних способах пошуку інформації, освоїти інформаційні простори, надані в їх розпорядження всесвітньою мережею Інтернет, базами даних на електронних носіях тощо. Тому гостро постає питання щодо трансформації методичної діяльності до потреб користувачів бібліотек.

Розуміючи досить обмежені можливості бібліотек філіалів нашого вишу, ми вирішили надати підтримку колегам у підвищенні їхньої кваліфікації, в оволодінні новими засобами і методами роботи.

Найбільш ефективною формою підвищення кваліфікації є безпосередній обмін досвідом. Серія візитів колег з філіалів до нашої бібліотеки і відповідні відрядження до них фахівців з бібліотеки ЛНУ служать саме цій меті. Так в Старобільському, Ровеньківському факультетах та Лисичанському педагогічному коледжі нашим інженером-програмістом була встановлена АБІС УФД/Бібліотека. Співробітники філіалів отримали необхідні консультації щодо роботи в цій системі, яка дає змогу розпочати ретроввод та штрих-кодування фондів цих бібліотек. Для ретроконверсії фонду було розроблено відповідний алгоритм.

Для бібліотекарів відокремлених підрозділів ЛНУ в лютому минулого року проводився семінар „Статистичний облік бібліотечних процесів”, на якому детально розглядалися питання оперативного обліку основних бібліотечних процесів та основні положення списання різних видів документів.

На нашу думку, дуже важливим на даному етапі є також зміцнення корпоративного співробітництва. В майбутньому для розширення міжбібліотечного партнерства Наукової бібліотеки ЛНУ імені Тараса Шевченка і бібліотек філіалів університету планується створити корпоративну міжбібліотечну мережу (КММ). Положення про таку мережу зараз розробляється провідними робітниками нашої бібліотеки.

Корпоративна міжбібліотечна мережа буде інтегрувати бібліотеки філіалів у єдине структурно-цілісне об'єднання для найбільш ефективного використання ресурсів бібліотеки ЛНУ. Вона матиме єдиний бібліотечний фонд з централізованим комплектуванням, обробкою документів і центральним документосховищем, єдиний довідково-пошуковий апарат зі зведеними каталогами (електронним, алфавітним та систематичним).

Бібліотека ЛНУ, як організаційно-методичний центр для бібліотек філіалів, буде головною бібліотекою корпоративної міжбібліотечної мережі. Вона матиме відповідні відділи, формуватиме, зберігатиме і організуватиме єдиний фонд документів, визначатиме його структуру та здійснюватиме розподіл між бібліотеками-філіями, організуватиме його циркуляцію й використання.

Найважливішим компонентом роботи КММ є організація якісного обслуговування користувачів. Бібліотеки, які входять до складу КММ, будуть здійснювати свою діяльність, виходячи з необхідності забезпечення повного і оперативного бібліотечно-бібліографічного та інформаційного обслуговування.

Користувачі КММ матимуть доступ до фонду бібліотеки ЛНУ або зручної для них бібліотеки-філії. Фонд бібліотеки ЛНУ буде включати найбільш повні ресурси документів і бази даних. Наукова, спеціальна та особливо цінна література, що буде надходити в одному примірнику, найбільш важливі інформаційні і бібліографічні документи зберігатиметься у бібліотеці ЛНУ.

Бібліотеки КММ будуть використовувати наявні технічні можливості для здійснення віддаленого пошуку інформації та її отримання. По корпоративному міжбібліотечному абонементу планується видавати й висилати всі документи, наявні у фонді бібліотеки ЛНУ, включаючи й ті, які є лише в єдиному екземплярі. Але з метою збереження фонду особливо рідкісні та цінні документи будуть висилатися тільки в цифровому варіанті.

Об'єктом доставки будуть як документи на паперових носіях, так і частини електронних документів (оцифровані розділи й параграфи книг, статті з періодичних видань). У виняткових випадках припускається можливість доставки повнотекстового варіанту електронного документа. Дисертації, рукописи і матеріали на правах рукописів по корпоративному МБА не висилатимуться.

Для отримання документа, замовленого користувачем, бібліотека філіалу зможе звернутися в бібліотеку ЛНУ лише за умови точної обізнаності про відсутність такого документа у власних фондах.

Підставою для отримання документів на паперових носіях буде заповнений бланк-замовлення, підписаний особою, яка відповідає за роботу МБА, і завірений печаткою бібліотеки абонента. Для отримання цифрового варіанту документа користувачі зможуть відправляти автоматизований запит на сайт бібліотеки ЛНУ.

Автоматизована електронна доставка документів у вигляді сканованих зображень сторінок буде здійснюватися різними способами:

- пересилка файлу із зображенням сторінок на e-mail бібліотеки філіалу з подальшою роздруківкою на принтері й наданням читачеві копії на паперовому носіїві;

- пересилка файлу одразу на e-mail читача.

Терміни виконання замовлень плануються такі:

- для документів на паперових носіях – до 7 днів;

- для цифрових варіантів документів в залежності від обсягу – від 3 до 15 днів.

Матеріальну відповідальність за збереження документів на паперових носіях буде нести представник бібліотеки-замовниці.

На нашу думку, створення такого корпоративного міжбібліотечного абонементу дасть можливість значною мірою покращити якість інформаційного обслуговування користувачів, що сприятиме подальшому розвитку їхньої навчальної та наукової діяльності.

Проект положення про КММ містить також основні повноваження бібліотеки ЛНУ та функції бібліотек філіалів, в яких детально освітлюються відповідні виробничі процеси. Важливі професійні питання будуть обговорюватися на об'єднаних методичних радах, що дасть можливість розглянути окремі проблеми кожного філіалу.

Таким чином, Наукова бібліотека ЛНУ імені Тараса Шевченка спрямовує свою методичну діяльність на запровадження сучасних інноваційних ідей, з тим, щоб бібліотеки філіалів відповідали зростаючим вимогам сьогодення, потребам користувачів. Трансформація методичної діяльності буде сприяти підвищенню суспільного статусу і значимості нашої бібліотеки як соціокультурного інституту й організаційно-методичного центру.

Література

1. Макєва І. Методологічні підходи до організації внутрішньобібліотечної системи підвищення кваліфікації

кадрів бібліотек ВНЗ / І. Макеєва // Бібліотечний вісник. – 2008. – №5. – С. 29–34. 2. **Макеєва І.** Основні завдання та функції системи підвищення інформаційно-бібліографічної кваліфікації співробітників бібліотек вищої школи / І. Макеєва // Вісник Книжкової палати – 2008. – №2. – С. 20–22. 3. **Методична** допомога бібліотекам району. Режим доступу : http://dilovod.com.ua/publ/stati/statti/metodichna_dopomoga_bibliotekam_rajonu/4-1-0-536.

4. **Тартаковская Г. И.** Методическая работа вузовских библиотек / Г. И. Тартаковская, Н. П. Аббакумова // Научные и технические библиотеки. – 1999. – №7. – С. 47-53. 5. **Традиції** та інновації методичної діяльності бібліотек. Режим доступу: <http://www.lib.kherson.ua/ukr-kalej2-4.htm>.

Л. В. Воловикова

(Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко)

Периодические издания в комплектовании фонда вузовской библиотеки

Бібліотечний фонд являється основою діяльності будь-якої бібліотеки. Іменно він визначає зміст, повноту і якість задоволення і розвитку інформаційних потреб користувачів – читачів бібліотеки. По суті, фонд – це інформаційний потенціал бібліотеки.

Огромную роль в фондах библиотек играют периодические издания – источник оперативной оригинальной обобщающей и обзорной новейшей информации. Потребность читателей в периодике сегодня исключительно высока, она занимает второе после книг место.

Периодическое издание – это сериальное издание, выходящее через равные промежутки времени (ежедневно, раз в неделю, ежемесячно, ежегодно и т.п.) каждый год определенным числом выпусков. Имеет нумерованные и (или) датированные, однотипно оформленные, одинаково озаглавленные выпуски. Подвиды периодического издания: газета, журнал, периодический бюллетень (периодическое издание, содержание которого составляют нормативные, справочные материалы выпускающей его организации); периодический сборник (в отличие от журнала не придерживается постоянной программы публикаций).

Основной вид периодических изданий, имеющих в фонде библиотеки – это журналы. Работа с журналами, как с особым видом изданий, имеет специфический характер.

Журнальный фонд не входит в бухгалтерское понятие „основные средства” и не подлежит бухгалтерскому учету, что обеспечивает большую свободу библиотек в определении сроков хранения журналов.

Средняя величина библиотечных фондов периодических изданий колеблется в зависимости от статуса библиотеки. Журнальный фонд в научных библиотеках часто составляет от 10 до 40% всего фонда. Публичные библиотеки (массовые), приобретающие в основном общественно-политические и литературно-художественные журналы, имеют сравнительно небольшие журнальные фонды. В библиотеках вузов фонд периодических изданий довольно значителен. Например, в нашем вузе он насчитывает более 90000 экз. при общем количестве фонда 650000 экз., что составляет около 14% всего фонда.

В каждом фонде библиотеки существует свое пропорциональное соотношение массивов документов по тематике, типу, читательскому назначению. Основную часть фонда периодических изданий вузовских библиотек,

и нашей в том числе, составляют учебные и научные издания.

Во многих библиотеках крупных вузов имеются специализированные отделы по работе с этим видом изданий. В структуре библиотеки нашего университета также имеется отдел периодических изданий.

Комплектование фонда периодическими изданиями является важнейшим направлением информационно-библиотечной деятельности вузовских библиотек. Основным источником поступления периодических изданий в фонды библиотеки – это подписка. Подписка периодических изданий для нашего университета производится 2 раза в год на основании заявок кафедр, которые передаются в отдел комплектования не позднее апреля и сентября текущего года и финансируется за счет средств университета.

Следует отметить, что в последние несколько лет комплектование периодическими изданиями библиотеки вуза стало более стабильным. Постоянное изучение спроса на периодику, мониторинг выдачи и доведение результатов исследований до сведения кафедр позволяют корректировать ассортимент в зависимости от профильности издания и его использования читателями.

Источником выявления и отбора отечественных и зарубежных журналов служат библиографические каталоги. Подписка на периодические издания осуществляется на основе открытых тендерных торгов, которые в течение нескольких последних лет выигрывает издательско-книготорговая компания „Кондор” из Киева. На WEB-странице библиотеки размещается информация о подписанных периодических изданиях.

Для ведения текущего комплектования и сотрудничества с кафедрами разработана также возможность оформления индивидуального заказа на периодическое издание, для чего представлены

необходимые формы и объяснена технология данного процесса.

Формирование списка периодических изданий, планируемых к приобретению, происходит при непосредственном участии зав. кафедрами университета. Им предоставляется информация о периодических изданиях, подписываемых по профилю кафедр с результатами анализа использования этих изданий. Издания, не пользующиеся спросом читателей, исключаются из заказа на подписку. Кроме того, в подписку включаются журналы и газеты для обеспечения учебного процесса по новым специальностям, открываемым в вузе. Например, в прошлом учебном году для новой специальности „Лабораторная диагностика” был подписан ряд журналов соответствующей тематики:

„Український журнал екстремальної медицини
ім. Г. О. Можаєва”

„Український журнал клінічної медицини”

„Клеточная трансплантология и тканевая инженерия”

„Клеточные технологии в биологии и медицине”

„Клиническая лабораторная диагностика”

„Медико-социальная экспертиза и реабилитация” и др.

Пополнение фонда периодических изданий осуществляется не только изданиями в традиционной печатной форме, но и электронными копиями, что позволяет повысить оперативность доступа информации к пользователю.

Фонд нашей библиотеки пополняется электронными версиями издаваемых университетским издательством журналов: „Алгебра та дискретна математика”, „Соціальна педагогіка: теорія та практика”, „Економічний вісник Донбасу”, „Освіта Донбасу”.

И подписка и дальнейшая работа с поступающими периодическими изданиями осуществляется в электронном виде.

Автоматизация работы с периодическими изданиями осуществляется библиотечно-информационными системами, которые позволяют контролировать поступления периодических изданий, обеспечивают формирование данных о заказах (подписке) на издания и их поступления, распределение по фондам библиотеки и ее филиалов.

С 2005 года библиотека ЛНУ имени Тараса Шевченко работает в АБИС „УФД/Библиотека”, в которой также отражены эти процессы. Для периодических изданий программа предусматривает составление фондовых записей. Такие записи содержат все необходимые сведения как о самом журнале, так и о каждом номере в отдельности.

Первый этап – регистрация журнала. При создании учетной записи на название журнала, заполняются конкретные поля, которые содержат следующие сведения: уникальный цифровой код, присвоенный названию журнала, который в дальнейшем используется для формирования штрих-кода конкретного номера журнала; название журнала, подзаголовочные данные; вид документа; тип литературы; место издания; индекс ISSN; язык, на котором издан журнал; ответственные и издающие организации; электронный адрес учреждающей организации; начало выхода издания; периодичность; подписной индекс. Кроме того, предусмотрено поле „Примечания”, в котором фиксируются сведения об изменениях в названии журнала, о времени начала его подписки библиотекой, указывается кафедра или подразделение университета, подписавшее данное издание.

Второй этап – учетная запись о конкретном томе, номере журнала на основании ранее созданной

информации, Запись содержит следующие сведения: год поступления, номер партии, место распределения.

На основании введенных данных о конкретном экземпляре формируется штрихкод данного издания (в учетной записи в поле „Примірники”). Штрихкод состоит из ряда цифр: первые три – номер названия журнала в картотеке (программа „Ярлык для журналов”, две следующие – номер журнала (01,11 и т.д.), две последние – номер года (85,10 и т.д.).

Распечатка штрихкодов проводится параллельно с созданием учетных записей на конкретные номера периодического издания и позволяет осуществлять выдачу журналов пользователю в автоматическом режиме.

Одноразовый ввод данных обеспечивает их многоцелевое использование для поиска документов по различным признакам и их сочетаниям без формирования дополнительных картотек и указателей.

Записи о поступлении периодики позволяют контролировать этот процесс и хранить в ЭК данные об имеющихся томах, номерах, выпусках соответствующих журналов или газет.

Особенностью каталога периодических изданий является то, что он включает сводные описания периодических и продолжающихся изданий в целом и содержит сведения о всех выпусках, номерах, томах изданий, имеющихся в библиотеке.

Современное состояние информатизации требует от библиотек совершенно новых подходов как к формированию фондов, так и к предоставлению информации потребителю. Огромное значение в этой связи приобретают различные формы библиотечного сотрудничества: альянсы, ассоциации, консорциумы, корпорации, общества, партнерства, союзы.

Одна из наиболее актуальных форм библиотечного сотрудничества – создание корпоративных проектов, которые предусматривают разделение ресурсов между

членами корпорации, и, наоборот, совместное использование уже наработанного ресурса.

Основными направлениями деятельности корпорации являются:

- формирование корпоративных информационных ресурсов;
- обслуживание пользователей на основе корпоративных ресурсов;
- предоставление возможности заимствования записей;
- развитие межбиблиотечного абонементов (МБА) и электронной доставки документов;

В связи с тем, что стоимость подписки ежегодно растет, и не все библиотеки вузов имеют возможность подписывать все необходимые периодические издания, перечисленные возможности корпоративных методов работы позволили бы обеспечить доступ пользователей вузовских библиотек нашего города и области к значительно большему объему информации, в т.ч. и к периодике.

Литература

- 1. Библиотеки ВНЗ** та основні напрямки їх роботи в системі підвищення якості освіти : матеріали наук.-практ. конф. (12–13 берез. 2009 р., м. Луганськ) / ред. : Ж. В. Марфіна, Л. О. Масюрова, В. В. Залінова. – Луганськ : Вид-во ДЗ «ДНУ імені Тараса Шевченка», 2009. – 224 с.
- 2. Библиотечная** энциклопедия / Рос. гос. б-ка. – М. : Пашков дом, 2007. – 1300 с.
- 3. Гриханов Ю. А.** Новые тенденции в развитии библиотечных фондов / Юрий Александрович Гриханов // Библиотечное дело – XXI век : науч.-практ. сб. / Рос. гос. б-ка. – М., 2003. – Вып. 2 (6). – С. 130–152. – (Прил. к журн. «Библиотековедение»).
- 4. Евстигнеева Г. А.** Формирование фонда научно-технической библиотеки в условиях развития электронных информационных технологий / Г. А. Евстигнеева // НТБ, –

2009. – № 2. – С. 26–37. **5. Качалина В. В.** Современные особенности формирования фонда периодических изданий библиотек / Валентина Валентиновна Качалина // Библиотечное дело – XXI век : науч. практ. сб. / Рос. гос. б-ка. – М., 2003. – Вып. 2 (6). – С. 153–164. – (Прил. к журн. «Библиотековедение»). **6. Сороколетова Н. В.** Методика создания сводного электронного каталога периодических изданий в библиотеках Белгородской области / Н. В. Сороколетова, Г. А. Трубочанинова // НТБ. – 2008. – № 8. – С. 103–111. **7. Терешин В. И.** Библиотечный фонд : учеб. пособие / В. И. Терешин. – М. : Изд-во МГУКИ, 2001. – 176 с.

О. Ю. Малюк

(Луганський національний університет імені Тараса Шевченка)

Організація професійного навчання

У наш час стає все більше організацій, що розглядають співробітників як свій найбільш важливий ресурс. Цією обставиною пояснюється посилена увага організацій до відбору і найму персоналу, контролю за навчанням та оцінкою професійної діяльності, встановленню відповідних розмірів оплати їхньої праці. Сукупність цих функцій і називається управлінням персоналом.

Проблеми управління персоналом своєю складністю і різносторонністю привертають до себе увагу багатьох вчених з різних галузей. Розробка теоретичних і практичних положень з цього питання передбачає звернення до досліджень з економіки, психології, соціології, права тощо. Управління персоналом у широкому розумінні виступає предметом дослідження українських авторів – В. Лук'янихіна, В. Воронкової,

Г. Щокіна та зарубіжних – Г. Бакірової, Г. Десслера, М. Уейна; проблеми підбору кадрів розглядали І. Морозова, Д. Жув, А. Люсато, проблеми мотивації та стимулювання – С. Занюк, А. Колот, С. Шапіро, проблеми навчання й розвитку персоналу – М. Магура, М. Курбатова тощо. Усі перераховані дослідження так чи інакше торкаються питань управління в організаціях, однак питання впровадження сучасних процесів управління персоналом в організації та розробки документаційного забезпечення цих процесів розглянуті ще недостатньо.

Проаналізувавши літературу з комплексу питань управління персоналом в організаціях, можна зробити висновок, що актуальність теми дослідження обумовлена певними причинами. У перше десятиріччя незалежності України кадрова служба характеризувалася слабким організаційним статусом. Низький престиж цього підрозділу пояснювали відсутністю необхідної оргтехніки, нестачею досвідчених спеціалістів і рутинними методами роботи. Цьому сприяв і сам статус відділу кадрів в організації, який у командно-адміністративній системі обмежував свою роботу лише виконавчими функціями. Займаючись в основному організаційно-оформлювальною роботою, кадрова служба у більшості випадків не мала права власного голосу у вирішенні стратегічних і поточних завдань, часто навіть не знаючи про найближчі плани керівництва. Сьогодні ситуація різко змінюється.

Із зростанням організацій і з ускладненням їхньої діяльності функції кадрових служб також стають складнішими і набувають більшої значущості. На базі традиційних відділів кадрів створюються нові служби управління персоналом. При збереженні важливості типових облікових функцій такі служби виконують низку принципово нових завдань. У практику діяльності кадрових служб повільно впроваджуються нові методи набору та розміщення персоналу, їхньої підготовки й оцінки. Основними завданнями реорганізованих служб є

реалізація кадрової політики та координація діяльності управління персоналом в організації.

Однак при впровадженні сучасних технологій управління персоналом нерідко виникають труднощі, пов'язані з адаптацією процесів управління персоналом під умови функціонування організації, вибором правильних методів управління. Через те, що окремі з процесів управління персоналом є новими для України, їх впровадили за зразком західних організацій, питання постає із розробленням та використанням примірних документів, для забезпечення впровадження та ефективного функціонування процесів управління персоналом. Між тим автори досліджень у цій галузі розглядають лише процеси і майже зовсім не приділяють увагу їхньому документаційному оформленню. Таким чином, актуальність вибраної теми дослідження обумовлюється недостатнім опрацюванням проблем формування процесів управління персоналом в українських організаціях та їхнього документаційного забезпечення.

Основною метою цього дослідження є визначення особливостей організації професійного навчання, зокрема потреб у навчанні персоналу, методів навчання та їх ефективності.

Працюючи в організації, співробітник повинен постійно вдосконалювати свою освіту, опанувати теоретичну частину професії й набувати практичних навичок. Засобами навчання розвивається трудовий потенціал персоналу.

Професійне навчання – це цілеспрямований розвиток у співробітників професійних знань, умінь та навичок для досягнення максимальної якості при виконанні функціональних обов'язків [3, 153]. Роботодавець, який сприяє навчанню персоналу, розв'язує завдання організації, що пов'язані з формуванням керівного складу, впровадженням нововведень й

опануванням знань, що необхідні для вирішення багатьох проблем у процесі роботи. Навчання також сприяє підвищенню прихильності персоналу своїй організації, завдяки чому знижується плинність кадрів. Працівник підтримує на належному рівні й підвищує свою кваліфікацію, набуває професійних знань, розвиває здібності, розширює компетенції і т. ін.

Навчання персоналу є цілеспрямовано-організованим систематичним процесом набуття теоретичних знань, умінь і навичок, що включає низку взаємопов'язаних елементів.

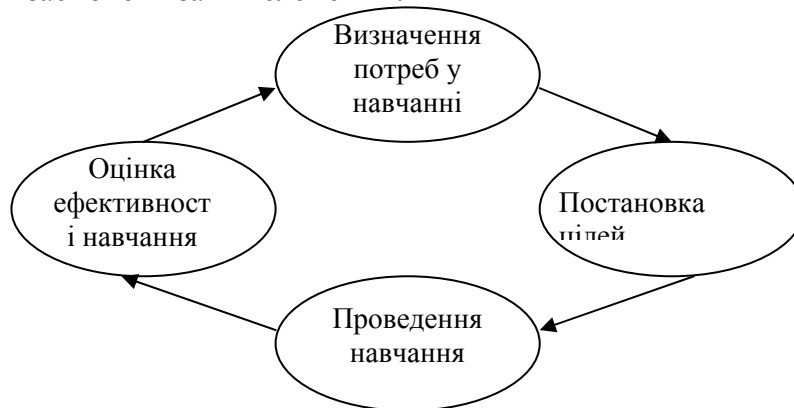

Рис.5. Процес навчання

Професійне навчання необхідне для нового співробітника, працівників, що зараховані у кадровий резерв, при впровадженні в організацію нових технологій, для підвищення конкурентоспроможності організації.

В основі визначення потреб і планування навчання лежить аналіз завдань й аналіз виконання [1, 149].

Аналіз завдань – це деталізоване вивчення виконуваної роботи з метою визначення необхідних специфічних навичок. Здійснюється аналіз на основі посадових інструкцій, опису роботи та її специфіки. Ці документи стають основним моментом у визначенні необхідного навчання для осіб, що виконують цю роботу.

Аналіз виконання допомагає побачити реальний стан справ, виявити недоліки й визначити методи їх усунення. Для здійснення аналізу можуть бути використані такі методи: спостереження, бесіди з працівниками, анкетування та ін. Отже, аналіз завдань і аналіз виконання дозволяє визначити різницю між необхідним й існуючим рівнем професійної компетенції.

Важливим інструментом у підготовці програм навчання є тестування учасників програми. Воно проходить у формі індивідуальних зустрічей тренера з працівниками, на якій обговорюються 4 блоки питань:

1. Специфіка діяльності організації і процесу роботи певної категорії фахівців відповідно до теми навчання. Мета – визначити роль, значення й особливості процесу, що вивчається, у виконанні функціональних обов'язків працівника. Аналіз цього блоку допомагає тренереві краще зрозуміти учасників та їх потреби, а також адаптувати програму під конкретну специфіку.

2. Труднощі, з якими зіштовхується фахівець при здійсненні конкретних функцій. Мета – виділити основні складнощі, з якими стикається співробітник у своїй практичній діяльності, з майбутньої теми навчання й визначити очікування фахівця від програми навчання. Аналіз цього блоку допоможе тренереві виявити основне проблемне поле з теми навчання і самооцінку фахівця, що допоможе розробити практичні завдання для цієї програми.

3. Оцінка рівня знань і навичок з теми навчання. Мета – оцінити справжній рівень знань і навичок фахівця з теми навчання. Аналіз цього блоку допоможе сформувати програму навчання й акцентувати увагу на найактуальніших знаннях і навичках, рівні їх опрацювання для досягнення поставлених цілей.

4. Вивчення переважної моделі навчання для учасника. Мета – знайти найбільш ефективні методики навчання для конкретного фахівця. Аналіз цього блоку

допоможе підібрати й розробити максимально ефективну модель навчання.

Методики тестування, що використовуються при особистих зустрічах тренера з працівниками можуть бути у формі структурованого й неструктурованого інтерв'ю, тестів, практичних та ігрових завдань.

Таким чином, цей етап допомагає не тільки розробити найбільш ефективну програму навчання, але й дозволяє максимально ефективно економити навчальний час за рахунок:

- попереднього знайомства з учасниками;
- визначення їх очікувань від навчання;
- моделювання практичних завдань;
- визначення кращої моделі навчання;
- зняття первинного рівня знань і навичок до навчання.

Наступним етапом процесу навчання є постановка конкретної мети навчання. Це основний момент, який повинен визначати потребу у навчанні. Цілі визначають, які функції зможе виконати працівник після успішного завершення навчання.

Вони виокремлюються у 4 основні групи: удосконалення результатів роботи, удосконалення форм поведінки, набуття нових знань, підвищення задоволення працею.

Після визначення потреб у навчанні співробітників і постановки цілей навчання розпочинається процес власне навчання.

Сьогодні існує безліч навчальних програм, що призначені для різних категорій працівників, – від лінійного персоналу до вищого керівництва. Все різноманіття методів, що використовується при цьому, можна розподілити на три великі групи [2, 8]:

1. Традиційні методи навчання найчастіше використовуються при передачі й закріпленні найрізноманітніших знань. До них відносяться:

- *Лекції.* Суть цього методу полягає в усній передачі значного обсягу інформації великій групі працівників у короткий термін. Комунікація під час лекцій в основному є однією, а винятком є лише ситуації, коли лектор відповідає на питання слухачів. Таким чином, лекція не дозволяє враховувати різний рівень знань, професійний досвід і здібності працівників, тому цей метод є малоефективним.

- *Семинар.* Мета семінару – перевірити засвоєння матеріалу лекцій і допомогти працівникам, що навчаються краще розібратися з темою. Для цього їм ставляться питання чи практичні завдання з матеріалу, який вже був вивчений.

- *Навчальні відеофільми.* Кожний відеокурс складається з відеофільму, посібника з теми курсу і методичних рекомендацій для викладача, що містять вправи, рольові ігри, навчальні тексти, діалоги, теми дискусій і т. ін. Отже, завдяки тому, що матеріал подається наочно, доступно і на реальних прикладах, то працівники краще запам'ятовують його для подальшого використання в професійній діяльності.

2. Методи активного навчання приділяють велику увагу практичній обробці знань, навичок і вмінь, що надаються працівникам. Окрім цього, при використанні цих методів робиться акцент на вироблення у працівників навичок командної роботи. У наш час найбільш поширеними є такі методи активного навчання:

- *Групове обговорення.* Дискусії з окремої тематики проводяться в невеликих групах, що сприяє повному використанню досвіду працівників і кращому засвоєнню інформації. Серед тем групового обговорення перевага надається тим, що, з одного боку, тісно пов'язані з матеріалом, що вивчається, а з іншого – дозволяють максимально використовувати свій досвід.

- *Ділові ігри.* Форма навчання, коли відпрацювання навчальної тематики відбувається на основі

ситуацій і матеріалу, що моделює ті чи інші аспекти професійної діяльності працівників. Таким чином, вони дозволяють усвідомлено використовувати свої здібності для виконання навичок і умінь. Цей метод передбачає наявність певного сценарію, правил роботи і вступної інформації, що визначає хід гри.

- *Розбір практичних ситуацій (кейсів).* Сутність цього методу полягає у тому, що працівникам пропонують ситуації, які необхідно проаналізувати, визначити проблеми і можливості, запропонувати рекомендації щодо того, як необхідно діяти в цій ситуації. Метод дозволяє працівникам розвивати навички аналізу, діагностики й прийняття рішень, що допоможе їм бути впевненими при вирішенні подібних проблем в своїй професійній діяльності.

- *Тренінг.* Це групова форма навчання, у якому теоретичні блоки зведені до мінімуму, а основна увага приділяється практичному відпрацюванню навичок і умінь. У тренінгах зазвичай використовують різноманітну техніку й методи активного навчання: ділові, рольові та імітаційні ігри, розбір конкретних ситуацій і групові дискусії. Тренінги бувають корпоративними (для співробітників лише однієї організації) та відкритими (група мікс). Тривалість тренінгу в середньому – 2-3 дні.

3. Методи професійного навчання характеризується тим, що навчання проводиться в процесі виконання працівниками, що навчаються професійній діяльності, тобто без відриву від виробництва. До найбільш поширених методів професійного навчання належать:

- *Наставництво.* Це індивідуальне навчання в процесі фактичного виконання функціональних обов'язків під керівництвом досвідченого наставника. Тривалість такого навчання часто збігається з періодом випробувального терміну.

- *Ротація.* Метод передбачає переміщення співробітників по робочих місцях всередині підрозділу.

Ротація дозволяє організації вирішити одночасно кілька важливих завдань, наприклад, таких, як: підвищення професіоналізму працюючих співробітників, забезпечення взаємозамінних співробітників у підрозділі та стимулювання діяльності працівників, надаючи їм можливість горизонтального зростання.

Після того, як проведено професійне навчання на базі обраного методу, необхідно провести аналіз й оцінку його ефективності. Для цих цілей можна використовувати такі критерії, як *думки працівників, що навчаються* (про користь та інтерес програми навчання); *засвоєння матеріалу* (перевірка того, чи вдалося працівникам засвоїти основні принципи, а також набути навичок); *поведінкові зміни* (визначення того, наскільки нові вміння закріпилися у професійній поведінці); *результати* (визначення результатів відповідно до поставлених цілей) [1, 159].

Оцінка ефективності навчання є дуже важливим етапом процесу навчання персоналу. Основна мета її полягає в тому, щоб встановити, яку користь від навчання працівників отримує організація в цілому, або для визначення найефективнішої форми навчання. Така оцінка ефективності навчання може проводитися за допомогою тестів, питальників, іспитів, співбесід чи спостереження за роботою працівника.

Література

1. Десслер Г. Управление персоналом : перевод с англ. / Г. Десслер. – М. : Изд-во «Бином», 1997. – 432 с.
2. Магура М. И. Обучение персонала как конкурентное преимущество / М. И. Магура, М. Б. Курбатова. – М. : ООО «Журнал» «Управление персоналом», 2004. – 216 с.
3. Шапиро С. А. Управление человеческими ресурсами / С. А. Шапиро. – М. : Гросс Медиа, 2005. – 304 с.

А. А. Семененко
(Национальный технический университет „Харьковский
политехнический институт”)
О. А. Завада
(Харьковская национальная академия городского
хозяйства)

От освещения к свету знаний

В настоящее время актуальным становится вопрос о влиянии цветоцветовых характеристик на биологическое и психофизиологическое состояние человека. Среда может влиять, в частности, на настроение людей. В свою очередь настроение может изменять их суждения и поведение, так освещение воздействует на настроение, мотивацию и поведение.

При создании функциональных зон в проектируемых или реконструируемых зданиях, проектировании систем освещения необходимо учитывать их влияние на психофизиологическую и биологическую сферу человека. Правильно спроектированное освещение помещений оказывает положительное психофизиологическое воздействие на работающих, способствует повышению эффективности и безопасности труда, снижает утомление и травматизм, сохраняет высокую работоспособность. А разве не этого жаждет сегодняшний студент-читатель?

Тем не менее, до недавнего времени чаще оценивались и совершенствовались визуально воспринимаемые характеристики источников света. Хотя учета исключительно гигиенических параметров освещения явно недостаточно, в настоящее же время при проектировании и реконструкции объектов зачастую не учитываются даже нормы ДБН В.2.5-28-2006 [4].

Организм человека сформировался под воздействием 24-часового биоритма („циркадного ритма”) с активной дневной фазой и фазой отдыха ночью. Свет

синхронизирует повторяемость этого биоритма. В связи с этим большое значение имеют исследования [10, 15], в которых рассмотрен эффект „циркадных фоторецепторов“. Авторами было показано, что оптическое излучение в диапазоне $\lambda = 430-470$ нм оказывает прямое воздействие на разрушение в организме человека гормона усталости – „мелатонина“. Сейчас можно утверждать, что, выполняя требования действующих норм для „хорошего“ освещения, мы, по сути, живем в условиях „биологической темноты“ [6, 12].

Таким образом, определив связь количественно-качественных характеристик освещения с психофизиологическими реакциями, можно прогнозировать и регулировать возникновение определенных эмоциональных состояний.

Эмоциональное качество освещения проявляется в его эмоциональном влиянии на наблюдателя, которое можно анализировать и выразить количественно, обращаясь к специфическим ситуациям восприятия, пользуясь специальными методиками. Для выражений лица базовыми эмоциями являются удовольствие, удивление, гнев, страх, грусть, презрение. Непостоянство характеристик освещения, вероятно, очень слабо повлияет на эту классификацию. С другой же стороны, можно обнаружить значительное влияние освещения при изучении его воздействия на цветовые комбинации с использованием следующего набора дифференциальных семантических шкал: дружелюбный/враждебный, радостный/грустный, прекрасный/безобразный [13].

Настроение является отражением чувств человека: ощущения хорошего или плохого физического состояния и ментального ощущения большей или меньшей бодрости [11].

Другими известными факторами, влияющими на настроение, являются погода/сезон года [12, 1015], а на

работе – условия наблюдения и окружающая (зрительная) среда [16].

Признано, что есть сезонные отличия в настроении, уровне энергии и жизненных сил для существенной части населения наших широт. Исследования 145 здоровых офисных служащих, работающих в дневную смену с использованием, по меньшей мере, одного часа в день яркого света настольной лампы, обеспечивающей освещенность 2500 лк, показали, что у 62 % людей наблюдаются менее негативные сезонные эффекты с улучшением самочувствия, настроения и уровня энергии [14, 57]. В других исследованиях были выявлены стимулирующие воздействия яркого света в дневное время и ночью, которые приводили к повышению уровня бодрости и работоспособности. В случае искусственного освещения (при том же уровне освещенности) практически не отмечается различия в уровне стресса летом и зимой. Однако в случае комбинированного освещения стресс был значительно меньше летом, чем зимой. Из чего можно сделать вывод о том, что большая составляющая дневного света летом обеспечивает уменьшение уровня стресса. Яркий свет зимой может компенсировать это различие.

Многие описанные положительные эффекты являются результатом медицинских и биологических исследований, доказывающих, что электрический свет может быть таким же эффективным, как и естественный. Однако уровни освещенности в помещениях обычно значительно ниже, чем даже их минимальные значения для естественного освещения, составляющие от 1000 до 2000 лк в пасмурный день и достигающие 100000 лк в солнечный день. Уровни горизонтальной освещенности в помещениях без дневного света составляют только 100-500 лк. Во многих случаях дневное освещение поступает внутрь здания только на несколько часов в день, увеличивая общий уровень освещенности. Другое различие дневного и электрического освещения

заключается в динамике уровней и цветовой температуры естественной освещенности, что не ощущается в беззаконных помещениях. Установлено, что эти изменения дневного света имеют положительное воздействие на настроение и стимуляцию и могут быть приумножены с использованием динамического внутреннего освещения. Исследование условий работы в читальных залах показало, что читатели и сотрудники предпочитают высокий уровень дополнительного электрического освещения (в среднем 800 лк с преобладанием дневного освещения).

Слишком слабая освещенность, отблеск источников света и низкий КПД светильников, которые не соответствуют данному рабочему месту и зрительной задаче, влияют на функционирование зрительного аппарата и определяют зрительную работоспособность. Они влияют на психику человека, его эмоциональное состояние, вызывают усталость центральной нервной системы, возникающую в результате прилагаемых усилий для опознания зрительных сигналов. Иногда это может спровоцировать головные боли [3, 10].

Среди качественных показателей световой среды очень важным является коэффициент пульсации освещенности (K_p). Коэффициент пульсации освещенности – это критерий оценки глубины колебаний (изменений) освещенности, создаваемой осветительной установкой, во времени. Требования к коэффициенту пульсации освещенности наиболее жесткие для рабочих мест с ПЭВМ — не более 5%. Для других видов работ величина K_p должна быть не более 15%, а для самых грубых зрительных работ до 20%, но не более.

Установлено, что повышенная пульсация освещенности оказывает негативное воздействие на центральную нервную систему, причем в большей степени – непосредственно на нервные элементы коры головного мозга и фоторецепторные элементы сетчатки глаз.

Исследования, выполненные в Ивановском НИИ

охраны труда, показали, что у человека снижается работоспособность: появляется напряжение в глазах, повышается усталость, труднее сосредотачиваться на сложной работе, ухудшается память, чаще возникает головная боль. Отрицательное воздействие пульсации возрастает с увеличением ее глубины.

Если учесть, что читатель вузовской библиотеки работает и с печатным, и с электронным документом, т.е. с экраном дисплея, то его зрительная работа является наиболее напряженной и существенным образом отличается от других видов работ. По данным Института высшей нервной деятельности и нейрофизиологии АН СССР (РАН России) мозг пользователя ПЭВМ вынужден крайне отрицательно реагировать на два (и более) одновременных, но различных по частоте и некротных друг другу ритма световых раздражений. При этом на биоритмы мозга накладываются пульсации от изображений на экране дисплея и пульсации от осветительных установок.

Данные справочников по освещению представляют количественные данные по действию увеличенного уровня освещенности (от 300 до 2000 лк), которые обеспечивают зрительную работоспособность, снижение количества брака и даже уменьшают количество несчастных случаев на производстве. Увеличение производительности труда частично обусловлено улучшением зрительных условий, хотя имеют значение и незрительные условия.

Основной задачей при проектировании осветительных установок (ОУ) является создание оптимальных условий для зрительной работы человека с учетом предполагаемого вида деятельности, задуманной эмоциональной обстановки. При этом необходимо придерживаться требований, указанных в ДБН В.2.5-28-2006 [4, 51; 62; 64].

При строительстве новых и реконструкции действующих зданий на стадии разработки проектов

осветительных установок следует принимать такие проектные и конструктивные решения, которые бы обеспечивали удобную и безопасную эксплуатацию ОУ. Подбирать источники света и световые приборы следует таким образом, чтобы они обеспечивали функциональные, эстетические, экономические требования, необходимую освещенность, а также учитывали бы действие света на организм человека (психофизиологическое, морфофункциональное, тепловое и бактерицидное) [5, 4].

При проектировании освещения библиотек необходимо учитывать специфику помещений, назначение, характер зрительной работы, а также вопросы защиты документов от разрушающего действия света [9, 618].

Зрительная работа в основных помещениях библиотек и архивов связана с чтением книг, журналов, газет, документов, длительной работой с дисплеями ПК, просмотром микрофильмов, диапозитивов, поиском необходимой литературы в компьютерных базах данных и в картотеках, а также с работой обслуживающего персонала в хранилищах. В читальных залах библиотек на рабочей поверхности нормируемый уровень при общем освещении равен 400 лк [4, 51].

Для освещения данных помещений в основном используется система общего освещения, но при этом не исключается возможность использования светильников местного освещения. В читальных залах предусматривается не менее 10% мест, оборудованных местным освещением [9, 618].

Общее освещение может быть равномерным или локализованным. Для создания более высокого уровня освещенности на отдельных участках используют именно систему общего локализованного освещения, с помощью которой возможно более частая установка светильников. Преимущества локализованного освещения заключается в сокращении мощности осветительных установок,

возможности создать требуемое направление светового потока и избежать на рабочих местах теней от самих работающих.

Для помещений, имеющих зоны с разными условиями естественного освещения и различными режимами работы, должно предусматриваться раздельное управление освещением данных зон [1]. Управление освещением читальных залов осуществляется централизованно с групповых щитков.

В настоящее время существует огромное разнообразие источников света, в административных зданиях и помещениях наиболее широко применяются люминесцентные лампы (ЛЛ) и лампы накаливания (ЛН) [5, 14]. В последнее время при проектировании ОУ все реже используются ЛН (из-за низкого КПД), а некоторые страны и вовсе отказались от данного источника света, их заменяют компактными люминесцентными (КЛЛ) или галогенными лампами.

Учитывая специфику данного объекта в помещениях, где читатели и обслуживающий персонал работают с ценными документами, в целях исключения разрушающего действия УФ-излучения следует использовать ЛН [9, 618]. Источники света по степени возрастания разрушающего действия на документы располагаются в следующей последовательности: ЛН, ЛЛ тепло-белого света де-люкс, ЛЛ с трехполосным спектром излучения, стандартные ЛЛ белого света, ЛЛ белого света де-люкс, дневной свет, проходящий через оконное стекло.

В помещении читального зала целесообразнее будет установить ЛЛ тепло-белого света де-люкс, которые не только менее разрушающе действуют на бумагу, нежели другие виды ЛЛ, но и представляют экономичный источник света, обеспечивают достаточно много света в помещении, сохраняя тем самым зрение, снижают утомляемость, повышают работоспособность и поднимают настроение.

ЛЛ следует использовать с электронным пускорегулирующим аппаратом (ЭПРА), который устраняет мигание ламп при включении, устраняет стробоскопический эффект (снижает коэффициент пульсации), обеспечивая стабильный световой поток при пульсациях напряжения питания, устраняет тем самым эффект «усталости глаз» при работе за компьютером. Благодаря оптимальному режиму зажигания ЭПРА существенно увеличивается срок службы ламп, а также значительно снижается спад светового потока в течение всего срока службы, экономится электроэнергия до 25% при стандартном включении, т. е. тратится меньше электричества для создания определенного уровня освещенности.

Немаловажное значение при создании ОУ имеет выбор светового прибора (СП). Основное назначение светильников заключается в перераспределении светового потока источников света в требуемых для осветительных установок направлениях и защите ламп, оптических элементов и электрических аппаратов светильников от воздействий окружающей среды [1]. Важнейшая часть световых приборов – оптическая система световых приборов, состоящая из оптических элементов, действующих в перераспределении и преобразовании светового луча (отражатели, преломлятели, рассеиватели, фильтры, защитные стекла, экранирующие решетки либо кольца). Для читального зала следует выбирать СП с оптической системой, позволяющей создавать равномерное освещение для защиты глаз от очень яркого источника света. Следует учитывать условия среды помещения, уровень взрыво- и пожароопасности, высоту потолка в помещении, в зависимости от которой будет выбираться тип монтажа светильника.

Существенным при проектировании ОУ является экономическая обоснованность проекта. Все элементы должны быть подобраны таким образом, чтобы в полной

мере удовлетворять как нормативным требованиям, так и требованиям заказчика. Так, к примеру, используя ЛЛ и КЛЛ, мы имеем источник света, который по сравнению с обычными ЛН, имеют срок службы в 8-10 раз больше, нежели первые, а световую отдачу в 5 раз больше, чем у ЛН при аналогичных мощностях.

Немаловажным является размещение СП. Размещение СП параллельно световым проемам позволяет равномерно распределить свет по всему помещению, значительно экономить электроэнергию. Для создания большей освещенности прибегают к увеличению мощности ламп, уменьшению высоты установки светильников.

Достижению лучшего отражающего эффекта, повышению коэффициента использования естественного и искусственного освещения, экономии электроэнергии способствует окрашивание в светлые тона или отделка светлыми материалами потолка, стен и пола. Для наиболее экономичного использования электроэнергии целесообразно устанавливать датчики движения и датчики освещенности (света) – автоматическую систему управления освещением. При нахождении в читальном зале небольшого количества людей, при невысоком уровне естественной освещенности будет нецелесообразно включать освещение по всему помещению. Наличие датчиков движения позволит определить точное месторасположение человека, датчики света (настроенные на нормируемую освещенность) определяют уровень освещенности на рабочем месте, и освещение будет включено именно в тех зонах, где уровень освещенности является недостаточным. Для помещений, где основная работа производится сидя, существуют специальные потолочные датчики движения, которые имеют 360⁰ обзора помещения, имея при этом по всей зоне контроля одинаково высокую чувствительность, а также увеличивают зону контроля для передвигающихся людей.

Применение датчиков обеспечивает экономию до 50% электроэнергии, потребляемой световой установкой.

Помимо формирования зрительного изображения, свет имеет важное биологическое значение для человеческого здоровья и самочувствия [2]. Он играет доминирующую роль в контроле биологических часов, суточных и сезонных физиологических и психологических ритмов, оказывает непосредственное стимулирующее воздействие на настроение. Увеличение уровней освещенности приводит к увеличению производительности труда, а значит и к формированию чувства удовлетворенности результатами своего труда. Успешность всегда вызывает позитивные эмоции, а если эти эмоции будут ассоциироваться с библиотекой и ее читальными залами, возможно, что тогда студенческая молодежь и будет проводить в них больше времени. Новые открытия в области рецепторов сетчатки и их спектральной чувствительности предполагают возможности новых решений в освещении.

Но все-таки требуется проведение масштабных исследований и определения оптимальных условий освещенности в условиях библиотек при учете интересов библиотекаря, читателя, сохранности документов, экономичности проектов и эксплуатации.

Приближение всех существующих установок к нормативам самых новых светотехнических стандартов является первым шагом в реализации идеи оздоравливающего света на рабочих местах.

Литература

- 1. Айзенберг Ю. Б.** Световые приборы / Ю. Б. Айзенберг. – М. : Энергия, 1980. – 464 с.
- 2. Ван ден Бельд Г.** Свет и здоровье / Г. Ван ден Бельд // Светотехника. – 2003. – № 1. – С. 4–7.
- 3. Ван Боммель В.** Промышленное освещение и производительность труда / В. Ван Боммель,

Г. Ван ден Бельд, М. Ван Оойжен // Светотехника. – 2003. – № 1. – С. 7–12. **4. Естественное** и искусственное освещение : ДБН В.2.5-28-2006. – Взамен СНиП 11-4-79 ; введ. 2006–10–01. – К. : Минстрой Украины, 2006. – 77 с. **5. Лесман Е. А.** Освещение административных зданий и помещений» / Е. А. Лесман. – Л. : Энергоатомиздат, 1985. – 88 с. **6. О влиянии** света на человека с учетом новых воззрений (взгляд изготовителей ламп) / Р. Вайтцель, А. Ваккер, Ш. Мюллер, В. Хальбритер // Светотехника. – 2005. – № 5. – С. 12–15. **7. Рончи Л. Р.** Зрение и освещение. Начало XXI века / Л. Р. Рончи // Светотехника. – 2001. – № 6. – С. 6–10. **8. Рончи Л. Р.** Зрительные и биологические воздействия света в новом тысячелетии: предложения для образования / Л. Р. Рончи // Светотехника. – 2005. – № 5. – С. 4–9 ; № 6. – С. 24–27. **9. Справочная** книга по светотехнике / под ред. Ю. Б. Айзенберга. – М. : Знак, 2006. – 972 с. **10. Brainard G. C.** Action Spectrum for melatonin regulation in humans: evidence for a novel circadian photoreceptor / G. C. Brainard et al. // Journal of Neuroscience. – 2001 – № 21 (16). – P. 6405–6412. **11. Mehrabian A.** An approach to environmental psychology / Mehrabian A., Russell J. A. – Cambridge M. A. : MIT press, 1974. **12. Mersch P. P. A.** The prevalence of seasonal affective disorder in the Netherlands : a prospective and retrospective study of seasonal mood variation in the general population / Mersch P. P. A. et al. // Biol. Psychiatry. – 1999. – V 45. – P. 1013–1022. **13. Oberascher L.** Colour and Emotion. Proc. of AIC 2003 Bangkok meeting / Oberascher L., Gallmelzger M. // Color Communication and Management. – 2003. – P. 370–474. **14. Partonen T.** Bright light improves vitality and alleviates distress in healthy people / Partonen T. et al. // Journal of Affective disorders. – 2000. – № 57. – P. 55–61. **15. Thapan K.** An action spectrum for melatonin suppression : evidence for a novel non-rod, non-cone photoreceptor system in humans / K. Thapan et al. // Journal of Physiology. – 2001. – V. 535.1. – P. 261–267.

16. Veitch J. A. Full-spectrum lighting effects on performance, mood and health / J. A. Veitch // National Research Council Canada : Internal Report. – 1994. – June, No. 659.

Г. А. Максименко
(Луганський національний університет імені Тараса Шевченка)

Робота з пошуковими бібліотечними системами в загальноуніверситетському курсі „Пропедевтика”

Інформація завжди була важливою, невід’ємною складовою життя людини. Особливо важливу роль вона почала грати в розвитку людства на переломі ХХ–ХХІ ст. Це пояснюється тим, що людство вступило в нову епоху – епоху прискорення розвитку техніки і технології [3, 3]. І на перше місце вийшла інформація та засоби її отримання, переробки і використання, за допомогою яких посилюються інтелектуальні можливості і здібності людей. Створення і функціонування єдиного інформаційно-освітнього середовища вищої освіти надає підготовці фахівців нову сучасну якість, що відповідає потребам і перспективам науково-технічного розвитку суспільства у ХХІ столітті, яке називають століттям знань [2, 44]. Змінюється парадигма освіти, відбувається перехід від освіти на все життя до освіти впродовж усього життя. Особливе місце в цьому контексті посідає бібліотека.

Успішна організація навчально-виховної та наукової роботи залежить від багатьох чинників. І перш за все від покращення інформаційно-бібліотечного забезпечення студентів і викладачів на основі впровадження технологій, які надають можливість використання як власних так і світових інформаційних ресурсів. Бібліотека стає координаційним центром з підготовки кваліфікованого користувача, який здатний

орієнтуватися в довідково-бібліографічному апараті. З 2009 р. в Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка введено пропедевтичну дисципліну: „Робота з пошуковими бібліотечними системами”. Цей курс читають бібліографи та працівники електронного читального залу.

Основна мета курсу дати студентам знання, вміння і навички інформаційного самозабезпечення їхньої навчальної та науково-дослідної діяльності. Досягнення цієї мети здійснюється в ході вирішення наступних завдань:

- засвоєння раціональних прийомів і методів самостійного ведення пошуку інформації і систематизації даних відповідно до завдань, які виникають в процесі навчання;

- вивчення та практичне використання технології підготовки та оформлення результатів самостійної навчальної та науково-дослідної роботи.

В результаті освоєння курсу студенти повинні знати:

- місце, роль і значення бібліотеки як системи організації та використання інформаційних ресурсів суспільства;

- основні типи інформаційних запитів і технології їх виконання;

- мати уявлення про довідково-бібліографічний апарат бібліотеки, його структуру та призначення;

- можливості засобів пошуку, обробки, зберігання, представлення та використання електронних інформаційних ресурсів.

Організуючи та проводячи ці заняття ми прагнемо, щоб студенти вміли:

- орієнтуватися в типах и видах документів, необхідних для навчальної та науково-дослідницької роботи;

- складати бібліографічний опис різних видів документів;
- визначити структуру та правила оформлення бібліографічного списку літератури до навчальних та науково-дослідних робіт;
- здійснювати результативний інформаційний пошук за різними видами запитів;
- володіти технологією інформаційного самообслуговування у бібліотеці;
- вірно сформулювати інформаційний запит для введення його в автоматизовану інформаційно-пошукову систему;
- володіти стратегією пошуку інформації в електронному каталозі та базах даних.

На сьогодні заняття з курсу „Пошукові бібліотечні системи” проводяться зі студентами перших курсів денної та заочної форми навчання в обсязі шести годин на групу. Загальний обсяг складає 495 годин.

Оскільки курс має переважно практичний напрямок, то навчальні заняття проводяться з окремими групами. Перший час занять відводиться для лекції та пояснень викладача. Безпосередньо після лекцій ми проводимо зі студентами тренінги по складанню бібліографічного опису різних видів видань та аналітичного опису, по групуванню бібліографічних описів у списку літератури, з пошуку документів за традиційним алфавітним каталогом, електронним каталогом за допомогою автоматизованої бібліотечної інформаційно-пошукової системи УФД/Бібліотека.

Заняття забезпечені зразками різноманітних документів, схемами складання бібліографічного опису різних видів документів відповідно до діючих стандартів, традиційними бібліотечними каталогами, персональними комп'ютерами, програмним забезпеченням, базами даних.

Вони проводяться в приміщенні довідково-бібліографічного відділу та електронного читального залу.

Курс „Пошукові бібліотечні системи” в загальноуніверситетському курсі „Пропедевтика” призначений стати основою раціональної організації самостійної навчальної діяльності студентів.

І тільки поєднання традиційних і інноваційних форм роботи бібліотеки дозволяє підтримувати високий рівень використання інформації для забезпечення якості освіти.

Література

- 1. Березна Т.** Роль бібліотеки вищого навчального закладу в організації навчально-виховного процесу / Тетяна Березна // Рідна шк. – 2007. – № 6. – С. 41–42.
- 2. Журавльова І.** Доступність і відкритість інформації у стратегії розвитку бібліотеки ВНЗ / Ірина Журавльова // Вища школа. – 2008. – № 7. – С. 44–54.
- 3. Ткаченко Т. П.** Основи інформаційної культури : навч. посіб. / Ткаченко Т. П., Сологуб В. І., Пасинкова Г. І. – Донецьк : [ДонНУЕТ], 2009. – 332 с.

О. Є. Подкопаєва
(Луганський національний університет імені Тараса Шевченка)

Раціональна організація структури фондів бібліотеки ВНЗ як важливий чинник підвищення якості освіти в сучасних соціально-комунікаційних умовах

У сучасному світі інформація та інформатизація виступають активними учасниками комунікаційного процесу: саме вони забезпечують доступ до інформаційних ресурсів, дають можливості вибору програм навчання тощо.

Сучасна бібліотека виступає соціально-комунікаційним центром, головним завданням якого

постає реалізація документальної, інформаційної та пізнавальної діяльності в суспільстві. Особливо важливе значення ці процеси мають для бібліотек ВНЗ, які сьогодні прагнуть впроваджувати у свою роботу нові методи створення й роботу з бібліотечними фондами, зокрема електронним каталогом, з потоком інформації, вдосконалювати доступ до баз даних, енциклопедій, довідників та інших сучасних інформаційно-бібліотечних технологій.

Під інформатизацією бібліотек ВНЗ ми розуміємо процес створення найоптимальніших умов, які сприятимуть ефективному задоволенню інформаційних потреб викладачів і студентів на базі формування і використання наявних інформаційних ресурсів.

Сьогодні бібліотека ВНЗ відчуває на собі значні трансформаційні зміни в умовах нового інформаційно-комунікативного середовища, основними ознаками якого є електронні каталоги, засоби зберігання, обробки та подання інформації. Згідно із „Концепцією інформатизації мереж бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів України” [5, 6], процеси навчання і виховання, що доповнюють один одного, відбуваються в умовах становлення інформаційного освітнього простору на базі інформаційно-комунікаційних технологій. Потрібен час для того, щоб новітні технології стали органічною частиною роботи бібліотек. Тому сьогодні необхідно розробляти питання теоретичного узагальнення впровадження новітніх технологій до бібліотек ВНЗ.

Мета статті – аналіз структури фондів бібліотеки ВНЗ як чинника, що сприятиме підвищенню якості освіти в сучасних соціально-комунікаційних умовах.

Бібліотека університету виступає не тільки навчальним, але й науковим закладом з потужним масивом різноманітної інформації. Бібліотеки ВНЗ вищих ступенів акредитації (інститутів та університетів), у тому числі наукова бібліотека Луганського національного

університету імені Тараса Шевченка, прагнуть відійти від традиційного подання інформації, вдосконалюючи моделі впливу на студентів-користувачів бібліотечних фондів.

Важливим чинником євроінтеграційних процесів у національній системі вищої освіти стає перехід на кредитно-модульну систему побудови навчального процесу студентської молоді, що, в свою чергу, викликає необхідність забезпечення електронного інформаційного доступу до фондів бібліотеки.

Необхідною умовою вдосконалення філософії освітнього процесу в Україні виступає перегляд традиційної концепції бібліотеки ВНЗ, яка є не лише загальнодоступним осередком інформації, але й Інтернет-центром, полімедіа-центром, наукової комунікаційною установою, активним учасником трансформаційних змін у нашому суспільстві.

Погодимось із тими дослідниками бібліотечної справи [2, 3, 6, 7, 8], які вважають, що головним завданням бібліотеки ВНЗ, зокрема університету, виступає завдання комплектування фондів спеціалізованими електронними документами, включаючи забезпечення техніко-технологічних умов використання даних ресурсів та створення електронних каталогів і бібліотек, які повинні задовільнити вимоги студентів. Тільки тоді ми можемо очікувати підвищення якості освіти в сучасних соціально-комунікаційних умовах.

Проведений аналіз інформаційних ресурсів наукової бібліотеки Луганського національного університету імені Тараса Шевченка показав, що інформаційні ресурси електронного каталогу бібліотеки складаються із двох головних частин – навчальної та наукової.

Перша (навчальна) частина включає в себе електронні посібники, підручники, навчально-методичну літературу й покликана допомогти студентам ВНЗ опанувати необхідний матеріал.

Друга (наукова) частина – це дисертації, автореферати, наукові статті тощо. Саме вони, на думку науковців [1, 3] забезпечують розширення діапазону навчальних можливостей студентів і сприяють проведенню наукових досліджень на основі навчального матеріалу. Таким чином, можна висловити твердження про те, що інформаційні ресурси нового типу бібліотеки ВНЗ можуть стати основою для підвищення якості навчального процесу. На думку М. Когаловського, Б. Новікова [4], Г. Шемаєвої, Т. Шаповалової, Т. Приходько [9] та інших науковців, саме інформаційні електронні ресурси бібліотеки виступають базою не тільки для впровадження сучасних освітніх технологій, але й виступають єднальною ланкою до успішності засвоєння знань студентами, таким чином підвищуючи якість освітнього процесу.

Одним із пріоритетних напрямів роботи працівників бібліотеки нашого ВНЗ виступає організація на її базі інформаційного центру університету, що включає в себе надання оперативної навчальної і наукової інформації викладачам і студентам на будь-яких носіях (електронних і друкованих). Особливе значення серед усіх документів у світлі питання підвищення якості освіти виступає література, яка рекомендована на допомогу навчальному процесу.

Бібліотека виступає тим місцем, куди надходять всі документи, де вони обробляються і можуть бути надані у користування. Цей процес складний і місткий. Потрібно вирішити завдання забезпечення переведення інформації в зручний і доступний електронний вид, розглянути питання систематизації цієї інформації та забезпечення доступу до неї. Задля цього варто звернути увагу на проектування баз даних, що включає в себе їх відбір, розміщення і структурування. Другим кроком має бути планування стратегії обслуговування споживачів бібліотечної інформації. І, нарешті, планування управління інформаційними потоками бібліотечних даних. В

результаті отримуємо інформаційну мережу, яка збирає, зберігає і забезпечує доступ до інформації.

Таким чином, сьогодні бібліотека ВНЗ не тільки книгосховище. Вона постає новою інституцією, однією з головних функцій якої – сприяння покращенню освітнього процесу шляхом накопичення, систематизації, збереження та передачі знань викладачам і студентам. Створення оптимальних умов для забезпечення інформаційних потреб студентської молоді за допомогою потужностей інформаційних ресурсів сьогодні виступає пріоритетним напрямком розвитку бібліотеки нашого ВНЗ.

Література

- 1. Алешин Л. И.** Классификация информационных ресурсов электронных библиотек: По результатам поиска в Интернете / Л. И. Алешин // Библиография. – 2003. – № 4. – С. 3–7.
- 2. Киричек Г. Г.** Електронна бібліотека як об'єкт освітніх технологій / Г. Г. Киричек // Радіоелектроніка. Інформатика. Управління. – 2007. – № 2. – С. 122-127.
- 3. Киричек Г. Г.** Управление информационными потоками вуза – как подсистема инновационного образования / Г. Г. Киричек, Д. М. Пиза // Инженерное образование. – 2007. – № 4. – С. 182-189.
- 4. Когаловский М. Р.** Электронные библиотеки – новый класс информационных систем / М. Р. Когаловский, Б. А. Новиков // Программирование. – 2000. – № 3. – С. 3–8.
- 5. Концепція інформатизації мережі бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів України // Освіта Україна. – 2006. – 17 березня. – С. 6.**
- 6. Костирко Т.** Концепти моделювання регіональної системи бібліотечно-інформаційних ресурсів вищих навчальних закладів / Т. Костирко // Вісн. Книж. Палати. – 2008. – № 4. – С. 17-19.
- 7. Лемківський К.** Бібліотека вищого навчального закладу — ключова ланка інформаційного забезпечення навчального процесу на сучасному етапі / Вища школа. – 2008. – № 5. – С. 33–41.
- 8. Павлуша І. А.** Електронні бібліотеки: питання

комплектування й обробки вхідної інформації / І. А. Павлуша // Бібл. вісн. – 1999. – № 5. – С. 14–21.
9. Шемаєва Г. Галузева електронна бібліотека : концептуальні положення / Г. Шемаєва, Т. Шаповалова, Т. Приходько // Вісн. Книж. палати. – 2002. – № 2. – С. 15–17.

В. С. Білоус
(Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського)

Потужна електронна бібліотека – стратегія розвитку бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Вимоги сучасного суспільства до бібліотек як до інформаційних центрів визначають вектори розвитку бібліотечних процесів – якісне та оперативне бібліографічно-інформаційне обслуговування, формування інформаційного поля та швидкого доступу до інформації, реорганізація діяльності шляхом нарощування інформаційного потенціалу, інтеграція бібліотечних ресурсів. Сьогодні вищі навчальні заклади, які працюють в умовах реформування, чекають змін і від бібліотек, мобільності та якості в інформаційному забезпеченні. Перед бібліотекою постає виконання високої місії переходу від інформаційного суспільства до відкритої бібліотеки та суспільства знань [1, 44].

Для задоволення потреб користувача освітянської галузі, забезпечення оперативного доступу до всіх бібліотечно-інформаційних ресурсів як власного виробництва, так і придбаних, бібліотека Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, гармонійно поєднуючи традиційні інформаційні ресурси, засвоює та активно впроваджує сучасні досягнення в галузі інформаційних,

комунікаційних і мультимедійних технологій в бібліотечні процеси, працює над формуванням потужної електронної бібліотеки. Саме бібліотека взяла на себе значну роль у формуванні електронних масивів наукових знань та організації доступу до них.

Пріоритетними напрямами діяльності бібліотеки педуніверситету є:

– формування потужної електронної бібліотеки із забезпеченням віддаленого доступу до електронного каталогу й електронних джерел;

– подальше формування електронної бібліотеки, що є індикатором статусу університету.

Серед напрямів роботи бібліотеки – розширення спектру вторинної інформації, створення репозитарію відкритого доступу (цифрових колекцій наукових статей науковців університету), створення реферативної продукції з метою повноцінного забезпечення фахових потреб науковців і практиків освітянської галузі, сприяння підвищенню ефективності наукових досліджень у галузі педагогіки, психології, методик викладання окремих навчальних дисциплін, впровадження окремих предметів, досягнень науки, техніки, передового досвіду.

Бібліотека педуніверситету поєднує традиційні та електронні інформаційні ресурси, індивідуальні та корпоративні методи роботи, вирішує проблеми культурно-просвітницької діяльності, впроваджує інноваційні бібліотечні технології.

Стан навчально-методичного та інформаційного забезпечення бібліотеки є частиною глобальної системи управління та контролю якості ВНЗ, що охоплює навчання, науково-дослідницьку роботу, керівництво та управління, співвідношення між традицією та інноваціями, здатністю задовольняти потреби користувачів.

У бібліотеці Вінницького педуніверситету комп'ютерний парк становить 52 ПК, з них 14 – для персоналу бібліотеки. З метою управління і створення

інформаційно-бібліотечного фонду використовується програмний комплекс АІБС „ІРБІС”, що здійснює підтримку наступних функцій: комплектування та обробку видань; інформаційне обслуговування читачів; створення ЕК та електронної картотеки забезпеченості навчального процесу навчально-методичною літературою; формування і використання фонду електронних видань та повнотекстових БД; створення та використання системи обліку читачів та їх відвідування; забезпечення доступу до ЕК та БД. У 2010 році університет став учасником програми корпорації Microsoft Office зі сприяння навчальній діяльності. В рамках даного проекту бібліотека отримала безкоштовне програмне забезпечення Windows 7 Student Edition, яке встановлено на ПК бібліотеки.

Для забезпечення інформацією навчально-виховного та дослідницького процесу активізується діяльність з формування електронної бібліотеки. В поняття „електронна бібліотека” входить весь комплекс технічних, програмних та інформаційних засобів, який забезпечує ряд послуг, необхідних для підтримки наукового та навчального процесів на базі сучасних комп’ютерних технологій. Електронна бібліотека університету – основа інтегрованої технологічної системи доступу до електронних загальноосвітніх ресурсів. Її завдання – зменшення часу на пошук необхідних матеріалів та загальних витрат на їх одержання, тобто забезпечення оперативного бібліотечного та інформаційного обслуговування.

Основні компоненти електронної бібліотеки: електронний каталог, інформаційно-пошукова система, БД повнотекстових видань, зала електронної інформації, система електронної доставки документів, система створення електронних навчальних матеріалів, яка забезпечує підсистеми (авторизація доступу, обміну, оперативного аналізу статистичної інформації).

Електронна бібліотека сприяє підвищенню рівня навчального процесу, інформаційно підтримує навчальний процес та навчальну роботу в університеті. Створення потужної електронної бібліотеки підвищує загальний рівень викладання та престижу навчального закладу. Саме створення потужної електронної бібліотеки є стратегією розвитку бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наразі створено електронну бібліотеку – сукупність електронних ресурсів і супутніх технічних можливостей для створення, пошуку і використання інформації [5, 100]. Стрімко поповнюється медіа фонд бібліотеки, що нараховує більше 500 одиниць зберігання.

З метою оптимізації інформаційного забезпечення різних категорій користувачів бібліотека взяла курс на використання ресурсів глобальних мереж та створення власних інформаційних ресурсів, активно нарощують потужність електронні ресурси власної генерації. Поряд з традиційними каталогами й картотеками функціонує електронний каталог, який становить 17 БД (понад 150 тис. записів), в т.ч. 10 – доступних користувачеві (більше 140 тис.). БД „Книга” – понад 16 тис. записів, „Аналітичні описи” – близько 90 тис., „Наукові праці викладачів” – понад 15 тис. та ін. У фонді бібліотеки понад 600 електронних підручників та навчальних посібників. З метою відображення всіх документів в ЕК, поповнення бази даних „Книга”, в умовах активного розвитку інформаційних технологій проводиться ретроспективна конверсія фонду. Цією копіткою роботою займається весь колектив. Бібліотека вибрала шлях складніший, не від сканування карток та створення імідж-каталогу, а безпосередньо, звіряючи документ з каталогом. Під час ретровведення проводиться глобальне редагування каталогу, перевірка інвентарних книг, правильність (при необхідності) бібліографічного опису на картці,

здійснюється повний бібліографічний запис за новими стандартами.

Успішно відпрацьовуються технології з формування БД „Авторитетні файли”, „Індивідуальні автори”, „Повнотекстові БД”. В БД „Повнотекстові видання” (більше 2 тис.) здійснюється формування як на основі загальнодоступних документів мережі Інтернет, так і шляхом сканування та розробки власних повнотекстових документів, з урахуванням особливостей вимог користувачів, навчальних планів, інформаційно-пошукових систем та державних бібліотечних стандартів.

Електронна бібліотека докорінно змінила принцип інформаційного обслуговування користувачів бібліотеки: звертаючись до системи, користувач отримує не тільки посилання (бібліографію та реферат джерела), а й сам документ (повну копію). Основні завдання, які ставить електронна бібліотека:

- тематичне упорядкування накопичених масивів інформації для реалізації інформаційного пошуку та задоволення інформаційних потреб користувачів бібліотеки;
- аналітико-синтетичне опрацювання електронних документів;
- надання комфортного доступу до наукової інформації;
- ефективність швидкого доступу та використання електронних ресурсів бібліотеки.

Формування електронних ресурсів здійснюється такими засобами: мануальними (набір текстової інформації, створення цифрових малюнків тощо), автоматизованими (методи сканування тексту, малюнків, поповнення ЕБ готовими електронними документами: мультимедійними виданнями, відео тощо); автоматичними (використання пошукових робіт, індексування та накопичення інформації, система імпорту електронних документів тощо).

Поява комп'ютерних інформаційно-пошукових систем у бібліотеці вимагає розвитку спеціалізованих навичок: розуміння представлення інформації в базах, уміння вибирати область пошуку, використання ключових слів. На часі активно впроваджуються та популяризуються бібліотечно-інформаційні ресурси, створюються нові масиви власних електронних продуктів, використовується широкий спектр лінгвістичних технологій інформаційного пошуку та забезпечення оперативного доступу до інформації.

Персонал бібліотеки розширює методи та засоби роботи з інформаційними потоками, засвоює технологію архівування джерел електронної інформації і їх аналітико-синтетичного оброблення, а також створення і багатоаспектного використання нових інформаційних продуктів. Бібліотека засвоює інтегрований технологічний цикл, що включає послідовність наукомістких процесів комп'ютерного опрацювання документних масивів: бібліографування, реферування, підготовка аналітичних матеріалів, проведення статистичних досліджень.

Для бібліотекаря важливим є уміння правильно оцінювати одержану інформацію, використовувати її, зберігати й переробляти, при необхідності передавати для колективного користування, створювати нову інформацію на якісно новому рівні.

Бібліотека займається пошуком, аналізом і збереженням електронної продукції, забезпечує доступ до електронних ресурсів, проводить каталогізацію електронної продукції, проводить діяльність щодо пошуку, відбору, обробки та первинного аналізу дедалі зростаючих масивів інформації. Бібліотека виконує функції збирання, аналітико-синтетичного перероблення та поширення інформації, забезпечує до них широкий доступ.

Для оптимального використання накопичених у ній багатств бібліотека забезпечує їх упорядкування, структурування і продуктивну організацію

функціонування в інформаційних системах. Для підтримки збереження даних в бібліотеці ведеться локальне резервування даних.

Об'єктами для створення колекції електронних документів у вигляді файлів з текстовою, графічною або мультимедійною інформацією є:

- електронні копії оцифрованих документальних колекцій (частин фонду активного попиту, краєзнавчого фонду, фонду рідкісних та цінних видань та ін.);
- вибірково-електронні копії статей, які формуються на основі послуг сканування;
- електронні версії літературних та публіцистичних видань вітчизняних, місцевих авторів.

Електронна бібліотека тільки тоді стає бібліотекою в загальноприйнятому сенсі, коли в ній ведеться робота з користувачами (електронна реєстрація користувачів, облік виконаних довідок, замовлень).

Бібліотека шукає нові підходи до процесу обслуговування, вдосконалює свою діяльність, розширюючи при цьому спектр бібліотечно-інформаційних послуг, форму й зміст роботи з метою забезпечення повноти доступності, оперативності інформації.

У бібліотеці функціонує зала електронної інформації (ЗЕІ) на 40 АРМ з підключенням до локальної бібліотечної мережі, університетської та Інтернет, що дозволяє ефективно використовувати інформаційні технології в передачі та засвоєнні навчального матеріалу, надає широкого доступу студентам до електронної навчально-методичної інформації, електронних навчальних посібників.

Перед введенням в експлуатацію зали електронної інформації персонал бібліотеки вивчав досвід інших бібліотек, набував навички кваліфікованого

консультування з використання електронних ресурсів в локальній мережі та мережі Інтернет, використання документів на машинозчитуваних носіях інформації, розробляв технологічні інструкції, питання обліку електронних ресурсів у сфері бібліотечної статистичної інформації. Впровадження в роботу нових технологій, функціонування зали електронної інформації з наданням доступу до Інтернету внесло зміни в процес обслуговування, у взаємовідносини з користувачами, яким запропоновано принципово нові послуги. Із введенням комп'ютеризації бібліотечних процесів читачі відчули суттєві зміни на краще в обслуговуванні. З відкриттям електронної зали зросла можливість використовувати Інтернет і повнотекстові бази, а також користуватися електронними документами з фонду бібліотеки. Особливо швидко зростає попит на електронні ресурси, посилюється інтерес до повнотекстових документів, поданих в електронному форматі.

Бібліотечний працівник є посередником між користувачем та інформацією, а бібліотека – комунікаційний канал, який забезпечує рух документної інформації у часі і просторі. Бібліотекарі надають консультації, довідки з питань використання довідково-бібліографічного апарату бібліотеки, в т. ч. ЕК, та з питань використання та експлуатації техніки. Бібліотека постійно вдосконалює методи роботи, надає нові бібліотечно-бібліографічні послуги, вивчає та впроваджує нові сторони та форми діяльності, надає широкий спектр консультаційних послуг.

Процес впровадження нових інформаційних технологій в діяльність бібліотеки досяг певного рівня – відкрито широкий доступ користувачів до електронного ресурсу бібліотеки; надається ряд сервісів: сканування, друк, копіювання інформації, електронна доставка документів на адреси користувачів, консультації, довідки на основі ЕК, Інтернет-довідки, телефонні довідки.

Бібліотека має великий досвід у галузі традиційного формування та пошуку документів й набуває досвіду одержання необхідної інформації із зовнішніх джерел, їх зберігання та використання [9, 19].

Створення Інтернет-мережі дало змогу бібліотеці не тільки одержати доступ до всесвітніх сховищ інформації, а й самим влитися у світовий інформаційний простір, створити свою сторінку, розмістити інформацію про власні ресурси.

Продовжується ведення веб-сайту бібліотеки, який є складовою частиною сайту університету, віртуальним обличчям бібліотеки. Вдосконалюється дизайн та структура модуля бібліотеки на сайті, структура, контент, стиль та способи подачі матеріалу, репертуар інформаційних продуктів та послуг, значно розширено список посилань на світові електронні ресурси мережі Інтернет. Зокрема, створено навігатор за освітніми ресурсами мережі Інтернет з розподілом за навчальними дисциплінами. Сайт відкритий для доступу і в локальній мережі бібліотеки, мережі науково-інформаційного центру університету. Бібліотека через веб-сайт надає інформацію про ресурси, що зберігаються у фонді. Підтримка й розвиток сайту – важлива частина інформаційної роботи бібліотеки.

Інформаційний простір значно розширився, став ближчий завдяки наявності веб-сайту, ЕК, БД з повнотекстовими ресурсами. Використання Інтернет-технологій відкрило нові можливості у віртуальному обміні документами, доступі до світових електронних ресурсів, віртуальної інформації, електронної доставки документів.

Бібліотека вивчає нові сторони діяльності та впроваджує різні нові форми роботи – надання широкого спектру консультаційних послуг користувачам.

Сучасний читач прагне швидкої інформації і в комфортних умовах, можливості працювати в ЕК, мати

доступ до повнотекстових видань. Бібліотека надає користувачам:

- можливість пошуку в ЕК здійснення електронного замовлення в локальній бібліотечній мережі та через мережу Інтернет;
- можливість доступу до повнотекстових видань;
- одержання електронної копії документів;
- наявність безкоштовного Інтернету в електронній залі і можливість працювати майже без особливих обмежень;
- чіткий зрозумілий інтерфейс доступу до ЕК бібліотеки.

В практиці роботи бібліотеки існують негативні моменти в обслуговуванні „електронного” покоління студентів та їх недостатнє уміння працювати з джерелами інформації. Бібліотекарі з хвилюванням спостерігають процес відчуження читачів від бібліотек та їх ЕК на користь Інтернет-пошукачів, які індексують веб-сайти незалежно від їх якості і авторитетності. Працівники бібліотеки проводять пошук релевантної інформації в ЕК та базах даних бібліотек не лише України. Структуруючи Інтернет-ресурси, бібліотекарі виступають провайдерами якісної інформації, які надають доступ до електронних інформаційних ресурсів, навчають ефективно шукати інформацію в Інтернеті та користуватися сучасними інформаційними технологіями.

Серед можливих способів підвищення привабливості та користі бібліотечних ресурсів і веб-сайту є:

- покращення якості і привабливості ЕК шляхом лінування додаткової інформації до традиційних бібліотечних описів видань. Це можуть бути додавання: гіперпосилань на анотації, змісту, зображення обкладинок (палітурок), рецензії, безпосередньо повних текстів документів, рекомендованої літератури;

- створення і надання доступу до більш загальних і авторитетних колекцій ЕР шляхом збору метаданих;
- оптимізація ЕК і веб-сайту бібліотеки для полегшення їх індексування безкоштовними пошуковими системами Інтернету. В цьому випадку списки результативного пошуку популярних інтернетівських користувачів включають і гіперпосилання на записи в ЕК з підказкою про бібліотеки, де можна знайти відповідну книгу;
- впровадження цілодобових довідково-бібліографічних послуг електронною поштою і через веб-сайт бібліотеки;
- збір та аналіз даних з використання ЕР, оцінка користувачами ступеню задоволення та якість послуг вендорів;
- координація користувачів та технічних служб бібліотеки для забезпечення ефективної інтеграції ЕР з навчально-освітнім завданням університету, розробка стратегій оцінки ЕР та послуг користувачів;
- координація роботи в галузі ЕР з іншими відділами бібліотеки для забезпечення якісного та своєчасного доступу читача до ЕР, створення належних умов для спільного вирішення проблеми бібліотечно-бібліографічного обслуговування;
- моніторинг тенденцій та інноваційних технологій в галузі управління ЕР;
- рекомендації та впровадження нових ініціатив в галузі ЕР у відповідності до потреб бібліотеки та користувачів;
- розробка програм дистанційного навчання в якості координатора в локальній бібліотечній та університетській мережі, проведення консультацій, інструктажу.

Успішність функціонування бібліотеки як центру інформації зобов'язує бібліотечних фахівців швидко та

адекватно реагувати на зміни в інформаційних потребах користувачів, удосконалювати форми обслуговування, надавати якісне інформаційне консультування, розширювати спектр бібліотечно-інформаційних послуг, вимагає систематичного вивчення нових технологій. Життя вимагає підвищення інформаційного рівня бібліотекаря, який має вільно орієнтуватися в інформаційних ресурсах – як традиційному, так і електронному. Лише за таких умов він зможе сприяти інтелектуалізації користувачів та бути навігатором у сучасному інформаційному просторі. Існуюча практика формування електронних ресурсів вимагає від бібліотекарів інформаційної грамотності, інформаційної освіти, які тісно пов'язані з інформаційною (електронною) культурою.

Перспективи свого розвитку бібліотека пов'язує з впровадженням нових інформаційних технологій, орієнтованих на надання швидкого доступу до якісної інформації, подальше підвищення комфортності в обслуговуванні користувачів.

В стратегічних планах бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського – створення потужної електронної бібліотеки з вільним доступом до електронних ресурсів, що сприятиме розвитку бібліотеки як ресурсного науково-інформаційного центру та співвідноситиметься з тенденціями і концепцією стратегічного розвитку університету.

Література

1. **Жаравльова І.** Доступність і відкритість інформації у стратегії розвитку бібліотеки ВНЗ / Ірина Журавльова // Вища школа. – 2008. – № 7. – С. 44–54.
2. **Звіт** бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського за 2010 р. – Вінниця, 2010, 65 л., дод.
3. **Іванов В. К.**

Электронная библиотека как индикатор статуса университета / В. К. Иванов // Науч. и техн. б-ки. – 2007. – № 8. – С. 22–31. **4. Куровский В. Л.** Управление качеством информационной обеспеченности вузовской б-ки / В. Л. Куровский, А. А. Поплова // Пед. образование и наука. – 2009. – № 3 – С. 38–42. **5. Майстрович Т. В.** Электронный документ в библиотеке : научно-методическое пособие / Т. В. Майстрович. – М. : Либерия – Бибинформ, 2007. – 144 с. **6. Матвієнко О. В.** Інформаційна культура особистості: освітньо-виховний контекст : навч.-метод. посіб. / О. В. Матвієнко. – К. : Ун-т економіки та права «Крок», 2006. – 116 с. **7. Новітні інформаційні технології в університетській бібліотеці** / Л. Габова та ін. // Бібл. форум України. – 2008. – № 4. – С. 17–18. **8. Свобода А.** Бібліотеки інформаційного суспільства : ціннісні орієнтири діяльності / А. Свобода // Бібл. вісн. – 2008. – № 6. – С. 29–33. **9. Туровська Л.** Сучасний бібліотекар у системі інформаційних комунікацій наукової бібліотеки / Л. Туровська // Бібл. форум України. – 2006. – № 3 (13). – С. 17–19.

Н. Ю. Этенко
Н. В. Плеченко
(Харьковский национальный университет
радиоэлектроники)

**Совместный проект подразделений ХНУРЭ
по формированию цифрового архива
профессора Б. Л. Кашеева**

Важнейшими функциями вузовской библиотеки является накопление и обеспечение сохранности информационных ресурсов. И в этих условиях библиотека активно сотрудничает со всеми подразделениями учебного заведения. Так как в современных научных

коммуникациях все большее распространение получают такие организационные формы представления информационных ресурсов, как электронные архивы открытого доступа, в ХНУРЭ результатом сотрудничества научной библиотеки, кафедры основ радиотехники, научно-учебной лаборатории радиоастрономии и музея явилась разработка проекта „*Мемориальный цифровой архив профессора Кашеева*”, посвященный памяти ученого с мировым именем.

Борис Леонидович Кашеев (8.03.1920–15.01.2004) – выдающийся украинский ученый, Заслуженный деятель науки Украины, доктор технических наук, почетный профессор ХНУРЭ и ХНТУ „ХПИ”, почетный член Украинской астрономической ассоциации, член Международного и Европейского астрономических союзов, почетный академик Академии наук прикладной радиоэлектроники. Имя Б. Кашеева неотделимо от крупнейших международных геофизических проектов второй половины XX века, связанных с формированием нового мощного пласта знаний о метеорах, динамике атмосферы, метеорной связи, метрологии времени и частоты.

В 2006 г. библиографами библиотеки с помощью профессора Ю. Волощука в серии „*Видатні науковці ХНУРЕ*” был подготовлен и издан полиграфическим центром ХНУРЭ библиографический указатель, посвященный проф. Б. Кашееву. В 2010 г к 90-летию со дня рождения ученого был подготовлен новый указатель с внесенными исправлениями и дополнениями, в котором библиографическое описание представленных материалов выполнено в соответствии с правилами нового стандарта, введенного в действие в Украине в 2007 г. В указатель вошли описания публикаций, написанных автором лично и в соавторстве с другими учеными. Это – 12 монографий, 4 учебных пособия, 135 статей из периодических отечественных и зарубежных изданий, 6 докладов на

международных конференциях, 4 авторских свидетельства, 2 государственных стандарта СССР, 7 статей о Б. Кашееве. Литература расположена в хронологическом порядке, в пределах года – по видам изданий. Репрезентован этот указатель на веб-сайте библиотеки.

На основе данных указателя в фондах библиотек Харькова и музея ХНУРЭ были подобраны издания монографий, публикации в журналах, газетные материалы, фотографии. Большинство работ ученого были опубликованы давно (в 1960–80годы), но имеют важное значение для рассматриваемых научных вопросов. Некоторые материалы находились в фондах библиотек, а часть – в архиве нашего музея.

Затем отделом электронных ресурсов была проведена оцифровка этих материалов и созданы е-документы в графическом формате DjVu. Таким образом, была сформирована БД, в которой сегодня находятся публикации ученого, его фотографии, а также статьи об ученом.

Данный цифровой архив призван не только обеспечить сбор и сохранность научного наследия Б. Кашеева, но и доступ к нему заинтересованного научного сообщества. Поэтому функционирование мемориального архива производится на платформе электронного Открытого Архива ХНУРЭ „*ELAR KhNURE*” (*Electronic Archive of Kharkov National University of Radioelectronics*), который разработан по решению Ученого совета университета. Доступ в е-архив осуществляется с главной страницы веб-сайта научной библиотеки ХНУРЭ через активный логотип *ELAR KhNURE*

(<http://open-archive.kture.kharkov.ua/>). Е-архив ХНУРЭ выполняет: научную и образовательную функции, направленные на содействие научно-исследовательской работе и обеспечение учебного процесса, а также справочно-информационную для удовлетворения запросов по профильным и общедисциплинарным областям знаний,

кроме того, документы архива обеспечивают пополнение е-фонда библиотеки оригинальными материалами. „**ELAR KhNURE**” функционирует на основе программного обеспечения Dspace (разработка Библиотеки Массачусетского технологического института), что позволяет интегрировать е-архив в международные реестры ROAR, DOAR, обеспечивает ввод, индексацию, сохранность и распределение научных материалов в е-формате. Фонды „**ELAR KhNURE**” имеют следующую структуру: „Факультеты”, „Периодические издания ХНУРЕ”, „Диссертации и авторефераты”, „Справочно-информационные материалы”, „Материалы конференций”, „Научная библиотека”, „Тематические коллекции”.

Раздел „Тематические коллекции” включает „**Мемориальный архив профессора Б. Кащеева**”. Подфондами Мемориального архива являются коллекции: „Публикации”, „Литература об авторе”, „Фотографии”.

Dspace предоставляет возможность иерархического просмотра по коллекциям и поиска по различным атрибутам: Автор, Название, Ключевые слова, Дата публикации, Дата размещения. После выбора атрибута поиска в коллекциях публикаций и литературы об ученом получаем перечень названий определенных источников. А затем осуществляется переход к библиографическому описанию и полному тексту е-документа. Результатом поиска в коллекции „Фотографии” является выборка из галереи фотографий (в формате JPEG), на которых изображен Б. Кащеев.

Совместный проект подразделений ХНУРЭ по оцифровке научного наследия ученого был представлен на научном семинаре „Метеорные исследования: научные и прикладные аспекты”, проведенный 12 марта 2010 г. в ХНУРЭ к 90-летию со дня рождения и в память о профессоре Б. Кащееве. Представленный проект был одобрен присутствующими на семинаре представителями рассматриваемого научного направления и подчеркнута

важная роль библиотеки в развитии проекта и формирования е-архива.

Таким образом, результативность формирования информационного общества знаний обуславливаются эффективностью использования технологий накопления, обработки, передачи знаний, содержащихся в источниках информации, создании ресурсных баз. В условиях информатизации эти базы переводятся в электронную форму, создаются электронные информационные системы в качестве накопителей специализированной информации с учетом потребностей субъектов научных коммуникаций и системы образования.

Литература

- 1. Влащенко Л. Г.** Архіви електронних публікацій – вільний доступ до наукової інформації / Л. Г. Влащенко, Н. В. Плеченко, М. В. Плеченко / Матеріали ювілейної конференції, присвяченої 90-річчю НБ ХНМУ, 27 жовт. 2010 р. / ред. кол. : В. М. Лісовий (відп. ред.) та ін. – Х. : ХНМУ, 2010. – С. 37–39.
- 2. Грищенко Т. Б.** Формирование цифровых архивов ученых как функциональная задача вузовской библиотеки и способ ее интеграции в пространство научных коммуникаций / Т. Б. Грищенко, Н. Ю. Этенко, Н. В. Плеченко // Библиотека как часть информационно-образовательного пространства университета : сб. докл. науч.-практ. конф. (к 80-летию НТБ НАУ им. Н. Е. Жуковского «ХАИ»), 20 апр. 2010 г. – Харьков : НАУ «ХАИ», 2010. – С. 67–70.
- 3. Кашеєв Б. Л.** : біобібліогр. покажчик / упоряд. Л. М. Чижевська. – Х. : ХНУРЕ, 2010. – 37 с. – (Видатні науковці).

Ю. І. Мартинів
(Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка)

Видавнича діяльність Почаївської Лаври

Про початок Почаївської друкарні існує декілька версій, але найчастіше повторюється думка про те, що Анна Гойська, заснувавши монастир, дала гроші і на друкарню.

Спочатку це був лише просвітницький заклад, який існував на пожертви. Після приходу уніатів в Почаївський монастир друкарня стає досить відомою в Західній Україні. Найбільше в монастирях переписувалось книг, писались літописи, бо тут складались всі умови для цієї праці: наявність високоосвідчених ченців та забезпеченість необхідними книгами для переписування в монастирських бібліотеках [1, 25].

Першим друкарем у Почаївському монастирі був Кирило Транквіліон – Ставровецький. В 1618 році він разом із своєю друкарнею переїхав в Почаїв, де продовжував працювати. Тут, в Почаївському монастирі, 12 березня 1618 року було завершено друк його книги „Зерцало Богослов’я”. Книга має 112 аркушів, друк титулу у дві фарби: чорну і червону, є ряд гравюр.

Постійне друкарство у Почаєві заснувалося після переходу монастиря до василіан. Фундатором Почаївської друкарні став архімандрит Феодосій Любецький – Рудницький [2, 146].

У 1730 році почаївські друкарі запрошують з Києва майстра по відливу літер та гравера Голоту.

Але нова друкарня помітно підривала матеріальні інтереси Львівського Ставроїського Братства, котре постійно так ретельно боронило своє виключне право на друкарство в цілм краї і яке вбачало в новоствореній друкарні свого конкурента. Львівське братство мало

виключне королівське право на друк українських Богослужбових книг в цілому західному регіоні.

З появою Почаївської друкарні між нею і Львівським Ставропійським братством тривав затяжний судовий процес, про який збережено деякі документи. [3, 758].

Першою книгою, надрукованою у Почаївській друкарні під час судового процесу, був „Службник” 1735 року. З посвяти можна дізнатись про початок Почаївської друкарні. З 1753 року до 1771 року у Почаївській друкарні було надруковано 40 книг.

Тільки в силу історичних обставин у 1771 році Почаївський монастир був позбавлений претензій Львівського братства [4, 35].

Друкарня Почаївського монастиря в історії українського друкарства займає почесне місце. За даними професора Івана Огнієнка в каталозі Почаївської друкарні нараховано 187 книг: 148 українською церковнослов'янською мовою, 32 книжки польською і 7 латинською. Одним з найцінніших надбань друкарні є „Богогласник”.

Друкарня славилася своїми Богослужбовими книгами. Діяльність Почаївської друкарні у XVIII ст. була направлена на просвітницьку працю серед волинян: виховання через видані книги християнської моралі, благочестя та інші християнські риси.

Період з 1772 року – по 1795 рік між трьома поділами Польщі був найбільш благодатним для українського друкування у Почаївській друкарні [2, 155].

З іменем Почаївської друкарні зв'язано декілька так званих старообрядчеських книжок. Так, вже 1782 року в Почаєві видрукували „Собрание краткия науки о артикулах веры”; ця книжка „друкована с переводу книжицы Катихисиса (Москва, 1649 р.). Трохи пізніше з Чернігівщини, з Клинецького посаду, прибув до Почаєва старообрядець Василь Желізняк; він приніс зразки

старообрядчеських видань і склав з василіанами умову на друкування цих книжок”.

Після останнього поділу Польщі 1795 року Почаїв дістався Російській імперії і над друкарнею нависла загроза ліквідації. Книги василіан не мали збуту, оскільки почалось навернення людей на православну московську віру.

Після звернення 15 грудня 1795 року керівника Почаївської друкарні о. Спиридона Коберського Львівське братство погодилось на купівлю книжок Почаївської друкарні. У Галичині їх розпродали серед українців.

Щоб продовжити життя своєї друкарні, отців-василіани змушені друкувати все те, що скаже Московська влада.

З іменем Почаївської друкарні зв'язано декілька так званих старообрядових книжок.

4 травня 1800 року цар Павло І. дозволив друкувати духовні книжки під наглядом свого єпископа.

Завершальний етап просвітницької праці отців-василіан настав 10 жовтня 1831 року. Згідно з розпорядженням Московського уряду отці передали свою друкарню московському православному духовенству.

Проте друкарська праця отців-василіан в Почасві не загинула марно, насіяне ними золоте зерно просвіти серед нашого народу все-таки сходило. Московська православна церква яка прийшла в Почаївську Лавру у 1831 році намагалась використати у своїх цілях силу друкованого слова [1, 52].

Частина почаївських видань пізніше у 1861 році закупив у Почасві львівський купець Михайло Димет і розпродав їх у Львові (було 44 назви книжок) [1, 54].

Заволодівши Почаївським монастирем, російське православне духовенство не мало єдиного погляду на майбутнє друкарні. У православних монахів не було відповідних працівників і фахівців друкарської справи, і вони не знали, що робити з друкарнею.

З 1834 року Почаївська друкарня почала друкувати ту літературу, яку вимагала російська влада, щоб з допомогою церкви русифікувати народ, поширювати московське православ'я, зміцнювати фундамент російської влади на Волині.

У 1858 році з дозволу Мсоковського церковного синоду розпочався друк Богослужбових, церковно-історичних книг.

Кількість друкованих книг зростала, що давало Почаївській Лаврі значні прибутки. Частина грошей йшла на розширення і модернізацію друкарських верстатів, закупівлю фарб, паперу.

Вже в каталозі книг друкарні Почаївської Успенської лаври 1870 року знаходимо 47 назв Богослужбових, церковних, церковно-історичних книг, 4 назви церковно-історичних книг, 8 листів з надруком на одній стороні, 9 образів на блясі, папері. Серед Богослужбових книг – Апостол, Типикон (церковний устав), Псалтир, Часослов, Октоїх, Тріод пісна, цвітна, Мінея місячна, Мінея загальна, Євангеліє, Ірмолопій, Обиход, Акафіст, Служебник, Правильник (Правила до Божественного причастя), Требник, Чин Літургії св. Івана Златоустого, Канонник, Місяцеслов, Місяцеслов з чотирма акафістами: Ісусу, Благовіщенню і Успінню Богородиці, Миколаю Чудотворцю, Акафіст страстям Христовим, широкий християнський Катехизис та ряд інших [5, 7].

Видавництво і книгодрукування у Почаївській Лаврі досягали вершини свого розвитку в кінці 1880 року. У цей час Почаївська друкарня видавала від 50 до 100 тисяч примірників.

З кожним роком кількість назв надрукованих церковних, церковно-історичних книг невпинно зростала. Друкарня давала Почаївській лаврі добрі прибутки, і частина грошей йшла на розширення і модернізацію друкарських верстатів, закупівлю фарб, якісного паперу та інше.

У 1880-х роках Почаївською друкарнею керував о. Ієрохім, якому було надано повну свободу дій.

Почаївськими книгами успішно торгували московські та київські купці.

Саме в ці роки відбулася заміна староукраїнських богослужбових, літературних книг на видання московської церкви.

Під „очищення” потрапили не тільки книги, видані в Почаєві, але і давньоукраїнські православні видання: львівські, острозькі, київські.

У 1894–1897 роках старе приміщення Почаївської друкарні модернізувалося та розширилося.

Уже на початку ХХ століття в Почаївській друкарні під керівництвом диякона Досифея було таке обладнання: дві плоскі австрійські машини, два преси 1859 року випуску і більше 1000 шрифтів. В палітурній майстерні працював один прес, який залишився ще від василіан. Грошові заощадження Почаївської друкарні в 1902 році становили близько 8 тисяч рублів.

З прибуттям до Почаєва архіандрита Віталія у 1902 році очолена ним Почаївська друкарня почала працювати виключно на чорносотенну ідею.

У 1908 році архієпископ Антоній та архіандрит Віталій розбудували широку мережу відділень „Союзу русского народа” в усіх повітах Волинської губернії, через друковані брошури, агітки вони поширили чорносотенні ідеї. Провідне місце серед різних видань належало: „Почаївським вістям”, „Волинській землі”, „Почаївському листку”. Вся друкована продукція поширювалась на Волині, Поліссі та Галичині [2, 169].

Незважаючи на вплив царського уряду і діяльність „Союзу русского народа”, під час приходу архіандрита Віталія ситуація в Почаївській друкарні значно покращилась. Це дало змогу закупити нове обладнання для друкарні: малу „американку”, великі ножиці, станок для обрізання паперу. Було розвинуто фотографію, цинкографію, слюсарну і столярну майстерність.

Для захисту друкарні Почаївської Лаври було створено ряд організацій, які займалися вихованням

простих людей, а також інтересами російської влади. Однією з таких організацій, яка займалась вихованням православного народу в патріотичному дусі, були „Козачі могили”. Основною діяльністю цієї організації був збір пожертв для Лаврської друкарні.

При своїх парафіях і церквах Почаївська друкарня відкривала читальні й магазини. У 1910 році чисельність друкарського братства зросла до 30 чоловік.

Найціннішим джерелом з історії українського православ'я на Волині були „Волинські єпархіальні відомості”, які видавались з вересня 1867 року по 1917 рік. З 6 травня 1917 року замість них почала виходити „Православна Волинь” [2, 172].

„Волинські єпархіальні відомості” склались з двох незалежних частин: частина офіційна, частина неофіційна з різною кількістю сторінок.

Офіційна частина друкувала царські, урядові укази, розпорядження московського синоду та єпархіального керівництва. Серед єпархіальних документів, надрукованих у „Волинських єпархіальних відомостях”, є багато цінних як історичне джерело: звіти, програми, списки, оголошення, повідомлення, хроніки й історія утворення церковних і прицерковних установ, організацій, духовних навчальних закладів.

Неофіційна частина, згідно поданих документів, мала складатись з двох головних розділів: 1. Єпархіальний літопис; 2. Суміш, в склад якої ввійдуть статті, близькі до служіння і життя православного духовенства, із застосуванням їх до потреб місяця і часу [2, 172].

Почаївська друкарня в історії українського друкарства займає безумовно почесне місце, – вона видрукувала надзвичайно багато книжок. Дуже неповний список, зазначає А. Петрушевич, що з Почаєва за час 1618–1831 рр. вийшло 148 книжок церковнослов'янською та українською мовою, 32 книжки польською мовою і 7 книжок мовою латинською, (разом 187 книжок) – це таке

число видань, до якого не дійшла ані одна друкарня в Галичині і на Волині. Безумовно, період уніатський (1730–1831) Почаївської друкарні – це період її найбільшої слави, хоч і служила вона тоді лише частині українського народу [1, 69].

Почаївські видання мали дуже гарний зовнішній вигляд, часом додавались і розкішні прикраси. Вони добре розходились у Галичині. А те, що були написані здебільшого українською мовою, надавало їм національного характеру і збільшувало їх роль.

Найбільший вплив на розвиток друкарської справи мали отці- василіани, які саме і започаткували друкарню у Почаївській лаврі. Саме вони найбільше надрукували цінної і необхідної літератури.

Із приходом у Почаївську лавру православних отців друкарня на деякий період занепала. Свою активну роботу вона розгорнула з 1850 року, і то виключно працюючи на московську владу і на православну віру московського патріархату.

Література

- 1. Огієнко І. І.** Історія українського друкарства / І. І. Огієнко. – К. : Либідь, 1994. – 448 с.
- 2. Рожко В. Є.** Українське православне книгописання і книгодрукування на Волині (XI–XX ст.) / В. Є. Рожко. – Луцьк : Медіа, 2005. – 256 с.
- 3. Державний архів** Тернопільської області. Волинські єпархіальні відомості. Акти судового допросу 1732 р. – 1909 – 758 с.
- 4. Державний архів** Тернопільської області. Волинські єпархіальні відомості. Почаївська друкарня і Львівське братство XVIII ст. – 1909 р. – 305 с.
- 5. Державний архів** Тернопільської області. Волинські єпархіальні відомості. Каталог книг друкарні Почаївської Успенської Лаври. – 1884 р. – 300 с.

К. І. Щербина
(Східноукраїнський національний університет імені
Володимира Даля)

Підвищення кваліфікації працівників бібліотеки (з досвіду роботи НБ СНУ ім. В. Даля)

За останні десятиріччя ХХ століття бібліотеки вищих навчальних закладів переживали період швидких і глибоких змін. Безперечно, головною рушійною силою цих змін були інформаційні технології, але не можна не враховувати і значення інших факторів, в тому числі зростання популярності вищої освіти і зміна відношення суспільства до освіти. Зрозуміло, що в недалекому майбутньому процес змін буде продовжуватись, хоч ми поки що не можемо передбачити всіх складових його рушійних сил [1].

Бібліотекарі – працівники сфери інтелектуальних і інформаційних послуг, їх професійні обов'язки фокусуються на доступі до інформації і її використанні, що вимагає безперервної освіти. Включеність бібліотечної діяльності в мережеві технології, інтелектуалізація праці сучасного бібліотекаря народжують його нову професійну самосвідомість, стимулюють підвищення професійного рівня, оскільки потребують нових знань, досвіду, постійного процесу навчання.

Зміни в сфері діяльності бібліотеки відображаються на організації технологічного процесу і як наслідок – на основних показниках її діяльності. Ці зміни приводять не тільки до перегляду вимог до співробітників. Часто необхідний перегляд особистісних установок, трудової поведінки і системи цінностей працівника. Задача розвитку персоналу стоїть в пристосуванні співробітників бібліотеки вузу до таких організаційних змін і інтеграції персоналу в процесі змін. Інтеграція в даному випадку міститься в активній участі спеціалістів і керівників

бібліотеки в змінах, що відбуваються за допомогою розвитку свого потенціалу через навчання.

Підвищення кваліфікації – одна із форм безперервної бібліотечної освіти [2] і являється її другим етапом після отримання вищої освіти. В Законі України „Про вищу освіту”, Національній доктрині освіти безперервна освіта і спадкоємність розглядаються як фундаментальні цінності особистості. В категорії „безперервність освіти” відображаються установки на безперервне навчання, перепідготовку, підвищення кваліфікації, самоосвіту, стажування, навчання протягом усього життя. Стаття 24 Закону України „Про бібліотеки і бібліотечну справу” визначає на державному рівні підготовку і перепідготовку бібліотечних кадрів, підвищення їх кваліфікації.

В Україні система підвищення кваліфікації інформаційно-бібліотечних працівників стоїть досить гостро. Це пов'язано з обмеженими можливостями організованого навчання бібліотечних працівників, відсутністю стимулів та коштів для самостійного навчання в закладах, де підвищують кваліфікацію, відсутня система підвищення кваліфікації самих викладачів; відсутність бажання, а інколи і розумова можливість окремої категорії співробітників бібліотек опановувати нові технології. А специфіка роботи бібліотеки вищого навчального закладу сьогодні пред'являє високі вимоги до спеціалістів-практиків:

- високий рівень розвитку професійних якостей;
- професійна культура [4].

Професійна діяльність спеціаліста передбачає інформаційну культуру та його творчий потенціал. Все це можна реалізувати лише при умові постійного підвищення професійної кваліфікації спеціаліста.

Що стосується форм підвищення кваліфікації, то вони підбираються залежно від таких цілей:

- поглиблення, актуалізація наявних знань у зв'язку із процесом їхнього морального старіння;
- перепідготовка у зв'язку зі зміною спеціалізації, місця роботи, ділянки;
- зміна функцій, технології і методів виконуваної роботи у зв'язку із впровадженням автоматизації й комп'ютеризації в діяльність бібліотек;
- задоволення потреб у підвищенні рівня знань, пов'язаних з поточними змінами бібліотечних технологій;
- набуття первісних знань бібліотечної справи.
- зростання якості бібліотечних і інформаційних послуг.

Найбільш поширеними мотивами, які спонукають фахівців бібліотеки до пошуку нових знань та вмінь [5], та яких реально досягти в сучасних умовах, можна виділити такі:

- широкі соціальні мотиви, які характеризуються ставленням до знань як до корисного засобу суспільства;
- вузькі соціальні мотиви, які виявляються у прагненні посісти певне місце в бібліотечному колективі, підтвердити свій статус, авторитет;
- мотиви співробітництва, спілкування з колегами, прагнення удосконалюватись у взаємовідносинах.

Стосовно підвищення кваліфікації співробітників наукової бібліотеки СНУ ім. В. Даля, то останніми роками тут склалась ціла система, яка відпрацьована і з року в рік удосконалюється.

Оскільки наша бібліотека є методичним центром бібліотек ВНЗ Луганської області, то заходи по підвищенню кваліфікації планово проводимо разом. Традиційними стали засідання секцій за напрямками бібліотечної діяльності.

Організації роботи секцій передуює значна підготовча робота. Щорічно одне із засідань ради

методичного об'єднання присвячуємо обговоренню плану роботи методичного об'єднання і зокрема плану підвищення кваліфікації співробітників бібліотек об'єднання. Прагнемо, щоб бібліотека кожного ВНЗ приймала колег і готувала засідання секції.

Так, секція з питань каталогізації та наукової обробки документів працює на базі ЛНПУ ім. Т.Шевченка під керівництвом директора бібліотеки Ж. Марфіної., обслуговування читачів – на базі ЛНАУ, директор В. Фесечко., засідання секцій з питань інноваційних технологій та довідково-бібліографічної роботи проходять в нашій науковій бібліотеці під керівництвом директора бібліотеки О. Єпіфанової та завідувача відділу С. Рядової, роботу секції з питань організації фондів організує та очолює директор бібліотеки державного медичного університету Л. Стасик .

Розробляє плани роботи секцій, забезпечує методичними матеріалами та літературою для підготовки доповідей, узгоджує строки проведення засідань та доводить їх до відома всіх учасників завідувач відділу методичної роботи НБ СНУ ім. В. Даля Р. Чорна, при цьому тісно співпрацює з керівниками секцій.

Така організація роботи дозволила бібліотекам навчальних закладів розділити між собою тягар проведення такої роботи, а співробітникам – порівняти свій досвід з досвідом колег.

Активну участь у заходах по підвищенню кваліфікації співробітники бібліотек ВНЗ Луганської області беруть у заходах, які організують обласні бібліотеки: конференції, круглі столи та ін.

В рамках методичного об'єднання значна робота проводиться по підвищенню кваліфікації директорів бібліотек ВНЗ. Необхідність у навчанні та підвищенні кваліфікації обумовлена особливістю управлінської праці – робота в умовах постійних змін середовища (зміна законодавства, нові запити споживачів інформації,

невідповідність кваліфікації персоналу запитам нової ситуації і ін.). Директори віддають перевагу таким освітнім заходам, в яких можуть реалізувати додаткові цілі, наприклад, окрім можливості одержати інформацію, поспілкуватись з колегами свого рівня, обмінятись проблемами та шляхами їх вирішення, налагодити нові зв'язки, домовитись про співпрацю і т.п.

Навчання та розвиток всього персоналу нашої бібліотеки будується так, щоб співробітники були компетентні у всіх завданнях, які вони повинні виконувати, були добре обізнані про свою організацію і всіх її продуктах та послугах, і розуміли характер і стиль організації.

Організується підвищення кваліфікації диференційовано. Проводиться з урахуванням кваліфікації співробітника (освіта, досвід практичної роботи, стаж, у тому числі – в даній бібліотеці) і вимог роботи. Коли, наприклад, співробітника переводимо на зовсім нову ділянку роботи, організуємо в тому числі і стажування в інших бібліотеках для вивчення досвіду.

Другий напрямок, який набув сьогодні принципового характеру – комп'ютерна підготовка. Сьогодні мова уже йде не про елементарну комп'ютерну грамотність, а пов'язаний з освоєнням нової техніки і технології, необхідністю добре знати автоматизовану систему. Це знання не повинно обмежуватись лише своїм робочим місцем: підвищуючи свою кваліфікацію кожен зобов'язаний освоїти послідовно суміжні ділянки. Так, майже всі співробітники структурних підрозділів бібліотеки освоїли процес ретроконверсії фондів, закріплення їх за підсобними фондами, пошук літератури в ЕК.

Самим ефективним методом підвищення кваліфікації співробітників з вищою спеціальною (бібліотечною) освітою є самостійна робота з джерелами: матеріалами кримських конференцій, професійних періодичних видань,

монографій; участь у роботі конференцій, семінарів, написання доповідей та, безумовно, знайомство з роботою однотипних бібліотек.

Бібліотекарі, які не мають спеціальної освіти, але зі стажем бібліотечної роботи під загальним керівництвом зав. методичного відділу та безпосереднім контролем і при допомозі зав. відділу систематично вивчають нові технологічні документи, готують тематичні обзори нової літератури для співробітників бібліотеки на загально бібліотечних заходах по підвищенню кваліфікації.

Є співробітники бібліотеки, які мають вищу освіту, але не бібліотечну і не мають досвіду роботи. Тут не варто говорити про підвищення кваліфікації, а мова може йти про її набуття. Для такої категорії співробітників організуються заходи, спрямовані на адаптацію в бібліотечному середовищі, при цьому максимально використовуємо їх знання та досвід по першій спеціальності. Серед заходів: екскурсія по бібліотеці, стажування у всіх її відділах, відвідування інших бібліотек.

В університеті і бібліотеці створюються всі умови для навчання співробітників бібліотеки у ВНЗ. Так, лише за останні 5 років дипломи магістра та спеціаліста за спеціальністю „Архівознавство” отримали відповідно Р. Стамбула та О. Сідун, дипломи спеціалістів за спеціальністю „Видавнича справа та редагування” – Ю. Рудник, за спеціальністю „Документознавство та інформаційна діяльність” – В. Гуляєва, диплом магістра – В. Васькевич та, що особливо приємно відзначити, диплом спеціаліста отримала Т. Геня, яка закінчила ЛДІКМ. Продовжують навчання: 2 співробітники в ЛДІКМ і 2 – в СНУ ім. В. Даля.

У 2008-2009 роках в бібліотеці була проведена атестація її співробітників. Аналізуючи цей захід дійшли висновку, що атестація сприяє підвищенню кваліфікації та ефективності роботи персоналу. В ході проведення атестації оцінювались не лише результати діяльності

співробітника, але і його потенціал. Результати атестації враховуються при складанні планів підвищення кваліфікації.

Таким чином, в сучасних умовах, коли проходить швидка зміна середовища, значну роль в якому відіграють системи на базі інформаційно – комунікативних технологій, кадри повинні постійно оновлювати свої знання та навички, що значно підвищує роль процесів їх розвитку.

Тільки постійна заінтересованість керівництва бібліотеки в розвитку свого персоналу, увага до планування і розвитку кар'єри співробітників і надання цільового характеру професійного навчання можуть стати запорукою успішності бібліотеки в структурі вузу.

„Современные библиотекари – люди очень смысленные и, несмотря на кажущуюся старомодность и верность традиционным канонам служения книге, очень легко усваивают все новое и сами становятся активными участниками этих процессов” [6].

Література

1. Брофи П. Современная библиотека учебного заведения / Питер Брофи ; пер. с англ. А. Б. Лисица, Е. В. Милявской ; науч. ред. пер. Я. Л. Шрайберг. – М. : Изд-во «Омега – Л», 2009. – 307 с. **2. Кузнецова Т. Я.** Новые модели непрерывного профессионального библиотечного образования в Российской Федерации / Т. Я. Кузнецова // Науч. и техн. б-ки. – 2007. – № 3. – С. 49–58. **3. Макєєва І.** Методологічні підходи до організації внутрішньої бібліотечної кваліфікації кадрів бібліотек ВНЗ / І. Макєєва // Бібл. вісн. – 2008. – № 5. – С. 29–34. **4. Ржевцева Н. Л.** Непрерывное библиотечное образование и профессиональная практическая деятельность / Н. Л. Ржевцева // Діяльність бібліотек вищих навчальних закладів у світлі модернізації вищої освіти: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Севастополь, 19–20 трав. 2009 р. –Севастополь, 2009. – С. 31. **5. Макєєва І.** Мотивація

навчання як соціально-психологічний чинник підвищення кваліфікації співробітників бібліотеки вищої школи / І. Макєєва // Вісн. Кн. палати. – 2008. – № 12. – С. 19–21.

6. Шрайберг Я. Л. Состояние открытого доступа на библиотечно-информационном пространстве России и СНГ / Я. Л. Шрайберг // Науч. и техн. б-ки. – 2009. – № 11. – С. 31.

М. Ф. Кравчук
(Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського)

**Ділове оцінювання персоналу бібліотеки:
сутність, задачі, види, зміст та методологія**

Оцінка роботи персоналу будь-якої організації, у тому числі і бібліотеки, є складовою частиною процесу управлінського контролю, здійснюваного щодо персоналу даної установи.

Ділове оцінювання персоналу – це цілеспрямований процес встановлення відповідності якісних характеристик персоналу (здібностей, мотивацій і властивостей) вимогам посади або робочого місця. Ступень відповідності трудової поведінки персоналу і показників праці вимогам організації та керівництва з'ясовується шляхом збору, аналізу та оцінки інформації про якість виконання фахівцями своїх посадових обов'язків (або іншої дорученої їм роботи).

На підставі ступеню вказаної відповідності вирішуються такі основні завдання:

- визначення потенціалу працівника і оцінка його використання;
- встановлення вимог до результативності праці для кожного робочого місця і критеріїв їх оцінки;

- збір інформації та оцінка результативності праці;
- обговорення результатів оцінки з працівником;
- розробка програми його розвитку;

Щоб об'єктивно вирішити ці завдання обов'язково необхідно виконати наступні заходи:

- розробити методику ділової оцінки, враховуючи умови конкретної бібліотеки;
- сформувати оцінну комісію із залученням безпосереднього керівника співробітника, фахівців вищого рівня, а також фахівців служби управління персоналом організації;
- визначити час і місце проведення ділової оцінки;
- встановити процедуру підведення підсумків оцінювання;
- опрацювати питання документаційного та інформаційного забезпечення процесу оцінки;
- провести консультацію оцінювачів з боку розробника методики або фахівця, що володіє нею.

Безпосередній керівник співробітника відповідає за об'єктивність і повноту інформаційної бази, необхідної для поточної періодичної оцінки, і проводить оціночну бесіду зі співробітником. Крім того, узагальнюються думки колег і працівників, що мають взаємозв'язки з оцінюваним співробітником; підлеглих; фахівців в галузі ділової оцінки, а також результати самооцінки працівника. Все це стосується так званого періодичного виду оцінки персоналу – один раз у півроку або в рік.

Є й інший вид, де оцінюється фактична робота виконавців і ця оцінка доводиться до їх відома на так званих „п'ятихвилинках” (у кінці робочого дня або робочої неділі). Відзначаються успіхи в роботі і наявність прорахунків для координування поведінки у майбутньому.

Оцінка персоналу неможлива без технологій та інструментарію. Найважливішими із них є критерії відбору. Для всіх категорій посад не може бути єдиних критеріїв, єдиної системи оцінки, але враховуючи зміст

критеріїв, обумовлених спеціалізацією посад можуть бути визначені приблизно однакові їх групи (індикатори оцінки). Вони можуть бути такими:

1. Професійні якості:

- 1.1. Професійні знання;
- 1.2. Професійні уміння та навички;
- 1.3. Знання документів, які регламентують службову діяльність;
- 1.4. Здатність до накопичення та оновлення професійного досвіду;
- 1.5. Сутність реалізації досвіду на займаній посаді;
- 1.6. Здатність до творчого використання професійного досвіду.

2. Ділові якості:

- 2.1. Організованість у практичній діяльності;
- 2.2. Відповідальність та старанність;
- 2.3. Ініціатива та діловитість;
- 2.4. Самостійність рішень та дій;
- 2.5. Якість кінцевого результату діяльності.

3. Морально-психологічні якості:

- 3.1. Гуманність;
- 3.2. Здатність до самооцінки;
- 3.3. Етика поведінки;
- 3.4. Стиль спілкування;
- 3.5. Дисциплінованість;
- 3.6. Справедливість;
- 3.7. Чесність;
- 3.8. Здатність адаптуватись до нових умов;
- 3.9. Лідерство.

4. Інтегральні якості:

- 4.1. Авторитет;
- 4.2. Стан здоров'я;
- 4.3. Інтенсивність (працездатність);
- 4.4. Культура мислення і мови;
- 4.5. Комунікабельність;
- 4.6. Загальна культура;

4.7. Культура роботи з документами.

Вважаємо, що ці індикатори можна використовувати в діловому оцінюванні персоналу такої установи, як бібліотека.

Центральним питанням будь-якої ділової оцінки є встановлення її показників. Різноманітність показників оцінки можна умовно розділити на кілька груп: результативність праці; умови досягнення результативності праці; професійна поведінка; особистісні якості.

Під умовами досягнення результатів праці розуміються здатність і бажання до виконання службових обов'язків, як по відношенню до співробітників, так і по відношенню до самого себе: планування діяльності, облік і контроль, хід виконання та ін.

Показники професійної поведінки охоплюють такі сторони діяльності, як співпраця, колективізм в роботі та самостійність у вирішенні тих чи інших завдань тощо. При цьому важливо, щоб безпосередньо спостережна поведінка була дійсно необхідна при виконанні роботи та сприяла досягненню певних результатів.

Застосування особистісних властивостей в якості показників оцінки персоналу вимагає обережного і зваженого підходу при обов'язковому поєднанні з іншими групами показників.

Одним з найважливіших питань при проведенні ділової оцінки персоналу є вибір засобів (методів), за допомогою яких оцінюються ті чи інші показники.

Метод шкалювання (графічного шкалювання рейтингів) передбачає бальне визначення показників.

Метод альтернативного ранжирування (упорядкування рангів). У рамках цього методу за кожним показником складається ранжований ряд, наприклад: за показником „сумлінне виконання замовлень” – 1, 2, 3, працівник, який отримав вищий бал, працює з найгіршим рейтингом. Недоліки цього методу: ненормована шкала

оцінки, неможливість достовірного висновку про якісну дистанцію між двома оцінюваними об'єктами: різниця між співробітниками 1 та 2 може бути великою, а між 2 та 3 – незначною.

Метод анкет (альтернативних характеристик) відрізняється від попередніх тим, що він не використовує систематизовані засоби вимірювання. Тому, хто оцінює, пропонується перелік висловлювань про образ співробітника, де необхідно відмітити відповідність або не відповідність конкретного висловлювання цьому образу.

Метод попарного порівняння дозволяє виявити найвищі рейтинги у різних співробітників за тим чи іншим показником оцінки з допомогою послідовного порівняння співробітників одне з одним. Інколи керівник завищує оцінку працівників свого підрозділу. Для усунення цього явища використовується **метод заданого розподілу оцінок** (так званого, примусового розподілу). Відповідно до нього заздалегідь задаються відсотки оцінюваних співробітників за рейтингами, наприклад: 30% – середній, 10% – низький і т.ін.

Поряд з перерахованими вище методами в практиці ділової оцінки використовується підхід, при якому попередньо не встановлюються показники оцінки. У рамках даного підходу широкое поширення отримав **метод управління за цілями**. Ключова ідея методу полягає у вимірюванні результатів і ефективності праці співробітників, при якому встановлюється внесок працівника в досягнення цілей колективу бібліотеки.

Ефективна система оцінки роботи персоналу вузівської бібліотеки необхідна для визначення потреби співробітників у навчанні; виявляє брак професійних знань і компетентності, що перешкоджають досягненню встановлених вимог або стандартів виконання роботи; дає можливість удосконалювати використані методи відбору кадрів.

Отримана при цьому інформація дозволяє визначити якість і прогностичний потенціал діючої в бібліотеці вузу системи відбору. Результати оцінки дають можливість прогнозувати професійну успішність кандидатів на основі використаних методів і процедур відбору. Тільки за наявності такого зворотного зв'язку можливо вдосконалення системи відбору персоналу.

Оцінка робочих показників органічно пов'язана з системою оплати праці і з програмами, спрямованими на підвищення рівня трудової мотивації співробітників, дозволяє підтримувати на належному рівні їх зацікавленість у досягненні високих результатів праці. Нарешті, допомагає виявити фахівців, здатних виконувати більш складну та відповідальну роботу (кандидатів на просування). Оцінка робочих показників допомагає вирішувати завдання формування кадрового резерву, планування індивідуальної кар'єри співробітників і кадрового планування.

М. О. Нагіба
(Ровеньківський факультет ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”)

**Артефактні документи (на прикладі фонду рідкісної
книги Державного закладу
„Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка”)**

Артефактні документи являють собою основу духовних і матеріальних цінностей людства, вони є культурним надбанням кожної країни, її національною гордістю і багатством, духовним заповітом одного покоління іншому. Такі документи мають величезну наукову, історичну, духовну, а також матеріальну цінність, що й зумовлює *актуальність теми* дослідження.

Об'єктом дослідження є артефактні документи в процесі їх ідентифікації, зберігання та використання.

Мета роботи – дослідження унікальності та цінності артефактних документів фонду рідкісної книги Державного закладу „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Досягнення поставленої мети дослідження передбачає розв'язання таких завдань:

– з'ясувати феномен поняття „артефакт” та „артефактні документи”;

– дослідити еволюцію базових термінів, уточнити понятійний апарат щодо обраної теми;

– установити загальні принципи та критерії відбору артефактних документів;

– розглянути нормативно-правову базу України щодо охорони, реєстрації та доступу до артефактних документів як складової національного культурного надбання;

– визначити книгознавчу діяльність у бібліотечній справі фонду рідкісних книг ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”.

Артефакт – документ, який має особливу соціально-культурну цінність, невластиву документу в цілому [1, 354].

Артефактні документи – це документні пам'ятники, що складають частину культурної спадщини країни, народу, людства, які зазвичай охороняються спеціальними законами. Усі артефактні документи поділяються на рухомі та нерухомі. До рухомих належать такі документні пам'ятки: рукописи та стародруковані книги, раритети, рідкісні писемні та графічні видання і та ін.

У середині 1980-х років поширення отримало визначення „книжкова пам'ятка”, що поступово стало узагальнюючими для таких понять, як „рідкісна” та „цінна” книга.

Книжкова пам'ятка – видання, що поєднує в собі кількісні та якісні ознаки рідкісної і цінної книги. Вона

втілює у собі літературні, художні, наукові та інші пам'ятки. Крім того, вона несе інформацію про те, де, коли і ким її надруковано, прокоментовано, ілюстровано, поліграфічно відтворено відповідно до поставлених завдань і об'єктивних можливостей, тобто інформацію про книжкову культуру часу й ширше – про відбиток у кожному конкретному виданні сучасної йому історії та культури суспільства.

Найбільш ґрунтовно історичні та теоретичні аспекти поняття рідкісної та цінної книги розроблено в публікаціях М. Деніса, Г. Геннаді, Д. Ульянинського, О. Малєїна, М. Флєєра, І. Розанова, О. Маркушевича, П. Беркова, О. Горфункеля, І. Поздєєвої, Г. Шапкіної-Петренко, К. Яцунок, О. Жаворонкової.

Серед рекомендованих принципів відбору книжок – пам'яток історії та культури виділяють:

- хронологічний (давність створення книги, це стосується, насамперед, стародруків, видань XV–XVIII і початку XIX ст.);
- історичний (значення книги для розвитку суспільства, регіону, світу);
- етапності (книга є пам'яткою переломного періоду в житті країни, його невід'ємною частиною);
- меморіальний (співвіднесеність книги з життям та працею видатних історичних особистостей або наукових чи творчих колективів, а також з пам'ятними місцями);
- мовний (принцип комплектування відбувається за мовами: старослов'янська, давньоукраїнська, давньоруська, російська, українська, англійська, латинська тощо);
- принцип винятковості або неординарності видання (стосується книжок, незвичайних за художнім оформленням і поліграфічним виконанням);
- принцип повноти або комплексності колекції (характеризує книгу щодо її належності до пам'яток, що

мають властивості важливого історико-культурного об'єкта) [2, 29].

У державі напрацьована істотна юридична база документів, що регламентують діяльність фондів цінних і рідкісних книг, до них насамперед належать „Основи законодавства України про культуру”, прийняті на початку 1992 р., а також низка законів, названих тут у хронології прийняття: „Про інформацію” (2 жовтня 1992 р.); „Про національний архівний фонд і архівні установи” (24 грудня 1993 р.); „Про бібліотеки і бібліотечну справу” (27 січня 1995 р.); „Про музеї та музейну справу” (29 червня 1995 р.); „Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей” (21 вересня 1999 р.); „Про охорону культурної спадщини” (8 червня 2000 р.); „Про страховий фонд документів України” (22 березня 2003 р.) [3, 51].

Історія фонду рідкісної книги ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка” розпочинається з 1996 року. Його сформовано з багатьох джерел. Це частина довоєнних книжок, що не були втрачені під час війни, централізована розсилка бібліотеками Москви дублетних видань рідкісних фондів, придбання в букіністичних магазинах. Сьогодні фонд містить приблизно 2750 примірників – це унікальне джерело відомостей із загальної та вітчизняної історії, історії культури, книг і книгознавства, мистецтва книги та поліграфії. Артефактні документи фонду різняться за хронологічною, видавничою, шрифтовою чи форматною ознакою, критеріями рідкісності та цінності, видом друку тощо. У фонді зберігаються артефакти, представлені рукописними книгами, кириличними виданнями, факсимільними виданнями, прижиттєвими виданнями творів класиків української та російської літератури, колекцією мініатюрних видань.

У фонді рідкісної книги ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка” зберігається казка П. Єршова „Конекъ-Горбунокъ”. Книгу було переписано у 1921 році невідомим широким масам Олексієм Васильовичем Живаго. Хоча на

початку ХХ сторіччя пріоритетним було книгодрукування, але ця книга є подарунковою, можна зробити припущення, що переписувач вирішив вирізнити її таким чином із загальної маси книжкової продукції. Відмінною рисою книги є те, що на її сторінках поряд з текстом вклеєні аркуші періодичного видання „Шуть”, які багато прикрашені малюнками художника О. Ф. Афанасьєва.

Кириличні видання, що зберігаються у фонді, представлено такими артефактами, як „*Арифметика, сиречь наука числительная с разных диалектов на славянский язык переведенная и во едино собранная, и на две книги разделена*” Леонтія Магницького 1703 р. (кількість сторінок – 305, текст двокольниковий, оздоблення книги: заставки, кінцівки, гравюри, сторінки оформлені в прикрашені рамки), *Миня: месяц февварий* [після 1721 р.] (кількість сторінок – 186, текст двокольниковий, оздоблення книги: заставки, ініціали, ломбарди; оправлення: картон, обтягнутий шкірою коричневого кольору з тисненням зображенням).

Видання ХVІІІ – першої чверті ХІХ ст., надруковані нововведеним „гражданським шрифтом”, об’єднані у колекцію видань „гражданського друку”. Найбільш цікавими серед них є „*Уложение по которому суд и росправа во всяких делах в Российском государстве производится, сочиненное и напечатанное при владении е. в. государя царя и великаго князя Алексея Михайловича всея России самодержца*” (С.-Петербург, 1776), „*Российская летопись по списку Софейскому Великаго Новаграда в продолжение издаваемых манускриптов Библиотеки Академии наук по ея повелению*” (С.-Петербург, 1795, Ч. 1), „*Краткое начертание римских и российских прав с показанием купно обоих равномерно как и чиновложения оных историй, сочиненное подпорутчиком Алексеем Артемьевым*” (М., 1777) та ін.

До складу фонду рідкісної книги належать рідкісні та цінні видання, серед яких прижиттєві видання творів

класиків української й російської літератури, видатних науковців, громадських діячів Т. Шевченка, В. Даля, І. Буніна М. Драгоманова, О. Островського, Г. Данилевського, Л. Андрєєва.

Великий інтерес викликає колекція мініатюрних книг, до якої належать книги надруковані впродовж ХІХ–ХХ ст., розміри яких не перевищують 10 см. Найменшими серед мініатюрних видань фонду рідкісних книг ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка” є „*Песни русского народа*” (С.- Петербург, 1839, Ч. 5), „*Кобзар*” Т. Шевченка (К., 1950), „*Лірика*” Т. Шевченка (К., 1961), „*Червона зима*” В. Сосюри (К., 1977), „*Енеїда*” І. Котляревського (К., 1994).

Можна зробити висновок, що в науковій та громадській думці книга незмінно постає як символ традиційної культури, утілюючи в собі основні досягнення тієї чи іншої епохи. Суспільство не може розвиватися достатньо цивілізовано, якщо серед своїх пріоритетів ставить завдання збереження духовного надбання нації – книжкових пам’яток, цінних та рідкісних документів.

Література

1. **Кушнарєнко Н. Н.** Документоведение : учебник / Н. Н. Кушнарєнко. – Киев : Знання, 2001. – 460 с.
2. **Ковальчук Г. І.** Рідкісні українські книги в бібліотечних фондах: пам’яткознавчий аспект / Г. І. Ковальчук // Бібл. вісн. – 2007. – № 5. – С. 29–36.
3. **Ковальчук Г. І.** Правове поле України щодо роботи з книжковими пам’ятками / Г. І. Ковальчук // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2004. – № 1. – С. 50–57.
4. **Збереження** бібліотечно-інформаційних ресурсів України: нова політика і нові технології : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (20– 22 листоп. 2006 р.) / Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Короленка ; уклад. В. В. Мірошникова, О. П. Куніч. – Х., 2007. – 184 с.

О. В. Єпіфанова
В. В. Савельєва
(Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля)

Питання аутентифікації користувачів електронної бібліотеки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

Сьогодні назріла необхідність перегляду традиційної концепції бібліотек, що базувалася на абсолютизації документальної парадигми. Бібліотека вищого навчального закладу нині є не лише загальнодоступним інформаційним центром, центром інтернет-комунікації, науковою установою тощо, а й активним учасником перетворення суспільства, яка трансформується з традиційної бібліотеки у науково-інформаційний центр, у бібліотеку-полімедіа, електронну бібліотеку.

Оскільки Наукова бібліотека (НБ) СНУ ім. В. Даля є бібліотекою вищого навчального закладу, створення електронної бібліотеки (ЕБ) було спрямоване на:

- забезпечення навчального процесу і наукової діяльності університету;
- підвищення відсотка книгозабезпеченості навчальних дисциплін за рахунок повнотекстових електронних версій навчальних посібників і навчально-методичних матеріалів;
- впровадження електронних технологій у науковий і навчальний процеси;
- створення умов для активного використання електронних публікацій студентами і співробітниками університету;
- розвиток дистанційної освіти та її забезпечення навчально-методичними матеріалами в електронному вигляді.

Ми виходили з того, що саме ЕБ є унікальним джерелом інформації, необхідним для забезпечення ефективного розвитку навчального і наукового процесів в університеті.

Незважаючи на різні концептуальні підходи до поняття електронна бібліотека, ми розглядаємо електронну бібліотеку як інформаційну систему, що включає депозитарний і активний фонди, каталог електронних ресурсів, користувальницький інтерфейс і комплекс апаратно-програмних засобів, що забезпечують довгострокове збереження та оперативний доступ до ресурсів.

Електронна бібліотека містить як бібліографічну, фактографічну інформацію, так і повнотекстові документи: тексти, графічні документи, презентації, мультимедійні документи, інтернет-ресурси.

Звичайно, для збереження повнотекстових документів необхідно мати окремий сервер, це є досить ефективним рішенням враховуючи той факт, що електронна бібліотека вимагає великого дискового простору. Нажаль, в нашій бібліотеці окремого сервера електронної бібліотеки немає, зараз для цього ми використовуємо частково основний сервер бібліотеки.

Слід відзначити, що електронна бібліотека СНУ ім. В. Даля являє собою не окрему структурну одиницю в складі бібліотеки, а є інтегрованою в загальний фонд частиною, що зберігається не на паперових, а на електронних носіях, доступ до яких здійснюється за допомогою засобів обчислювальної техніки. Відрізняючись від звичайних бібліотечних фондів засобами доступу до інформації, електронна бібліотека в процесі свого створення проходить через стандартний набір технологічних операцій - реєстрацію, каталогізацію, систематизацію, і формується за тими ж принципами, що і фонди на паперових носіях.

Всі електронні документи, призначені для розміщення в ЕБ, зафіксовані в електронному каталозі НБ і

в каталозі ЕБ. Таке дублювання обумовлене наступними причинами: по-перше, користувач, починаючи пошук необхідного видання, що знаходиться у фонді бібліотеки, насамперед, звернеться до електронного каталогу, при цьому в результаті пошуку він одержить перелік видань, у тому числі й електронних; по-друге, деякі об'єкти ЕБ СНУ є електронними копіями існуючих традиційних документів. Читач вправі сам вибрати форму, у якій він хотів би одержати видання, що його цікавить. Для пошуку тільки тих видань, що присутні в електронному виді, існує каталог електронної бібліотеки.

В ЕБ реалізований атрибутний пошук -інформаційний пошук об'єктів за значеннями їхніх характеристик (метаданих). Пошук можливий як за окремими полями у бібліографічному запису, так і за їх комбінацією з використанням логічних операторів, наприклад, за автором, назвою і роком видання. Можливий пошук за будь-яким полем із безлічі полів формату ІЖІМАКС Тематичний пошук можливий з використанням предметних рубрик, а також предметних термінів (ключових слів).

Правила користування виставлені на сайті НБ СНУ ім. В. Даля в розділі „Електронна бібліотека“. В приміщенні бібліотеки консультації з питань користування електронною бібліотекою надають співробітники відділу інформаційних технологій бібліотеки. Треба відзначити, що ЕБ користується попитом і кількість відвідувань постійно зростає. Динаміка звернень до Електронної бібліотеки СНУ ім. В. Даля представлена на рис. 1.

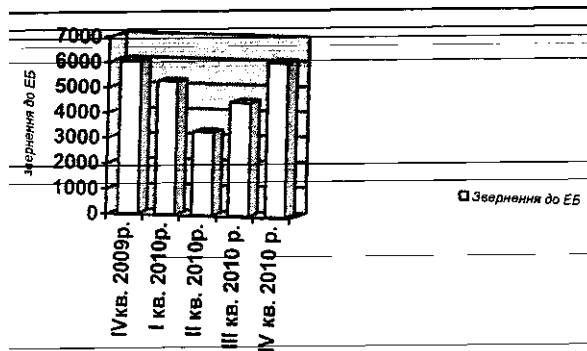

Рис. 1. Динаміка звернень до Електронної бібліотеки СНУ ім. В. Даля

Сьогодні ЕБ вже налічує Понад 4000 файлів (і ця цифра постійно буде зростати).

Однак зрозуміло, що не всі види документів, що знаходяться в ЕБ, можуть бути представлені для вільного доступу в електронному виді з точки зору правових та інших обмежень. Донедавна доступ до повнотекстових документів існував тільки в локальній мережі університету.

Для більш раціонального використання електронних ресурсів і розширення функціональних можливостей ЕБ було прийнято рішення створити авторизований доступ до ресурсів електронної бібліотеки, тобто надати можливість зареєстрованим користувачам віддалено завантажувати електронні документи, а нам вести відповідну статистику (рис. 2).

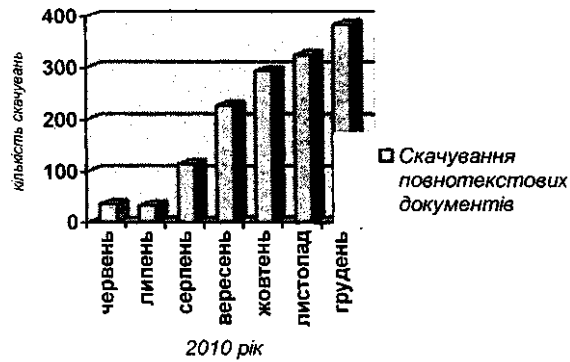

Рис. 2. Кількісні показники скачувань з ЕБ СНУ ім. В. Даля (червень-грудень 2010 року)

Для цього слід було організувати:

- аутентифікацію користувачів;
- РНР-сеанси;
- безпечне скачування файлів;
- статистику завантажень.

Треба нагадати, АБІС „УФД/Бібліотека”, що впроваджена у нас в бібліотеці, орієнтована на роботу в комп'ютерній мережі, де одночасно з базами даних (БД) працює велика кількість користувачів. Система побудована за архітектурою клієнт-сервер, базується на системах управління базами даних реляційного типу, які підтримують стандарт SQL.

Клієнтська частина Системи функціонує на комп'ютерах типу IBM PC під управлінням операційних систем MS Windows 95/98/NT/2000/XP.

Створена електронна бібліотека базується на взаємодії таких компонентів:

- *Microsoft SQL Server*.

SQL Server 2000 простий і зручний у використанні, він широко застосовується як у складних системах, з якими працюють сотні користувачів, так і в малому бізнесі. Він популярний також у окремих користувачів, яким потрібний надійний і зручний сервер БД. Мабуть саме тому, розробниками був обраний цей механізм зберігання і

обробки даних. Адже електронна бібліотека, потенційна повинна підтримувати досить велику кількість користувачів та об'ємів даних.

- *Apache HTTP-сервер.*

У якості Веб-сервера в бібліотеці працює Apache - один з найпоширеніших серверів Інтернету, популярність якого зумовлена його швидкістю, технологічним лідерством, розширеною підтримкою функцій серверої сторони, модульною архітектурою та вільним ліцензуванням. Веб-сервер (версія 1.3.) функціонує під керуванням операційного середовища Microsoft Windows Server2003.

- *PHP Hypertext Preprocessor.*

Сервер застосувань розроблений на мові інтерпретації сценаріїв PHP4 в поєднанні з HTML.

Саме тут доречно буде згадати деякі визначення:

Аутентифікація (Authentication) – перевірка приналежності користувачеві (суб'єктові доступу) пред'явленого їм ідентифікатора і підтвердження його дійсності. **i**

Авторизація (Authorization) - перевірка прав доступу користувача й одержання їм доступу до ресурсів відповідно до даних йому прав. **" -**

У процесі *реєстрації* користувач повідомляє серверові своє ім'я (у принципі будь-яке буквосполученні) і пароль. Сервер їх запам'ятовує.

У процесі *аутентифікації* користувач повідомляє серверові своє ім'я і пароль, ці дані порівнюються з тими, що знаходяться на сервері і користувач або входить у систему (login) або одержує відмовлення.

У процесі *авторизації* користувач одержує доступ до деяких даних на сервері. При цьому можливість доступу може залежати від імені користувача.

Простіше, аутентифікація - для того, щоб розпізнати, хто саме увійшов, авторизація - для того, щоб надати відповідні права.

Слід відзначити, що модуль „УФД/Читачі” передбачає реєстрацію читачів і таблиця з даними про них зберігається у базі даних MS SQL Server. В бібліотеці вже зареєстровано понад 16000 читачів. В кожного є унікальний ідентифікатор (код читацького білета), який можна використати в якості логіна, та пін-код, який можна використати в якості пароля, необхідні для авторизації особи в системі, це стовпці ID і PIN-code у відповідній таблиці БД. У полі PIN-code зберігається хеш-строка у вигляді 250 UNICODE символів. Шифрується цей рядок спеціальним модулем „защитим” у систему „УФД/Бібліотека”.

Було вирішено використовувати ці дані для організації процесу аутентифікації користувачів та авторизованого доступу до ресурсів ЕБ.

В результаті проведених робіт сьогодні доступ до електронної бібліотеки СНУ ім. В. Даля здійснюється в двох рівнях: загальний доступ та авторизований доступ.

Загальний доступ реалізується через Інтернет та не вимагає авторизації; це доступ до відкритих інформаційних ресурсів: інформаційного Інтернет-порталу Наукової бібліотеки СНУ ім. В. Даля, оп-ііпе сервісів, електронного каталогу тощо.

Авторизований доступ реалізується через Інтернет-портал бібліотеки університету; це доступ до закритих інформаційних ресурсів - повнотекстових електронних документів.

Авторизований доступ до електронної бібліотеки СНУ ім. В. Даля надається користувачам (викладачам-науковцям, співробітникам, аспірантам, студентам та слухачам університету) після реєстрації через систему доступу за наданими паролями та логінами.

Градації авторизованого доступу до електронних документів не визначаються - тобто всі зовнішні користувачі мають доступ тільки читання.

Реєстрація в системі на сайті неможлива. Для реєстрації користувач повинен мати читацький квиток Наукової бібліотеки СНУ ім. В.Даля, та проходити реєстрацію безпосередньо в бібліотеці. Реєструє читача співробітник бібліотеки через клієнтську частину системи „УФД/Бібліотека”. Користувачеві видається „Логін” для вводу на сайті, „Пароль” він обирає та вводить в систему сам. Такий спосіб реєстрації обрано щоб не порушати чинного законодавства „Про авторське право” - щоб тільки читачі Наукової бібліотеки СНУ ім. В.Даля мали можливість завантажувати електронні версії документів. Інформація про зареєстрованого користувача зберігається в базі даних (таблиця Physical_Persons).

Скрипт авторизації надає форму для введення логіна і пароля, перевіряє їх правильність, а також наявність користувача з таким логіном та паролем в базі даних і перенаправляє на сторінку завантаження, якщо перевірка пройшла успішно, або видає повідомлення про помилку в іншому випадку.

Щоб потрапити на сторінку пошуку користувач повинен:

- 1) зайти на сайт бібліотеки - <http://library.snu.edu.ua>;
- 2) обрати „Електронна бібліотека” (рис. 3);

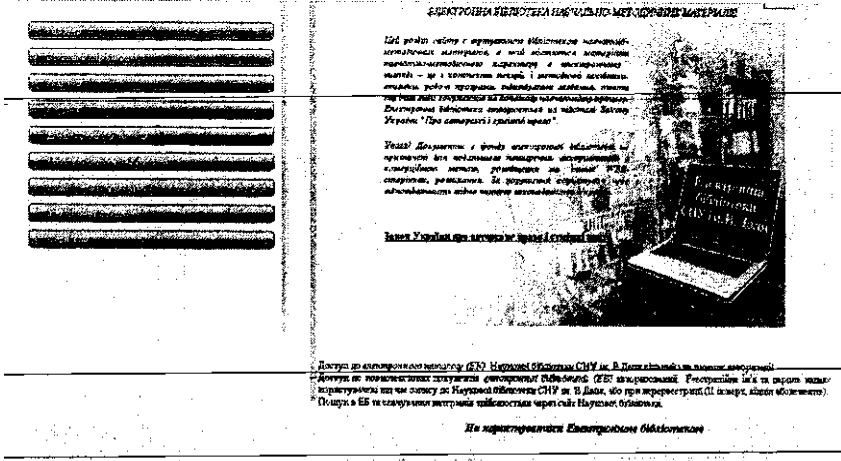

Рис. 3.

3) обрати „перейти до пошуку” (рис. 4).

Звуки та дотиснути пошук кнопкою мишею повільно натиснувши на документ, який або рідше відомо у відповідній темі

Безпечно Електронна бібліотека України:

[Електронна бібліотека України](#)
[Електронна бібліотека України](#)
[Електронна бібліотека України](#)

Назва: авторські матеріали можна вибрати як за певним критерієм пошуку:

- Автор, редактор,
- Дисципліна,
- Кафедра,
- Факультет, спеціальність,

для чого натиснути на відповідний пункт меню. Після цього з'явиться таблиця з результатами пошуку. Якщо це автор, то відкривається список праць, які написав цей автор. Якщо це кафедра, то список праць цієї кафедри.

Після цього обраного критерію у вигляді розширеного списку треба вибрати всі документи, яких треба шукати. Якщо це автор, то відкривається список праць, які написав цей автор. Якщо це кафедра, то список праць цієї кафедри.

З'явиться список бібліографічних описів вибраних документів. Для отримання повного тексту документу, треба натиснути на відповідний пункт меню.

Щоб отримати повний текст документу, треба натиснути на відповідний пункт меню.

Після цього натиснути на відповідний пункт меню. Після цього з'явиться таблиця з результатами пошуку. Якщо це автор, то відкривається список праць, які написав цей автор. Якщо це кафедра, то список праць цієї кафедри.

Якщо Ви знаєте, як називається документ, який Ви шукаєте, натисніть на кнопку [пошук за назвою](#)

Рис. 4.

Пошук документів та перегляд їх опису може здійснюватися без авторизації в системі. Авторизацію можна провести одразу зі сторінки пошуку, або вже тоді коли буде обраний необхідний для завантаження документ.

Після того, як будуть обрані всі необхідні умови пошуку, треба натиснути кнопку „Шукати” або клавішу Enter. Якщо система не знайде жодного документу з'явиться повідомлення „Не знайдено жодного документа”, або з'явиться сторінка з переліком знайдених документів. Завантаження цих документів можливе тільки після авторизації (рис. 5, 6).

Вы не в системе **Увійти**

[Головна сторінка](#) [Електронний каталог](#) [Опис документа](#)

Методичні вказівки до виконання кваліфікаційних робіт [Елек

Вид документа: (Ел.рес.) Методичні вказівки (рекомендації)
Рік видання: 2009 Місце видання: Луганськ Видавництво: СЛУ ім. В. Даля
Мова: Українська Обсяг: 29 с.
УДК: 681.3

Будь ласка зайдіть до системи: **Логін**

Відомості щодо назви

Додаткові для студ. денної та заочної ф. навчання спец. 080201 - "Інформатика" та 080204 -
відомості "Соціальна інформатика"

щодо назви:

Відомості про уклад.: Л.Ф. Сичева, І.В. Скорих

відповідальність:

Відомості про Кафедра інформатика

видання:

Тема документа

- [Електронна бібліотека навчально-методичних матеріалів/ Факультет, спеціальність/ Факультет ма Інформатика](#)
- [Електронна бібліотека навчально-методичних матеріалів/ Кафедра/ Кафедра інформатика](#)

Рис. 5. Посилання на авторизацію

Логин(код читательского билета)

Пароль(ваш секретный пин код)

Рис. 6. Форма авторизації

На рис. 7 видно, що у зареєстрованого користувача з'явилося посилання „Зберегти”.

Методичні вказівки до виконання кваліфікаційних робіт [Еле

Вид документа: (Ел.рес.) Методичні вказівки (рекомендації)
Рік видання: 2009 Місце видання: Луганськ Видавництво: СНУ ім. В. Дала
Мова: Українська Обсяг: 29 с.
УДК: 681.3

Електронна версія документа : [Зберегти](#) ←

Відомості щодо назви

Додаткові для студ. денної та заочної ф. навчання спец. 080201 - "Інформатика" та 080204 -
відомості "Соціальна інформатика"
щодо назви:

Відомості про уклад.: Л.Ф. Сичева, І.В. Скорих
відповідальність:

Відомості про Кафедра інформатика
видання:

Темп документа

- [Електронна бібліотека навчально-методичних матеріалів/ Факультет спеціальності/ Факультет інформатика](#)

Рис. 7. Вигляд сторінки завантаження

Для ведення статистики завантажених документів в базі даних було створено таблицю „сіолупзіаі;” яка містить стовбці:

- ідентифікатор документа (*integer* - 4 байта),
- дату завантаження (*datetime* - 4 байта),
- тип документа (*smallint* - 2 байта, зовнішній ключ).

Типи документів поділяються на методичні вказівки, навчальний посібник, конспект лекцій, індивідуальні завдання, збірник студентських творчих робіт, матеріали студентських наукових конференцій, тести, методичний посібник, комплекс навчально-методичних матеріалів, наукові фахові видання, електронна газета тощо.

При створенні модуля статистики було обрано самий простий та надійний варіант. При завантаженні кожного документа в таблицю „downstat” міститься новий рядок розміром 6 байт.

До сторінки статистики має доступ лише адміністратор електронної бібліотеки. На сторінці можна

обирати рік, за який треба подивитися інформацію про завантаження.

Треба відзначити, що читачі, які раніше були зареєстровані в бібліотеці не потребують повторної реєстрації або перереєстрації. Інформація про них була збережена і в повній мірі використовується системою.

Система налагоджена та протестована. Відтепер всі зареєстровані читачі мають можливість завантажувати потрібні їм документи Електронної бібліотеки СНУ ім. В. Даля з будь-якого комп'ютера, що підключений до мережі Інтернет.

Література

1. Глухов В. А. Электронные библиотеки. Организация, технология и средства доступа / В. А. Глухов, О.Л. Голицина, Н.В. Максимов // М. : НТИ, 2000 - 124 с. **2. Земсков А. И.** Электронные библиотеки / А. И. Земсков, Л.Я. Шрайберг. - М. : ГПНТБ России, 2001. - 91 с. 3. Методы аутентификации, использующие пароли и PIN-коды [Электронный ресурс]. - URL : <http://protection-soft.info/pages-pege-pid52.htm>. – Заголовок з екрану.

ЗМІСТ

1. Марфіна Ж. В. Місія бібліотек вишів в умовах інтеграції України в загальноєвропейський освітній простір.....	4
2. Карягина Н. А. Обучение персонала: формы и методы (Опыт работы НБ ДонНУ).....	10
3. Семенов М. А. Місце і роль бібліотеки в процесі оцінювання ВНЗ Європейською асоціацією університетів.....	16
4. Сошинська Я. Є. Роль Української бібліотечної асоціації у розвитку бібліотечних інновацій.....	25
5. Хриков Є. М. Моделювання взаємодії бібліотеки та структурних підрозділів вищого навчального закладу.....	28
6. Макарова Г. Г. Вузівська бібліотека як соціально-психологічне середовище в процесі формування екологічної культури.....	36
7. Кравчук Н. М. Бібліотека ВНЗ у віртуальному просторі з погляду користувача та бібліотекаря. (За матеріалами статистичного вивчення).....	43
8. Трач Ю. В. Роль сучасних технологій у трансформації культури.....	50
9. Кукла Н. П. Кадровая политика библиотеки: понятие, значение, определение потребности в персонале.....	63
10. Залинова В. В. Лингвистическое обеспечение автоматизированных библиотечно-информационных систем.....	67
11. Фоміних В. В. Корпоративність – універсальний механізм міжбібліотечної взаємодії ВНЗ.....	75
12. Балиоз В. И. Мотивация трудовой деятельности сотрудников библиотеки.....	85

13. Ковтун А. И. Современные тенденции в обслуживании пользователей на абонементх библиотеки ЛНУ имени Тараса Шевченко.....	94
14. Макеєва І. І. Організація внутрішньобібліотечної системи підвищення кваліфікації кадрів.....	99
15. Лебедюк О. О. Моделирование інформаційних потреб студентів педагогічного ВНЗ.....	110
16. Кривошеева В. А. Редкий и ценный фонд библиотеки ЛНУ им. Тараса Шевченко.....	118
17. Стасик Л. И., Рец Л. В. Справочно-библиографическое обслуживание в условиях автоматизации библиотечных процессов.....	123
18. Семененко Л. П., Семененко А. А. Дидактическая адаптация первокурсников.....	130
19. Дудкина Т. С. Использование современной нормативно-технической документации – неотъемлемая составляющая образования выпускников технического университета.....	141
20. Дікунова О. А. Бібліограф бібліотеки вищого навчального закладу: становлення професіонала.....	150
21. Бикова О. В., Ковальова З. Ф. Віртуальне довідково-бібліографічне обслуговування (досвід бібліотеки ЛНУ ім. Тараса Шевченка).....	156
22. Фесечко В. М. Створення електронного каталогу власних університетських підручників, навчально-методичних посібників – один із факторів програмно-інформаційного забезпечення студентів.....	164
23. Бондарь А. С. Интернет-технологии в библиотеках.....	171
24. Кабардина Г. К., Радченко Н. М. Специфика обслуживания иностранных студентов медиков в условиях гибридной библиотеки.....	176
25. Марченко Р. Ж. Оцифровка журналов как метод обеспечения сохранности фонда.....	185

26. Шульженко И. Н. Проблемы автоматизированного оперативного учета в условиях работы читального зала с открытым доступом.....	189
27. Ткаченко Н. А. Возможности университетского репозитария для представления научных достижений ученых ДонНТУ в мировом информационном пространстве.....	193
28. Червыщенко М. М. Информационная культура: электронные обучающие ресурсы.....	198
29. Ткаченко Т. П. Внедрение системы управления качеством в библиотечную деятельность.....	204
30. Шилина О. А. Информационная среда как основа формирования информационной культуры.....	217
31. Матвійчук О. Є. Форми та методи соціокультурної діяльності бібліотек.....	223
32. Шпукал Л. І., Гулик І. В. Інноваційна діяльність наукової бібліотеки ВНМУ ім. М. І. Пирогова в системі безперервної професійної освіти.....	233
33. Кормилець Ю. В. Інформаційно-комунікаційні технології в практиці роботи бібліотек вищих навчальних закладів.....	239
34. Шарамет Е. А. Правовая защита электронных документов в библиотеках: проблемы и возможные пути решения.....	243
35. Панасюк Т. Г. Екологічна освіта та екологічне виховання в науковій бібліотеці Хмельницького національного університету.....	250
36. Бикова О. В., Кормилець Ю. В. Інформаційно-бібліографічне забезпечення навчального процесу та наукової діяльності Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.....	258
37. Застава І. В. Формування інформаційної культури користувачів в умовах автоматизації бібліотеки.....	262
38. Аврамова И. П., Чижевская Л. Н. Научно-библиографическая деятельность: опыт работы НБ ХНУРЭ по созданию библиографических указателей.....	268

39. Товстохатко М. Є. Інтернет-ресурси вузівських бібліотек.....	273
40. Ткачова Н. М. Безперервна освіта – запорука фаховості персоналу.....	280
41. Решетняк Л. М. Трансформація методичної діяльності бібліотеки ЛНУ відповідно до потреб користувачів бібліотек філіалів університету.....	288
42. Воловикова Л. В. Периодические издания в комплектовании фонда вузовской библиотеки.....	293
43. Малуєк О. Ю. Організація професійного навчання.....	300
44. Семененко А. А. Завада О. А. От освещения к свету знаний.....	309
45. Максименко Г. А. Робота з пошуковими бібліотечними системами в загальноуніверситетському курсі „Пропедевтика”.....	320
46. Подкопаєва О. Є. Раціональна організація структури фондів бібліотеки ВНЗ як важливий чинник підвищення якості освіти в сучасних соціально-комунікаційних умовах.....	323
47. Білоус В. С. Потужна електронна бібліотека – стратегія розвитку бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.....	328
48. Этенко Н. Ю., Плеченко Н. В. Совместный проект подразделений ХНУРЭ по формированию цифрового архива профессора Б. Л. Кашеева.....	340
49. Мартинів Ю. І. Видавнича діяльність Почаївської Лаври.....	345
50. Щербина К. І. Підвищення кваліфікації працівників бібліотеки (з досвіду роботи НБ СНУ ім. В. Даля).....	352

51. Кравчук М. Ф. Ділове оцінювання персоналу бібліотеки: сутність, задачі, види, зміст та методологія.....	359
52. Нагіба М. О. Артефактні документи (на прикладі фонду рідкісної книги Державного закладу „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”)	364
53. Єпіфанова О. В., Савельєва В. В. Питання аутентифікації користувачів електронної бібліотеки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.....	370